

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

**SİNEMADA LGBTİ KİMLİK TEMSİLLERİNE KÜLTÜREL BİR BAKIŞ:
ZENNE FİLMİ VE İZLEYİCİ YORUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem ÇOBAN

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Önder Murad ÖZDEMİR

ŞUBAT 2017

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO-TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI**

**SİNEMADA LGBTİ KİMLİK TEMSİLLERİNE KÜLTÜREL BİR BAKIŞ:
ZENNE FİLMİ VE İZLEYİCİ YORUMLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İrem ÇOBAN

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Önder Murad ÖZDEMİR

ŞUBAT 2017

ÖNSÖZ

Bu tezin hazırlanması süresince aramızdaki uzun mesafelere rağmen katkılarını ve desteğini hiç esirgemeyen kıymetli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Önder Murad ÖZDEMİR'e,

Akademik hayata ilk adım attığım andan itibaren bana destek olan, yol gösteren, deneyimlerini benimle paylaşan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hülya UĞUR TANRIÖVER'E,

Tez jürimde olmayı kabul ettiği için sayın hocam Doç. Dr. Ayşe TOY PAR'a,

Her aklıma takılanı sabırla dinleyip bana hep yardımcı olan akıl hocam, canım amcam Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAHYAOĞLU'na,

Son anda yetişip tezimin tamamlanmasında yardımlarını eksik etmeyen biricik kuzenim Dicle ÇETİN'e,

Tez koşturmalarım içinde bana evini açan ve bütün gerginliğime katlanan can dostum Berna KÜÇÜK'e,

Bu zorlu süreçte her daim yanımda olan anneme, babama ve hayatlarımızın birleştiği andan itibaren elimden tutan, en zor zamanlarda bana olan güveniyle, desteğini eksik etmeyen sevgili eşim Erdi ÇOBAN'a sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	vii
RESUME	viii
ABSTRACT.....	xii
ÖZET	xvi
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KİMLİK KAVRAMINA VE TOPLUMSAL CİNSİYET KİMLİKLERİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	8
1.1. Kimlik veToplum.....	8
1.2. Cins Kimlikleri.....	15
1.2.1.Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Ötesi	16
1.2.2 Cins Kimliklerine Kuramsal Yaklaşımlar	21
1.2.2.1. Psikanalitik Kuram.....	22
1.2.2.2. Feminist Kuram.....	27
1.2.2.3. Sosyolojik Yaklaşım.....	31
1.3. Öteki Cins Kimlikleri – Queer Kuramı.....	34
2. BÖLÜM: GÜNDELİK YAŞAMDA VE SİNEMADA LGBTİ KİMLİKLERİN TEMSİLİ	42
2.1. Temsil Kavramı ve Sinema	42
2.2. Türkiye’de Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış	49
2.2.1. Din Bağlamında Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış	49
2.2.2. Hukuk, Siyaset ve Askerlik Bağlamında Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış	51
2.2.3. Türkiye’de Toplumun Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakışı ve LGBTİ Bireylerin Yaşadıkları	59
2.2.4. Türkiye’de LGBTİ Hareketleri ve Dernek Oluşumları	70
2.3. Türk Sinemasında Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerinin Temsili	79
2.3.1. Kurmaca Yapımlar.....	79

2.3.2. Belgesel Yapımlar.....	92
2.3.3. Değerlendirme.....	94
3. BÖLÜM: ZENNE FİLMİNDE YER ALAN LGBTİ TEMSİLLERİNİN KÜLTÜREL BOYUTTA İNCELEMESİ	96
3.1. Clifford Geertz ve Yoğun Kültür Kuramı ...	96
3.2. Konuşmanın Etnografyası (<i>Etnography of Speaking</i>)	102
3.3. Bir Göz Kırpma Hikâyesi: “Zenne” Filmi ve Türkiye’de LGBTİ Kimliklere Bakış ...	106
3.3.1. İncelemenin Yerleştirildiği Zemin ve Sınırlılıklar	107
3.3.2. Clifford Geertz’in Yoğun Kültür Kuramı ve Dell Hymes’in Konuşmanın Etnografyası Temelinde “Zenne” Filmine Bakış	108
3.3.2.1. Değerlendirme.....	128
3.3.3. Zenne Filmine İlişkin İzleyici Yorumlarının Netnografi Yöntemiyle İncelenmesi	130
3.3.3.1. Değerlendirme.....	160
SONUÇ	163
KAYNAKÇA	183
EK 1.....	194
EK 2.....	196
ÖZGEÇMİŞ.....	201
TEZ ONAY SAYFASI.....	203

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DEHAP	: Demokratik Halk Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
Kaos GL	: Kaos Gay ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği
LGBTİ	: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks
LGBTT	: Lezbiyen, Gay, Biseksüel, Transseksüel veya Travesti
LİSTAG	: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks Bireylerin Aileleri ve Yakınları Grubu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
ÖDP	: Özgürlük ve Dayanışma Partisi
SPoD	: Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği
SPF	: Sosyal Politika Forumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil I. Düşlerin Anahtarı (1927-1930)	1
Şekil 3.1. Takvim Detayı	110
Şekil 3.2. Can'ın Odası	111
Şekil 3.3. Can'ın Dansından Bir Kesit	111
Şekil 3.4. Can'ın Hayalinden Bir Kesit	111
Şekil 3.5. Can'ın Fal Bakma Sahnesinden Bir Kesit	113
Şekil 3.6. Can ile Ahmet'in Askerlik Şubesine Gittiği Sahneden Bir Kesit	125

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 2.1. Türkiye’deki Başlıca LGBTİ Dernek ve İnisiyatifleri	72
Tablo 3.1. Töre ve Namus Cinayetleri Bölgelere Göre Dağılım Tablosu	117
Tablo 3.2 Film Sitelerine Göre Yorum Sayısı Dağılım Tablosu	137
Tablo 3.3. Kullanıcı Türevli İçerik Oluşturulan Sözlüklerde Zenne Filmine Dair İstatistikî Bilgiler Tablosu	154
Tablo 3.4. İncelenen Çevrimiçi Platformlarda Zenne Filmine Dair Kullanıcı Yorumları Kategorisi ve Yüzdeleri	161

RESUME

Cette étude aborde, avec l'exemple du film intitulé « Zenne », les représentations de l'identité sexuelle minoritaire dans le réseau sémantique au sein de la vie sociale en Turquie et l'effet des représentations de ces identités dans le cinéma turc au sein des audiences.

Dans la vie sociale, l'on adopte certaines pratiques afin d'assurer l'ordre et la continuité de la vie quotidienne et ces pratiques, transformées en normes avec le temps, deviennent des règles. Les pratiques de la vie commune basées sur l'harmonie, sont créées avec des modèles hétéronormatives sur l'axe de l'ordre patriarcal. Les qualités culturelles acceptées selon la domination masculine, sont les déterminants les plus importants dans la construction des identités pour les individus. Tant que les individus ont des identités qui sont compatibles avec l'alignement de la société, ils peuvent se trouver une place dans la vie sociale. Ainsi, les individus qui ont des identités sexuelles minoritaires sont punis pour avoir des caractéristiques qui perturbent l'alignement de la société. Les individus qui ont des identités sexuelles minoritaires sont différenciés, humiliés et exclus par la société et ils sont décrits comme « des dangers potentiels ». À la suite de ces caractérisations, ils sont soumis à la violence. L'utilisation de la violence envers les individus qui ont des identités sexuelles minoritaires ou le fait de les tuer sont légitimés par le biais de la défense ou du crime d'honneur, puisque ces individus rompent le réseau sémantique de la société au niveau culturel. En Turquie aujourd'hui, ces individus sont toujours en lutte pour se faire accepter leur existence au sein de la société.

Dans cette étude, l'abréviation LGBTI (lesbienne, gai, bisexuel, transgenre et intersexué) est utilisée pour définir les individus qui ont des identités sexuelles minoritaires. Le film intitulé « Zenne » a été choisi comme exemple de cette étude afin d'analyser les manières d'élaboration des individus qui ont des identités sexuelles minoritaires et aussi pour examiner les effets de ces représentations dans le film « Zenne » pour augmenter la sensibilisation aux individus LGBTI dans la société. Une autre raison pour laquelle nous avons choisi le film « Zenne » pour cette étude est son scénario. Les réalisateurs du film « Zenne », Mehmet Binay et Caner Alper ont créé le scénario d'après l'histoire d'Ahmet Yıldız qui a été tué par son père à cause de son identité sexuelle. Le film a pour but d'augmenter la sensibilisation aux identités LGBTI et à leurs expériences dans la vie sociale. En outre, ce film a l'intention de montrer la place de ces identités dans le réseau sémantique culturel de la société.

Cette étude vise à examiner le réseau sémantique concernant les représentations des identités LGBTI dans le cinéma turc dans le contexte culturel et aussi à comprendre comment ce réseau sémantique est perçu par l'audience, avec l'exemple du film « Zenne ». Dans ce sens, les questions de recherche de cette étude sont : « Comment les identités LGBTI sont perçues dans la société turque ? » « Quelles sont les pratiques sociales et légales auxquelles les individus LGBTI sont

confrontés ? » « Comment les individus LGBTI se battent pour leur existence en Turquie ? » « Comment les distinctions d'identité sont réalisés in Zenne ? » « Comment les identités LGBTI sont transférées dans le film ? » « Comment les autres caractères dans le film voient les identités LGBTI au sein du réseau sémantique culturel de la société ? » et « Que pense les audiences sur les caractères LGBTI dans Zenne ? » Afin de répondre aux questions de recherche, cette étude est divisée en trois parties.

Dans ce contexte, dans la première partie de cette étude, les concepts utilisés dans la partie problématique, objectif et les questions de recherche sont identifiés. Le concept de l'identité est le premier concept qui a été défini dans le chapitre. L'identité est le concept le plus important qui a été créé afin d'assurer la continuité de l'ordre social et qui permet aux individus de connaître leur position dans la société. Qu'il soit social, ethnique ou sexuel; il est nécessaire pour chaque personne d'indiquer un groupe auquel il/elle appartient et par conséquent, d'ajuster sa place dans la communauté. L'identité est le facteur le plus déterminant dans le processus de distinction moi/nous et les autres. Les identités sexuelles qui constituent le sujet de cette étude sont formées sur l'axe de la domination masculine dans chaque structure de société où l'ordre patriarcal est dominant. Selon la pensée que l'homme est principal, dominant et fort; les femmes sont considérées comme secondaire ou passive. Le manque d'un point de vue égalitaire de cette pensée a engendré plusieurs études sur le genre dans le monde. Dans cette étude, les approches théoriques aux études de genre ont été élaborées, après le concept de l'identité. L'approche psychanalytique, la théorie féministe et la perspective sociologique sont les approches théoriques qui ont été examinées dans cette partie. Dans la dernière partie du premier chapitre, les identités LGBTI qui font l'objet de cette étude sont expliquées et la théorie queer est examinée. La description queer est utilisée pour la représentation d'une perspective qui défend la liberté de faire des choix de vie sexuel. Selon la théorie; les individus ayant des identités LGBTI, qui font le sujet de cette étude, doivent vivre la vie qu'ils veulent. De ce point de vue, cette théorie se trouve très loin du mouvement LGBTI en Turquie.

Dans le deuxième chapitre de cette étude, deux questions essentielles; « Comment les identités LGBTI sont perçus dans la société turque ? » et « Comment les représentations d'identité sont réalisées dans le cinéma turc ? » sont examinées en partant des concepts abordés dans le premier chapitre. Le concept de la représentation est mentionné avant l'examen. La notion de la représentation qui a été définie comme le comportement des individus au nom de la communauté dans laquelle ils se trouvent ou veulent se trouver dans la vie sociale, a des caractéristiques sociales comme ce concept permet également à communiquer au sein de la société. Les représentations qui constituent le processus de la société sont également utilisées dans le cinéma. Dans le cinéma, le septième art, qui est capable de s'adresser à un vaste public, les représentations dans la société sont fictionnalisées sous diverses formes et sont présentées au public. Les représentations des identités LGBTI sont aussi traitées dans le cinéma. En partant de ces arguments, cette partie examine d'abord les pratiques et les comportements auxquels les individus qui ont des identités LGBTI se sont confrontés quotidiennement en Turquie. Ces examens sont abordés sous quatre titres : " Un Regard sur les Identités Sexuelles Minoritaires dans

le Contexte Religieux" " Un Regard sur les Identités Sexuelles Minoritaires dans le Contexte du Droit, de la Politique et du Service Militaire " "Le Regard de la Société aux Identités Sexuelles Minoritaires en Turquie et les Vies des Individus LGBTI" et "Les Mouvements LGBTI et les Formations des Associations en Turquie".

Les individus avec des identités LGBTI sont confrontés aux divers défis dans la vie quotidienne. Ces difficultés sont abordés avec des diverses représentations dans le cinéma turc. Dans la dernière partie du deuxième chapitre, nous avons examiné la manière dont les représentations des identités LGBTI dans le cinéma turc sont transformées chaque jour, à partir de l'année où la République de Turquie a été fondée jusqu'à ces derniers jours. Par suite de cet examen, nous avons constaté que les représentations de LGBTI qui ont été utilisées comme des éléments comiques au cours des premières années du cinéma turc, ont commencé à se transformer vers les années 1980, avec les caractères LGBTI qui participent aux événements sociaux.

En particulier les transformations qui ont eu lieu par le biais du phénomène de la mondialisation qui a commencé à se manifester dans les années 1990, ont permis le questionnement des problèmes sociaux et des droits de l'homme. Avec pour effet de cette transformation, les individus qui ont des identités LGBTI ont commencé à exister dans le cinéma comme ils sont. Ainsi, dans les années 1990, l'on s'est rendu compte que les identités LGBTI n'étaient plus considérées comme comiques mais existentielles et en tant que les sujets vivants de la vie, comme dans le cinéma turc de nos jours.

Le troisième chapitre de cette étude est la partie analyse des observations de deux chapitres précédents. Dans ce chapitre, nous avons examiné deux sujets principaux : "Dans quels réseaux sociaux les représentations des identités LGBTI se trouvent dans le cinéma turc ? "et "Comment ces identités sont perçues par le public?" L'analyse a été faite à travers le film "Zenne". Les règles sociales qui sont établies en Turquie sont basées sur la culture. À ce titre, les traditions, les coutumes et les normes qui constituent la vie sociale se sont transformés en règles sociales en proportion directe des transformations de la vie. Cette transformation a eu lieu sur l'axe de domination masculine. La place des individus avec des identités LGBTI qui ne se conforment pas aux normes traditionnelles de la société au cours de cette transformation et les effets des expériences sur ces individus, doivent être examinés. Dans cet esprit, le film Zenne est examiné en utilisant les approches de "La Théorie Interprétative de la Culture de Clifford Geertz et de l'Ethnographie de la Parole de Dell Hymes. Suite à cet examen, dans le film Zenne, l'acceptation des identités LGBTI dans la société, qui sont représentées par trois caractères principaux (Can, Daniel et Ahmet) se diffèrent en fonction de la couche sociale dans laquelle ils appartiennent. Les différents contextes qui sont émergés dans l'ordre social en Turquie mènent les identités LGBTI à vivre des vies insolites. Cependant, à ce stade, il convient de noter que la majorité de l'Etat et de la société considèrent les individus avec des identités LGBTI, en tant que "les Autres".

Afin de vérifier le résultat de cette analyse, les commentaires d'utilisateurs sur le film Zenne ont été examinés en utilisant la netnographie sur les plateformes où le contenu généré par les utilisateurs a été créé sur internet. Le motif de notre choix de méthode est de fournir l'accès à chaque commentaire laissé sur les plateformes où le

contenu généré par les utilisateurs a été créé sur le film *Zenne* depuis 2012. La méthode Netnographie vise à faire des recherches fondées sur la culture comme dans la méthode ethnographie. De plus, comme la méthode netnographie utilise les éléments des outils des médias numériques; elle permet d'obtenir plus de données que les techniques d'interview face à face.

Dans cette étude, réalisée en trois groupes, en utilisant les moteurs de recherches comme Google, Yandex et Yahoo sur le web et 34 sites de film qui contiennent des commentaires qui sont compatibles avec les critères de la méthode, l'objectif de cette étude et les questions de recherches; les applications des réseaux sociaux (Facebook, Twitter et Instagram) et cinq dictionnaires qui contiennent des contenus générés par des utilisateurs (Ekşi, Uludağ, İtū, Instela et İnci) ont été déterminés. Parmi 1127 commentaires examinés, à la fois positive et négative, nous avons constaté que l'attitude envers les identités LGBTI et les individus avec ces identités est conforme au message transféré à la fin du film *Zenne* par la mort d'Ahmet Yıldız. Les utilisateurs qui défendent les identités LGBTI pensent que le message transféré par le film *Zenne* n'est pas suffisant pour transformer la société. Également, les utilisateurs qui voient les identités LGBTI d'une manière négative ne veulent pas changer leurs opinions contre ces identités. Dans les commentaires, nous avons également constaté des discours sexistes envers les individus avec des identités LGBTI. Les attitudes sexistes basées sur le langage sont reflétées sur le langage écrit à travers la liberté d'être anonyme que permettent les nouveaux médias aux utilisateurs. Les interactions parmi les utilisateurs sont majoritairement basées sur des commentaires négatifs. Dans cette interaction, les utilisateurs qui adoptent des attitudes positives ou négatives expriment leurs opinions en utilisant des discours sexistes, familiers, vulgaires et offensifs.

Finalement, dans cette étude, il convient de conclure que la perception négative envers les individus qui ont des identités LGBTI dans les représentations de l'identité créées par la société dans le contexte culturel et tissée dans le réseau sémantique continue encore. Les utilisateurs, qui ont commenté sur le film *Zenne* sur les plateformes où le contenu généré par les utilisateurs est créé, ont convenu que les individus qui ont des identités LGBTI continueront à être exclus, humiliés et encore, à être victimes de la violence sauf s'il y aura une transformation sociale en Turquie afin de comprendre ces individus.

Mots-clés : Identité, LGBTI, Genre, Culture, Cinéma turc, le film *Zenne* / Danseur, Théorie Interprétative de la Culture, Ethnographie de la Parole, Netnographie

ABSTRACT

In this thesis study, the place of representations of sexual minority in social life in Turkey and influence of these representations in Turkish cinema on the audiences is researched by exemplifying the Turkish movie called *Zenne*.

In social life in an attempt to the organization and continuity of daily living, certain practices are determined. By the time, these practices which transform to norms are used to rule the society. Practices of living together are formed with heteronormative patterns on the axis of the patriarchal order. Accepted cultural qualities on the basis of masculine domination, are the most important determinant in the formation of the identities of individuals. As long as individuals have identities that compatible with the alignment of society, individuals can take place in social life. At this point, individuals who have minority gender identities are being punished for possessing characteristics that disturb society's alignment. The individuals who have minority gender identities is differentiated, humiliated, and excluded by the society and are described as "danger makers". As a result of these characterizations, they are subjected to violence. Using violence to the individuals who have minority gender identities or killing them legitimate by explication of defense or honor crime. As they break the network of social relations in the society. In Turkey today, these individuals are still in a struggle for the acceptance of their existence in the society.

In this study, LGBTİ (lesbian, gay, bisexual, transgender and intersex) abbreviation is used for the definition of individuals who have minority gender identities. The *Zenne* movie is chosen as sample of this study for analyzing the examination of usage manners of LGBTİ identities in Turkish cinema and the effects of these representations in *Zenne* in creating awareness for LGBTİ individuals in the society. Another reason of choosing *Zenne* as a sample for this study is about its scenario. Directors of *Zenne*, Mehmet Binay and Caner Alper create the scenario by basing on the story of Ahmet Yıldız who is murdered by his father because of his sexual identity. The movie is intended to raise awareness of LGBTİ identities and their experiences that they live in social life. In addition, it has an intention to show where these identities stand at the cultural significance network of the society.

The aim of this study is to examine network of meaning created in Turkish cinema related individuals who have minority gender identities and how this network is met by audiences. In this direction, research questions of the study are: "How are LGBTI identities seen in Turkish society?", "What are the social and legal practices that LGBTI individuals are faced in Turkey?", "How are LGBTI individuals struggling for their existence in Turkey?", "How are realized the identity distinctions in *Zenne*?", "How are LGBTI identities transferred in the movie?", "How do the other characters in the movie look at LGBTI identities in the society's network of cultural sense?" and "What do audiences think about LGBTI characters in *Zenne*?". In order to answer the research questions, the study is divided into three sections.

Within this framework, in the first part of the study the concepts which are used in the problematic, aim and research questions of the study are identified. The concept of identity is the first concept that is defined in the chapter. Identity is the most important concept that is created to ensure the continuity of social order and allow individuals to know their position in society. Whether social, ethnic or sexual, it is necessary for each person to indicate the group which she/he belongs to and accordingly to be adjusted her/his place in the community. Identity is the most determinant factor in the process of making me/we and others distinctions. The sexual identities that make up the subject of the study are shaped in the axis of male domination in every society structure where patriarchal order is dominant. In the understanding that male is primary, dominant and powerful, women are seen as secondary and passive. The lack of an egalitarian view of this understanding has led to many studies about gender in the world. In the study, theoretical approaches to gender have been addressed after the concept of identity. The psychoanalytic approach, the feminist theory and the sociological view are the theoretical approaches are examined in this section. In the last part of the first chapter, LGBTI identities which are the subject of the study are explained and queer theory is examined. The queer description is used as a representation of an understanding that defends the liberty of making sexual lifestyle choices. The theory which argues that individuals who have LGBTI identities which are the subject of the study should also live their life as they want, stands with this understanding far ahead of the LGBTI movement in Turkey.

In the second chapter of the study, the two main questions; “How are the individuals who have LGBTI identities seen in the social life of Turkey?” and “how are LGBTI identity representations realized in Turkish cinema?”, are examined by starting from the concepts covered in the first chapter. Before the examination, the concept of representation is mentioned. The notion of representation, which is defined as the behavior of the individuals in the name of community in which she/he is located or want to be located in social life, has social characteristics at the same time as it provides communication within the society. The representations which make the society process are also used in the cinema. In cinema, the seventh art, which can reach wide audiences, the representations in the society are fictionalised in various forms and presented to audience. The representations of LGBTI identities are also processed in cinema. Departing from these arguments, this section firstly examines the practices and attitudes that the individuals who have LGBTI identities face with in daily life in Turkey. This examinations are realised in four titles: “A Look at Minority Gender Identities in Religious Context”, “A Look at Minority Gender Identities in the Context of Law, Politics and Military Service”, “The Look of the society at the Minority Gender Identity in Turkey and the Lives of LGBT Individuals ” and “LGBTI Movements and Association Formations in Turkey ”

Individuals with LGBTI identities face various challenges in everyday life. These difficulties are treated with various representations in Turkish cinema. In the last part of the second chapter, it is examined how the representations of LGBTI identity in Turkish cinema are transformed day by day from the year when the Republic of Turkey was founded to these days. As a result of the examination, it's noted that LGBTI representations, which were used as comics in the early years of

Turkish cinema, started to take place in the social events towards the 1980s. Especially the transformation that had occurred by the phenomenon of globalization which started to take place in 1990s, has enabled the questioning of social problems and human rights. With the effect of this transformation, individuals with LGBTI identities have begun to exist in the cinema, as they are. Thus, it was realized in the 1990s that LGBTI identities weren't considered as a comic, but existential and living subjects in life, as present-day Turkish cinema.

The third chapter of the study is the analysis section in the findings of the first two chapters, that is examined two main subjects: "In which meaning networks do LGBTI identity representations take place in Turkey cinema?" And "How are these identities seen by audiences?" This analysis is realized through the *Zenne* movie. The social rules established in Turkey are based on culture. For this reason, the traditions, customs, and norms that constitute social life are transformed into social rules in direct proportion to the living transformations. This transformation is realized on the axis of male domination. The place of individuals with LGBTI identities who do not conform to the traditional norms of society in this transformation and the effects of experiences on these individuals should be examined. With this aim, in this part the *Zenne* movie is examined by using Clifford Geertz's Interpretive Theory of Culture and Ethnography of Speaking Approach of Dell Hymes. As a result of the examination, in *Zenne*, the acceptance of the LGBTI identities in the society that represents over the three main characters (Can, Daniel and Ahmet), differs according to which part of the society they are in. The different cultural contexts that have emerged in the social order in Turkey's lands cause LGBTI identities to lead different lives. However, at this point, it should be noted that the majority of the state and the society are still considered to the individuals who have LGBTI identities as the Others.

In order to verify the result of the analysis, user comments about the *Zenne* movie is examined by using netnography in platforms where user-generated content was created on the internet. The reason of choosing this method is providing accessibility to every interpretation made on platforms where user-generated content is created about the *Zenne* movie since its air date 2012. In Netnography method, culture-based researches are being done as well as in ethnography. Meanwhile, because the netnography method uses the features of digital media tools and applications, it provides to obtain much more and various data than face-to-face interview techniques.

In the study realized into three groups, by using web search engines as Google, Yandex ve Yahoo, 34 movie viewing sites which have comments that are accordant with criteria of the method, the aim of the study and research questions, social media applications (Facebook, Twitter ve Instagram) and five dictionaries which have user-generated content speciality (Ekşi, Uludağ, İtû, Instela ve İnci) are determined. In 1127 comments examined, both positive and negative, are found that the attitude towards LGBTI identities and individuals who have these identities is in line with the end of the *Zenne* movie by murdering Ahmet Yıldız. Users who support LGBTI identities think that the message that *Zenne* transfers is inadequate for changing the society. Similarly, users who have negative look at individuals with LGBTI identities, don't want to change their opinions against these identities. In interpretations, gendered discourse towards individuals with LGBTI identities are encountered. Gendered discourse through the language reflects on written language

with the help of being anonymous on the internet. Interactions among the users are mostly based on negative comments. In this interaction again, users who approach the individuals with LGBTI identities positively or negatively, express their thoughts with discourses containing sexist, slang, profanity and insult.

Finally in the study, it is concluded that the negative perception towards the individuals who have LGBTI identities in the representations of identity created by the society in the cultural context and woven with the meaning network, continues. Users who comment Zenne on platforms where user generated content is created, agree that individuals who have LGBTI identities will continue to be excluded humiliated and even exposed to violence unless there is a social transformation to embrace these individuals in Turkey.

Keywords: Identity, LGBTİ, Gender, Culture, Turkish Cinema, the Zenne/Dancer Movie, Interpretive Theory of Culture, Ethnography of Speaking, Netnography

ÖZET

Bu tez çalışmasında azınlık toplumsal cinsiyet kimlik temsillerinin Türkiye’deki toplumsal yaşam içerisinde nasıl bir anlam ağına yerleştirildiği ve bu kimliklere dair Türkiye sinemasında oluşturulan temsillerin, toplum içinde azınlık cinsiyet kimliklerine yönelik algı üzerindeki etkisi Zenne filmi örneklemeyle incelenmektedir.

Toplumsal yaşam içerisinde, gündelik yaşamın düzenini ve sürekliliğini sağlama noktasında birtakım pratikler belirlenmekte ve zaman içerisinde normlara dönüşen bu pratikler kurallaştırılmaktadır. Uyumun temel alındığı birlikte yaşam pratikleri, ataerkil düzen ekseninde heteronormatif kalıplarla oluşturulmaktadır. Eril tahakküm temelinde kabul edilen kültürel nitelikler, kişilerin kimliklerinin oluşumunda en önemli belirleyicidir. Toplumun hizasını bozmayan kimliklere sahip olduğu sürece bireyler, toplumsal yaşamın içerisinde kendilerine yer bulabilmektedirler. Bu noktada, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler, toplumun hizasını bozan özelliklere sahip oldukları için cezalandırılmaktadır. Ötekileştirilen, aşağılanan, dışlanan azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler, toplumun uyumsuzları, tehlike yaratanları olarak nitelendirilmektedir. Bu nitelendirmelerin sonucunda ise şiddete uğramaktadırlar. Toplumun kültürel bağlamda anlam ağını bozan azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin şiddete maruz kalması, hatta öldürülmesi, gerek savunma gerekse töre maskesiyle meşru hale getirilmektedir. Türkiye’de günümüzde azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler hala toplumda varoluşlarının kabulüne ilişkin mücadele vermektedirler.

Çalışma içerisinde LGBTİ (lezbiyen, gey, biseksüel, transgender, interseks) kısaltması ile tanımlanan azınlık toplumsal cinsiyet kimlik temsillerinin Türkiye sinemasında ele alınış biçimlerinin ve bu temsillerin toplumda LGBTİ bireylere dair farkındalık yaratma noktasında oluşturduğu etkinin incelenmesi için seçilen örneklemin Zenne filmi olmasının nedeni, filmin yönetmenleri Mehmet Binay ve Caner Alper’in, Türkiye’nin ilk eşcinsel namus cinayeti olarak geçen Ahmet Yıldız’ın hikâyesinden yola çıkarak filmin senaryosunu oluşturmuş olmalarıdır. Film, LGBTİ kimliklerin toplumsal yaşam içerisinde yaşadıklarına dair bir farkındalık yaratma amacı taşıyarak, bu kimliklerin toplumun ördüğü kültürel anlam ağının neresinde durduğunu gösterme amacı taşıması nedeniyle örneklem olarak seçilmiştir.

Çalışmanın amacı; Zenne filmi örneklemeyle kültürel bağlamda Türkiye sinemasında LGBTİ kimlik temsillerine dair yaratılan anlam ağını irdeleme ve yaratılan anlam ağı biçiminin, izleyicileri tarafından nasıl karşılandığını incelemektir. Bu doğrultuda çalışmanın araştırma soruları: “LGBTİ kimlikler Türkiye toplumunda nasıl görülmektedir?”, “Türkiye’de LGBTİ kimliklere sahip bireylerin karşılaştıkları toplumsal, hukuki uygulamalar nelerdir?”, “Türkiye’de LGBTİ kimliklere sahip bireyler varoluşları için nasıl mücadele etmektedirler?”, “Zenne filminde kimlik

ayrımları ne şekilde yapılmıştır?”, “Film içerisinde LGBTİ kimlikler nasıl aktarılmaktadır?”, “Filmdeki diğer karakterler, toplumun kültür anlam ağı içerisinde LGBTİ kimlikli karakterlere nasıl bakmaktadırlar?” ve “Film izleyicileri Zenne filmindeki LGBTİ karakterler hakkında ne düşünmektedirler?” olarak belirlenmiştir. Araştırma sorularını cevaplandırmak üzere çalışma üç bölüme ayrılmıştır.

Birinci bölümde çalışmanın sorunsalında, amacında ve araştırma sorularında kullanılan, çalışmanın temelini oluşturan kavramlar açıklanmıştır. Kimlik kavramı, bölüm içerisinde ilk olarak irdelenen kavramdır. Kimlik, toplumsal düzenin devamlılığını sağlamak amacıyla oluşturulan, bireylerin konumlarının bilinmesini sağlayan en önemli kavramdır. Sosyal, etnik ya da cinsel olsun, her kişinin ait olduğu grubu belirtmesi ve toplumdaki yerinin ona göre ayarlanması gerekmektedir. Ben/biz ve Öteki/diğerleri ayrımının yapılması aşamasında kimlik en belirleyici etmen olmaktadır. Çalışmanın konusunu oluşturan cinsel kimlikler ise ataerkil düzenin egemen olduğu her toplum yapısında eril tahakküm ekseninde şekillenmektedir. Erkeğin birincil, baskın ve güçlü olduğu anlayışta kadın ikincil, edilgen ve bakılan olarak görülmektedir. Bu anlayışın eşitlikçi bir bakışa sahip olmaması ise dünya genelinde toplumsal cinsiyet konusunda pek çok araştırma yapılmasına neden olmuştur. Çalışmada kimlik kavramının ardından, toplumsal cinsiyet konusunda oluşturulan kuramsal yaklaşımlara değinilmiştir. Psikanalitik yaklaşım, feminist kuram ve sosyolojik bakış bu bölümde incelenen kuramsal yaklaşımlar olmuştur. Çalışmanın birinci bölümünün son başlığında ise çalışmanın öznesi olan LGBTİ kimlikler açıklanmış ve *queer* kuram incelenmiştir. Kelime anlamı tuhaf olan *queer* tanımlaması, tüm bireylerin cinsel yaşamlarını özgürce yaşamaları gerektiğini savunan bir anlayışın temsili olarak kullanılmaktadır. Çalışmanın öznesi olan LGBTİ kimliklere sahip bireylerin de hayatlarını istedikleri gibi yaşamaları gerektiğini savunan kuram, bu anlayışla Türkiye’deki LGBTİ hareketinin oldukça ilerisinde durmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ilk bölümde ele alınan kavramlardan yola çıkarak, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin Türkiye toplumsal yaşamında nasıl görüldüğü ve Türkiye sinemasında LGBTİ kimlik temsillerinin nasıl gerçekleştirildiği irdelenmiştir. Gerçekleştirilen inceleme öncesinde temsil kavramının ne olduğuna değinilmiştir. Kişinin toplumsal yaşam içerisinde bulunduğu ya da bulunmak istediği topluluğun kuralları adına davranması olarak tanımlanan temsil kavramı, toplum içinde iletişimi sağladığı için aynı zamanda sosyal bir niteliğe de sahiptir. Toplumun işleyişini sağlayan temsiller, aynı zamanda sinemada da kullanılmaktadır. Geniş kitlelere ulaşabilen yedinci sanat sinemada da toplumdaki temsiller çeşitli şekillerde kurgulanarak anlatılar içerisinde izleyiciye sunulmaktadır. Kimi zaman gerçekleri kimi zamanda olması isteneni aktaran sinemada, LGBTİ kimlik temsilleri de işlenmektedir. Bu savlardan yola çıkarak, bu bölümde öncelikle LGBTİ kimliklere sahip bireylerin Türkiye’de gündelik yaşam içerisinde karşılaştıkları uygulamalar ve tutumlar, “Din Bağlamında Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış”, “Hukuk, Siyaset ve Askerlik Bağlamında Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış”, “Türkiye’de Toplumun Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakışı ve LGBTİ Bireylerin Yaşadıkları” ve “Türkiye’de LGBTİ Hareketleri ve Dernek Oluşumları” olmak üzere dört alt başlık altında incelenmiştir.

LGBTİ kimliklere sahip bireylerin ülke içerisindeki toplumsal kurallar temelinde Öteki olarak tanımlanmaları ve bu nedenle de gündelik yaşam içerisinde çeşitli zorluklarla karşılaşmaları, Türkiye sinemasında çeşitli temsillerle işlenmektedir. İkinci bölümün son bölümünde Türkiye sinemasında LGBTİ kimlik temsillerinin, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıldan günümüze değin ne şekilde dönüştüğü incelenmiştir. Gerçekleştirilen inceleme sonucunda, Cumhuriyet'in ilk yıllarında birer güldürü unsuru olarak kullanılan LGBTİ –özellikle travestizm– temsillerin, 1980'lere doğru toplumsal olguların içinde yer almaya başladığı görülmüştür. Özellikle 1990'larda yaşanmaya başlayan küreselleşme olgusunun getirdiği dönüşüm, toplumsal sorunların ve insan haklarının sorgulanmasını sağlamıştır. Bu dönüşümün etkisiyle, LGBTİ kimliklerine sahip bireyler de sinemada artık –oldukları gibi– var olmaya başlamışlardır. Böylece LGBTİ kimliklerin bir komedi unsuru olarak değil, günümüz Türkiye sinemasında olduğu gibi, hayatın içinde var olan ve yaşayan özneler olarak ele alınması 1990'larda gerçekleşmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü ilk iki bölümde elde edilen bulgular ışığında, Türkiye sinemasında LGBTİ kimlik temsillerinin hangi anlam ağlarına oturtularak gerçekleştirildiğinin ve bu oluşturulan bu kimliklerin izleyiciler tarafından nasıl görüldüğünün Zenne filmi üzerinden incelendiği uygulama bölümüdür. Türkiye'de oluşturulan toplumsal kurallar kültürel tabanlıdır. Bu nedenle bir aradayken anlam kazanan insan olgusu ve kültür kavramı temelinde, toplumsal yaşamı oluşturan gelenekler, görenekler ve normlar, yaşanan dönüşümlerle doğru orantılı olarak toplumsal kurallara dönüşmektedir. Yaşanan bu dönüşümün eril tahakküm ekseninde gerçekleştiği göz önüne alındığında, toplumun geleneksel normlarına uymayan LGBTİ kimliklere sahip bireylerin dönüşüm içerisindeki yerlerini ve yaşananların bu bireyler üzerindeki etkilerini irdelemek amacıyla çalışmanın ilk bölümünde *Clifford Geertz*'in Yoğun Kültür Kuramı ve *Dell Hymes*'in Konuşmanın Etnografyası yaklaşımlarından yararlanılarak Zenne filmi incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda filmde üç ana karakter (Can, *Daniel* ve Ahmet) üzerinden aktarılan LGBTİ kimliklerinin kabulünün, toplumun hangi kesiminde olduklarına bağlı olarak değiştiği sonucuna varılmıştır. Can karakteri, film içerisinde asexüel bir temsille işlenirken yine de renkli ve dişil özellikler barındıran kıyafetler giyerek, aynı zamanda *transgender* bir görünüm sergilemektedir. Ailesi tarafından kabul edilen ve sevilen Can, renklerini istediği gibi yaşayabilmektedir. Tek sorun, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından askere gitmemek için damgalanması gereken askerliğe elverişsiz raporunu alması gerektiğidir. Alman bir fotoğrafçı olan *Daniel* ise, zaten toplumunun LGBTİ kimliklere sahip bireyleri kabullenmiş olmasından ötürü, kimliğini istediği özgürlükte yaşayan bir bireydir. Filmin bir diğer ana karakteri Ahmet ise Doğulu bir ailenin, geleneksel şekilde büyütülmeye çalışılmış bir oğludur. Eşcinsel kimliğini gizli yaşamak zorunda kalan Ahmet ise *Daniel* ile tanışıp ilişkiye başladıktan sonra, *Daniel*'in bu yönde teşvikleri sonucunda kimliğini ailesine söylemiş ve töre gereği babası tarafından öldürülmüştür. Türkiye topraklarındaki mevcut toplumsal düzen içerisinde oluşmuş olan farklı kültürel bağlamlar, LGBTİ kimliklerin de farklı yaşamlar kurmasına neden olmaktadır. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken, devletin ve toplumun çoğunluğunun LGBTİ kimliklere sahip bireyleri hala Öteki olarak görüyor olmasıdır.

Filmin incelenmesinde ortaya çıkan sonucun doğrulanması amacıyla Zenne filmine dair, internette kullanıcı türevli içerik oluşturulan platformlarda, Zenne filmiyle ilgili kullanıcı yorumları netnografi yöntemiyle incelenmiştir. Yöntem, filmin vizyon tarihinden (2012) bugüne kadar geçen beş yıllık süre içerisinde filme dair kullanıcı türevli içerik oluşturulan platformlarda yapılan her yoruma erişme imkanı vermesi nedeniyle tercih edilmiştir. Netnografi yönteminde de etnografyada olduğu gibi kültür temelli araştırmalar yapılmaktadır. Netnografi yöntemi aynı zamanda, dijital medya araçlarının ve uygulamalarının oluşum yapıları itibarıyla etkileşime dayalı, özgürlükçü ve anonim kalabilme imkânı sağlayan özellikler sunması, kullanıcıların istedikleri içerikleri istedikleri şekilde üretmelerine olanak sağlamasından yararlanarak, yüzyüze görüşme tekniklerinden çok daha fazla ve çeşitli veri ele edebilme imkânı sunmaktadır.

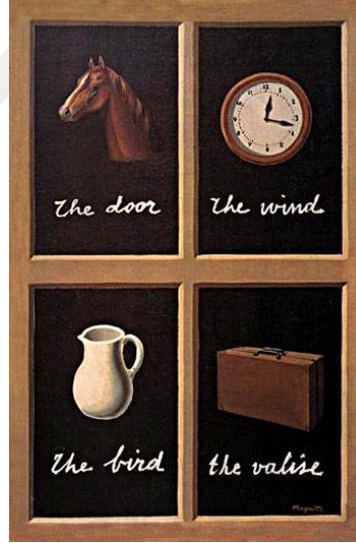
Üç gruba ayrılarak gerçekleştirilen çalışmada, *Google*, *Yandex* ve *Yahoo* arama motorlarından çalışmanın amacına ve araştırma sorularına, aynı zamanda yöntem içerisinde belirlenen kriterlere uygun yorumlara sahip otuz dört film izleme sitesi, sosyal medya uygulamaları (*Facebook*, *Twitter* ve *Instagram*) ve beş adet kullanıcı türevli içerik oluşturulan sözlük (*Ekşi*, *Uludağ*, *İtü*, *Instela* ve *İnci*) tespit edilmiştir. İncelenen platformlarda bulunan olumlu ve olumsuz toplam 1127 yorumda, LGBTİ kimliklere ve bu kimliklere sahip bireylere karşı oluşturulan tutumun, Zenne filminin sonunda Ahmet Yıldız'ın öldürülmesiyle aktarılan anlama paralellik gösterdiği tespit edilmiştir. LGBTİ kimlikleri destekleyen kullanıcılar filmin aktardığı mesajın toplumdaki algıyı değiştirmesi için yetersiz olduğu görüşündedirler. Benzer şekilde LGBTİ kimliklere sahip bireylere olumsuz bakan kullanıcılar da, bu kimliklere karşı düşüncelerini değiştirmek istemediklerini ifade etmektedirler. Yorumlarda LGBTİ kimliklere sahip bireylere yönelik cinsiyetçi yaklaşımlara da rastlanmıştır. Tanımlamalar üzerinden kurulan cinsiyetçi tutumlar, yeni medyanın sağladığı anonim olma özgürlüğüyle yazı diline yansımaktadır. Kullanıcılar arasında yaşanan etkileşimler de en çok olumsuz yorumlar üzerinden gerçekleşmektedir. Yine bu etkileşim içerisinde de LGBTİ kimliklere sahip bireylere olumlu ya da olumsuz yaklaşan kullanıcılar, düşüncelerini cinsiyetçi, argo, küfür ve hakaret içeren söylemlerle ifade etmektedirler.

Son olarak, gerçekleştirilen çalışmada, toplumun kültürel bağlamda oluşturduğu ve anlam ağıyla ördüğü kimlik temsilleri içerisinde LGBTİ kimliklere sahip bireylere yönelik olumsuz algının devam etmekte olduğuna ve Zenne filmi özelinde kullanıcı türevli içerik oluşturulan platformlarda filme dair yorum yapan kullanıcıların Türkiye'de LGBTİ kimliklerin benimsenmesine yönelik toplumsal bir dönüşüm yaşanmadığı sürece, bu kimliklere sahip bireylerin dışlanmaya, aşağılanmaya ve hatta şiddete maruz kalmaya devam edecekleri görüşünde birleştikleri sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, LGBTİ, Toplumsal Cinsiyet, Kültür, Türkiye Sineması, Zenne filmi, Yoğun Kültür Kuramı, Konuşmanın Etnografyası, Netnografi

GİRİŞ

İnsan fiziksel olarak kendisini çevreleyen dünyayı, önce görerek tanımaktadır. *John Berger*, insanların bu dünyayı kelimelerle anlattığını ancak çevrelendikleri bu dünyayı kelimelerle anlatmanın bu gerçeği etkilemediğini belirtmektedir. Örneğin, her akşam güneşin batışı görülse de, bu bilgi gördüklerimizi anlatmaya yetmemektedir. Bu savını Gerçeküstücü ressam *René Magritte*'in *Düşlerin Anahtarı* ismini verdiği eseriyle örneklendiren *Berger*, kelimelerle görülen nesneler arasında her zaman bir ayrılık olduğuna dikkat çekmektedir.¹ Görülen nesnelerin çağrışımlarının baskınlığı, altlarında yazan başka nesne isimleri ile uyuşmamaktadır.

Şekil I. *René Magritte*, *Düşlerin Anahtarı* (La clef des songes), 1935, yağlıboya, özel koleksiyon, Paris

İnsanlık var olduğundan beri yaşamını, inandığı fikirler ekseninde devam ettirmektedir. İlk insanlardan beri, görülen ama anlamlandırılmayan –doğa olayları gibi– her olgu için bir fikir üretilmiş ve insanlar bu fikre inanmayı seçmişlerdir. Bu fikirler, yerleşik yaşamla birlikte bir takım anlatılara ve zaman içerisinde de kurallara dönüşmüştür. Toplumsal yaşamın düzenini ve istikrarını sağlama amacıyla her nesil,

¹ John Berger, **Görme Biçimleri**, çev: Yurdanur Salman, İstanbul: Metis, 6.basım, 1995, s.7.

kendinden sonra gelen nesile kabul edilen bu kuralları aktarmaktadır. Toplumsal düzen, kişilerin bu kurallara bağlı kalmasıyla sağlanmaktadır. Bağlılık, toplumsal birliği oluşturmakta, böylece; güçlü ve ayakta duran toplum, meşruluğunu oluşturmaktadır. Kişilerin doğdukları andan itibaren etraflarını saran ve çocukluk dönemi ile birlikte gerçekleştirdikleri sosyalleşme sürecinde doğruluğuna inandıkları bu kurallar, hayatlarına yön vermektedir. Çünkü her yaşam gibi, toplumlar da oluşturdıkları kurallar etrafında kendi yorumlarını içermektedirler.² Bu yorumlar doğrultusunda, düzene uygun özelliklere sahip ve herkes gibi bireyler olmak, beklenen esas başarıdır. Peki, oluşturulan düzene uygun olmayan bir yaşam biçimi ve bu yaşam biçimine sahip bir birey ortaya çıktığında ne olmaktadır?

Kişilerin düşündükleri ya da inandıkları unsurlar, fiziksel formlara dair görüşlerini etkilemektedir. *Berger*, bu değişime cehennem ve ateş örneğini vermektedir. Ortaçağda ateş cehennemin en önemli simgesi olurken, ateşin her şeyi yakan ve yok eden bir özelliğe sahip olması, bu benzetmeye uygun görülmesine neden olmuştur.³ Modern zamanda bu benzetme hala geçerliliğini korusa da, ateşin en belirgin nitelemesi olmaktan çıkmıştır. Ancak cehennem-ateş ilişkisinin hala devam ediyor olmasında, toplumsal düzen içerisinde nesilden nesile aktarılan kuralların, normların ve bu unsurların temsilcisi anlatıların rolü büyüktür; tıpkı dünya üzerinde yaşamın sürekliliğini sağlamak adına oluşturulan insan topluluklarının benimsediği değerlerin, inanışların, fikirlerin sürekliliğini sağladıkları gibi... Bu noktada, kişilerin, şeyleri, olguları, diğer kişileri, kısacası dünyadaki her şeyi inançları doğrultusunda gördüğü savına ilişkin *Marcel Duchamp*, “*İnanmak sözcüğünü severim. Çünkü genelde insanlar biliyorum dediklerinde aslında farkında olmadan inanıyorum derler.*”⁴ ifadesini kullanmaktadır. Her birey, yaşadığı toplum içerisinde aileden başlayarak aldığı normlar, kurallar ekseninde kültürel anlam ağının içinde yer almakta ve kendinden başkasını bu ağın özelliklerine göre tanımlamaktadır. Bireyin toplumun oluşturduğu kültürel bağlamda yaşamı oluşturan her şeye dair bildikleri, aslında çocukluğundan, hatta doğduğu andan itibaren ona öğretilen inançlar temellidir. Bu inançların bellekte bilgi olarak yer etmesi ve

² Geertz, *Kültürlerin Yorumlanması*, çev: hakan Gür, Ankara: Dost Kitabı Yayınları, Mayıs 2010, s.490.

³ John Berger, *Görme...*, s.8.

⁴ Marcel Duchamp, *Duchamp du signe*, der: Michel Sanouillet, Paul Matisse, Paris: Flammarion, 1975, s.185.

doğruluğunun tartışmaya kapalı olması, gündelik hayat pratiklerini de etkilemektedir. İnandığı doğrular temelinde yaşamını sürdüren bir birey ya da toplum, bu doğrulara uymayan durumlarda ne yapacaktır? İşte azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler de böyle bir sorunun öznesi olmaktadır; toplum, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyleri nasıl görmektedir?

Sadece baktığı “şey”leri gören insan için görme eylemi, bir nevi seçme edimidir. Seçme edimi gerçekleştiği anda kişi o “şey”le ilişkili hale gelmektedir.⁵ Görme eylemiyle birlikte canlı ya da cansız herhangi bir varlıkla kurulan olumlu/olumsuz bağ, anlam ağı oluşmasını sağlamaktadır. Anlam ağları kültürel boyutta, toplumların kendi içindeki ilişkileri, bu toplumların diğer toplumlara bakışlarını ve de insan ilişkilerini etkilemektedir. Her toplumun kendi özelinde oluşturduğu kültürel normlar temelinde ortaya çıkarttığı kuralların yarattığı anlam ağı, gerek sosyal gerek ekonomik gerekse cinsel kimliklerin oluşumunda ve bu kimliklerin süregelmelerinde önemli çerçeveler çizmektedir. Kabul gören genel geçer kimlik betimlemeleri topluluk içinde yer alan her insanı tanımlamak için olmazsa olmazdır. Bu noktada, çalışmanın öznesi olan azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve bu kimliklere sahip bireylerin toplumda hangi betimlemelerle yer aldığı sorusu gündeme gelmektedir. Ataerkil düzeni destekleyen heteronormatif kalıpların dışında bir bağlamda yer alan bu bireyler, toplumun yüz yıllardır kişiden kişiye aktardığı kurallarla oluşturduğu anlam ağının içeriğini değiştirecek özelliklere sahip midirler? Ve eğer sahiplerse, bu yüzden mi birer tehdit ögesi olmaktadır?

Yerleşik hayata geçişle başlayan toplumsal yaşam içerisinde, bir kimliği, aidiyeti ya da özelliği tanımlayan temsiller bulunmaktadır. Bir önceki paragrafta söz edilen kimlikler de, oluşturan kültürel bağlam temelinde birer temsil aracıdır. Kişinin kendinden olanı ve olmayanı zihnine yerleştirmesi için aracı olan bu temsiller gündelik yaşamda, ikili ilişkilerle şekillendiği gibi diğer iletişim araçlarıyla da şekillenebilmektedir. Kimi zaman gerçekliği kimi zaman da ulaşılmak isteneni izleyiciye sunan yedinci sanat sinema, toplumsal cinsiyet kimlikleri konusuna duyarsız kalmamıştır. Toplumların mevcut düzeni içerisinde çeşitli baskılara maruz kalan toplumsal cinsiyet kimliklerinin -kadın, gey, lezbiyen, biseksüel, transseksüel, interseksüel gibi- hakları olan meşruiyetlerini elde edebilmek için gerçekleştirdikleri uğraşlar sinemada da dillendirilmiştir. Öteki olarak adlandırılan bu kimlikler, her

⁵ John Berger, *Görme...*, s.9.

toplumun kendi kuralları içinde yaşanan olgularla harmanlanarak kendi sinemalarına özgü dillerle yansıtılmıştır.

Magritte'nin ifade ettiği, bir nesneye, olaya ya da kimliğe verilen isimle aslında fiziksel olarak görülenin arasındaki farklılık, toplumda yerleşmiş olan inançlar nedeniyle göz ardı edilebilmektedir. Türkiye topraklarında azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine yönelik tutum ve davranışların temelinde de benzer bir durum bulunmaktadır. Türkiye’de azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin kendi karakterlerini tanımaktan öte, ait oldukları kimlik üzerinden konumlandırılmaları eğiliminin kabul gördüğü bir toplum düzeni içerisinde azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler, varlıklarının meşruiyetini kazanma çabasıdadırlar.

Bu olgular ışığında, Türkiye’de toplum içinde kabul gören heteronormatif kuralların oluşturduğu anlam ağı içerisinde azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve bu kimliklere sahip bireylerin Öteki olarak görülmelerinin ve dışlanmalarının kültürel bir bağlamda gerçekleştiği varsayımıyla çalışma, azınlık toplumsal cinsiyet kimlik temsillerinin Türkiye’deki toplumsal yaşam içerisinde nasıl görüldüğünü ve bu kimliklerin Türkiye sinemasındaki temsillerinin toplumdaki azınlık cinsiyet kimliklerine yönelik mevcut algı üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır.

Araştırma evreninin azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerini konu alan filmler olduğu bu çalışmada örneklem olarak Caner Alper ve Mehmet Binay tarafından çekilen 2012 yılı yapımı *Zenne* filmi seçilmiştir. *Zenne* filmi, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin birincil olarak işleyen ya da ara öğelerde değinen diğer Türk filmlerinden farklı olarak, gerçek hayatta meydana gelmiş bir eşcinsel cinayeti üzerinden senaryosunu oluşturmuştur. Yerli ve yabancı basında, “Türkiye’nin ilk gey cinayeti” olarak tanımlanan Ahmet Yıldız cinayeti, filmin senaryosunun temelini oluşturan olaydır. Filmin yönetmenleri Mehmet Binay ve Caner Alper,

“Zenne, bizim ilk uzun metraj filmimiz. Biz belgeselciyiz, yola yine belgesel diye çıktık. Konumuz da İstanbul’da yaşayan İzmirli bir zenneydi; zenne Can. İşte o belgeselle uğraşırken, korkunç bir şey oldu! Ahmet’i kaybettik. Önce inanamadık, ‘Olur mu öyle şey’ dedik. Büyük şok yaşadık. Düşünsenize, en yakın arkadaşlarınızdan biri, babası tarafından öldürülüyor. Hem de niçin? Ailesine eşcinsel olduğunu itiraf ettiği için... Altı ay hayattan koptuk, resmen paralize olduk. O arada, Ahmet’in hikâyesi, bütün dünyada

yankı buldu. The Independent bile, ‘Türkiye’nin ilk eşcinsel namus cinayeti!’ diye olayı birinci sayfasına taşıdı. Biz de Ahmet’i hiç unutmadık. Bir sabah Caner, ‘Zenne Can ile Ahmet’in hikâyesini kurgusal bir filmde bir araya getirmek istiyorum. Kafamda bir senaryo var. Ne dersin?’ dedi. Son üç yıldır bu filmle kafayı yiyoruz, varımızı yoğumuzu bu filme yatırdık. Sonunda çektik ve Ahmet’e ithaf ettik.”⁶

diyerek Zenne’yi çekmeye nasıl karar verdiklerini aktarmaktadırlar.

Çalışma, Zenne filmi örneğinde azınlık toplumsal cinsiyet kimlik temsillerinin filmlerde kurduğu kültürel bağlamı irdeleme ve bu bağlamın yarattığı anlam ağı biçiminin filmin izleyicilerinde nasıl bir rezonans yarattığını analiz etme amacına sahiptir. Amaçla doğru orantılı olarak oluşturulan “Azınlık toplumsal cinsiyet kimlik temsilleri, Türkiye toplumunda nasıl görülmektedir?” çıkış sorusu beraberinde; “Türkiye’de azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin karşılaştıkları toplumsal, hukuki uygulamalar nelerdir?”, “Türkiye’de azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler varoluşları için nasıl mücadele etmektedirler?”, “Zenne filminde kimlik ayrımları ne şekilde yapılmıştır?”, “Film içerisinde azınlık toplumsal cinsiyet kimlikleri nasıl aktarılmaktadır?”, “Filmdeki diğer karakterler, toplumun kültür anlam ağı içerisinde azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerini sahip karakterlere nasıl bakmaktadırlar?” ve “Film izleyicileri Zenne filmindeki azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip karakterler hakkında ne düşünmektedirler?” gibi alt araştırma sorularının da incelenmesini gerekli kılmıştır.

Bu soruları cevaplandırmak amacıyla çalışma üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde çalışmanın amacında, sorunsalında ve araştırma sorularında ifade edilen kavramlar açıklanmıştır. İlk olarak kimlik kavramının açıklandığı bölümde, ikinci olarak cins kimlikleri irdelenmiş ardından cins kimliklerine yönelik kuramsal yaklaşımlar ışığında *queer* kuramı ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, ilk bölümde açıklanan kavramlar çerçevesinde, azınlık toplumsal cinsiyet kimlik temsillerinin Türkiye toplumsal yaşamında nasıl bir etkileşim yarattığı ve Türkiye sinemasında nasıl işlendiği incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu tarihten günümüze kadar olan sürede azınlık toplumsal

⁶ Cemre Nur Meleke, “Toplumsal cinsiyet bağlamında”, <http://www.antraktsinema.com/makale.php?id=712>, erişim tarihi: 22.03.2016.

cinsiyet kimliklerinin temsillerinin Türkiye sinemasında ne şekilde evirildiği irdelenmiştir.

Birinci ve ikinci bölümde gerçekleştirilen literatür taraması ve tarihsel inceleme/derleme ile oluşturulan genel çerçeve ekseninde çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye sinemasında azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin temsil edildiği karakterlerin, hangi kültürel bağlamda anlam ağlarına yerleştirildiği ve bu kimliklerin izleyiciler tarafından nasıl görüldüğü *Zenne* filmi üzerinden analiz edilmiştir. Analiz, kültürel bağlam içerisinde oluşturulan anlamsal temsil ağını açığa çıkarmak amacıyla, *Cilfford Geertz*'in Yoğun Kültür Kuramı ve *Dell Hymes*'in Konuşmanın Etnografyası yaklaşımlarından yararlanılarak gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizi doğrulama aşamasında ise, çevrimiçi ortamda bulunan kullanıcı türevli içerik özelliğine sahip site ve platformlarda, film ile ilgili düşüncelerini paylaşan izleyicilerin yorumları netnografik yöntemle incelenmiştir. Etnografya gibi kültür temelli araştırmaların internet üzerinde yapılmasına olanak sağlayan bir yöntem olan netnografi, çalışmanın çıkış sorularına paralel olarak 2012 yılından günümüze kadar *Zenne* filmini izleyen ve kullanıcı türevli içerik oluşturulan platformlarda filmle ilgili yorum yapan bütün izleyicilerin düşüncelerine ulaşma imkânı vermesi nedeniyle tercih edilmiştir. Yeni medyanın çalışmanın 3.3.3.bölümünde aktarılan özelliklerinden anonimlik yaratma özelliğinin (s.131) kullanıcılara kimliklerinin açığa çıkmadan yorum yapma imkânı sunması, kullanıcıların konu hakkında sansürsüz şekilde fikirlerini ifade etmelerine olanak tanımaktadır. İnternette yaratılan bu özgürlük ortamının, çalışmanın araştırma sorularına cevap ararken çok çeşitli veriler sağlama ihtimali de bu yöntemin seçilmesinde ikinci bir etken olmuştur.

Son olarak, çalışma içerisinde incelenen filmler vizyona giriş tarihleri temel alınarak kronolojik olarak sıralanmıştır. Diğer yandan, çalışma içerisinde toplumsal azınlık kimliklerinden, bu kimlikleri en geniş şekilde tanımladığı düşünülen LGBTİ kısaltmasıyla söz edilmiştir. Açılımı lezbiyen, gey, biseksüel, transgender ve interseks olan bu kısaltmanın içerdiği nitelemelerin tanımları çalışmanın 1.3.bölümünde (s.33) yapılmıştır. Çalışmanın bazı yerlerinde (ss.63-66) konu ile ilgili çeşitli araştırmacıların düşüncelerini aktarırken ve azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerini temsilen kurulan derneklerin oluşum amaçlarından bahsederken,

yazarların kendi kullandıkları LGBTT kısaltması, fikir aktarımını doğru sağlamak adına, bu çalışma içerisinde olduğu gibi bırakılmıştır.

“Kimlikler” havada uçuşuyor; bunlardan bazıları tercih edilmiştir ancak bazıları toplum tarafından oluşturulmuştur; ilkinin diğerine karşı savunmak için sürekli tetikte olmak lazım...”

Zygmunt Bauman ⁷

1. BÖLÜM: KİMLİK KAVRAMINA VE TOPLUMSAL CİNSİYET KİMLİKLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Yerleşik hayat içerisinde toplumsal yaşamın düzen ve istikrarlı devamını oluşturmak ancak belli kültürel kodlarla sağlanmaktadır. Kültürel kodların yarattığı anlam ağı ise, kişiler tarafından belirlenmektedir. Böylece her kişi, kendine uygun görülen kodları benimsemekte ve anlam ağındaki yerini almaktadır. Bu düzeni oluşturan en önemli etken ise kimlik kavramıdır. Gerek cinsel, gerek etnik, gerek sosyal olsun toplumdaki her gruptan kişi, muhakkak bir kimliğe sahip olmalıdır. Kişi ancak bu şekilde birey olabilmektedir. Çalışmanın sorunsalı olan LGBTİ kimliklerini, bu kimliklere sahip bireyleri işleyen “Zenne” filminin Türkiye topraklarındaki kültür kodlarında anlam ağını nasıl oluşturduğunu ve filmi izleyenlerin bu anlam ağına dair fikir ve tavırlarının ne olduğunu analiz etmeden önce, çalışmanın temelini oluşturan kavramları derinlemesine incelemek yerinde olacaktır.

1.1. Kimlik ve Toplum

Bireyin ismi, cinsiyeti, dış görünüşü, hangi işi yaptığı, hangi millettten olduğu, inançları ve düşünceleri, kendi varoluşunun ve aidiyetinin en belirgin işaretidir. “Ben” dışındakilerle, yani Ötekilerle kurulan iletişim, kişisel kimlik sınırlarını belirlerken; diğer yandan ortak değerler, ritüeller ve temsiller toplumsal kimliğin temelini oluşturmaktadır.⁸ Toplumsal yaşamın temel birimini oluşturan bu kavram,

⁷ Zygmunt Bauman, **Identity: Conversations with Benedetto Vecchi**, Cambridge: Polity, 2004, s.13.

⁸ Merih Zıllıoğlu, “Kimliğin Kavramsal Serüveni”, **Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor musun? Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri**, der: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Hil, 2008, s.14.

insanın içinde bulunduğu her alanda –politika, edebiyat, müzik, tiyatro, sinema vb.– farklı şekillerde belirlemektedir.

Kimlik kavramı; “*toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirtiler, nitelikler ve özelliklerle, bir kimsenin belirli bir kimse olmasını sağlayan koşulların, onun kişiliğine ilişkin özelliklerin tümü*” şeklinde tanımlanmaktadır.⁹

İnsana özgü bir olgu olan kimlik, gündelik yaşam içerisinde, kişilerin ve toplumsal grupların “kimsiniz ve kimlersiniz?” sorularına verdikleri cevaplarla şekillenen bir kavram olarak kabul edilmektedir.¹⁰

Kimlik kavramı, sosyoloji, antropoloji ve psikoloji –toplumbilim, insanbilim ve ruhbilim– alanlarında gerçekleştirilen çalışmaların hassas konularındandır. *Claude Lévi-Strauss* (1908-), *Ernest Gellner* (1925-1995), *Samuel Huntington* (1927-2008), *Pierre Bourdieu* (1930-2002), *Maurice Godelier* (1934-), *Micheal Walzer* (1935-), *Benedict Anderson* (1936-) gibi sosyal bilimciler bu kavram üzerine önemli çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.¹¹

Fabio Lorenzi-Cioldi, kimliği bir temsil ögesi olduğunu ifade etmekte ve toplumsal statülerle ilişkilendirmektedir. Güce –ekonomik, kültürel veya simgesel– sahip olan “egemen grubun” üyelerinin kendileri için tek olma özelliği temelinde bir kimlik oluşturmalarının, aynı zamanda güce bağlı, egemenlik altındaki diğer grubun üyelerinin ise birbirinden farklılaşmayan bir kimlik yapısına sahip olmalarını beraberinde getirdiğini eklemektedir. Örneğin, yapılan bir araştırmaya göre, kadınların erkeklerin kendileri hakkındaki düşüncelerine dair yargıları ile erkeklerin gerçek düşünceleri örtüşmektedir. Ancak tersine, erkeklerin kadınların kendileri hakkındaki düşüncelerine dair yargıları, kadınlarda erkekler ile ilgili var olan algıyı yansıtmamaktadır.¹²

⁹ Püsküllüoğlu’ndan aktaran: Banu Baskan Karsak, “Kurumların da Kimliği Olur: Kurum Kimliği Kavramına Genel Bir Bakış”, *a.g.e.*, ss.77-78.

¹⁰ Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s. 3.

¹¹ Bozkurt Güvenç, “Kültür, Kimlik ve Kimlikler”, **Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili**, Der: Gönül Pultar, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Kasım 2009, s.36.

¹² Lorenzi-Cioldi ve Dafflon’dan aktaran: Zıllıoğlu, “Kimliğin Kavramsal...”, s.23.

Henry Tajfel'e göre, kişisel kimlik, bir grup içinde bireyin kendini tekil ve özgül olarak görmesidir. Toplumsal kimlik ise, içinde bulunulan grubun diğer üyeleriyle benzer algıya sahip olmaktır.¹³

Erving Goffman toplumsal kimlik kavramını, kişinin sahip olduğu kategoriler –kuşak, cinsiyet, sınıf vb.– ve davranışlar bütünü olarak tanımlamaktadır.¹⁴

Claude Lévi-Strauss ise, insanın oluşturduğu bu kavramın karmaşıklığına değinmekte ve Kanada radyosunda gerçekleştirdiği bir söyleşisinde kimlik kavramına ilişkin düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir: “Ben bu kimlik denilen şeyin ne olduğunu bir türlü anlayamadım. Kendi kimliğimi de çıkaramıyorum. Benliğim dört yol ağzı gibi ortada ve açık bir yer. Bir yerlerden bazı akımlar gelip geçiyor. Ben kendi bilincimi sorguladığım zaman değişimlere seyirci kalıyorum.”¹⁵

Merih Zıllıoğlu'nun da belirttiği gibi aslında kimliğin temeli ben, biz ve Öteki(ler) arasındaki karşıt ve diyalektik ilişkide var olmaktadır. Bireyin “ben kimim?” sorusuna verdiği yanıt kendisini diğer bireylerden ayırt etmeyi sağlamaktayken, “biz kimiz” sorusuna verdiği yanıt ise bireyi, kültürel, toplumsal ve siyasal birleşenlerin yarattığı ortak değer, inanç ve yaşantıların getirdiği benzerlik hissiyle, farklılık duygusunun uyanmış olduğu diğerlerinden ayırmaktadır.¹⁶

Kimlik kavramı farklı yaklaşımlara göre çeşitli tanımlamalara da sahip olabilmektedir. Örneğin, nesnelci anlayışa göre yapı, yasalar, din, dil gibi objektif belirleyicilerden yola çıkılarak tanımlanmaktadır. Nesnelci anlayışın tersine, öznelci anlayış ise, kimliğin bireylerin kendi içlerinde sahip olduğu temsillerden meydana geldiğini savunmaktadır.¹⁷

¹³ Henry Tajfel, “Introduction”, **Social Identity and Intergroup Relations**, ed: Henry Tajfel, Cambridge: Cambridge University Press, 1982, s.2.

¹⁴ Erving Goffman, **Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity**, New York: Simon&Schuster Inc., 1986, ss.2-3, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=zuMFXuTMAqAC&oi=fnd&pg=PA1&dq=erving+goffman+identity&ots=R82qCm8GMk&sig=SNVuG7B9UNCmufnBfHCN73Tw_a4&redir_esc=y#v=onepage&q=erving%20goffman%20identity&f=false, erişim tarihi: 10.05.2015.

¹⁵ Nur Yalman, “Kimlik ve Bilinç”, **Kimlikler Lütfen...**, s.39-40.

¹⁶ Zıllıoğlu, “Kimliğin Kavramsal...”, s.35.

¹⁷ Cuche'i'den aktaran: a.g.e., s.27.

Kimlik devamlı inşa edilen, tamamlanmayan bir süreçtir. Aynı zamanda, içinde yaşanan anlamlamalar sisteminden ayrı tutulamaz; kimlik, bu sistem içerisinde bireyin deneyimleri ve yer aldığı toplumsal gruba göre şekillenmekte ve evirilmektedir.¹⁸ Eğer kimlik kavramı, bireyin ait olduğu unsurlar ve bu aidiyetler içerisinde kendini ifade etme çabası olarak kabul edilirse, kimliğin zaman zaman baskın, zaman zaman ise arka plana itilmeye çalışılan yönleri ortaya çıkmaktadır. Her birey, ailesinden gelen özelliklerin yanı sıra; kendi yaşamı içinde, kendi karakterine özgü özelliklerin de etkisiyle, bir kişilik oluşturduğu kadar, kendine özgü bir kimlik de oluşturmaktadır.¹⁹ Toplum içinde yaşayan bireyin, kendini bağlı gördüğü gruba karşı oluşan duygusal bağlılığı ve var ettiği değer yargıları ile bütün bu bağın bilgisini kendi algısı içinde konumlandırması, sosyal kimlik oluşumunu sağlamaktadır.²⁰

Her toplumun kendine ait özelliklerine göre oluşturduğu kimlik tanımlamaları ve sınıflandırmaları, toplum içerisindeki bireyleri şekillendirmektedir. Örneğin, Şerif Mardin'e göre, Türkiye'de halk arasında "kimlik" kavramı, insanların üzerine bir gömlek gibi giydikleri, daha doğrusu giydirilen bir "nesne" olarak görülmektedir. Bu ifadenin, konuyu çok doğru bir şekilde örneklemediğini belirtse de Mardin, yine de bu benzetmenin ülke içinde kimlik kavramının genel durumu ile ilgili bir çerçeve çizdiğini ifade etmektedir. Mardin bu genel çerçevenin üzerine, bugün, kimliğin bir müzakere sonucu ortaya çıktığını belirtmekte ve eklemektedir: "*Zaten bizim mesleklerimizde (sosyal bilimlerde), kimliğin böyle şekilli, dört köşe bir olgu değil de, insanın kendi hayatının akışı sırasında zaman zaman toplumsal koşullara göre değişen bir olgu olduğu belirtilir. Bu görüşün doğru olduğunu düşünüyorum.*"²¹

Kimlikleri, toplum içerisindeki bir takım söylemler meydana getirmektedir. Ancak söylemler sayesinde var olan bu olgu, söylemler arasındaki güç ilişkisi devam ettiği sürece nihai bir noktaya ulaşmamaktadır. Sistem içindeki ajan olan kimlikler

¹⁸ İrvin Cemil Schick, **Batının Cinsel Kıyısı Başkalkıç Söylemde Cinsellik ve Mekansallık**, çev: Savaş Kılıç, Gamze Sarı, , İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Haziran 2001, s.17.

¹⁹ Gönül Demez, "Ergen Kimliğinde Düşler ve Kabuslar: Taksim-Beyoğlu Civarında Yaşayan Gençlikte Kimlik ve 'Melez'lik", **Kimlikler Lütfen...**, s.324.

²⁰ Henri Tajfel, **Social Identity and Intergroup Relations**, New York: Cambridge University Press, 1982, s.2.

²¹ Şerif Mardin, "Kimlik ve Söylemlerde Katmanlar", **Kimlikler Lütfen...**, s.61.

değişebilir özelliğe sahiptir ve bir diğer taraftan kimlikler de kendilerini yaratan söylemleri sorgulayabilmekte ve sınırlarının değişmesine neden olabilmektedirler.²²

Özetlemek gerekirse, bugünkü aşamada, tanım ve kavram çeşitliliğine rağmen, farklı disiplinlerden araştırmacılar, kimliğin çeşitli etkileşimlerle toplumsal ve kültürel kodlarla belirlendiğini bu nedenle de akışkan, dinamik bir forma sahip olduğunu, kısacası genel geçer bir töz özelliğinde bulunmadığını düşünmektedirler.²³ Ancak ifade etmek gerekmektedir ki, her birey toplum içerisinde belirlenen anlam ağında sadece kendi kimliği ile var olmaktadır. Toplumsal yaşamın olmazsa olmazı sosyalleşme olgusu beraberinde, bir başka bireyle etkileşim içine girilmesini sağlayan sosyal kimlik olgusunu oluşturmaktadır. Bu olgunun toplum içerisinde bireyler üzerindeki etkisi, Sosyal Kimlik Kuramı ekseninde tanımlanmaktadır.

Sosyal Kimlik Kuramı, bilişsel süreçlerin gruplar arası algı ve davranışı açıklamada önem kazandığı ve birbirleriyle ilişkili beş temel kavram üzerine yerleştirilmiş olan bir kuramdır. Bu kavramlar; sosyal kimlik, sosyal sınıflandırma, sosyal karşılaştırma, en küçük grup paradigması ve iç grup kayırmacılığı ve sosyal yapı gibi birbiriyle bağlantılı, iç içe geçmiş kavramlardır.²⁴

Tajfel ve John Turner'ın geliştirdiği kurama göre, olumlu bir sosyal kimliğe sahip olmak, bireyin olumlu bir benliğe sahip olmasını ve bu özellikteki benliğini korumasını sağlamaktadır. Kuram içerisinde sosyal kimlik kavramı, bireyin belirli bir sosyal gruba ya da gruplara üye olmasıyla birlikte sahip olduğu değerlerden oluşan ve bireyin kendi benliğine eklemlenen yeni bir benlik olarak adlandırılmaktadır. Olumlu benlik oluşumunu sağlayan olumlu sosyal kimlik ise, hem kişinin ait olduğu grup içinde, hem de diğer gruplarla yapılan karşılaştırmalar sonucunda elde edilen olumlu veriler sonucunda oluşmaktadır. Sosyal kimlik kuramı kendi içerisinde iki ayrı tanımlamayı barındırmaktadır. İlki, toplumsal yaşam içerisinde insanların diğer insanlarla kurdukları ilişkilerde, bir yandan onlara benzemeye ve onlar gibi olmaya çalışmalarını; diğer yandan ise onlardan farklılaşma ve hatta onlardan daha ileri veya üstün olmaya çabalarını açıklayan, bu iki temel karşıtlığın varlığını açıklayan sosyal karşılaştırma kuramıdır. Çünkü birey her zaman, Ötekilerine göre daha iyi ya da daha

²² Bigen Sütçüoğlu, “Türkiye’de Ulusal Kimliğin Tanımını Değiştirme Çabası: Devlet Katında Nazım Hikmet’in Değişen İmgesi”, **Kimlikler Lütfen...**, s.275.

²³ Zıllıoğlu, “Kimliğin Kavramsal...”, s.36.

²⁴ Brewar, Kramer ve Deaux vd.den aktaran: H. Andaç Demirtaş, “Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar”, **İletişim: Araştırmaları Dergisi**, 1,1, 2003, s.127.

kötüdür. Sosyal kimlik kuramı içerisindeki bir diğer tanım ise, kişilerin dâhil oldukları iç gruba göre karşılıklarına aldıkları bir dış grubu nitelendirdiklerini belirten sosyal kategorileşme kuramıdır. Bireylerin “biz ve onlar” ayrımı yaparak mevcut durumlarına dair kategoriler yaratmalarını ve böylece toplum içindeki yerlerini belirlerlerken benimsedikleri kimliklere göre sosyal çevrelerini düzenledikleri bir yapı oluşumunu açıklamaktadır.²⁵

Sosyal Kimlik Kuramına göre, bireyler üyesi oldukları sosyal grubun özelliklerine göre kendilerini tanımlamakta ve sınıflandırmaktadırlar. Diğer taraftan birey, sosyal çevredeki diğer gruplara göre kendi grubunun konumunu değerlendirmekte ve bu değerlendirmeye göre yaptığı karşılaştırmalarla davranışlarını oluşturmaktadır. Yapılan karşılaştırmalar, ten rengi, güç, beceri gibi özellikler ve değerlere göre yapılmaktadır. Bu karşılaştırmalar sonucunda, kurama göre bireyler, kendilerinden olmayanların oluşturduğu grupları aşağılama ve bu şekilde kendi gruplarını yüceltme eğiliminde bulunmaktadır. Çünkü bu tutum, kendi gruplarını yücelten bireylerin olumlu sosyal kimliğe sahip olmalarını sağlamaktadır. Son olarak ise kuram, bireylerin üye oldukları gruplardaki konumlarına ve grupların içyapılarına göre olumlu bir sosyal kimliğe sahip olduklarını ya da olmadıklarını savunmaktadır.²⁶ Bireyler, varlıklarını tanımladıkları gruplar içerisindeyken, grup normlarına sıkı sıkıya bağlı olmaktadır. Benliklerinin aidiyet hissettikleri gruba donatılması sonucu, diğer gruptaki bireyleri yok sayma ve kendi üstünlüklerini korumak amacıyla diğer gruplardaki bireyleri tehdit olarak görme eğiliminde bulunmaktadır. Örneğin, çalışmanın evrenini oluşturan LGBTİ kimliklere sahip bireylerin oluşturduğu gruplar, çalışmanın varsayımı dâhilinde diğer sosyal gruplar tarafından tehdit olarak algılanan grubu oluşturmaktadır.

Sosyal kimlik olgusunun varlığı toplum içinde gerçekleştirilen sosyal sınıflandırmalarla şekillenmektedir. Sosyal sınıflandırma ise, bireylerin tek tek değil, toplu bir şekilde bir grubun üyesi olarak algılanmalarıyla ortaya çıkmaktadır. Bu sınıflandırma içerisinde bireyler, “insanlar” olarak değil; “erkekler”, “kadınlar”, “zenciler”, “Araplar” gibi tanımlamalarla isimlendirilmektedirler. Bireyler, yaşa,

²⁵ Olca Sürvegil, “Farklılık Kavramına ve Farklılıkların Yönetimine Temel Oluşturan Sosyo-Psikolojik Kuramlar ve Yaklaşımlar”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 20, 11, Aralık 2008, ss. 114-115.

²⁶ Turner, Brown ve Conder’den aktaran: Demirtaş, “Sosyal Kimlik Kuramı...”, s.130.

cinsiyete ve etnik özelliklere göre sosyal sınıflandırmanın içine yerleştirilmektedirler. Sosyal sınıflandırmanın en basit şekilde gündelik hayatta oluşması, iki veya daha fazla insanın bir grup olarak algılanması ve bu grubun artık diğer gruplardan ayrı olduğu, “farklı” olduğu algısına sahip olmasıyla tamamlanmaktadır.²⁷

Sosyal sınıflandırma kavramı, bir grubun diğer gruplardan farklı tutulmasını gerektirmektedir. Çünkü ancak o şekilde, bir grup Ötekinden farklı olması nedeniyle kendi konumunu oluşturmaktadır. Grubun kendini konumlandırması aynı zamanda grup içindeki bireylerin özelliklerinin de konumlandırılmasını beraberinde getirmektedir. Kendi özellikleri öteki grubun içindeki bireylerin özelliklerine göre anlam kazanmaktadır. Bu durum da, karşı Öteki olarak nitelenen grupların üyelerinin bir takım özelliklere sahip olmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü ancak bu özelliklerle karşılaştırılan grup içindeki bireylerin özellikleri, anlamlı hale gelmektedir. Karşılaştırma olmadan değer yargısı oluşturulamamaktadır. Bu karşılaştırmayı sağlayan unsur da toplumda oluşturulan kültürel kodların yarattığı kalıp yargılardır.

Bireylerin kafalarındaki imgeleri betimleyen kalıpyargı (stereotip) kavramı, bireyin, iletişim kurduğu toplumsal gruplarla ilgili bilgileri, inançları ve beklentilerinin bulunduğu bilişsel yapı için kullanılmaktadır. Etimolojik olarak *stereos* (sağlam, dayanıklı, katı) ve *typos* (karakter, nitelik, tip) sözcüklerinden oluşan bu kavrama göre²⁸, bireyler çeşitli sosyal sınıflandırmalar yaparak dünyayı farklı toplumsal gruplara ayırmaktadırlar. Bilişsel bir süreç olan bu eylemin sonunda ise kendilerinin içinde bulundukları toplumsal grubu anlamlı hale getirmek için diğer toplumsal gruplara dair bilgiler oluşturmaktadırlar. Kalıpyargılar da bu oluşumun sonucunda ortaya çıkan genel geçer kabuller olmaktadır. Demirtaş, kalıpyargıların neden oluşturulmak zorunda olduğuna dair, “*Bizi diğer insanları tek başına birer “birey” olarak değil de “belli bir grubun üyesi” olarak algılamaya iten nedir? İnsanlar neden sosyal dünyayı sınıflandırma yoluna giderler?*”²⁹ sorularını sormaktadır. Bu noktada verilecek cevap, insanın yaşamını anlamlandırarak, değerli olduğuna kendisini ikna etmesi olarak görülebilmektedir.

²⁷ Mackie vd. ve Bilgin’den aktaran: a.g.e., s.133.

²⁸ Sürvegil, “Farklılık Kavramına...”, s.117.

²⁹ Demirtaş, “Sosyal Kimlik Kuramı...”, s.133.

Sosyal sınıflandırma içinde yine oldukça karşılaşılan bir başka olgu önyargıdır (peşin hüküm). *“Belirli bir grubun üyelerine, salt bu gruba aidiyetleri nedeniyle ve toptan gösterilen olumsuz tutum”* şeklinde tanımlanan bu olumsuz tutum³⁰ içinde gerçeklere dayanmayan söylemleri barındırmaktadır.

Yine bir başka olumsuz tutum olan Ayrımcılık kavramı ise; *“Avantajsız bazı sosyal kesimlerin deri rengi, isim farkı, cinsiyet, din gibi nedenlerle ayrımını”* belirtmektedir. Sosyal psikoloji alanında *“Bir bireyin sadece belli bir gruba aidiyeti nedeniyle olumsuz muamele ve davranışlara maruz kalması”* şeklinde tanımlanan ayrımcılık diğer taraftan; *“Önyargıların davranışlara dönüşmesi”* olarak da tanımlanabilmektedir.³¹ Ayrımcılığa ya da ön yargıya yönelik tutumlar birbirinden bağımsız şekillerde var olabilmektedirler.

Bu olumsuz tutumların yanı sıra, Benzerlik-Çekim Yaklaşımı ise; yine sosyal sınıflandırma içerisinde bireylerin kendilerine benzeyen bireylerden etkilendiklerini ifade etmektedir. Benzerlik-çekim sürecini pekiştirme olgusu desteklemektedir. Bu psikolojik mekanizma sayesinde, bireyler diğer bireyleri “kendine benzer” olarak algıladıklarında, kendilerini daha güçlü hissetmekte ve bunun sonucunda olumlu benlik kavramı geliştirmeye başlamaktadırlar. Bireyler kendilerine benzeyen insanlardan etkilenmektedirler. Birey, kendine benzeyen diğer bireyler sayesinde; kendinde bulunan özelliklerin toplumsal olarak kabul edilir ve geçerli olduğunu düşünmektedir.³²

1.2. Cins Kimlikleri

Sosyalleşme ekseninde toplum içerisinde var olan kimlikler sadece ekonomik, sosyal statü ya da etnik tabanlı değil, aynı zamanda cinsiyet tabanlıdır. Kültürel kodların toplum yaşamında ürettiği anlam ağı çerçevesinde, bireylere cinsiyetlerinin ötesinde yaşamayı seçtikleri ya da seçtirildikleri cinsellik temelinde atfedilen kimlikler, içinde yaşadıkları toplumda konumlandırılmalarına da neden olmaktadır. Çalışmanın örnekleme olan Zenne filmindeki azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin toplumdaki anlam ağında bulduğu karşılığı incelemeden önce, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farklar irdelenmelidir.

³⁰ Sürvegil, “Farklılık Kavramına...”, s.117.

³¹ Bilgin’de aktaran: A.g.e, s.118.

³² A.g.e., ss.118-119.

1.2.1. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Ötesi

Cinsiyet (*sex*), genel olarak sosyologlar tarafından; erkek ve kadın bedenlerinin fizyolojik farklarını tanımlamakta kullanılan bir kavramken; toplumsal cinsiyet (*gender*), hakkında toplum içinde ve tarafından oluşturulan erkeklik ve kadınlık özelliklerini belirten bir kavramdır.³³

Toplumsal cinsiyet, “kadınsı” ve “erkeksi” davranış kalıplarını temsil eden toplumsal yaşam içerisindeki ilişkileri oluşturan yapılardan biridir. Raewyn W. Connell toplumsal cinsiyetin teriminin temelinde, kadınların ve erkeklerin, yaradılışları nedeniyle dış görünüşlerinin, kişilik yapılarının, düşünüş biçimlerinin bakımından birbirlerinden tamamen farklı olduğunu ve erkeğin baskın olarak kabul edildiği eşitliksiz bir düzeni ifade ettiğini ifade etmektedir.³⁴ Harding ise toplumsal cinsiyeti “*farklılığın doğal bir sonucu ya da bireylere kültürden kültüre farklı biçimlerde atfedilen basit bir değişken olarak değil, içinde insanların düşündükleri ve toplumsal etkinliklerini düzenledikleri analitik bir sınıflama*”³⁵ olarak tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet, sosyal ve kültürel değerlerin, işbölümü ve gelenek biçimlerinin tanımladığı cinselliği belirten bir terimdir.³⁶

Bu tanımlardan yola çıkılarak toplumsal cinsiyet kavramının, genel geçer doğrular etrafında şekillenmediğini ifade etmek gerekmektedir. Mevcut döneme ve koşullara, koşulların yarattığı toplumsal normlara ve değerlere bağlı değişken bir yapısı olan bir kavram olarak toplumsal cinsiyet kavramı, içinde bulunulan baskın yapı tarafından kategorize edilmektedir. Michel Foucault’nun “Cinselliğin Tarihi” başlıklı kitabında da belirttiği gibi, toplumsal cinsiyet sadece toplum tarafından cinsiyetlere yüklenen rolleri değil, aynı zamanda cinsiyetlerin tanımlanmasıyla

³³ Anthony Giddens, **Sosyal Bilimler, Sosyoloji, Bilim**, Ed: Cemal Güzel, Hüseyin Özel Ayraç, 1. Baskı, Ankara: Ayraç, Nisan 2000, s.621.

³⁴ Raewyn W. Connell, **Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics**, Cambridge: Blackwell Publishers Ltd., 1987.

³⁵ Van Zoonen’den aktaran: Banu Terkan, Meral Serarslan, “Bıyıklı Kadın Metaforunun Köşe Yazılarında Algılanışı ve Sunumu Üzerine Eleştirel Bir Bakış”, **Medya ve Siyaset**, 2, İzmir: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, s. 782.

³⁶ Hülya Uğur Tanrıöver, “Forms of Representation of Women In the Media and Women’s Rights Violations”, **Gender-Based Journalism**, Ed: Sevda Alankuş, İstanbul: Yaylacık Yayıncılık, 2007, s.152.

birlikte yaratılan toplumsal ilişkileri ve bu ilişkilerin belirli bir sistematik içinde oluşturduğu iktidar ilişkilerini de temsil etmektedir.³⁷

1980'lerden itibaren, Feminist tarihçiler, "kadın" sözcüğü yerine "toplumsal cinsiyet" kavramını kullanmaya başlamışlar ve toplumsal cinsiyet kavramı kullanılarak yapılan rol ayrımlarının, bu kavramın temellendirdiği iktidar ilişkilerinin analizinin yapılmasını sağlayacağını belirtmişlerdir. Özellikle 1980'lerde yaşanan toplumsal değişimlerle birlikte, kadınlar arasındaki farklılıklar daha fazla gündemdeyken, bir yandan da modernlik ekseninde özne kavramı tartışmaları başlamış ve siyah kadınlar, işçi sınıfından anneler, lezbiyenler, gibi toplumsal cinsiyet kavramının altında yer alan toplumsal kategoriler de görünür hale gelmiştir. 1980'lerde yaşanan toplumsal dönüşümler, 1990'larla birlikte "kimlik politikaları" şeklinde yaygınlık kazanmıştır. Böylece günümüzde tartışılan cinsiyet, sınıf, ırk, etnik köken kavramları kimliklere sahip birer özne haline getirilmiştir.³⁸

Diğer yandan, Kanadalı sosyolog *Erving Goffman* da cinsiyetin kadın ve erkeği ayırmaya yarayan biyolojik ayırım, toplumsal cinsiyetin ise kadın erkek ilişkisinin içinde bulunulan kültüre göre şekillendirilmesiyle insanın içindeki hayvanın dışarıya çıktığı bir toplumsal kavram olduğu görüşünü öne sürmektedir. Ona göre, toplumsal cinsiyet içerisinde bulunan tanımlar, sosyalleşme sürecinde toplum içerisinde öğrenilmekte, benimsenmekte ve uygulanmaktadır. Toplum içinde yaşayan bireyler, bu ayrımları sorgulamaksızın olduğu gibi kabul etmektedirler.³⁹ Fransız sosyolog *Jean Baudrillard* ise konuyu oldukça farklı bir açıdan ele almakta; toplum tarafından oluşturulan bu iki uçlu kadın-erkek temsiline, kapital sistem içinde tüketimi düzenlemek ve düzeni devam ettirmek için kullanıldığını ifade etmektedir. Bu noktada eril ve dişil kalıpları betimleyici değil, toplum içinde tüketimi düzenleyicidir.⁴⁰

Her kültür kendi içinde, toplumsal cinsiyet olgusu temelinde iki cinsin de birbirlerine karşı nasıl davranmaları, birbirleri hakkında ne düşünceleri ve birbirleri ile nasıl iletişime geçmeleri gerektiği hakkında belirli normlar oluşturmaktadır. Bu

³⁷ Michel Foucault, **Cinselliğin Tarihi**, çev: Hülya Uğur Tanrıöver, 4.Baskı, İstanbul: Ayrıntı, 2012.

³⁸ Berktaş ve Bora'dan aktaran: Terkan, Serarslan, "Bıyıklı Kadın...", ss. 781-782.

³⁹ Erving Goffman, **Gender Advertisements**, New York: Harper and Row Publishers, 1987, ss.3-4.

⁴⁰ Jean Baudrillard, **Tüketim Toplumu Söylenceleri Yapıları**, çev: Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı, üçüncü basım, 2008, s.115.

nedenle, toplumsal hayatın düzeni ve sürekliliği kültürel kodların oluşturduğu anlam ağları içinde mevcut toplumsal cinsiyet ilişkilerin devamlılığına bağlı olmaktadır. Çünkü bireyin kendini ve diğerlerini tanımlaması ve tanınması, kimliğini oluşturması, aidiyetini kurduğu ya da kuracağı grubu seçmesi, içinde yaşadığı toplumun kültüründe betimlenen toplumsal cinsiyet kavramlarına bağlı olarak şekillenmektedir. Toplum içinde oluşturulan davranış kodlarından, giyim kuşama kadar kültürel alan içinde tanımlanmış her davranış biçimi ve/veya tutum, toplumsal cinsiyetin etrafında şekillenmektedir. Belirlenen toplumsal cinsiyet rollerine dair bilgiler, çocukluktan itibaren aile içinde öğrenilmektedir. Toplum tarafından belirlenen kız ve erkek davranış kalıplarına uygun olarak çocuklar, cinsiyetin kültürel anlamlarını öğrenmeye ve kendilerinin etiketlendikleri cinsiyete uygun davranış kodlarını kazanmaya başlamaktadırlar. Çocukların birey olma aşamasındaki sosyalleşme süreçleri de, yine belirlenen bu kalıplara ve özelliklere göre gerçekleşmektedir.⁴¹

Cinsiyet kavramı, içinde fizyolojik özellikleri barındırmasının yanında, sosyolojik bağlamda toplumsal ölçütleri de içeren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü kadın ve erkek toplumsal birer varlıktır ve toplum her iki cinse de doğumlarından itibaren belirli konumlandırmalar, roller ve davranış kalıpları yüklemektedir. Yüklenen bu olgular ise toplum tarafından kabul edilmiş “mevcut” doğrular olarak görülmektedir. Kadın ve erkekten toplumun oluşturduğu bu konumlara ve rollere uygun davranılması beklenilmektedir. Böylece, sosyal bir varlık olan insanın, oluşturulan cinsiyet kimliklerine uygun davranması, toplumsal düzenin devamını ve uyumunu sağlayacaktır. Hiç kuşkusuz, egemen ideolojik görüşün yapılandığı baskın kültür tarafından biçimlenen ve kabul edilen toplumsal cinsiyet kalıpları ve bu kalıpların getirdiği roller, cinsler arasındaki iş bölümünün gerçekleşmesini sağlamalıdır. Çünkü bu iş bölümünün sonucunda toplumda oluşturulan düzenin devamı sağlanabilmektedir.

Yeni doğan bir bebek, toplumsal cinsiyet kodlarının önceden belirlenmiş olduğu bir ortamda doğmaktadır. Doğa yasaları gereği, bebek, ana rahminde gelişmeye başladığı andan itibaren biyolojik cinsiyetine; doğduğu andan itibaren ise toplumsal cinsiyetine sahip olmaktadır. “*Toplumsal cinsiyet (gender), biyolojik*

⁴¹ Şahinde Yavuz, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Üretiminde Reklamın Rolü: Reklamda Anlam Üretimi ve Yapıbozumu”, **Medya ve...**, s.796.

anlamdaki cinsiyetin kültürel olarak ifade edilmesidir ve kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları, beklentileri” belirtmektedir.⁴² İşte tam da bu nedenle, yeni doğan çocuk biyolojik bir cinsiyete sahipken, toplumsal bir cinsiyete sahip değildir. Bebeğin toplumsal cinsiyete daha ilk dakikadan itibaren sahip olmasına toplum neden olmaktadır. Erkek bebeklerin renginin mavi, kız bebeklerinin renginin pembe olmasına karar veren kültürel kurallar gibi... Bu bağlamda, toplumsal cinsiyetin, biyolojik anlama sahip bir kavram olan “cinsiyet”in kültürel olarak ifade edilme biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Toplumun ve kültürün kadın ya da erkek olmaya yüklediği anlamları ve bu anlamlar ekseninde şekillenen beklentileri belirten toplumsal cinsiyet kavramı, Türk akademisyen Erol Mutlu’ya göre, “*kadın ile erkek arasındaki kültürel farklılaşım*”dır.⁴³

Tüm insanlar kadın ya da erkek olarak dünyaya gelmekte ve genetik bir farklılığa sahip değillerse, sadece cinsel organlarına bakılarak daha anne karnında cinsiyetleri tespit edilebilmektedir. Ancak diğer taraftan, her toplum içinde var olduğu kültür temelinde kıza (kadına) ve oğlana (erkeğe) farklı roller ve özellikler atfetmektedir. Bu özelliklerin ve rollerin yüklenmesinden sonra bireylerden, toplumun istediği kadınlar ve erkekler haline gelmeleri ve toplumun beklentilerini oluşturan rolleri, davranış modellerini ve sorumlulukları üstlenmeleri beklenmektedir. Böylece, bireylerin biyolojik cinsiyetlerinden tamamen bağımsız şekilde –ama aslında biyolojik cinsiyetleriyle tamamen örtüşen kadınlar ve erkekler olarak– toplumsal cinsiyet kimlikleri belirlenmektedir. Toplumsal bir oluşum olarak ifade edilebilen toplumsal cinsiyet kavramı en temelde aile içinde başlayarak, bireylerin davranışlarının, inançlarının, arzularının oluşumunda, sosyalleşme süreçlerinde toplum içindeki her kurumsal yapıda karşılına çıkmakta ve toplum tarafından dayatılan bütün bu olguları doğanın bir unsuruymuş gibi benimsemelerine neden olmaktadır. Erkek çocukların daha çok oyuncak arabalarla, kız çocuklarının ise oyuncak bebeklerle oynaması bu duruma verilebilecek en temel örneklerden biridir. Bu ayrımla tatmin edilen çocukların oynama arzusu, toplum içerisinde oluşmuş olan toplumsal cinsiyet rollerinin ön kabullerinin bir sonucudur. Ayrıca bu

⁴² Aslı Ekici, “Son Dönem Türk Sinemasında Kadının Toplumsal Cinsiyetinin Tanımlanmasının Yeniden Üretimi”, **Medya ve...**, s.741.

⁴³ Mutlu’dan aktaran: A.g.e., s.742.

temelde, özellikle anne-babalar oyuncak alma alışkanlığında çocuğun cinsiyetine göre alışveriş yapmaktadır.⁴⁴

Toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin yukarıda ele alınmaya çalışılan tanımlamalar doğrultusunda, bir toplum içinde toplumsal cinsiyeti oluşturan normların giyim, cinsiyetlere yüklenen davranış kalıpları –kadının toplum içinde çok gülmemesi, erkeğin evini geçindirmesi ya da karısını sahiplenmesi gerektiği gibi–, yine cinsiyetlerin yerine getirmesi gereken roller ve sorumluluklar –kadının evin sorumluluğunu, erkeğin evin geçimini sağlaması gibi.– ve günlük hayatta konuşma diline yansıyan cinsiyet temelli tanımlamalar olduğunu belirtmek mümkündür. Dil vasıtası ile tanımlamalar üzerinden kurulan cinsiyetçi yaklaşım, toplumsal yaşam içerisinde önemli bir yere sahiptir. Mevcut ataerkil düzenin var olmasını ve devam etmesini sağlayan dil üzerinden oluşturulan tanım olgusu, iki cinsiyet arasında oluşan eşitsizliğin temel göstergelerinden biridir. Örneğin, kadınlar “canım”, “cicim”, “hayatım” gibi ifadeleri kullanabiliyorken, bu kullanımlar erkekler için kabul edilmesi mümkün olmayan hitaplardır. Tam tersine erkekler için “aslanım”, “adam gibi adam” ya da “koçum” gibi hitaplar kullanılmakta, böylece toplum tarafından erkeğe güçlü olduğu ya da olması gerektiği mesajı verilmektedir. Diğer yandan, kadınlara yönelik kullanılan “ahu gözlü”, “balık etli”, “taş gibi” tanımlamalar, mevcut düzen içinde, kadının erkek tarafından bakılan bir cinsel arzu nesnesi olma konumunu açığa çıkartmaktadır.⁴⁵

Toplumsal bir olgu olan toplumsal cinsiyet, cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin kabullenilmesiyle kendini göstermektedir. Yani, *“cinsiyetler arası eşitsizlik kişinin niteliği olarak durağanlaştırıldığında toplumsal cinsiyet biçimini alır; kişiler arasında bir ilişki olarak hareket ederken ise cinsellik biçimini alır. Toplumsal cinsiyet, erkekler ile kadınlar arasındaki eşitsizliğin cinselleştirilmesinin katılmış halidir.”*⁴⁶ Bu noktadan bakıldığında toplumsal cinsiyet, bireyin bedeninin üstlendiği kültürel anlamlar bütünüdür. Her toplumun kendi özelliklerinin yarattığı anlam ağı, toplumsal cinsiyetin hangi cinsiyet olursa olsun farklılaşmasını sağlamaktadır.

⁴⁴ Pınar Özgökbel Bilis, “Toplumsal Cinsiyetin İnşa Edilmesinde Medyanın Rolünün ‘Yabancı Damat’ ve ‘Binbir Gece’ Dizileri Örneğinde İncelenmesi”, **Medya ve...**, ss.815-816.

⁴⁵ Weller’den aktaran: A.g.e., s.816.

⁴⁶ MacKinnon’dan aktaran: Judith Butler, **Cinsiyet Belası**, Çev: Başak Ertür, Metis: İstanbul, Aralık 2012, s.17.

Feminist kuramcılarının bir kısmı toplumsal cinsiyetin bireysel bir nitelikten öte, “bir ilişki”, hatta “bir ilişkiler dizisi” olduğunu belirtmektedir. Diğerleri ise *Simone De Beauvoir* gibi, yalnızca dışıl toplumsal cinsiyetin ifade edilmiş olduğunu, ek olarak “evrensel kişi” ile eril toplumsal cinsiyetin birlikte kullanıldığını belirtmektedir. Bu durum, kadınların cinsiyetleri üzerinden tanımlanmalarına karşın; erkeklerin fiziksel özelliklerinin ötesinde bir “evrensel kişi”liğe sahip bireyler olarak betimlendiklerini ve bu şekilde yüceltildiklerini ortaya çıkarmaktadır.⁴⁷

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının modern dönem içerisinde kimlik kavramı ile oldukça sıkı bir bağa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Mevcut dönem içerisinde tanımlanan ataerkil düzende, toplumsal cinsiyet olgusu “kadın” ve “erkek” kimlikleri üzerinde oluşturulmaktadır. Bu durumun gündelik hayata yansıyan bir pratiği de “anne” ve “baba” olabilmektir. *Agacinski*’den aktaran Özbek, bir insanın oğlan ya da kız doğduğunu ancak, büyüme sürecinde nasıl bir erkek ya da kadın olduğunu sorusunu sorarak mevcut ilişkilerin önemine değinmektedir. Geleneksel toplumlarda, evlilik konumuyla birlikte anne ya da baba olan bireyler artık sadece kadın ve erkek olmalarıyla değil, ebeveynlikleriyle de toplumda tanımlanmaktadırlar. Bu ilkenin sadece geleneksel toplumlarda değil, aynı zamanda çağdaş batı toplumlarında da kabul gördüğünü ekleyerek, cinsiyet bilincinin anne, baba ya da çocuk fark etmeksizin aile kavramı içinde temellendiğini aktarmaktadır.⁴⁸

1.2.2 Cins Kimliklerine Kuramsal Yaklaşımlar

Toplumsal hayat içerisinde bireylerin diğer bireyleri kafalarında konumlandırmalarını sağlayan önemli olgulardan biri toplumsal cinsiyet olgusudur. Ancak bu olgu, basit bir fiziksel görünüşün çok daha ötesinde, bireylerin gerek toplumsal çevrelerinde gerekse bilinçaltılarında gerçekleşen pek çok olayın yansımasıdır. Sosyal bir varlık olan insanın, toplum içerisinde aidiyet duygusunu hissederek yaşamasının önemi, toplum cinsiyet kalıplarının kabulünden geçmektedir. Bu noktada toplumsal cinsiyet temelinde tanımlanan farklı cins kimliklerinin oluşumunda farklı görüşleri açımlayan kuramlar bulunmaktadır.

⁴⁷ A.g.e., ss.55-56.

⁴⁸ Agacinski’den aktaran: Çağlar Özbek, “Popüler Kültürün İnşası ve Medya”, **Medya ve...**, s.659.

1.2.2.1. Psikanalitik Kuram

Toplumsal cinsiyet temelinde belirlenen cins kimlikleri çocukluktan belirlenmektedir. Kendi varlığını anlama yolculuğuna çıkan çocuk, toplum içinde belirlenen (kısıtlı) kurallar çerçevesinde, vücudunda ve bilinçaltında olanları keşfetme çabasına girmektedir.

*“Çocuğun kimlik oluşumu, ödipal evrenin başlangıcında, çocuğun kendilik ve nesne hedefi yatırımları, başkalarının ve kendisinin genital organ imgelerine odaklanmasına yol açan genital ilgi artışıyla güçlü bir itki kazanır. Bu zihin meşguliyeti, çocuğu, kişisel kimliğinin en önemli bileşenlerinden biri olan cinsel kimliğinin keşfine götürür.”*⁴⁹

Edith Jacobson’a göre, çocuğun cinsel kimliğinin keşfi oldukça önemlidir. Çünkü ödipus öncesi dönemdeki çocuğun kendi kimliğini bulmasıyla atacağı adım, bir yandan gerçek nesnelerle olan ilişkisinin diğer yanda da ebeveynleri ile yaratacağı kısmi özdeşleşmelerin başlangıcı için olmazsa olmazdır.⁵⁰

Lacan da cinsiyetler arasındaki ilişkiyi, konuşan “ben”in toplumdaki baskının erilleştirilmiş bir sonucu olarak ortaya çıkması şeklinde tanımlamaktadır. Konuşan bu “ben” her ne kadar bağımsız ve kendi kendini temellendiren bir özneymiş gibi dursa da, kimliğin oluşum sürecinde dışladığı cinsel konumlar, onun tutarlılığının sorgulanmasına neden olmaktadır. Lacan’a göre öznenin kendi varlığını bulması için annenin bedeniyle ilişkilendirilen bireyleşme öncesi enest hazların bastırılması (birincil bastırma) gerekmektedir. Öznenin görünüşte kendi kendini temellendirmesini sağlayan özerkliği, hem kendi temelini oluşturup hem de onu her an temelsiz bırakabilecek olan “bastırmayı” saklama çabasıdır. Bu süreç içinde kadınlar, eril iktidarı yansıtmalı ve aslında hayali olan özerkliklerinin gerçek olduğu konusunda ona sürekli güven vermelidirler. Toplumda bulunan, kadınların eril öznenin bağımsız iktidarını yansıtmaları yolundaki bu istek, özerkliğin temeli açısından önemli hale geldiğinde düzen karışmaktadır. Çünkü bu iktidara güvence veren kadın, annenin fiziki olarak yer değiştirmiş halidir. Erillik çelişkisi bu noktada oluşmaktadır. Eril özerkliğin gerçek anlamda kabul görmesi, –kendisine rağmen– bastırma ve bireyleşme öncesinde yaşanan hazlara geri dönme vaadinde anlam

⁴⁹ Edith Jacobson, **Kendilik ve Nesne Dünyası**, İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek, 2004, s.66.

⁵⁰ A.g.e., s.69.

kazanmaktadır. Bu nedenle de aslında sadece eril özne anlam yaratmaktadır/yaratmalıdır.⁵¹

Diğer yandan, *Freud* ise temelde ödipal kompleks içerisinde bulunduğu iddiasıyla cins kimlik olgusunu temellendirmektedir. *Freud*'a göre gerçeklik, ödipal çatışma ekseninde baba tarafından kişileştirilmektedir. Çünkü baba her zaman, dış gerçekliğin temsilcisi olarak erkek çocuğun anneyle ilk dönem temasına sert bir şekilde müdahale eden özne olmaktadır. Bunu da çocuğun “gerçeklik ilkesini” kabul etmesi karşılığında ödül olarak, çocuğu himayesi altına alıp babalık yaparak gerçekleştirmektedir. Fakat *Keller*, *Freud*'un ardından hem toplumsal cinsiyetin hem de gerçekliğin, ödipal dönemden çok daha önce oluştuğu ve bireyin “ben” gerçekliğinin baba tarafından var edildiğinin giderek daha iyi anlaşıldığını belirtmektedir. Bu nedenle de kadında ya da erkekte fark etmeksizin yaşanan en erken deneyimler, her kişide duygusal ve bilişsel anlamlandırma ya da nesnelleştirme anlayışının eril olanla özdeşleştirilmesi sonucunu getirmektedir. Bu süreçte yer alan eril baskınlığın tersine, özne ile nesne arasındaki sınırların bulanıklaşmasını ifade eden bütün süreçler de dişil olanla özdeşleştirilmektedir.⁵²

Lacan'a geri dönüldüğünde cinsel kimliğin biyolojik etmenler tarafından değil, öznenin gösteren (*signifiant*) ile olan ilişkisi doğrultusunda oluştuğu belirtilmekte, bu nedenle de aslında, doğuştan gelen ve biyolojik olarak belirlenen bir önkoşul bulunmamaktadır. *Lacan* da *Freud* gibi, ödipus ve kastrasyon kompleksleri üzerinde durmaktadır. Ancak *Freud*'dan farklı olarak bu komplekslerin neyi ifade ettiklerini sorgulamaktadır. *Freud*'un erkek çocuğun babasından korktuğu için annesinden uzaklaştığı ve bu şekilde Ödipus kompleksini yendiği iddiasının tersine, *Lacan*'a göre çocuğun korktuğu gerçek, babasının fiziki varlığı değildir. Korkulan, babanın temsil ettiği, ifade ettiği anlamdır. *Lacan*'ın “Babanın Yasası”⁵³ tanımlamasını kullandığı bu olgu, dil ve kuralları ifade etmektedir. Bu kurallardan birini ensest yasağı oluşturmaktadır. *Freud*'a göre, bir organ olarak penise sahip olma arzusu ya da olmama olasılığının yarattığı korku, çocuğun kız ya da erkek olmasına göre değişirken, *Lacan* için önemli olan, çocuk için bu organın gerçek ya

⁵¹ Butler, *Cinsiyet...*, ss.104-105.

⁵² Evelyn Fox Keller, *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*, İstanbul: Metis Bilim, Ocak 2007, s.113.

⁵³ “*Le nom du pere/La loi du pere*”.

da olası eksikliğinin ne anlama geldiğidir. *Lacan* da, kız çocuğunun bu eksikliğini gidermek için çocuk sahibi olma çabasında olacağını ve dolayısıyla penis isteyeceğini düşünmektedir. Ancak *Lacan Freud*'dan farklı olarak, kız çocuğunun istediği bu penisin biyolojik bir penis olmadığını belirtmektedir. Kızın bu arzusunun karşılığı hayali bir penistir. *Lacan*, bir organ değil bir gösteren özelliğine sahip bu penise “*phallus*” ismini vermektedir.⁵⁴

Bebeğin kendiliğinden annesinden ne zaman ayrılmaya başladığı konusuyla ilgili olarak *Julia Kristeva*, *Freud* ve *Lacan*'dan farklı düşüncelere sahiptir. Bebeğin kendisini annesinden ayırması, egosunun oluşmaya başlaması, “ben ve diğeri” ayrımını gerçekleştirmesi, *Kristeva*'ya göre, *ödipus* kompleksinin oluşumundan ve ayna evresinden çok önce yaşanmaktadır. “Gösteren ve gösterilen” ayrımı olarak ilerleyen aşamalarda karşılaşılan bu işleyiş, çocuğun hoşuna gitmeyen reddederek tepki verişiyse, bu düzenden çok daha önce, var olmaktadır. Kısacası söz konusu anlam, henüz dildeki yerini bulmadan, bebeğin isteklerini belli etmesinde ve istemediği şeyleri ise dışlamasında ortaya çıkmaktadır. *Kristeva*'nın *Freud* ve *Lacan*'dan ayrıldığı ikinci nokta ise, çocuğun sembolik ve sosyal düzen işleyişini öğrenmesinde sadece babanın değil, aynı zamanda annenin de etkili olduğu düşüncesidir. Bir başka deyişle, öğrenme sürecinin sosyal düzen yardımıyla dile geçişinde annenin işlevi en az babanınki kadar önemlidir. *Kristeva*'ya göre, annelik kadınlığın sadece bir işlevi olduğu için, ne kadınlık annelikle ve ne de annelik kadınlıkla aynı anlamda kullanılabilecek kavramlar değildir. *Kristeva*'nın düşüncesinin tersine, *Freud* ve *Lacan* için anne her iki cinsteki çocuğun ilk sevgi nesnesini oluşturmaktadır. Anne bir kadın olduğu için penisi yoktur ve bu nedenle de kadın olmasından öte aslında, “eksik bir erkek”tir. *Kristeva*'nın tersine kadın ve annelik kavramları doğrultusunda pek çok yerde kesişen *Lacan* ve *Freud* için, erkekten bağımsız bir kadın cinsiyeti var olamamaktadır.⁵⁵

Bu noktada *Laura Mulvey*'e de değinmek gerekmektedir. İngiliz Feminist Film Kuramcısı *Mulvey* ünlü “*Plaisir Visuel et Cinéma Narratif* (Görsel Haz ve Anlatı Sineması)” makalesinde, ataerkil düzen içindeki bilinçdışılığın biçimlenmesinde kadının iki işleve sahip olduğunu ifade etmektedir. İlk olarak kadın,

⁵⁴Hülya Durudoğan, “Unes Femmes: Kristeva, Psikiyoloji ve Kadın”, **Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar**, der: Zeynep Direk, 3. Baskı, İstanbul: YKY, Şubat 2012, ss.56-57.

⁵⁵ A.g.e., ss.62-65.

penisinin gerçekten olmayışıyla hadım edilme tehdidinin bir simgesi olarak varlığını gerçekleştirmektedir. Bu nedenle de bu eksikliğin yok olması için çocuğunu büyütür. Bu da kadının ikinci simgesel işlevidir. Çocuk büyüdükten sonra kadın anlamını kaybeder. Çünkü işlevi/simgesel anlamı tamamlanmıştır. Varsayılan bu anlam, kadının penisten yoksun olması nedeniyle tek görevi olan anneliğinin özelliği doğurganlığının sağladığı bir anıdır. Gelip geçicidir. Kadının bu durumu, doğaya – *Freud*’a göre anatomiye– dayandırılmaktadır. Kadın sadece hadım olma durumu söz konusu olduğunda var olabilmektedir. Simgesel düzen içerisinde yer alabilmek bir ön koşul olarak gördüğü çocuğunu, kendisinin penise sahip olma arzusunun göstereni haline getirmektedir. Böylece ataerkil kültür düzeninde kadın kendine, anlam yapıcı olarak değil, hala ve sadece anlam taşıyıcısı olarak yer bulabilmektedir. Kısacası, erkeğin kadına karşı gerek dilsel, gerekse jest ve mimiklerle sonuna kadar yaşayabildiği fantezi ve takıntıların destekçisi olan bu düzende, kadın, erkek için bir öteki gösteren olmaktan öteye gidememektedir.⁵⁶

Mevcut ataerkil sistem içinde cins kimliklerine atfedilen farklı ve eşit olmayan anlamlar, bu kimliklerin oluşumunda bireye bilinçdışının etkisinin yanı sıra kimliklerin getirdiği rollerin kabulünü de dayatmaktadır.

Çocuğun cinsel farklılıklarını keşfetmesi ve bu farklılıkları kabul etmesi, çocukta annenin bir parçası olarak “bebek kalma” isteğinin terk edilmesini sağlamaktadır. Çocuğun babayla olan ödipal ilişkisinin kadınlık organının yok sayılması temelinde kurulması nedeniyle, kız çocuğu cinsel değişimleri daha karmaşık şekilde yaşamaktadır. Ancak sonunda kız çocuk, anneye kurduğu cinsel özdeşleşme sonucunda anatomisini kabullenerek anneyi asıl model almaktadır. Dolayısıyla bir önceki paragrafta belirtildiği gibi dayatılan bu roller temelinde, küçük kız çocuğunun anneden gördüğü ve alması gerektiğini anladığı dişilik rolünü isteksizce kabullenişinin nedeni, *Jacobson*’a göre sadece babanın ayartıcı tutum ve davranışları değil, aynı zamanda ilginç bir biçimde, küçük oğlan çocuklarının kız çocuğuna karşı aşağılayıcı tutumlarıdır. Oğlan çocukları “haddini bildirmek” amacıyla küçük kız çocuğuna dişiliğini ve dişi olduğu için de ait olduğu yeri net bir şekilde ifade etmektedirler. Oğlan çocuklarının hadım edilme korkuları kız çocuklarla birlikte oynamalarına engel olmaktadır. Bu korku onları eril bir grubun

⁵⁶ Laura Mulvey, “Plaisir Visuel et Cinéma Narratif”, <http://www.debordements.fr/spip.php?article25>, erişim tarihi: 07.09.2014.

parçası olmaya itmektedir. Bu dönemde erkek çocuk anneyle arasındaki bağı, her ne kadar güçlü bir bağ olsa bile inkâr etmeye başlamaktadır. Karşı cinse –kız çocuğuna– karşı kendinin üstün bir erkek olduğunu belirtme eğiliminin artması ve “hanım evladı” tanımlamasına maruz kalmama amacı erkek çocuğunun zıtcinsel yönelişleri benimsenmesini ve bu şekilde, başta anne olmak üzere tüm dişilere karşı fallik-eril tutumlar sergilemeye başlamasına yol açmaktadır. Bu durumun dışında erkek çocuğunun babasına fiziksel olarak benzerliğinin farkına varışı, ödipal kıskançlığın yarattığı çekişme ve hayranlık, çocuğun sonunda kesin olarak babayla özdeşleşmesine neden olmaktadır.⁵⁷

Freud için ise, oğlan çocuğunun anneyi reddedip babaya karşı çift değerli bir tutum almasının nedeni ödipal komplekstir. *Freud*, oğlan çocuğunun yalnızca iki nesne arasında değil, aynı zamanda eril ve dişil olarak iki cinsel tercih arasında da bir seçim yapmak durumunda kaldığı savını ileri sürmektedir. Bu savda da, çocuğun genelde heteroseksüelliği seçmesinin nedeninin babası tarafından hadım edilme korkusundan öte, eşcinselliğin getirdiği dişileşme yani genel olarak hatta tamamen hadım edilme korkusu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumda da, ilk olarak cezalandırılması ve/veya gizli şekilde yüceltilmesi gereken şey de anneye duyulan heteroseksüel şehvet yerine, kültürel ve toplumsal düzen içinde kabul gören bir heteroseksüelliğin karşısında duran eşcinsel yatırımdır.⁵⁸

Bu noktada cins kimlikleri içinde ikincil planda olan kadının konumu ile ilgili olarak, *Butler Lacan*’dan aktardığı, “*Bu, bir yandan korumak, öte yandan eksiğini maskelemek için, ‘sahip olma’nın yerine ikame edilen bir ‘mış gibi görünme’nin müdahalesinin sonucudur. Her iki cinsiyetteki, cinsel birleşme edimi dâhil tüm ideal ya da tipik davranış tezahürlerinin bütünüyle komediye dönüştüğünü...*”⁵⁹ şeklinde ifadelerle, aslında gerek psikanalitik olarak gerekse toplumsal düzen içerisinde sosyolojik olarak kadının maskelendiğini belirtmektedir. Çünkü kadın eksik olandır ve bu eksiğini gizlemek, kapatmak, maskelemek zorundadır. Tam da bu noktada, Fransız bir Feminist felsefeci olan *Luce Irigaray*, *Freud*’un melankolinin yapısı ile gelişmiş dişiliğin yapısını birbirine benzer olgular olarak gösterdiğini iddia

⁵⁷ Jacobson, **Kendilik ve...**, ss.69-70.

⁵⁸ Butler, **Cinsiyet...**, ss.124-125.

⁵⁹ **A.g.e.**, ss.106-107.

etmektedir. Irigaray’a göre, gelişmiş bir dişillığın yapabileceği bastırma edimi, hem nesnenin hem hedefin inkâr edilmesi anlamına gelmektedir. Küçük bir kızın hadım edilmişliği, hiçbir temsille değiştirilemeyecek kaybetmiş olma sürecini başlatan ve bu nedenle de kızı melankoliğe sürükleyen bir olgudur. Bu nedenle de melankoli kadınlar için artık bilinemez ve hissedilemez bir duruma gelen penise sahip olma arzusuna dayanan psikanalitik bir normdur.⁶⁰

1.2.2.2. Feminist Kuram

Cinsiyet ve toplum cinsiyet ilişkisini temel tartışma alanı olarak ele alan feminizm, mevcut ataerkil düzen içinde cins kimliklerinin erkek egemen kabul ile şekillendiği savına sahiptir. Buna karşıt bir tutum gelişmesi için çalışmalarını devam ettiren feminist kuram, “kadın” kimliğinin var olduğunu belirten/varsayan söylemler üretmektedir. Modern anlamda bir felsefe ve bir hareket olarak görülebilecek olan feminizm, kadınların eğitim hakkı için eylemlerde bulunmuş olan *Lady Mary Wortley Montagu* ve *Marquis de Condorcet* gibi özgürlükçü düşünürlerin de içinde yer aldığı Aydınlanma dönemine kadar giden köklü bir geçmişe sahiptir.

1968 sonrası geniş kitlelere yayılan feminist hareket temelde, ataerkil toplum yapısını eleştirmektedir. Bu hareket doğrultusunda ortaya çıkan feminist kuram, liberalizm, marksizm, psikanaliz, varoluşçuluk, radikalizm gibi çeşitli düşünce akımlarını içerisinde barındırmaktadır.

John Stuart Mill “*The Subjection Of Women*” adlı eserinde kadınların aslında, zorla olmasa bile, beyinlerinin köleleştirilmesi sonucu kendilerini köle olmaya istekli bireyler haline getirildiğini belirtmektedir. *Simone de Beauvoir*, kadınların, tam anlamıyla insan olabilmek için gerekli olan aktivitelerin bir parçasına ait olma konusunda karşılaşılan fırsatlardan mahrum olduğunu belirtmektedir. Ona göre kadınlar, diğer baskı uygulanan gruplarla aynı değildir, çünkü kadınlar diğer gruplarda olduğu gibi, ortak bir geçmişe, tarihe ya da dine sahip değildir. Bu durum da kadınları diğer ezilen gruplardan farklı konuma koymaktadır.⁶¹

⁶⁰ Irigaray’dan aktaran: A.g.e., s.137.

⁶¹ Flynn’dan aktaran: Aslı Eşbah, “Modernizm, Postmodernizm Ayrımında Kadın ve Siyaset”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Eylül 2006, http://kutuphane.ksu.edu.tr/e-tez/sbe/T00612/asli_esbah_proje.pdf, erişim tarihi: 10.09.2014. ss.14-16.

Simone de Beauvoir İkinci Cins isimli eserinde “Kişi kadın doğmaz, kadın olur. “(*One is not born, but rather becomes, a woman.*)”⁶² ifadesini kullanmaktadır. Dolayısıyla *Beauvoir*’ın kullanmış olduğu bu ifade, kadının ve rollerinin tamamen toplum tarafından oluşturulan olgular olduğunu göstermektedir. *Beauvoir*’a göre, toplumsal cinsiyet olgusu sabit bir kimlik değildir, zaman içerisinde oluşturulan ve hareketlerin tekrarıyla oluşan bir olgudur⁶³: “*Bizlerin düşlediği sosyalizm gelmeden önce, kadınların gerçek konumu için mücadele etmek gerekir. (...) Sosyalist ülkelerde bile bu eşitlik sağlanmadı. Kadınlar bu nedenle kendi kaderlerini kendi ellerine almak zorundalar.*”⁶⁴

Diğer yandan, kadın hakları konusunda mücadelede önemli bir yere sahip olan liberal anlayış, kadının özel alan ile sınırlı kalması fikrine karşı durmakta ve kadının bir birey olarak kendini geliştirebilecek potansiyele sahip olması gerektiğini ileri sürmektedir. Çünkü kadın doğumu sırasında cinsiyetini belirleyemiyorsa, en azından hayatı süresince sahip olacağı konumunu belirleyebilmektedir, hatta belirleyebilmelidir. Liberal feminist teorinin öncü savunucusu olarak kabul edilen *Mary Wollstonecraft*, kadınların da tıpkı erkekler gibi Tanrı tarafından yaratılan varlıklar olduğunu, bu nedenle de daha ciddi bir şekilde eğitilmeleri gerektiğini, ahlaksal ve zihinsel olarak yeteneklerini geliştirmelerine izin verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Aynı zamanda “kadınsılık” kavramını da eleştirmektedir. Liberal feminizm aynı zamanda kültürel feminizm kuramını da benimsemektedir. Bu bakış açısına göre de eleştirel düşünme ve kendini geliştirme oldukça önemli olgulardır. Kültürel feminist kuramcılara göre, aile içi konular eril bakış açısına göre düzenlenmektedir. Bunun yıkılması için de ev hayatını oluşturan konularda radikal değişiklikler yapmak gerekmektedir. Bu düşünceye göre, toplumsal cinsiyet kimliğinin oluşumu biyolojik farklılıklardan öte, toplumsal düzeni sağlayan kuralların belirlenmesi sorunu nedeniyle hasarlıdır ve düzeltilmelidir.⁶⁵

⁶² Simone de Beauvoir, **The Second Sex**, New York, Vintage Books, 1973, <http://www.sparknotes.com/lit/secondsex/quotes.html>, erişim tarihi: 08.09.2014.

⁶³ Judith Butler, “Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory”, **Theatre Journal**, 40, 4, December 1988, ss.523-524, <http://www.jstor.org/discover/10.2307/3207893?uid=3739192&uid=382223291&uid=2&uid=3&uid=60&sid=21104148946811>, erişim tarihi: 09.09.2014.

⁶⁴ Margaret Walters, **Feminizm**, Ankara: Dost Kitabevi, 2005, s.139.

⁶⁵ Dilek İmançer, “Feminizm ve Yeni Yönelimler”, **Medya ve Kadın**, der: Dilek İmançer, Ankara: Ebabil, 2006, ss.24-27.

Marksist feminizm ise, kadınların kapital/özel mülk sisteminin yarattığı baskıya karşı durmaları gerektiğini savunmaktadır. Çünkü kadınlara yapılan baskının ve ikinci planda olan yerlerine göre yaratılan düzenin son bulmasının tek yolu kapital sistemin yok edilmesidir. Sosyalist feminizm, Marksist feminizm ile radikal feminizmin birleşiminden oluşmaktadır. Marksizm ve sosyalist feminizm arasında belirgin farklar olduğu belirtilse de kadın ve erkek cins kimliklerine temel bakış noktasında aynı görüşü paylaşmakta ve kadının ikincil oluşuna vurgu yapmaktadırlar.⁶⁶

Radikal feminizm, feminizmin pek çok fikrini bünyesinde barındırmaktadır. Radikal feministler, genelde liberal feministlerin fikirlerini benimsemektedirler. Çünkü radikal feministler toplumun çekirdeğinde bir değişimin meydana gelmesi gerektiğine inanmaktadırlar. Yapılacak değişim sadece yönetimin davranışları noktasına kalırsa amaca ulaşamamaktadır. Ataerkil düzen dağıtılmalıdır. Radikal feministler kadın egemenliğinin dünyanın en eski ve en kötü baskı tipi olduğuna inanmaktadırlar. Kadın ve erkeğin toplumun kendilerine sundukları katı toplumsal cinsiyet rollerinden kurtulup özgür olmalarını istemektedirler. Bir noktada/bazen, radikal feministler, erkeklere ve onları (kadın ve erkeği) katı sosyal roller içine hapseden toplumsal cinsiyet sistemine karşı bir savaşın başlatılması gerektiğine inanmaktadırlar. Radikal feministler bu rolleri, ataerkil düzenin bütün açılarını ve bazı olgularda ise erkekleri, tamamen reddetmektedirler. Radikal feministler kendilerini erkeklerden farklı görmektedirler. Hatta erkekleri tamamen dışlayan gruplar oluşturmaktadırlar. Bu feminist kuram türü, bireysel duyguların, deneyimlerin ve ilişkilerin öneminin altını çizmektedirler.⁶⁷

Bir başka feminist düşünce olan öz kurama göre, cins kimlikleri arasındaki farklar, kültürelidir. Öz kuramı benimseyen feministler dişil zevki araştırmakta ve bu dişilliği dile katmaktadırlar. Onlara göre, esas olan dişil bilinçdışının tekliğidir (*la singularité de l'inconscient féminin*). Bu zevkin yeri de pek tabi, vajinadır. Erkek egemen olan orgazm, kadın zevki ile değiştirilmelidir. Bu görüşteki feministler

⁶⁶Jaggar ve Rothenberg'dan aktaran, "Kinds of feminism", http://www.uah.edu/woolf/feminism_kinds.htm, erişim tarihi: 10.09.2014.

⁶⁷"Different types of feminist theory", <http://www.caragillis.com/LBCC/Different%20Types%20of%20Femini.htm>, erişim tarihi: 11.09.2014.

eşcinselliği benimsemişlerdir. Onlara göre, lezbiyen olmak, belki de eril araçları kaldırmak için bir araç olabilmektedir.⁶⁸

Shulamite Firestone, sosyalist devrimin hedefinin sadece ekonomik sınıf ayrıcalığını yok etmek değil aynı zamanda, sınıf ayrımını da ortadan kaldırmak olduğunu belirtmekte ve feminist devrimin de eş olarak sadece erkeklere tanınan ayrıcalığı değil, aynı zamanda cinsiyet ayrımının giderilmesini de amaçlaması gerektiğini eklemektedir. *Firestone*'a göre, cins kimlikleri arasındaki üreme organlarıyla ilgili farklılıklar, kültürel açıdan ayrılığa neden olmamalıdır.⁶⁹

Joan Scott'a göre ise Marksistler, toplumsal cinsiyet kavramını, ekonomik yapıları inceledikleri gibi incelemekte ve yaşanan toplumsal değişimler sonucu oluşan ekonomik yapıların etkisine göre şekillenen, ekonomik çıktıların bir yan ürünü olarak görmektedirler. Bu nedenle toplumsal cinsiyet, bağımsız bir olgu değildir. Diğer yandan, toplumsal cinsiyeti psikanaliz temelli değerlendiren post-yapısalcı feministler ise bu terimi sadece aile ve ev yaşamı içinde gerçekleşen deneyimler ve çocukluk gelişim süreci ile sınırlandırmakta, toplum içindeki toplumsal kurallar, ekonomi, politika gibi diğer unsurlarla olan ilişkisini kurmamaktadırlar.⁷⁰

Son olarak, *Karen Sacks* ise, *Engels*'in kadının ikincilliğinin özel mülkün gelişmesiyle başladığı iddiasını reddetmekte ve özel mülk anlayışının var olmadığı pek çok toplumda da, kadınların erkeklerle eşit olmadığına dair oldukça fazla veri bulunduğunu belirtmektedir. Toplum içerisinde kadınların ikincil konumlarının temellerini inceleyen feminist olan ve olmayan araştırmaların değindiği noktaları eleştiren *Sacks*, kadının sahip olduğu mevcut ikincil konumunun anne rolleriyle ilgili olduğunu ifade etmektedir. Bu durumun nedeninin, Batı'nın aile ve sosyo-cinsel ilişkilerle ilgili sahip olduğu kavramların diğer kültürlerle de yansımış olması, bu nedenle de aslında söz konusu durumun Batı temelli ve etno-merkezci bir olgu olduğunu belirtmektedir. Bu noktada aslında *Marks* ve *Engels*'in toplumsal cinsiyet

⁶⁸ "Féminisme différentialiste (essentialiste) et féminisme égalitariste. Mix-Cité", <http://amitie-entre-les-peuples.org/spip.php?article3029>, erişim tarihi: 11.09.2014.

⁶⁹ Shulamite Firestone, *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*, London: Macmillan, 2003.

⁷⁰ Joan W. Scott, "Gender: A Useful Category of Historical Analysis", *The American Historical Review*, 91, 5, Aralık 1986, s.1059-1062.

kavramı içerisinde kadının ikincil konumuna tarihsel boyuttan baktığını söylemek mümkündür.⁷¹

1.2.2.3. Sosyolojik Yaklaşım

Cinsiyet kimlikleri temelinde oluşan toplumsal cinsiyet kavramı ekseninde, günümüz erkek egemen toplumu sorgulayan bazı düşünürler toplumsal cinsiyet kavramının sosyolojik olarak da incelenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu düşünürlere göre, toplumdaki ilişkiler örüntüsü içinde belirleyici olan *habitus*⁷² kavramıdır. Bu düşüncenin öncülerinden biri ise Fransız sosyolog *Pierre Bourdieu*'dur.

Bourdieu, *Masculen Domination* (Eril Tahakküm) isimli kitabında, modern toplumlarda ortaya çıkan eril egemenliğini, aslında iktidar karşısında boyun eğmenin tipik bir örneği olarak ele almaktadır. *Bourdieu*'ya göre eril düzenin yapısı, cinsel olanın ikili karşıtlıklar şeklinde işleyişi ile anlamlandırılmış olan, dolayısıyla da cinsiyetlendirilmiş bir evrenin yaratılması ile gerçekleşmektedir. *Bourdieu*, toplumsal anlam ağı içinde ikili karşıtlıklarla oluşan ve eril olarak bedenselleşen iktidar ilişkisinin nasıl inşa edildiğini açıklamak amacıyla “sembolik şiddet” kavramını oluşturmuştur.⁷³ *Bourdieu* için insan bedeni, toplumsal düzen içinde cinsel anlamlar olarak inşa edilmektedir. Bu inşa ile insan bedenine ait cinsel anlamlar, toplum içerisinde sembolik olarak oluşturulmaktadır. Örneğin insan bedeninin ön kısmı cinsel farkları belirtirken (görülen penis ve vajina), arka kısmı tam tersine belirsizlik yaratan ve hatta dişiliğin, pasifliğin, dolayısıyla da eşcinselliğin bir simgesi olabilmektedir. *Bourdieu*, eril iktidarın meşrulaştırılmasının, biyolojik doğaya indirgenmesi ile elde edildiğini belirtmektedir. *Habituslar* ise, bu meşrulaştırmayla kendilerini sürekli olarak ve yeniden üreten yapılardan ayrılmamaktadır. Bütün bu sürecin içinde ise, kadınlar kendilerine sadece birer nesne olarak yer bulabilmektedirler. Başka bir ifadeyle, kadınlar bu düzen içinde, kendi kontrolleri dışında oluşturulmuş olan bu *habituslarda*, sadece erkeklerin gücü altında bulunan sembolik sermayenin artışına ve gelişimine sebep olan araçlar olarak

⁷¹ Sacks'tan aktaran: Pervin Yanıkkaya Aydemir, “Antropolojide sınıf ve toplumsal cinsiyet gerilim hattında Marksist ve feminist yaklaşımlar”, *İnsanbilim Dergisi*, 2, 1, 2012, ss. 112-114.

⁷² Bourdieu *habitus* kavramını, bireyin içinde yaşadığı toplumda var olan kuralları ve olguları algılama, hissetme, anlama sonucunda içselleştirdiği düşünce ve davranış şemaları olarak tanımlamaktadır.

⁷³ Pierre Bourdieu, *Eril Tahakküm*, çev: Bediz Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, ikinci basım, Mayıs 2015.

konumlanmaktadır. Kadın, erkeklerin sembolik sermayesini arttırmak için bulunan, bulunması gereken bir unsurdur. *Bourdieu*'nun önderlik ettiği “toplumsal cinsiyeti bir *habitus* olarak kavrama” anlayışının erkek egemen iktidarın anlaşılmasında açıklayıcı olup olmadığı tartışma yaratan bir konudur. Çünkü *habitus*, bireylerin toplumsal alan içindeki yerleşimlerini açıklayan ve toplumsal pratiğin de bu yerleşimlerle oluştuğunu belirten bir kavram olarak, toplumsal cinsiyeti de ister istemez tek bir alan içerisine yerleştirmektedir. Ancak cins kimlikleriyle oluşan toplumsal cinsiyet, ev, okul, kilise, devlet gibi farklı toplumsal ve kamusal alanlarda, farklı *habituslar* olarak yer almaktadır.⁷⁴

Cins kimlikleri sosyoloji temelinde değişik tanımlamalarla incelenmiştir. Sembolik etkileşimcilik ekseninde benlikle ilgili çalışan Kanadalı sosyolog *Erving Goffman*'ın *Günlük Yaşamda Belleğin Sunumu* eseri bu konudaki önemli çalışmalarından biridir. *Goffman* çalışmasında, gündelik yaşamın tiyatroya benzediğini ifade etmektedir. Bu noktada toplumsal uyum içerisinde kişi, hem verdiği izlenim ile hem de aktardığı izlenim ile kendini ifade etmektedir.⁷⁵ İnsanın benliğindeki gerilimden söz ederek insani benlikle toplumsallaşmış benlik arasındaki uyumsuzluğa değinen *Goffman*, bu gerilimi yaratanın, bireyin gelişigüzel ve anlık olarak yapmak istedikleri ile insanların bireyden bekledikleri arasındaki ikilem olduğuna dikkat çekmektedir. Birey, kendinden yapılması beklenenlerle baş etmeye çalışmaktadır, ancak bocalamaktadır. *Goffman*'a göre tam da bu noktada oluşan bu gerilimle baş edebilmek ve inşa ettiği öz imgeyi devamlı olarak korumak için birey, kendi sosyal seyircilerinin önünde sahneye çıkmaktadır. *Goffman*, her kültürün kendine ait sembolik kodlara sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu kodlar toplum içinde ideal olan kimliklerin, konumların ve ilişkilerin ifadesinde kullanılmaktadır. *Goffman*'ın bu ilişkiler ağını açıklarken ifade ettiği gerilimin sonucunda ise, toplumdaki sisteme uyum gösteremeyen ve bu nedenle de sistem tarafından kabul edilmeyen duygu, tutum ve davranışlar, bireyi, toplum dışına itilmeye zorlayabilmektedir. Örneğin, toplum tarafından cinsiyetine uygun rolleri yerine getirmesinin beklenildiği bir kadın eğer bu rolleri reddederse, etrafındaki insanlarla olan ilişkisine ve toplumda kabul gören basmakalıp kabullere ve düşüncelere zarar

⁷⁴ Serpil Sancar, **Erkeklik: İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler**, Metis: İstanbul, Ağustos 2011, s.189.

⁷⁵ Erving Goffman, **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, çev: Barış Cezar, İstanbul: Metis, 2004, s.16.

verebilmektedir. *Goffman*, performansa olan bu ilgisini toplum içindeki bu ilişki düzenine benzeterek, toplumsal hayatın da adeta bir performanstaki gibi bir dizi dramatik performanstan oluştuğunu belirtmekte ve toplumda yaşanan bu durumu dramaturjiyle özdeşleştirmektedir. Benlik kavramını dramaturjik yaklaşımla biçimlendiren *Goffman* birçok sembolik etkileşimci gibi, benliğin sahibinin aktör olmadığını ileri sürmektedir. Benlik, aktör ve seyirci arasındaki dramatik etkileşiminin sonucunda ortaya çıkmaktadır. Mevcut anda oynanan sahnenin dramatik etkisine bağlı olarak, bireyin içinde kim olduğuna dair oluşan his benliğin karşılığı olmaktadır. Bu nedenle de, oyun içinde dramatik etkileşimin bir ürünü olarak benlik, bireyin performansı sırasında kesintiye uğrayabilmektedir. Bu nedenle aktörler, özellikle sorun çıkartacaklarını düşündükleri seyircileri kontrol etmek istemektedirler. Çünkü aktörler, seyircilere sundukları benliğin seyirciler tarafından kabul edilmesini ve seyircilerin de kendi istedikleri gibi davranmalarını ummaktadırlar. Benzer şekilde sahne önünü de gündelik hayatta benliğin açığa açtığı yerlerden biri olarak örnekleyen *Goffman*, sınıfın önünde ders veren bir profesörün ön sahnede bulunduğunu belirtmektedir. Ön sahne, arka plan ve kişisel cephe olarak ikiye ayrılmaktadır. Tıpkı oyuncular gibi gündelik hayatın aktörlerinin performansları için de bir —doktor için ameliyat odası, taksici için taksi, tasarımcı için atölyesi vb.— fiziksel sahne olan arka plan gereklidir. Kişisel cephe ise, seyirci tarafından aktörden kullanmasını beklediği donanımlardır. Bu donanımlara doktorun giydiği önlüğünü ve muayene ya da ameliyat sırasında kullandığı aletleri örnek olarak vermek mümkündür.⁷⁶

Goffman ayrıca, bir insanın toplum tarafından ne olması gerektiği ile aslında ne olduğu arasındaki farkı damgalama kavramı ile açıklamaktadır. Bireye toplum tarafından verilen sanal sosyal kimliği ile gerçekte sahip olduğu gerçek sosyal kimliği arasındaki farkın damgalanma edimi ile belirtildiğini açıklamaktadır. Damgalama ile birey toplumdaki yerini sağlamlaştırmakta ya da toplum dışına itilmektedir. İkiye ayrılan damgalamada, itibarsız damgalama, seyircinin yani toplumun, aktörün yani bireyin farklarını bildiği durumlarda (fiziksel engelli biri gibi) meydana gelen damgalama türüdür. İtibarsızlaşabilecek damgalama ise, fiziksel görünürlülüğün çok ötesindeki farkları nitelemektedir. Tıpkı seyircilerin

⁷⁶George Ritzer, Jeffrey Stepnisky, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri**, Ankara: De ki, 2013, ss.119-120.

algılayamayacağı, anlayamayacağı (heteroseksüel davranan bir eşcinsel) olgular gibi. Bu iki damga arasındaki dramaturjik fark ise şu şekildedir: İtibarsız damgalanmış birinin temel dramaturjik sorunu insanların bireyin sorununu biliyor olmalarıdır. Bu durum da gerilim yaratmaktadır. İtibarsızlaşabilecek damgalamada ise dramaturjik sorun, aktörün –bireyin- seyircinin algılayamadığı bu farkı öğrenmemesi için bilgiyi ya da büründüğü durumu idare etme çabasıdır.⁷⁷

1.3. Öteki Cins Kimlikleri – Queer Kuramı

Toplum tarafından genel olarak kabul gören kadın ve erkek cins kimlikleri, mevcut ataerkil toplum düzeninin sürekliliği için oldukça önemli bir role sahiptir. Peki, toplum sadece bu iki cins kimliğinden mi oluşmaktadır? Biyolojik cins kimliği erkek ya da kadın olmasına rağmen, her birey kendini biyolojik cins kimliğine ait hissetmekte midir? Toplumdaki Ötekiler kimlerdir, neden Öteki olmaktadırlar? Çalışmanın örnekleme olan Zenne filmi içerisinde bulunan azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerini tanımak ve toplumun izleyiciler özelinde bu kimliklere bakışını analiz etmek için, Öteki kimliklerini tek tek tanımak gerekmektedir.

Heteronormativite, mevcut kültürün sonradan doğal hale getirilmiş heteroseksüel yönelimlere, pratiklere, değerlere ve biçimlere göre tanımlanmasını ifade eden bir kavramdır. Bu noktadan hareketle, bu tarz yönelimin dışında kalan bireylerin dışlanıp marjinalleştirildiğini, hatta baskı ve şiddete maruz bırakıldığını söylemek mümkündür. Bozulması istenmeyen ataerkil düzen, gerek biyolojik gerekse toplumsal cinsiyet temelinde birbirinden tamamen ayrı kabul edilen kadın ve erkek cinsiyetleriyle varlığını sürdürmektedir. Birbirlerini ancak üreme yoluyla aile kurma amacıyla tamamlayan bu iki cinsiyet, heteronormativite kavramı içinde, doğal düzenin yansımasıymış gibi gösterilen ikili karşıtlığa dayandırılmaktadır. Bu şekilde bu ikiliğin dışında kalan bireyler sistemden dışlamaktadır.⁷⁸ Sistemden dışlanan bireyler, yukarıdaki paragrafta da belirtildiği gibi Ötekileştirilmektedir.

Kavramın içeriğine değinmek gerekirse, Ötekilik, *Emmanuel Levinas*'a göre, genelin dışında kalan kitle için kullanılan bir kavramdır. *Levinas*, kişinin Ötekiyi

⁷⁷ A.g.e., s. 123.

⁷⁸ Cüneyt Çakırlar, Serkan Delice, “Yerel ile Küresel Arasında Türkiye’de Cinsellik, Kültür ve Toplumsallık”, *Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet*, der: Cüneyt Çakırlar, Serkan Delice, İstanbul: Metis, Haziran 2012, s.11.

görerek ve algılayarak kendini anlayacağını belirtmektedir.⁷⁹ Diğer taraftan Ben ve Öteki ilişkisi, kendi içinde, benin dışında bir başka ben olduğuna ve ikisinin arasındaki ayrıma vurgu yapılmasını sağlamaktadır. Bunun bir sonucu olarak da aslında Ben, kendi bilincine ulaşmış bir öznedir. Çünkü Ben ancak Öteki'nin varlığını onayladığı ve kabul ettiği sürece kendi varlığını da kabul etmektedir.⁸⁰

Bu noktada, gelişen teknoloji ile birlikte, dünyanın farklı noktalarının daha fazla birbirine bağlanması ve yeni iletişim sistemleri sayesinde küresel söylem ve imajların dolaşımının artması, Ötekinin Benlikle daha çok özdeşleşmeye başlamasına neden olmaktadır. Ben ve Öteki arasındaki ilişki ve çatışma, bir yandan kimliklerin zamanla nasıl meydana gelip değişime uğradığına, diğer yandan ise Ötekinin hem arzulanan hem de bir o kadar ürkütücü bulunan bir olgu olduğuna dair yapılacak incelemeler için önem taşımaktadır.⁸¹

Bu tartışmalardan yola çıkarak öteki cins kimliklerine bakıldığında; bireyin cinsiyetinin (kadın ya da erkek) biyolojik temelli olduğu inkâr edilemez bir gerçek gibi gözükmektedir. Toplumsal cinsiyetlerinin tersine insanların, mevcut biyolojik yapısı yüzünden belli şekillerde davrandığı düşünülmektedir. Hatta biyolojik yapının da ötesinde, bu davranışlar aslında seksi olmak için gerçekleştirilmektedir. Kişiler, seksi olabilmek için belli şekilde konuşmakta ve hareket etmektedirler. Bir insanın kadın veya erkek olması için değil, seksi olmak için bir şey yapması gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada etnometodolojiden bahsetmek gerekmektedir. Etnometodoljik bakışa, *Harold Garfinkel*'in aktardığı, 1950'lerde yaşayan, kadın olduğundan şüphelenilmeyecek ve oldukça güzel olan *Agnes* isminde bir transseksüelin hikâyesini örnek vermek mümkündür:

“(...) Bu, açıkça bir kadındır değil mi? Garfinkel, Agnes'in her zaman kadın gibi gözükmediğinin fark eder. Onunla tanıştığında, Agnes doktorları cinsiyet değiştirme operasyonuna ikna etmeye çalışıyordur. Agnes erkek

⁷⁹Emmanuel Levinas, **Totality and Infinity: An Essay in Exteriority**, Pittsburgh: Duquesne University Press, 1969, s.24, http://chungsoolee.com/files/Totality_and_Infinity_Whole_book_Word_PDF_2012-03-14.pdf, erişim tarihi: 12.09.2014.

⁸⁰ Ali Osman Gündoğan, “Ben ve Öteki”, <http://aliosmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-Ben-Oteki.pdf>, erişim tarihi: 12.09.2014.

⁸¹ Hall'den aktaran: Farha Gannam, “Küreseli Yeniden Tahayyül Etmek: Kahire’de Yeniden İskân ve Yerel Kimlikler”, **Mekân, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, Der: Ayşe Öncü- Petra Weyland, İletişim Yayınları: İstanbul, 2010, s.173.

olarak doğmuştur. 16 yaşına kadar da bir erkek gibi hayatını sürdürmüştür. O yaşlarda bir şeyin ters olduğunu fark eder. Evden kaçar ve kadın gibi giyinmeye başlar. Sonra sadece kadın gibi giyinmenin yetmediğini, kadın olarak kabul görmek istiyorsa öyle de davranmayı öğrenmesi gerektiğini keşfeder.”⁸²

Garfinkel bu örnekle, bireylerin kadın veya erkek olarak doğmaktan öte, toplumda kadın veya erkek olarak kabul görmelerini sağlayacak pratikleri öğrendiğini belirtmektedir. Bu açıdan toplum tarafından verilmiş bir statü olarak kabul edilen cinsiyet –ki aslında toplum tarafından onaylanan ya da onaylanmayan toplumsal cinsiyettir– aslında toplum içerisinde kabul görmüş bir takım sosyal pratiklerin gerçekleştirilmesiyle oluşmaktadır.

Bu örnekten yola çıkarak aslında cins kimliklerinin sadece kadın ve erkekten oluşmadığı anlaşılabilmektedir. Postmodern bir kuram olan *Queer* Kuramı işte tam da bu noktada ortaya çıkmıştır. Çünkü cinselliğin tarihsel sürecini ve toplumsal olarak inşa edilmesini vurgulamaktadır. Anlam ve sosyal sistemleri temel almakta ve maddi biçimde arzu dolu beden aslında sabit olmadığı gerçeğine odaklanmaktadır. Mevcut kuramsal yaklaşımların anlamları, bedenleri ve arzuları sabitleştirerek açıklama eğilimine karşı çıkmaktadır. “Tuhaf” anlamına gelen kuram, topluma ait olan, toplumda olan ama görülmeyen *gey*, *lezbiyen*, *biseksüel* ve *trans-cinsiyetli* kişilerin deneyimlerini tanımlamaktadır. *Queer* kuramı, ilk başta *gey* ve *lezbiyenlerin* toplum dışına itilmesi ve bu kimlikleri ile damgalanmalarıyla ilgilenmektedir. *Queer* kuramı her ne kadar homofobik politikalara karşı dursa da, bir yandan da cinselliğin temel alındığı kimlik politikalarından da kendini uzak tutmaktadır. *Queer* kuramcılar kimlik kavramına, insanların tıpkı kendi özsel karakter özelliklerinin kimliklerine etkisi olduğu gibi, cinsellik söz konusu olduğunda da kimliklerini yönlendireceği noktasından bakmaktadırlar. Bu nedenle de *Queer* kuramı, toplum tarafından oluşturulmuş olan sınıflandırmaların içine yerleşmeyen istek ve arzu biçimlerini belirtmek için açık kavramsal ve pratik yerler geliştirmeye çalışmaktadır. Bunu yapmasının sebebi, toplumda marjinal olarak isimlendirilen cinsellikler adına harekette bulunmanın yanı sıra, toplum tarafından sınıflandırılmamış dolayısıyla da damgalanmamış sosyal ilişkilerin ve arzu biçimlerinin tanımlarını da ortaya koymaktır. Benimsediği bütün bu düşüncelerden dolayı *Queer* kuramı, ne

⁸² Ritzer, Stepnisky, *Çağdaş Sosyoloji...*, ss.129-130.

heteroseksüel düşünce ve arzuyu, ne de homoseksüel arzuyu savunmamaktadır. Kuram, tüm kimliklerin aslında rasgele olduğunu savunmaktadır. Bu rastlantınlık içinde arada kalanlara, saklı mekânlara ve görünmez alanlara dikkat çekmektedir. Kuram toplumda herkes tarafından meşruluğu kabul edilen sosyal hayatı “tuhafıştırmaktadır”.⁸³ *Queer* olmak, aslında mahremiyet ya da özel hayat ile ilgili değildir. Tam tersine, kim isen o olarak kamusal alanda var olma özgürlüğüne sahip olmaktır. Gündelik yaşam pratikleri içerisinde her gün, homofobiye, baskıya, ırkçılığa, kadın düşmanlığına, yöneltilen nefrete karşı savaşılmaktadır.⁸⁴

Queer kuramı sadece beden ile ilgilenmemektedir. Aynı zamanda –ki kuramın epistemolojik tarafı da budur- bilgiyi ve gerçekliğin üretimini de sorunsallaştırmaktadır.⁸⁵ Kuram, yeni düşünce biçimlerinin doğuşuna işaret etmektedir. Ya da en azından mevcut kategorilerden ve olgulardan daha farklı bir işleyiş öngörmektedir. Kuram, bir yandan feminizmin ve lezbiyen/gey entellektüel ve siyasal varlığının arasındaki bağı yönetmekte, diğer yandan da kendi bağıni oluşturmak ve yönetmek durumundadır.⁸⁶

Queer, kuram ya da aslında kimlik olmaktan öte, bir kimlik eleştirisidir. Fakat yine de kendisinin kimlik politikaları tarafından oluşturulan bir takım sorunların dışında durduğunu düşünmek de mümkün değildir. *Queer*, her zaman

⁸³ A.g.e., ss. 215-216.

⁸⁴ 1990 yılında, isimsiz *queer* aktivistleri tarafından yazılan *Queers Read This!* makalesinde *Queer Nation* ve *ACT UP* üyelerinin 1990 yılında New York’ta bir Onur Yürüyüşü gerçekleştirdikleri belirtilmektedir. Yürüyüşte dağıttıkları manifesto *queer* kavramının net bir şekilde açıklamaktadır: “*Queer olmak mahremiyet hakkıyla değil, kamusal olma özgürlüğü, kim isek o olma özgürlüğüyle ilgilidir. Queer olmak her gün zulme karşı, homofobiye, ırkçılığa, kadın düşmanlığına, dindar ikiyüzlülerin bağnazlığına ve kendi kendimize yönelttiğimiz nefrete karşı (kendimizden nefret etmemiz gerektiği biz özenle öğretildi) mücadele etmek demektir... Evet, queer sert bir kelime olabilir ama aynı zamanda homofobinin elinden çalabileceğimiz ve ona karşı kullanabileceğimiz sinsi ve ironik bir silahtır.*” “*Queers Read This!*”, A leaflet distributed at pride march in NY. Published by anonymously by *Queers*, June 1990, s.1, <http://www.qrd.org/qrd/misc/text/queers.read.this>, erişim tarihi: 10.05.2015.

⁸⁵ Marie- Helene Bourcier, **Queer Zones politiques identites sexuelles , des representations et des savoirs**, Paris: Éditions Amsterdam, 2001, s.175, <http://repositorio.ufsc.br/xmlui/bitstream/handle/123456789/3499/BOURCIER.pdf?sequence=1&isAlowed=y>, erişim tarihi: 13.09.2014.

⁸⁶ William B. Turner, **A Genealogy of Queer Theory**, Philadelphia: Temple University Press, 2000, s.9, http://www.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=zXy_HSt1IJIC&oi=fnd&pg=PR9&dq=queer+theory&ots=6SY_Zex7V3&sig=WJ7uOXFBdtw63pnm-vuGwAcfzII&redir_esc=y#v=onepage&q=queer%20theory&f=false, erişim tarihi: 13.09.2014.

inşaat halinde olan bir kimliktir. Kimlik politikalarına karşı duruşuyla *queeri* kuramsallaştırmak yerine, kimlik kavramının ve etkilerinin ön koşullarını devamlı olarak sorgulayan bir olgu olarak sunmak daha doğru olmaktadır. Çünkü *queer*, kimlik alanının dışında değildir.⁸⁷

Bu nedenle de önceden de değinildiği gibi, aslında kuramın ikilikler üzerine inşa edildiği söylenebilmektedir. Ataerkil düzende, tıpkı kadının erkekten sonra gelerek ikincil konuma yerleştirilmesi gibi, homoseksüellik de heteroseksüelliğin altında, Öteki olarak ikincil konumdadır. Kuram da varlığını tam olarak bu çıkış noktasından hareketle oluşturmaktadır. Cinsellik kesinlikle doğumdan gelen biyolojik cinsiyetle belirlenmemektedir. Değişim ve dönüşüm halinde olan cinsellik kavramı, toplum içinde kabul görmelidir. Butler, “*Imitation and Gender Subordination*” başlıklı makalesinde, *queer* kavramının akışkanlığından bahsetmektedir. Herhangi bir azınlık cinsel yönelim kimliği heteronormativite karşısında betimleyici olabilirken, bu kimliklerin tanımlarının tekrar ederek içinde kaybolunmaması gerektiğini belirten Butler, kimliklerin içlerinde akışkanlığın kaybedilmemesini savunmaktadır. Cinsiyet, toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet sunumu, cinsel pratikler, fantezi ve cinsellik arasında nedensel bir doğru ya da doğrudan dışavurum yoktur. Hiçbir terim diğerini ele geçirmemekte ve belirlememektedir.⁸⁸

Diğer yandan, belirtilmesi gereken önemli bir fark ise, *queer* olgusunun, LGBTİ⁸⁹ ile aynı şey olmadığıdır. Çünkü *queer*, tüm LGBTİ bireyleri kapsamamaktadır. Diğer taraftan, *queer* bazı heteroseksüelleri de bünyesinde barındırmaktadır. Kısacası, her lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ya da transseksüel doğrudan *queer* olmazken, bu kimliklerin hiç birine sahip olmadığı halde *queer* olan pek çok birey bulunmaktadır. Çünkü *queer*, tüm farklı cinselliklere açık bir kavramdır. Cinsel çeşitliliğin, heteroseksüel ve homoseksüel olarak basit bir ikili

⁸⁷ Annamarie Jagose, “Queer Theory”, **Australian Humanity Review**, 1996, <http://www.australianhumanitiesreview.org/archive/Issue-Dec-1996/jagose.html>, erişim tarihi: 13.09.2014.

⁸⁸ Judith Butler, “Imitation and Gender Subordination”, **The Lesbian and Gay Studies Reader**, Ed: Henry Ablove, Michele Aina Barale and David M. Halperin, New York: Routledge, 1993, ss.312-315.

⁸⁹ LGBTİ, "lezbiyen", "gey", "biseksüel", "transseksüel" /"travesti" ve "ibne" kelimelerinin baş harfleridir. Bu kimliklere sahip bireylerin haklarını savunmak için başlayan hareketi tanımlayan kısaltmadır.

karşıtlığa indirgenmesine karşı durmaktadır. *Queer* kavramı birtakım belirli kalıpları yok etmek amacıyla, cinselliğin ve cinsellikle ilgili mücadelelerin hiçbir sınırı olmadan bütün sapkınlıkları içermesi gerektiğini savunmaktadır. *Freud*'un ve *Foucault*'nun da belirttiği gibi, insan cinselliği üreme amaçlı gerçekleşmeyi aştığı ve bu basit seksten farklılaştığı noktada cinsellik olmaktadır. Bu nedenle de *queer* aslında, tam olarak üreme amaçlı seksin tam karşısında yer almaktadır. Ve Tuna Erdem'e göre *queer* olgusu tanımı gereği, bir şeylerin başka şeylerle aynı ya da karşı kategoriye konarak ve elbette karşısındakine göre bir konumlandırılmayla değerlendirilmesine karşı çıktığı için LGBTİ kimliklerin politikasından farklı ve ona karşı bir duruş sergilemektedir. Bu nedenle de *queer* duruşu LGBTİ kimlik hareketi ile aynı görmek, *queer*'i yok saymak demektir.⁹⁰

Peki, bütün bu kuram ve düşüncelerin etrafında şekillendiği Öteki cins kimlikleri nelerdir? *Queer* Kuramı çerçevesinde toplum içerisinde Öteki olarak konumlandırılan bireylerin heteroseksüellik dışında ait oldukları cinsel yönelimlerini tanımlayan kimliklere göz atmak gerekirse;

İnterseksüalite, halk arasında “çift cinsiyetli” olarak tanımlanan, farklı cinsel organlara ve farklı kromozomlara sahip insanları betimleyen biyolojik bir durumdur.⁹¹

Biseksüellik, bireyin hemcinsine ve karşı cinsle duygusal ve cinsel yönelimde bulunması olarak tanımlanmaktadır.⁹²

Lezbiyenlik, bir kadının hemcinsine yönelik duygusal ve cinsel yönelime sahip olması durumunu betimleyen bir kavramdır.⁹³

Gey kavramı, aslında hem eşcinsel erkekleri hem de lezbiyen kadınları simgelese de, çoğunlukla hemcinsine duygusal ve cinsel yönelime sahip erkekleri, kısacası eşcinsel erkekleri betimlemek için kullanılmaktadır.⁹⁴

⁹⁰ Tuna Erdem, “Hizadan Çıkmaya, Yoldan Sapmaya ve Çıkıntı Olmaya Dair: Kimlik Değil, Cinsellik! Tektip Cinsellik Değil, Cinsel Çeşitlilik!”, **Cinsellik Muamması...**, ss.44-55.

⁹¹ <http://intersexualshalala.wordpress.com>, erişim tarihi: 13.09.2014.

⁹² <http://www.biresource.net/whatis.shtml>, erişim tarihi: 13.09.2014.

⁹³ <http://www.avert.org/homosexual.htm>, erişim tarihi: 13.09.2014.

⁹⁴ A.g.e.

Travestilik ya da travestizm, aslında Fransızca *travestie* sözcüğünden çevrilmiştir. Travesti sözcüğü ise, *trans* (bir taraftan öteki tarafa) ve *vetement* (kıyafet) kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Kavram cinsel haz alabilmek için karşı cinsin kıyafetlerini giyen bireyleri simgelemektedir. Travestilik bir transgender türüdür ve genellikle transseksüellikle karıştırılmaktadır.⁹⁵

Transseksüellik, belirli bir cins kimliğinin kendi biyolojik özelliklerine rağmen, duygusal ve psikolojik olarak kendisini diğer cinsle ait hissetmesini belirten kavramdır.⁹⁶

Transgender, ameliyat olmuş ya da olmamış fark etmeksizin, biyolojik cinsiyetine müdahale eden⁹⁷, transseksüel ya da travesti bireyler için kullanılan bir tanımlamadır.

Son olarak, gerek *queer* kuramın gerekse LGBTİ hareketinin ortaya çıkış noktasının insanın kendi doğasını unutarak ya da reddederek toplumsal düzeni sağlamak amacıyla yapay bir cinsellik algısı yaratmasına karşı çıkmak olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Amerikalı akademisyen ve eleştirmen olan *Camille Paglia*'nın da ifade ettiği gibi:

*“Başlangıçta doğa vardı. Tanrı hakkındaki fikirlerimizin kendisinden çıkarak ve kendisine karşı biçimlendiği arka plan doğa, en yüce ahlaki sorun olarak kalır. Doğaya karşı tutumumuzu açıklığa kavuşturmadıkça, cinsellik ve cinsiyeti anlamayı umamayız. Cinsellik doğanın bir alt kümesidir. Cinsellik insanda doğal olanın ta kendisidir.”*⁹⁸

Bu bölümde incelenen kimlik kavramı ve kavrama farklı yaklaşımlar, sosyal kimlik kuramı, toplumsal cinsiyet temelinde cins kimlikleri ve cins kimliklerine dair kuramsal yaklaşımlar ve en son ele alınan *queer* kuramı, çalışmanın sorunsalı olan *Zenne* filmindeki azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin toplumun oluşturduğu kültürel anlam ağı temelinde nasıl oluşturuldukları ve izleyiciler tarafından bu kimliklerin nasıl görüldüğü sorusuna cevap bulmada yol gösterici olacaklardır.

⁹⁵ <http://www.answers.com/topic/transvestism>, erişim tarihi: 13.09.2014.

⁹⁶ <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/transsexual>, erişim tarihi: 13.09.2014.

⁹⁷ <https://en.oxforddictionaries.com/definition/transgender>, erişim tarihi: 01.08.2015.

⁹⁸ Camille Paglia, *Cinsel Kimlikler Nefertiti'den Emily Dickson'a Sanat ve Çöküş*, Ankara: Epos, 2004, s.13.

Analiz ve uygulama bölümüne geçmeden önce, temsil kavramından yola çıkarak Türkiye topraklarında tarihi süreç içerisinde hem sinemada ve hem de toplumsal yaşamda –toplumsal yaşamı oluşturan kurallar bütünü içerisinde– LGBTİ kimliklere sahip bireylerin nasıl algılandığını incelemek yerinde olacaktır.

2. BÖLÜM: GÜNDELİK YAŞAMDA VE SİNEMADA LGBTİ KİMLİKLERİN TEMSİLİ

Kimlik, sosyal kimlik, cinsel kimlik vb. kavramlar, toplumsal yaşam içinde her bir birey için ayrı ayrı alınan ya da atanan olgular olarak pratiğe dökülmektedir. Birlikte bir yaşam sürdürebilmek adına oluşturulan belli kurallar, statüler ve sınıflandırmalar, tarih boyunca bireylerin birbirlerini anlama ve tanıma noktasında çeşitli temsillerle ifade edilmiştir. Gerçek hayatın yansıması olmasının yanında – türlerine göre– kimi zaman bireyleri gündelik yaşam pratiklerinden uzaklaştırarak bireylerin kendi iç dünyalarına dönmelerini, kendilerini ifade edebilmelerini veya kendilerinin yalnız olmadıklarını hissetmelerini de sağlayan yedinci sanat sinema, bütün bu olguları temsil kavramı üzerinden gerçekleştirmektedir. Çalışmanın bu bölümünde temsil kavramı ve bu kavramın sinema ile olan ilişkisi incelenerek hem gündelik yaşam içerisinde LGBTİ kimliklerin temsilleri, hem de Türkiye sinemasında azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin hangi temsillerle kurgulandığı irdelenecektir.

2.1. Temsil Kavramı ve Sinema

Türk Dil Kurumu temsil kavramını “*Birinin veya bir topluluğun adına davranma*”⁹⁹ şeklinde tanımlanmaktadır.

Temsili, bireyin yaşamında anlatılmaz ve görünmez bir gösterilen yerine somut olarak kullanılan mitik işaretler olan sembol kavramı ile ifade etmek mümkündür. Çünkü temsil de, algılanması oldukça zor, hatta imkânsız gibi görünen bir şeyi çağrıştıran, onun yerine geçen somut bir işarettir. Bu açıdan, temsil kavramı ile imge kavramı arasındaki bağa da dikkat çekmek gerekmektedir. İmge zihin içindeki hayal, yani gerçekliğin bireyin zihninde oynanmış bir dışavurumdur. *Gilbert Durand*, imge ve sembol kavramlarını birleştirip “sembolik imgelem”

⁹⁹ Türk Dil Kurumu Temsil Tanımı,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEMS%C4%B0L, erişim tarihi 31.12.2014.

kavramını ortaya çıkarmaktadır. Bireyin zihninin içinde oluşan imgeler anlamlandırma için bir başlangıç noktası aramaya başladığında, geçmişin sembolleştirilmiş mitleri, bireyin zihnindeki imgeye maske olmakta ve imgeyi bir anlam zeminine oturtmaktadır.¹⁰⁰

Psikanaliz içinde, temsil kavramı üç temel boyutu kapsamaktadır. Bu boyutlar ise Freud tarafından üç farklı ifade ile betimlenmektedir:¹⁰¹

- Temsil, (*die Darstellung*) fiziki alandaki nesnenin temsili ve görsel betimlemesidir.
- Temsil, (*die Vorstellung*) hem içeriktir, hem de düşünme eyleminin sürecidir. İlgili sözel biçim, geçersiz değerdir, –bedensel rahatlamanın yolu tarafından oluşturulan hareketin tersinde temsil etmek– geçişli –bir şeyi temsil etmek– veya dönüşlü (kendini temsil etmek). Bu değerlerin hepsinde temsil tanıtımı ve betimlemeyi önceden varsaymaktadır (*die Darstellung*).
- Son olarak temsil, bir ögenin bir ötekiindeki bir diziye devridir (*der Vorstellungsrepräsentanz*).

Temsiller, değerlerin, fikirlerin ve uygulamaların çift işleve sahip sistemleridir. İlk işlev, bireylere, maddesel çevrelerine hâkim olmalarına ve bu çevrelerini yönetmelerine izin veren düzeni kurmaktır. Devamında ikinci işlev ise, bir toplumdaki bireyler arasında iletişimi kendi dünyalarının ve bireysel ve toplumsal geçmişlerinin farklı yönlerini sınıflandırmak ve tasarlamak için kolaylaştırmaktır.¹⁰²

İşte tam da bu nedenle temsil kavramı ideolojilerin de temelini oluşturmaktadır. *Stuart Hall*'e göre, ideolojilerin “temsil sistemleri” olarak betimlenmesi onların söylemsel ve semiyotik özelliklerini kabul etmektir. Temsil sistemleri bizim dünyayı kendimize ve diğerlerine nasıl yansıttığımızı gösteren anlam sistemleridir.¹⁰³

¹⁰⁰ Gilbert Durand, **Sembolik İmgelem**, çev: Ayşe Meral Aslan, İstanbul: İnsan Yayınları, 1998, s.13.

¹⁰¹ Rene Kaes, “Psychanalyse et Representation Sociale”, **Les Représentations Sociales**, der: Denise Jodelet, Paris: Presse universitaires de France, 1997, s.107.

¹⁰² Moscovici, Harre ve Lamb'dan aktaran: Gun R. Semin, “Prototypes et representation sociales”, **a.g.e.**, s.263.

¹⁰³ Stuart Hall, “Signification, representation, ideology: Althusser and the post structuralist debates”, **Critical Studies in Mass Communication**, 2,2, s.103, http://havenscenter.wisc.edu/files/Flores_9336274.pdf, erişim tarihi: 14.04.2015.

Bu anlam sistemlerinin toplum içindeki bireyler arasında oluşan ortak gerçekleri meydana getirmesi, temsil kavramına sosyal unsurların eklenmesini beraberinde getirmektedir. Sosyal temsil olarak tanımlanan bu kavram, gerek gündelik yaşam pratikleri içinde, gerek politikada gerekse sanatın her dalında iletişimi sağlamak için kullanılmaktadır.

İnsan her zaman kendini çevreleyen dünyayı tanımlamaya, etrafında olanları anlamlandırmaya ihtiyaç duymaktadır. Çevresini kurmak, düzeltmek; çevresine fiziksel ve zihinsel olarak hâkim olmak; sorunları tanımlamak ve çözmek zorundadır. İşte bu nedenle, temsil kavramı ortaya çıkmıştır. Ayrıca birey yaşamını, etrafındaki diğer bireylerle iletişim halinde geçirmektedir. Onları anlamakta ve yönetmekte, onlara meydan okumaktadır. Bundan dolayı temsiller sosyaldır ve bir o kadar da günlük yaşam içinde önemlidir. Temsiller bireyleri kendi gerçekliklerinin farklı yönlerini tanımlamada ve isimlendirmede, onları yorumlamada ve bir konumlandırma içine yerleştirmede yönlendirir.¹⁰⁴

Sosyal temsil, toplumsal olanın ortak gerçekliğini oluşturan, toplumsal olarak işlenen ve paylaşılan bir bilgi biçimidir. Ayrıca, “ortak his bilgisi” ya da “doğal bilgi”¹⁰⁵ Bu bilgi biçimi, diğerleri arasında, bilimsel bilgiden ayrılmıştır. Toplumsal olanla ilgilenmektedir. Toplumsal olanı ilgilendirmektedir. Genel olarak, bireyin dünyayla ve diğerleriyle olan ilişkilerini yöneten yorumlama sistemi olarak ifade edilen sosyal temsiller, sosyal iletişimleri ve bu iletişimi sağlayan kanalları yönetmekte ve düzenlemektedir.¹⁰⁶

Sosyal temsil, sosyal psikolojinin bir kavramı olarak *Serge Moscovici* tarafından 1961 yılında ortaya çıkarılmıştır. *Moscovici*'ye göre, sosyal psikolojinin temel işlevi anlamların karakterlerin, sosyal temsillerin kökeninin ve bunlar arasındaki etkileşimin incelenmesidir. Sosyal temsiller, toplumsal olarak kabul edilen ve paylaşılan bir tanınırlık biçimi oluşturarak toplumsal düzenin sağlanmasında büyük bir önem taşımaktadır. Sosyal temsiller, tanım olarak toplumların deneyimlerine dayanarak ürettikleri ortak kuramları, görüşleri ve bilgileri içermektedir. Diğer bir deyişle sosyal temsiller, bireyin dünyayı anlama ihtiyacını

¹⁰⁴ Denise Jodelet, “Representation sociales: un domain en expansion”, **Les Représentations....**, s.47.

¹⁰⁵ “Savoir de sens commun”, “savoir naturel”.

¹⁰⁶ Denise Jodelet, “Representation sociales...”, s.53.

karşılama için, gündelik tartışmalar ve iletişim karmaşasında ortaya çıkan ve çoğunluk tarafından paylaşılan düşüncelerdir.¹⁰⁷

Yine *Moscovici*'ye göre sosyal temsiller, neredeyse somut olan varlıklardır. Günlük evrenimizde, bir söz, bir mimik, bir karşılaşma içinde durmadan saflaşırlar ve dolaşırlar. Kurulan sosyal ilişkilerin, üretilen ya da tüketilen ürünlerin, değiş tokuş edilen iletişimlerin çoğu temsillerin içine yedirilmiştir.¹⁰⁸

Moscovici, sosyal temsilleri üçe ayırmaktadır. Bunlar, hegamonik temsiller (*hegemonic representations*), serbest bırakılmış temsiller (*emancipated representations*) ve tartışmalı temsiller (*polemic representations*). Hegamonik temsiller, bir politik partinin ve bir ulusun ya da farklı bir şekilde yapılanmış makro bir birimin pek çok üyesi tarafından paylaşılmaktadır. Bu üyeler tek tiptir. Günümüz çağdaş toplumu içinde iklimi değişikliğinin insan ve toplum yaşamı için bir tehdit unsuru olarak düşülmesi hegamonik sosyal temsile bir örnek oluşturabilmektedir. Politikacılar bu durumun büyük bir sorun olduğuna dair hem fikirdirler. Medya da bu doğrultuda ilerlemektedir ve halkın büyük bir çoğunluğu da aynı bakış açısına sahiptir. Serbest bırakılmış temsiller, toplumun etkileşimli tabanlarına saygı ile birlikte oluşturulan bir özerklik doğrultusunda kendi örneklerini yaratan alt gruplarla ilişkilidir. Bu tür temsillere örnek olarak, geleneksel ve modern tıptaki hastalık ve sağlık temsilleri verilebilmektedir. Tartışmalı temsiller ise, toplumsal çatışmalar, gruplar arası mücadeleler ve bir toplumdaki anlaşmazlıklarla ilişkilidir. Bu tip temsiller politik fikirler –liberalizm ve komünizm ilişkisinde olduğu gibi- gibi zıt ilişkiler tarafından belirlenmektedir.¹⁰⁹

Sosyal temsiller hem bireysel hem de grup eylemleri ile bağlantılıdır. Genelde gerçekleştirilen eylemlerin hedefini belirlemektedir. Ancak bu noktada karşılaşılan en temel sorun, bireysel eylemin herhangi belirli bir durumda kişinin pek çok sosyal kimlik tarafından şekilleneceği ve beklentilerin de o yönde karmaşık olacağıdır. Bu

¹⁰⁷ Serge Moscovici, "The phenomenon of social representations", **Social representations**, Der: Robert M. Farr, Serge Moscovici, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, s.45.

¹⁰⁸ Moscovici'den aktaran: Gun R. Semin, "Prototypes et representation sociales", **Les Représentations....**, s.261.

¹⁰⁹ Birgitta Höijer, "Social Representations Theory A New Theory for Media Research", **Nordicom Review**, 32, 2, 2011, s.5. <https://wordpress.dcc.ufba.br/riselabs/files/2012/02/Social-Representations-Theory-A-New-Theory-for-Media-Research-Birgitta-H%25C3%25B6ijer.pdf>, erişim tarihi: 10.05.2015.

kimlikler bireyi, farklı hatta belki de çatışma içeren eylem biçimlerine yönlendirebilmektedir.¹¹⁰

Sosyal temsil kavramı toplumla bağlantılı olarak içinde çeşitli işlevler bulundurmaktadır. İşlevsellik kuramının yapıtaşını oluşturduğu bu işlevler, *Jean Claude Abric* tarafından dörde ayrılmaktadır. İlk olarak, “bilme” işlevine sahiptir. Gerçekliği anlama ve açıklamaya olanak sağlamaktadır. Sade-saf olarak tanımlanan bu bilgiler, iletişimi ve toplumsal takası sağlamaktadır. İkinci olarak, kimlik işlevine sahiptir. Sosyal temsiller her bireyin toplumsal kimliğinin tanımlanmasına hizmet etmekte ve toplumsal grupların özelliklerini korumaktadır. Bu işlev, toplumsallaşma sürecinde müdahale etmektedir. Üçüncü olarak, yönlendirme işlevini sağlamaktadır. Sosyal temsiller, öznenin tahmin etmesini, beklentileri oluşturmasını ve aynı zamanda, belirli bir toplumsal bağlamda yapılabileceklerin ayarlanmasını sağlamaktadır. Son olarak ise, doğrulayıcı bir işleve sahiptir. Kişilerin tercihlerini ve davranışlarını doğrulamalarını sağlamaktadır. Bu açıdan, toplumsal konumları korumada ve güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır.¹¹¹

Caroline Howarth’a göre sosyal temsiller, sosyal psikoloji araçlarından çok daha öte, kişilerin içinde yaşadığı dünyayı anlamalarını sağlayan, kişileri bu konuda yönlendiren olgulardır.¹¹² Sosyal temsiller kuramı, psikolojik süreçleri ve sosyal pratikleri zorlayıp açan ve direniş için olası ve farklı bilgi sistemlerinin meşrulaştırılmasını inceleyen pek çok değerli araç sağlamaktadır. *Howarth* bu ifadesine örnek olarak içinde yaşadığımız ve incelediğimiz toplumsal ilişkilerin ve eşitsizliklerin eleştirel incelemesini sağlamak için sosyal temsiller kuramının bazı yollar açtığını belirtmektedir. Ancak, yine de kuramın bu alanlarının gelişime ihtiyacı olduğunu ifade etmektedir. *Moscovici*’nin de belirttiği gibi “*sosyal temsil sessiz bir şey değildir.*”¹¹³

¹¹⁰ Glynis M. Breakwell, “Social Representations and Social Identity”, **Social Representations**, 2, 3, 1993, s.16, http://www.psych.lse.ac.uk/psr/PSR1993/2_1993Brea2.pdf, erişim tarihi: 03.12.2014.

¹¹¹ Jean-Claude Abric, **Pratiques sociales et représentations**, Paris: P.U.F., 1994.

¹¹² Caroline Howarth, “A social representation is not a quiet thing: exploring the critical potential of social representations theory”, **British journal of social psychology**, 45, 1, s.26, [http://eprints.lse.ac.uk/2443/1/A_social_representation_is_not_a_quiet_thing_\(LSERO\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/2443/1/A_social_representation_is_not_a_quiet_thing_(LSERO).pdf), erişim tarihi: 15.06.2015.

¹¹³ Marková ile Moscovici’nin bir tartışmasından aktaran: Caroline Howarth, a.g.e. ss.31-32.

Sosyal temsillerin, beraberinde toplumsal algıları oluşturduğunu da ifade etmek gerekmektedir. Bireyler içinde yaşadıkları toplum tarafından etkilenirler. Bireyler, bir olay ya da bir nesne ile ilgili olarak bir fikir sahibi olabilmek için basitleştirme ve kategorize etme eğilimindedirler. Birey çevresini anlamlandırabilmek, ona bir anlam verebilmek için kendisinin dışında gelen bilgileri sıralamakta ve organize etmektedir. Bu süreç toplumsal algıyı oluşturmaktadır. Diğer yandan, bireyin algısı kendi toplumsal grubuna göre değişmektedir. Çünkü algı, sıkı kurallara ve kanıtlara bağlı bir süreç değildir. Aynı zamanda bir işbirliği olmalıdır. Grup üyelerinin diğerlerinin sahip olduğu algıya göre kendi davranışlarını değiştirebilme özelliğine sahip olmaları gerekmektedir.¹¹⁴

Bu noktada, sinema gelişmiş bir temsil sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. *Mulvey*'in belirttiği gibi, sinema, egemen düzen tarafından biçimlendirilmiş bilinçdışının, görme biçimlerini ve bakmadaki hazzı inşa ediş yollarını sorgularken, alışık olunan sosyal temsillere ilişkin soruları ve sorunları görünür kılmaktadır.¹¹⁵ Sinemadaki temsiller, birebir gerçeği yansıttığı gibi, gerçeği zenginleştirerek sanatsal olarak yeniden de yorumlayabilmektedir.

Sinemanın, kullandığı malzemelerin ve çeşitli öğelerin kendi içinde oluştuğu ve geliştiği bir sentetik sanat dalı olması¹¹⁶, sosyal temsillere dair kabul edilen kalıpları yıkmasında etkili olmasını sağlamaktadır. Örneğin, Türkiye toplumu içinde, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin sosyal temsilleri, *Claude*'un tanımladığı toplum içinde yer edinme işlevi temelinde ötekileştirilme ile son bulmaktadır. Onlar var olmayanlar, yok sayılanlardır. İşte bu olumsuzluğu gidermek amacıyla, günümüzde sinema azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin temsillerini, *Moscovici*'nin tartışmalı temsiller tanımlaması üzerinden yeniden oluşturma çabasıdır. Örneğin Aydın Arakon'un 1962 yılında "Ver Elini İstanbul" filmi, ilk defa iki kadının (Mualla Kavur ve Leyla Sayar) öpüşme sahnesinin yer aldığı bir film olarak Türkiye toplumunun karşısına çıkmış, azınlık toplumsal

¹¹⁴ Denise Jodelet, Viet Jean, Besnard Philippe, **La Psychologie Sociale: Une discipline en mouvement**, Paris - La Haye: Mouton, 1970, Édition électronique, 2007 s: 92-93.

¹¹⁵ Laura Mulvey, "Plaisir Visuel et Cinéma Narratif", <http://www.debordements.fr/spip.php?article25>, erişim tarihi: 07.09.2014.

¹¹⁶ Vladimir Nilsen, **The Cinema as A Graphic Art**, Digitized by the Internet Archive in 2012 with funding from Media History Digital Library, s.18, <https://ia800308.us.archive.org/2/items/cinemaasgraphica00nils/cinemaasgraphica00nils.pdf>, erişim tarihi: 10.09.2016.

cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin alışlagelmiş temsillerini yıkmıştır. Atıf Yılmaz'ın “İki Gemi Yan Yana” (1963), Halit Refiğ'in “Haremde Dört Kadın” (1965) filmleri ve bu filmlerin ardından Türkiye sineması içinde günümüze kadar çekilen onlarca azınlık toplumsal cinsiyetlerinin konu edildiği filmler, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin utanılacak, toplum tarafından dışlanacak kimlikler olmadığını, bu kimliklere ait bireylerin sıradan bireylerden farkları olmayan, normal insanlar olduklarını anlatma çabası içine girmektedir. Toplumdaki bireyler içinde, ufaktan büyüğe doğru yaratılmaya çalışılan bu farkındalık, eskiye göre başarılı olsa da, yine de yetersizdir. Ahmet Yıldız'ın 2008 yılında eşcinsel nefret söylemine ve cinayetine maruz kalarak babası tarafından öldürülmesi veya 2016 yılında Trans Hande'nin yakılarak katledilmesi ve bu örneklerin yıllar içinde artarak devam etmesi, yaratılan bu karşı temsillerin hala daha yetersiz olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın örneklemini oluşturan Zenne filminde, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin yaşadıkları, gündelik yaşam pratikleri ekseninde toplum içerisinde yaşanan olgulara yakın şekillerde temsil edilmiştir. Sinemanın estetik boyutunun da göz önünde tutulduğu filmde, Ahmet Yıldız'ın hikâyesi yan karakterlerle güçlendirilerek verilmeye çalışılmıştır. Türkiye'de toplumun azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine bakışlarının nasıl olduğuna ve bu bireylerin neler yaşadıklarına dair bilgi sahibi olmak, film içinde karakterlerin geçirdikleri ruhsal dönüşümleri ve bu dönüşümler doğrultusunda yaşananları daha doğru algılayabilmeyi sağlayacaktır. Bu nedenle, filmin analizine ve saha çalışmasına geçmeden önce, Türkiye toplumunda azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin tarihsel süreçte nasıl geliştiğini ve bu gelişmelerin Türkiye sinemasına etkilerini görmek yerinde olacaktır.

2.2. Türkiye’de Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış

*“Cinsiyetler farklı olsalar da örtüşürler.
Her insanda bir cinsiyetten diğerine bir salınım vardır
ve genelde, asıl cinsiyet yüzeydekinin tam tersiyken
erkek ya da dişi kimliğini belirleyen yalnızca giysilerdir.”¹¹⁷*

Yaşamın en temel özelliği, en basit biyolojik organizmadan başlayarak, en karışık, çok katmanlı toplumsal oluşumlara kadar görülen ve var olmanın devamını sağlayan çeşitlilik olgusudur. Yaşamın çeşitliliğine karşıt olarak, cinsellik ise tek tip olarak kabul edilmektedir. *Gayle Rubin*’ın ifade ettiği gibi, yaşanan cinselliğe dair kabul görmüş temel düşünce, cinselliğin ve cinsel ilişkinin tek bir yolu olduğu ve bu genel geçer olarak kabul edilmiş yolun herkes tarafından benimsenmesi gerektiği düşüncesidir.¹¹⁸

Türkiye’deki toplumsal yaşamda da benzer şekilde, mevcut ataerkil düzen ekseninde kabul görmüş doğrularla, kurallarla, geleneklerle yaşamak gerektiği algısı mevcuttur. Aksi halde birey, Öteki olmayı ve dışlanmayı, aşağılanmayı hatta öldürülmeyi hak etmiş sayılmaktadır. Türkiye’de toplumsal bakışı oluşturan bütün bu unsurları, din, siyaset, hukuk, askerlik kavramlarından azade düşünmek mümkün değildir. Türkiye’deki toplumsal yaşamda, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine nasıl bakıldığını irdelemek için, önce sözü geçen bu kavramlarda azınlıklık toplumsal cinsiyet kimliklerine dair fikirlerin ve uygulamaların neler olduğu incelenmelidir.

2.2.1. Din Bağlamında Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış

Sami kökenli tek Tanrılı dinlerde, heteroseksüel yönelimler dışındaki hiçbir tür yönelimin hoş görülmediği, çocukluktan beri bireylere öğretilen unsurlardan biridir. Müslüman inanın büyük bir yüzdeyi oluşturduğu Türkiye topraklarında, kadın ve erkek yakınlaşmasının ötesinde diğer herhangi bir cinsel yakınlık türünün tepki alması, gerek gündelik yaşantıda gerekse medyada sıkça karşılaşılan bir durumdur.

¹¹⁷ Virginia Woolf **Orlando**, çev. Seniha akar, İstanbul: İletişim, 2000, s.141.

¹¹⁸ Gayle S. Rubin, “Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality”, **The Lesbian and Gay Studies Reader**, der: Henry Abelove ve diğ, New York: Routledge, 1993, s.15.

Tanrı'nın kutsal kitaplar ve peygamberler aracılığıyla bildirdiği, inananların da sonrasında, bildirilen yaklaşım üzerinden devam ettirdiği söylemler ve uygulamalar, eşcinselliğin kesinlikle hoş görülme, kabul edilmeyen dolayısıyla uygulanmasına izin verilmeyen bir cinsel edim olduğunu belirtmektedir. Tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarındaki bu tutumun nedenlerini ise yine kitaplarda anlatılanlardan bulmak mümkündür: Tevrat'ta Tanrı'nın, Lût kavminin sapkınlıkları nedeniyle, Sodom ve Gomora şehirlerini yok etmek amacıyla, bu şehirlere iki melek yolladığı anlatılmaktadır. İki meleğin Lût'un evinde misafir olduğu sırada kavmin erkekleri tarafından evin etrafının sarılması ve erkeklerin meleklerle dair besledikleri cinsel arzular, Sodom ve Gomora'nın Lût ve kızlarının şehirden çıktıktan sonra Tanrı'nın buyruğuyla yok edilmesine neden olmuştur.¹¹⁹ Lût ve kızlarının dağda bir mağaraya yerleştikten sonra soylarının devamı amacıyla, kızlarının Lût'a içki içirdiği ve babalarını sarhoş ederek onunla ilişkiye girdikleri de Tevrat'ta aktarılan başka bir bilgidir.¹²⁰ Bu noktada Tanrı'nın cezalandırdığı olgunun ensest ilişki değil, eşcinsel ilişki olması önemli bir ayrımdır.

Sodom ve Gomora şehirlerinin yok edilmesi, Kur'an-ı Kerim'de benzer şekilde yer almaktadır. Hz. Lût kavmini düzene sokmak için gönderilen bir peygamberdir. Ancak kavmi Hz. Lût'u dinlememekte ve hatta onunla dalga geçmektedirler. Kavmin yaşadığı şehirleri yok etmek için gelen melekler Hz. Lût ve müminlerinin şehri terk etmelerine izin vermişlerdir. Ancak Hz. Lût'un karısı da günahkârlardan olduğu için yok edilmiştir.¹²¹

Halit Erdem Oksačan, Kutsal kitaplarda, eşcinsellik olgusunun Lût kavmi ile başladığını belirtmektedir. Lût Kavmi'nden önce var olmadığı belirtilen eşcinsellik olgusu, bu sav ile insanın yaratılışından kaynaklı doğal bir güdü olmamaktadır. Kutsal kitaplarda, Sodom ve Gomora şehirlerinde başladığı ifade edilen eşcinsellik olgusu, bir hastalık olarak da görülmemektedir. Eşcinsellik olgusunun hem Lût kavmiyle başlaması hem de sadece iki kentte var olması, bu durumun anatomik

¹¹⁹ **Tekvin**, 19/3-29.

¹²⁰ **A.g.e.**, 19/30-38.

¹²¹ Hz. Lût (a.s) ve kavminin yaşadıklarından **Kur'an-ı Kerim**'in toplam on dört suresinde bahsedilmektedir: En'âm 6/86; A'râf 7/80-84; Hûd 11/70-89; Hicr 15/59-77; Enbiya 21/71-75; Hacc 22/43; Şuarâ 26/160-175; Neml 27/54-58; Ankebut 29/26-35; Saffât 37/133-138; Sâd 38/13; Kâf 50/13; Kamer 54/33- 40; Tahrîm 66/10

kaynaklı bir bozukluk ya da bir hastalık olmadığını, aksine, toplumsal bir olgu olduğunu göstermektedir. Dini kitaplarda vurgulandığı üzere Tanrı, insanı erkek ve dişi olarak iki farklı cinsiyetten yaratmıştır. Soyun devamının önemli olduğu insan yaşamında, eşcinsellik, bu döngüyü kırmaktadır. Amaçsız bir şekilde döl yitimine yol açmaktadır. Kişinin kendi cinsiyetinden kişilere cinsel ilgi duyması, cinsiyet ayrımını hiçe sayan, bu emre itaat etmeyen bir eylem olmaktadır. Tanrı'ya, doğaya kısaca yaşam döngüsüne karşı bir başkaldırı olarak tanımlanmıştır. Sadece bedensel hazların doyumuna odaklanan bu ve benzeri (trans eğilimler) yönelimler, insanın üremesini engellediği için kabul görmemiş ve yasaklanmıştır.¹²²

Tek tanrılı dinlerde yasak olan aynı cinsiyetten bireylerin birbirleriyle cinsel açıdan ilişki içinde olması yasağı, değişik zaman dilimlerinde, dünyanın farklı toplumlarında da benzer bir tutumla uygulanmıştır. Ancak, eşcinsellik, oğlancılık ya da trans yönelimlerin yasak olması, tek başına din olgusuyla açıklanamaz. Örneğin, Hindistan'da yaşayan bazı Hindu kabilelerinde de eşcinsellik bir tabudur ve eşcinsel yönelimleri olan bireylerin birbirlerine duydukları cinsel istek bu inanış doğrultusunda, tanrıları ve/veya atalarını oldukça kızdırmaktadır.¹²³ Başka bir örnek olarak, Zerdüşt dininde de eşcinsellik günah olarak kabul edilmektedir. Zerdüşt dininin kutsal metinlerinden biri olan Ardavirafname'de, eşcinsel bir erkek ruhunun, cehennemde işkence gördüğünden söz edilmektedir.¹²⁴ Bu noktada anlaşılan, aslında tek tanrılı din inanışının ötesinde, çok tanrılı dinlerin benimsendiği toplumsal yaşamlarda da heteroseksüel olmayan ilişkilerin hoş görülmediğidir.

2.2.2. Hukuk, Siyaset ve Askerlik Bağlamında Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış

Türkiye'de yıllar içerisinde azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylere dair –politik, toplumsal, hukuki– pek çok uygulama gerçekleştirilmiştir.

Örneğin, Türkiye'de hukuksal temelde transseksüellerin varlığı devlet tarafından ilk defa 1988'de Türk Medeni Kanunu'nun 29. Maddesine eklenen bir fıkra ile kabul edilmiştir. Bu fıkra ile cinsiyet değiştirme ameliyatı geçiren transseksüeller, aldıkları sağlık kurulu raporuyla mahkemeye başvurdıklarında,

¹²² Halit Erdem Oksačan, **Eşcinselliğin Toplumsal Tarihi**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2012, ss.47-48.

¹²³ **A.g.e.**, s. 23.

¹²⁴ Ardavirafname'den aktaran: **a.g.e.**

mahkeme kararıyla nüfus sicillerinde değişiklik yapılabilmekte ve yeni –erkek ya da kadın– kimliklerini alabilmektedirler.¹²⁵ 2002 yılında ise aynı kanunun 40.Maddesinde yeni bir düzenleme yapılmıştır. Bu değişiklik günümüzde de geçerlidir. Yapılan bu düzenlemeye göre, cinsiyet değişikliğine iznin verilebilmesi için, başvuru sahibinin 18 yaşını doldurmuş olması ve evli olmaması temel koşuldur. Ayrıca başvuru sahibi bireyin transseksüel yapıda olup cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı için gerekli olması ve bu nedenle de üreme yeteneğinden devamlı olarak yoksun bulunması durumunun bir eğitim araştırma hastanesinden alınacak resmi sağlık kurulu raporuyla belgelenmesi gerekmektedir.¹²⁶ Bu maddede başvuru sahiplerinin evli olmama şartının bulunmasının sebebi ise, toplumun temel yapı taşı olan aile kurumunun cinsiyeti belirsiz kişilerce sarsılmasını önlemektir. Ayrıca başvuru yapan birey cinsiyet değişikliğini evliyken gerçekleştirdiğinde, bu durum nedeniyle bireyin eşinin ya da çocuklarının yaşayacağı herhangi bir psikolojik ve ahlaki sıkıntı bu madde ile bertaraf edilmektedir.¹²⁷

Avukat Ahmet Toköz, Türkiye’de yaşanan Trans Geçiş Sürecini, devletin kendi sağladığı kamu düzenini korumak amacıyla kamuda otoritesini kaybetmek istemediği alanlardan birisi olarak tanımlamaktadır. Trans bireylerin cinsiyet değişimleri için izin alabilmeleri ve nüfus kayıtlarını düzeltirebilmeleri, ancak devlet adına kolluk hizmeti gören yargıçlar, cumhuriyet savcılar, nüfus temsilcileri ve tıp hekimlerinin verdikleri onay ve gözetimle mümkün olmaktadır. Türk Medeni Kanunu’nun 39. Maddesinin kişisel durum sicilinin ancak mahkeme kararı ile değiştirilebileceğini hükme bağlaması ve devamında 40.Maddede de Cinsiyet Değişikliği başlığıyla Trans Geçiş Sürecinin hangi hukuki koşullar altında olabileceğini açıklaması Toköz’e göre, çoğu zaman gökkuşağı peşinde koşmakla aynı imkânsızlığı yaratmaktadır. Ek olarak Aras Güngör’ün LGBTİ bireylerle yaptığı görüşmeler sonucunda, cinsiyet değiştirme sürecinin ruh sağlığı açısından gerekli olup olmadığının kararının doktorlara bırakılmasının, doktorların kamu sağlığı ve düzeni için oluşturulan yetkilerini, trans geçiş sürecindeki bireylerin isteklerini ve beklentilerini göz önüne bulundurmadan kullandıklarını göstermektedir. Cinsel

¹²⁵ Aras Güngör, **Öteki Erkekler**, Sel: İstanbul, Temmuz 2013, s.206.

¹²⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html>, erişim tarihi: 05.10.2016.

¹²⁷ Gamze Turan Başara, “Türk Medenî Kanunu’nun 40’ıncı Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları”, **TBB Dergisi**, 103, 2012, s.262, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1234>, erişim tarihi: 05.10.2016.

kimliğinden dolayı zaten toplumsal yaşamın dışına itilmiş olan bireylerin yaşadıklarına, bir de ait oldukları kimliği edinme hakkı için uğraştıkları zorlu süreç – dört beş yıl süren hastane süreçleri– eklenince, bu bireyler ruh sağlıklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.¹²⁸

Ülkedeki Trans Geçiş Sürecinin zorluklarının yanında, Türk Hukukunda eşcinsel evliliklerin gerçekleşebilmesi üzerine hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Gerek cinsiyet değişikliklerinde olması gereken evli olmama koşulu, gerekse eşcinsel evliliklerin yasak olması, devlet tarafından heteroseksüel ve tek tip cinsiyet kimliklerinin ve cinsel yaşamların desteklendiğinin açık bir göstergesidir.

Türkiye siyasi yaşamında ÖDP ve DEHAP, tüzüğüne LGBTİ hareketinin taleplerini ciddiye alarak, onlarla ilgili belli maddeler ekleyen ilk iki parti olmuştur. DEHAP'ın kapatılmasından sonra kurulan Kürt siyasi hareketini temsil eden diğer partiler de tüzüklerinde benzer maddelere yer vermektedirler. Bu gelişmelerin ardından sol partilerin birçoğu tüzüklerinde LGBTİ harekete ilişkin belli maddeler ekleme doğrultusunda bir takım değişimlere gitmişlerdir. Ayrıca, 1999'da Demet Demir'in yerel seçimlerde ÖDP'nin İstanbul adayı olması, bir siyasi partinin yerel temsilci olarak LGBTİ bir aday çıkarmasına dair gerçekleşen ilk örnek olmuştur. Günümüzde ise, HDP ve CHP başta olmak üzere, birçok siyasi partinin LGBTİ üyelere ve temsilcilere içlerinde yer verdiği bilinmektedir.¹²⁹

Bu olumlu gelişmelere rağmen yine de, hukuk düzenlemelerindeki sorunların yanı sıra, Türkiye'de siyasi yaşamda da azınlık toplumsal cinsiyet kimlikleri çeşitli dışlamalara maruz kalmaya devam etmektedirler. Belirtilen sorunların düzeltilmesine dair pek bir çalışmanın yapılmadığını söylemek yerinde olacaktır. Zira 2015 Türkiye İlerleme Raporu'nda belirtilen şu maddeler, Türkiye'de LGBTİ bireylerin hala ötekileştirildiklerini ortaya koymaktadır:

“...Türkiye'nin ayrıca, kadın ve çocuklar ile lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks bireylerin (LGBTİ) haklarını etkili bir şekilde güvence altına alması ve Roman vatandaşlar gibi korunmaya muhtaç

¹²⁸ Güngör, **a.g.e.**, ss.212-214.

¹²⁹ Ahmet Güneş, **Göçe Kuşak Lazım**, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016, s.89.

grupların sosyal içermesine yeterli özenin gösterilmesinin sağlanması gerekmektedir.”¹³⁰

“Ayrımcılık yapmama ilkesi, yasal zeminde ve uygulamada yeterince uygulanamamakta ve korunmaya en muhtaç gruplar ile azınlık mensuplarının hakları yeterince korunmamaktadır. Toplumsal cinsiyet temelli şiddet, ayrımcılık ve azınlıklara yönelik nefret söylemi, lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks (LGBTİ) bireylerin haklarına saygı başlıca endişe verici alanlardır.”¹³¹

LGBTİ bireylerin temel haklarına saygı gösterilmemesinin önemli bir sorun kaynağı olduğu da raporda belirtilmiştir. Danıştay’ın, 2014 yılında bir öğretmenin cinsel yönelimi nedeniyle meslekten çıkarılmasına ilişkin kararı iptal etmesi ve yine aynı yıl LGBTİ bireylerin haklarının, sivil toplum kuruluşlarının iç tüzüklerine dâhil edilmesi gelişmelerine değinilen raporda yine de, nefret suçlarının ve transseksüellere yönelik saldırı ve cinayetlerin ciddi bir endişe kaynağı olduğu ifade edilmiştir. Bu tarz nefret suçlarına karşı koruma sağlayan özel bir mevzuatın bulunmaması, transseksüellere kesilen keyfî para cezalarının, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin evlerine yapılan baskınların ve yine bu bireylere karşı gerçekleşen polis şiddetinin sürmesine neden olmaktadır. AİHM, Mart 2015’te Türkiye’de cinsiyet değiştirmenin gerçekleşmesi ve tanınması için yerine getirilmesi istenen unsurların aşırı olduğuna karar vermiştir. İstanbul’da Haziran 2015’te gerçekleştirilen, zayıf gerekçelerle yasaklanan ve polisin orantısız güç kullanımıyla sonlandıran LGBTİ onur yürüyüşü de devlet tarafından alınan bu tutumların aşırı olduğunu kanıtlamaktadır. 2015’in Nisan ayında Anayasa Mahkemesi’nin, eşcinselliğin "gayri tabii" olarak tanımlanmasını suç addeden maddenin bir bölümünün yürürlükten kaldırılmamasına yönelik karar vermesi de, ülke içinde LGBTİ bireylere ve bu bireylerin insan haklarına yönelik bir hoşgörü ortamının olmadığına göstergesidir. Raporda, bu anlayışla böyle bir atmosferinin oluşmasının da uygun olmadığı belirtilmiştir.¹³²

¹³⁰ 2015 Türkiye İlerleme Raporu, s.4.
http://www.ab.gov.tr/files/000files/2015/11/2015_turkiye_raporu.pdf, erişim tarihi: 01.10.2016.

¹³¹ A.g.e., s.22.

¹³² A.g.e., s.72.

Türkiye siyasi yaşamında iktidarların azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine tutucu bakışları, sol hareketlerde de görülmektedir. Toplum düzeni içerisinde oluşturulan geleneksel anlam ağı ve ağ içerisinde inşa edilen tutumlar, özgürlük, her türlü hakkın savunulması, eşitlik gibi ilkeleri savunan sol siyasette de baskın gelmektedir. Gün Zileli, Türkiye solunun cinsellik, evlilik, bekâret ve kadın-erkek ilişkileri gibi konularda başlarda benimsediği özgürlükçü söylem ve uygulamaların zamanla tutucu/gelenekçi anlayışa dönüştüğünü belirtmektedir. Taşra kökenli gençlerle gelen gelenekçi anlayışlar bu değişim de etkili olmuştur. Diğer taraftan, kendini her an iktidara aday olarak gören sol, halkın “değer yargılarıyla” çatışmak istememektedir. Bu nedenlerin sonucunda da Türkiye’de sol hareket aslında, özgürlükçü söylemden uzaklaşmıştır.¹³³

Ancak yine de bazı siyasiler tarafından azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin hakları için bir takım girişimler de yapılmaktadır. 6 Haziran 2016 tarihinde Gmag dergisinde yayınlanan habere göre, CHP Ankara Milletvekili ve TBMM İnsan Hakları Komisyonu Başkan Vekili Şenal Sarıhan “*Lezbiyen, eşcinsel, biseksüel, transseksüel ve interseks (LGBTİ) bireylerin maruz kaldığı, toplumdan dışlanma, ayrımcılık ve nefret suçunun tespiti ve çözüm önerilerinin uygulanması amacıyla*” Meclis Araştırması açılması için bir önerge sunmuştur. Sarıhan, hükümetin her zaman insan haklarına saygıdan bahsettiğini, ancak toplumda tam tersi bir durum yaşandığını, bunun sonucunda da bugün gelinen noktada toplumsal cinsiyet temelli şiddetin, ayrımcılığın ve azınlıklara yönelik nefret söyleminin, LGBTİ bireylerin haklarına yönelik saldırıların endişe verici durumda olmasının, bu önergenin sunulma sebebi olarak göstermektedir.¹³⁴

Türkiye’de askeri düzenlemeler, hukuk düzenlemelerinin ve siyasi yaşamın azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine bakışı ile paralellik göstermektedir. LGBTİ bireylerin maruz bırakıldığı uygulamaların ağırlığı, gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle görece iyileştirilmiş olsa da, hala ayrımcılık içeren özelliklere sahiptir.

Türkiye siyasi tarihi azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler özelinde incelendiği zaman, 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte erkek eşcinsellerin

¹³³Gün Zileli, **Yarılma (1954-1972)**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2000, s.447.

¹³⁴ “CHP’den LGBT İçin Meclis Araştırması İstemi!”, <http://gmag.com.tr/chpden-lgbt-icin-meclis-arastirmasi-istemi/>, 6 Haziran 2016, erişim tarihi: 01.10.2016.

saçlarının kazınması, travesti ve transseksüel bireylerin aşağılayıcı sınıflara maruz kalması ve alçaltıcı davranışlarla sürgün edilmesi; yine travesti ve transseksüeller şarkıcılara kadın kıyafetiyle sahneye çıkma yasağı getirilmesi gibi insan haklarını hiçe sayan pek çok uygulamanın yapıldığını okumak mümkündür. Hande Ögüt'e göre, günümüze dek artarak gelen, özellikle travesti ve transseksüeller bireylere yönelik saldırıların, linç girişimlerinin ve nefret cinayetlerinin temelleri 1980 döneminde atılmıştır.¹³⁵

LGBTİ bireylerin Türkiye toplumu içindeki yerleri incelenirken Türkiye Ordusunun düzenlemelerine de bakmak gerekmektedir. 1923'te ülke topraklarında kurulmuş olan Cumhuriyet rejiminin tek ve esas koruyucusu olarak görülen ordunun, bu iddiayı sürekli hale getirmesinde en önemli görev zorunlu askerlik uygulamasına düşmektedir. Türkiye'de askerlik yapmak istemeyen bireyler için vicdani ret hakkının kabul edilmediği, kabul edilmediği gibi bu yolu seçenlere hiçbir alternatif yol sunulmadığı ve bir takım cezai yaptırımlara mahkûm edilerek toplumdan uzaklaştırıldığı bir askeri düzenleme mevcuttur. Bu düzenlemede, zorunlu askerlik görevini yerine getirmemek, erkek yurttaşlar için iş bulamama, ülkeden seyahat amaçlı bile olsa çıkış hakkı elde edememe hatta evlenememe –“askerliğini yapmayana kız yok!” toplum içerisinde oldukça benimsenen bir düşüncedir.– gibi oldukça ciddi sorunlara neden olmaktadır. Kısacası, zorunlu askerlik göreviyle Türkiye Ordusuna hizmet etmemiş olmak, erkek vatandaşların hayatlarının her anında önlerine sunulacak, Devlet erkine karşı çıkmanın cezasını ödeyecekleri bir bozukluktur.

Bu durumun LGBTİ bir birey için nasıl yaşandığını tahmin etmek zor değildir. Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve İnsan Hakları'nın 2008 yılında yayınladıkları raporda sundukları görüşmeler, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin askerlik kurumuyla yaşadıkları imtihanı gözler önüne sermektedir. A.A. olarak ismi kısaltılmış LGBTİ bir birey, askerlik yapamaz belgesi almak için yaptığı başvurusunda, yetkililerin istediklerinin tersine kendini kadınsılaştırmayı reddetmiştir. Bu tavır, rapor almasını zorlaştırmıştır. Ancak yaşadığı bu durum onun askeri mahkemeye ulaştığı bilinen ilk vaka olmasına sebep olmuştur. A.A. o süreçte yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

¹³⁵ Hande Ögüt, “Kadın Transvestizminin ve Trans Erkekliğin Tarihine Bir Bakış”, **Başkaldıran Bedenler Türkiye’de Transgender, Aktivizm ve Altkültürel Pratikler**, Der: Berfu Şeker, İstanbul: Metis/Siyahbeyaz, 2013, s.43.

“Hastanenin psikiyatri bölümüne gittim ve birbiri sıra beş psikiyatr ile görüştim. Son konuştuğum, bir albaydı. Yanında iki doktor daha vardı. Dedim ki, eşcinselim. Cevap verdi ‘Cesursun ancak bizim için samimiyet sorun değil. Eşcinsel olarak orduya katılabilirsin. Efemine hareketlerin yok. Delikanlısın.’ Ben de cevap verdim: ‘İşinize geldiğinde [eşcinselliğe] hastalık dersiniz ve işinize geldiğinde değil dersiniz...’”¹³⁶

20 Ocak 2006’da askere alınma işlemlerinin durdurulması için askeri mahkemeye giden A.A. sonunda bir eşcinsel olduğunu kanıtlayabilmiştir. Ancak bu kanıtlama sürecinde aynı zamanda bir şiddet kurbanı da olmuştur.

“... Dedim ki (psikiyatra), ‘Eğer beni askere alırsanız, ordudaki ilk eşcinsel ben olurum.’ Bu benim oynadığım son karttı. Bana odanın dışında beklememi söylediler ve dediler ki, ‘Gey olduğunu ispatlayan belgelerle geri gel.’ İlişki sırasında fotoğraflar çektim ve bana saldırıldığına ve soyulduğuma dair polis raporları aldım. ... [Sonunda] bölümün müdürü ‘Şanslısın. Seni askere göndermemeye karar verdik, kazandın.’ dedi. Başka şeyler de yapabilirdim. İnsanlar kadın gibi giyiniyorlar ama bu bana uymazdı. Düşündüm ki, bu olayda söz konusu olan kanun ve benim cinsel yönelimim.”¹³⁷

Azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin askerlik yapamaz raporu alabilmeleri için geçmeleri gereken acımasız ve insanlık dışı uygulamalar 2015 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliği’nde yapılan bir düzenlemeyle kısmen iyileştirilmiştir. İlk olarak 2013 yılında bir değişiklik yapılmış ve “Psikoseksüel bozukluklar (homoseksüalite, transseksüalite, transvestitizm)” başlıklı madde iptal edilmiş ve o başlık “Cinsel kimlik ve davranış bozuklukları” başlığı ile değiştirilmiştir. 2015 yılında yapılan düzenleme ile eşcinselliğin “tüm yaşamlarında ileri derecede belirgin olması” şartı kaldırılmış, yerine “cinsel tutum ve davranışlarının askerlik ortamında uyum ve işlevsellik sorunu yaratan ya da yaratacağı değerlendirilen olgular” ifadesi gelmiştir. Yine eski yönetmeliğin “Sağlık Muayenesi” başlıklı 5. maddesinde, “Ruh ve beden durumları ile iç

¹³⁶ “Kurtuluşumuz İçin Bize Bir Yasa Gerek”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve İnsan Hakları**, Amerika Birleşik Devletleri, Mayıs 2008, s.72, <https://www.hrw.org/reports/2008/turkey0508/turkey0508tuweb.pdf>, erişim tarihi: 02.10.2016.

¹³⁷ A.g.e.

organları dikkatle gözden geçirilir, nabız sayılır, kan basıncı ölçülür, çıplak olarak belirlenen boy ve kilolar tespit edilir” düzenlemesi yenilenmiş, *“yükümlülerin tam bir fizik muayeneleri yapılır, boy ve ağırlıkları tespit edilir”* şeklinde değiştirilmiştir.¹³⁸ 2013’te cinsel ilişki sırasında çekilmiş fotoğraf istenmesinin yerini başvuran bireyin yakınlarından birinin çağırılarak dinlenmesi koşulu almış olsa da, uygulamada zorunlu koşulmamıştır. Böylece, ne kadar iyileştirme olduğu tartışılır olsa da, yapılan düzenlemelerle birlikte eşcinsel bireylerin askerliğe elverişsiz raporunu alabilmeleri için, askerlik muayenesi sırasındaki davranışlarının bu raporunun verilmesini sağlaması yeterli olmaktadır.

İlker Çakmak, bu düzenlemeler karşısında LGBTİ bireylerin oldukça zor durumlar yaşadıklarını belirtmektedir. Günümüzde yapılan düzenleme değişikliklerinin, insan hakları savunucularının bu yaşananları ifade etmeleri üzerine olduğunu da ekleyen Çakmak, eskiden LGBTİ bireylerden içlerinde cinsel organ olacak ve görünecek şekilde fotoğraf getirmelerini istediklerini söylemektedir. Üstelik bu fotoğraflarda LGBTİ bireyin bu durumdan memnun olduğunu belirten bir yüz ifadesine sahip olması gerekmektedir. Çakmak, bu düzenleme ile ilgili olarak alaylı bir şekilde, porno yönetmenlerinin bile böyle bir sahneyi zor yakalayacağını belirtmektedir. Günümüzde ise, artık fotoğraf istenmemektedir. Ancak şimdi ki düzenleme de LGBTİ bireyleri zora sokmak açısından pek farklı değildir. Şu andaki düzenleme anne, baba, kardeşler gibi aileden biriyle görüşmek üzerine yenilenmiştir. Çakmak, bunun önceki uygulamadan çok daha kötü olduğunu aktarmaktadır. Çünkü bu uygulama bir tür yüzleşme zorunluluğuna neden olmaktadır. Birey eğer ailesine açılmadıysa, bu uygulama yüzünden açılmak zorunda kalacaktır. Düzenleme gereğince, eğer bu noktada bir sıkıntı yaşanırsa ve uygulayıcılar birey hakkında şüphede kalırlarsa, bireyin askere yollanmasına karar verilmekte, ancak askerde bir şey yaşanırsa o zaman bireyin rapor alabileceği kararı verilebilmektedir. Çakmak, bir sürü insanın askere gitmek istememesinin sebebinin eşcinsellik değil, vicdani ret olduğunu, ama haklarında davalar açıldığını, hapse atıldıklarını, kısacası bir sürü yaptırıma maruz kaldıklarını ifade etmektedir.¹³⁹

¹³⁸ “Asker adayları artık soyunmayacak”, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1152622-asker-adaylari-artik-soyunmayacak>, haber tarihi: 13.10.2015. Erişim tarihi: 02.01.2016.

¹³⁹ Güneş, **Göğre Kuşak...**, s.134.

2.2.3. Türkiye’de Toplumun Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakışı ve LGBTİ Bireylerin Yaşadıkları

Türkiye toprakları içinde yaşayan toplumlar ırk, din, dil mezhep farklılıklarına sahip olsalar da, ataerkil düzen içinde yaşama noktasında ortak bir paydaya sahiptirler. LGBTİ bireylerin bu toplumlar tarafından nasıl görüldüğünün anlaşılması, en temelde, eril tahakküm çerçevesinde toplum düzeninin nasıl sağlandığının incelemesinin ardından mümkün olabilmektedir. Toplum içinde erkeklerin eril tahakkümü nasıl öğrendikleri, zaten hali hazırda ataerkil düzen içinde doğan bir erkeğin eril tahakkümü yok sayıp, toplumsal cinsiyet eşitliğini kabul etmesinin nasıl mümkün olduğunu ve bütün bu süreçte babanın rolünü, baba figürünün erkek çocuğu nasıl etkilediğini araştırmak gerekmektedir.

Serpil Sancar’ın belirttiği gibi, babadan oğula geçen biyolojik/genetik kökenli bir tür erkeklik kabulü oldukça sorunludur.¹⁴⁰ Sancar’ın yaptığı görüşmelerde toplumdaki erkek bireyler için baba figürünün önemini, görüşmecilerin ifadelerinden anlamak mümkündür:

“Yatılı okulda babamdan kaçma fırsatım oldu...”, ‘Babam bana destek olsaydı bu kadar ezilmezdim...’, ‘Babama baba diyemedim...’, ‘Biz böyle bir baba oğul gibi değiliz yani...’, ‘Babam bizi uzaktan severdi...’, ‘Babamdan sevgisizlik ve şiddet gördüm...’, ‘Babamla ilişkim sorunluydu...’, ‘Ben babamdan çok fazla beslenmediğimi düşünürüm...’, ‘Babam bana uzaktı...’, ‘Çocukluğumda babamdan çok korkardım, bakışlarıyla bizi disipline ederdi...’, ‘Babam bana hep ilgisiz gelmiştir...’, ‘Babam beni hayatta öpmez...’, ‘Babamdan hem nefret ederim, hem severim...’ ”¹⁴¹

Bu gibi ifadeler erkek bireylerde, düzgün ilişki kuramadıkları babalarının kendi içlerinde oluşturdukları yaraları açıkça ortaya koymaktadır.

Ataerkil düzen içerisinde anne-oğul ilişkisine bakıldığında ise, iki boyutlu bir iletişim anlayışı görülmektedir. Anne-oğul hem birbirine sevgiyle bağlanmalı hem de birbirinden uzak olmalıdır. Bu noktada, yetişkin bir erkek, bir yandan anne başta olmak üzere kadınlardan bağımsız olmayı, bir yandan da onlarla birlikte yaşamayı becerebilmelidir. Bir erkeğin kadınların yanında fazla durarak, “ana kuzusu olmak”,

¹⁴⁰ Sancar, **Erkeklik: İmkânsız...**, s. 125.

¹⁴¹ A.g.e., ss. 130-134.

“anasının dizinin dibinde oturmak” gibi söylemleri doğuran bir eylem içinde olması, diğer tarafta, bu eylemin tam tersine annenin yüceltildiği “ana gibi yar olmaz”, “ana kucağı”, “ana sevgisi” gibi deyimlerin kullanılması, erkek için yaşanan ikililiği göstermektedir.¹⁴² Ancak yine de belirtmek gerekir ki, her ne kadar anne kavramını yücelten kullanımlar bulunsa da, toplum içinde kadın baskınlığı altında bulunmak erkekliği zedeleyen bir durumdur.

Bourdieu, eril tahakkümün cinsiyet temelli bir düzen oluşturduğunu belirtmektedir. Karşıtlıklar üzerinden yaratılan cinsel atıflar ve eylemler, ataerkil düzenin kabullerini yaratmaktadır. Biyolojik doğaya indirgenerek kabul edilen bu sistem cinsiyetlendirilmiş bir düzenin de meşruluğunu sağlamaktadır.¹⁴³ Bu tahakkümün cinsellik üzerinden sağlamlaştırılmasının örneklerini Sancar’ın yaptığı görüşmelerde görüşmeciler tarafından ifade edilen cümlelerden de anlamak mümkündür:

*“‘Bizim kuşak psikolog yerine geneleve gider...’, ‘Patronum beni pavyona götürdü...’ ,’Pavyonda kadınlar turne usulü geliyor, gidiyor, kaçırılmasınlar diye...’, ‘Cinselliği okuldan değil, kerhaneden öğrendik...’, ‘Namus için çeker vururuz...’, ‘Karıma bakana direk girerim abi...’, ‘Köyde kentte namus farklı...’, ‘Namus öldürmeyi gerektirir...’ ”*¹⁴⁴

Bu ifadeler, ataerkil düzeni sağlayan eril kuralların aslında erkeklerin yetişkin olma sürecinde ne kadar baskılayıcı bir durum yarattığını da göstermektedir. Erkek, bu tahakkümün ortaya koyduğu kurallara uygun olarak yetişkinliğe hazırlanmak zorundadır. Aksi mümkün değildir.

Günümüzdeki mevcut eril tahakkümün, LGBTİ bireylerle ilgili yarattığı bakışın kökenleri din temelli olarak toplum yaşamına yansımaktadır. Ancak, gelenek ve göreneklerin atalardan geldiğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. İşte bu noktada eski Türk devletlerinde ve Osmanlı İmparatorluğu’nda eril tahakküm çerçevesinde azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine nasıl bakıldığına değinildiğinde, özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nda uygulamalarla söylemlerin neredeyse taban tabana zıt olduğu ortaya çıkmaktadır.

¹⁴² A.g.e., s. 141.

¹⁴³ Pierre Bourdieu, **Eril...**, ss.19-22.

¹⁴⁴ Sancar, **Erkeklik: İmkânsız...**, ss.196-199.

Eski Türk törelerinde eşcinsellik, uygun görülen bir edim değildir. Ancak burada önemli olan, bu edimin bir sapıklık olarak değerlendirilmediği, bir zina suçu olarak kabul edildiğidir. Örneğin, Cengiz Han İmparatorluğu'nda veya Timur İmparatorluğu'nda Türk-Moğol toplumlarında eşcinsellik ölümle cezalandırılan bir eylemdir.¹⁴⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nda ise, padişahların özel hizmetinde görevli olacak içoğlanlarının seçiminde, dış güzellikleri ve beden ölçüleri göreve alınmalarında dikkate alınan temel özellikler olmaktadır. Diğer yandan, sadrazamlar ve diğer devlet adamları tarafından padişahlara, padişahlar tarafından da yine aynı şekilde şehzadelere ve devlet adamlarına güzel bulunan cariyelerle birlikte yakışıklı görülen oğlanların armağan edilmesi, gönderilen kişiyi onurlandıran bir gelenek olarak benimsenmekteydi.¹⁴⁶

Oksaça, dönemin yapıtlarında içoğlanlarının sarayda ya da önemli kişilerin evlerinde zevk unsuru olarak görüldüklerinin bilindiğini, hatta bu kişilerin bazılarının oğlan satıcılığı yaparak geçimlerini sağladığını ve bu içoğlanlardan saraydaki görevleri bitenlerinin fuhuş veya hırsızlık yaparak yaşamlarına devam ettiklerinin ifade edildiğini belirtmektedir. Ayrıca tarih içinde Osmanlı eğlence yaşamına dair anlatılarda, hamamda erkeklerin beğendiği oğlanlar ve köçeklere dair de hikâyeler bulunmaktadır. Gerek kadının dinsel yasaklar gereği erkekle aynı ortamda bulunmadığı durumlarda, gerekse kadına yaklaşmaktan zevk almayan erkeklerin kendi tatminlerini sağlamak istedikleri zamanlarda bu erkekler, cinsel tatminlerini genç oğlanlarla (parlak delikanlılarla) gidermişlerdir. Toplumdaki güçlerini ve statülerini göstermek amacıyla bu oğlanlarla zorla birlikte oldukları dahi aktarılan bilgiler arasında yer almaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak tarihsel süreçte bakıldığında, eşcinselliğin Türk devletlerinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nda kurallar açısından yasak olmasına rağmen özellikle Osmanlı'nın toplumsal yaşamı içinde oldukça yer kapladığı görülebilmektedir. Genç Türk devrimiyle birlikte eşcinsellik bir tabu olmaktan çıkmış ve toplumsal bir sorun olarak dönem içerisinde ele alıp incelenmeye başlamıştır. Eşcinselliği, ilk kez sınıfsal kökenleri bağlamında bilimsel bir yaklaşımla Baha Tevfik ele almıştır. Tevfik'in 1910 yılında yazdığı *Ah Bu Seva* ve *Aşk-i Hodbini* adlı öykülerinde bir oğlana âşık olan bir hafızın (Hadız Sami) ve birbirlerine yirmi sekiz yıl boyunca âşık olarak yaşamış iki yaşlı ihtiyar erkeğin

¹⁴⁵ Oksaça, *Eşcinselliğin Toplumsal...*, s.58.

¹⁴⁶ A.g.e., ss.184-206.

hikâyeleri anlatılmaktadır.¹⁴⁷ Tarihsel olarak bakıldığında da azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerle ilgili tutumlarda, kişilerin dilde ayıpladığı ama uygulamada benimsediği ve örtük şekilde deldiği yasaklar, toplumun ikircikli yapısını anlamada oldukça önemli bir role sahiptir.

Günümüz Türkiye'sinde de bu yapı değişkenlik göstermemektedir. Bir yandan dışlanan, aşağılanan, hatta öldürülen LGBTİ kimliklere sahip bireyler dururken, diğer yandan maço tavırlar ve görüntüler altında örtük biçimde bu bireylere ilgi duyan, onlardan hoşlanan hatta onlarla birlikte olan kişiler bulunmaktadır. İşte bu "ikililik" aslında en çok yine LGBTİ kimliklere sahip bireyleri etkilemektedir. Toplumda kabul görmeden –her alanda ayrımcılığa uğrayarak– gizli birer cinsel tatmin nesnesi olarak kalmalarının ne kadar etik olduğu ve bu bireylerin neler yaşadıklarını anlayabilmek için aslında onların deneyimlerini öğrenmek gerekmektedir.

Konu ile ilgili olarak, Enis Batur kendi varoluş sorunsalına dair şunları söylemektedir:

*"Ben doğmadan çok önce harekete geçen bir süreç içinde gövdem bana yasaklanmıştır. Kişioğlu, toplumsal düzlemde, öteki gövdelerin kendine yasaklanış dereceleriyle öylesine birebir didişmek zorundadır ki, kendi gövdesinin kendi kendisinden esirgeniş sınırlarını fark etmekte gecikir... Gövdemi bana kimin yasakladığını anlamaya koyulmam, gövdem bana daha ne kadar ve nasıl yasaklanabileceğini kestirmem için hem yasağın düğümlerine dimdik bakmak, hem de gövdem sınırlarına doğru, tasarım mantığını ters/düz yönlerde kat ederek, yolcu çıkmam gerek. Kendi gövde, öteki gövdelere yolcu çıkmak."*¹⁴⁸

Kendinden olmayandan korkma, onu anlamaya ve tanımaya çalışmaktansa yok saymayı tercih etme, Türkiye'de genel kabul gören bir davranış biçimidir. Özellikle cinsel kimlik söz konusu olduğu zaman, Öteki görülen LGBTİ kimliklere sahip bireyler gündelik hayat pratiklerini sürdürmekte ciddi sıkıntılar yaşamaktadırlar. Işıl Baş tarafından çevrilen, Elif Şafak'ın 2004 yılında yazdığı "Transgender Bolero" adlı denemesi, Boğaz'da vapura binen bir travestiyi

¹⁴⁷ A.g.e., ss.185-276.

¹⁴⁸ Enis Batur, **Gövde'm**, İstanbul: Sel, 2007, ss.13-14.

anlatmaktadır. Vapurdaki insanların travestiyi gördüklerinde yaşadıkları şaşkınlığı Şafak hikâyesinde, şu sözlerle ifade etmektedir:

*“Âdemelmasının bir aşağı bir yukarı oynamasını seyrettik hep birlikte. İçtiği çay bardağının kenarına bulaşmış vişne rengi ruja takılı kaldı gözlerimiz. Ve aslında bırakın aynı bedeni paylaşmayı, kadın ve erkeklerin aynı ortamda bir araya gelmelerinin bile ayıp sayıldığı bir toplumda erkeklığın ve kadınlığın bu alışılmadık birlikteliğini ilgiyle izledik.”*¹⁴⁹

Seyhan Arman ve Nejat Ünlü, dünyanın çoğu yerinde trans bir bireyin, aslında her şeyden önce öteki bir dünyada doğduğunu belirtmektedir. Bu dünya, renklerin bile cinsiyete göre ayrıldığı bir dünyadır; erkeklerin rengi mavi, kızların ise pembedir ve renkler asla karıştırılmaz. Trans bir birey, Öteki olarak doğduğu bu öteki dünyada, toplum tarafından her zaman ifade edilecek Öteki olmaya alışmak ve bu şekilde yaşamak zorundadır. Yaşamı boyunca her insanın karşılaşabileceği çirkin, Doğulu ya da fakir olmak gibi başka ötekiliklerle de karşılaşabilecektir. Ancak içlerinde en dayanılmaz ve bireyi en yalnız bırakacak olan ötekileştirme, trans kimliği üzerinden yaşanacaktır.¹⁵⁰

“Öteki Erkekler” isimli kitabında, eğitim, sağlık, aile, hukuk ve toplumsal cinsiyet alanlarını temellendirerek görüşmecilerle röportaj yapan Güngör, trans erkeklerin gündelik hayatta karşılaştığı pek çok sorundan, hukuki olarak yaşam haklarından diğer insanlar gibi yararlanamadıklarına değin pek çok noktaya değinerek, Türkiye’de azınlık cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin durumlarını örnekleyen tespitlerde bulunmaktadır. Görüşmecilerden Barış Sulu, çocukluğunda bir erkeği sevecekse ancak kadın olduğunda sevebileceğini düşündüğünü, ancak artık sadece kendisi olarak bir insanı sevebileceğini anladığını¹⁵¹ belirtmektedir ve eklemektedir:

“Cinsiyetleri sorgulamamın sonunda tüm kimliklerimden kurtulup rahatlamam gerektiği noktasına geldim. İsmim dışında tüm kimliklerimi, reddetmem bana –başkalarını huzursuz etse de- ‘huzur’ verdi. Beni Barış olduğum için seven Aras ile de bu dönemde yakınlaştık. Ne erkektim, ne

¹⁴⁹ Işıl Baş, Giriş, **Başkaldıran Bedenler...**, s.16.

¹⁵⁰ Seyhan Arman, Nejat Ünlü, Trans +, **a.g.e.**, s.104.

¹⁵¹ Güngör, **Öteki...**, s.187.

kadın, ne eşcinseldim, ne heteroseksüel, ne transseksüeldim, ne kuir, ne Türktüm, ne Kürt, ne Müslümandım; ne Hristiyan. Cinsiyetsiz, cinsel yönelimsiz, cinsiyet kimliksiz, etnik ve dini kimliksiz biriydim. Barıştım! Aras da Barış'ı seviyordu."¹⁵²

Berfu Şeker ise, interseks bir birey olan Belgin İnan'la yaptığı röportajda, İnan'ın interseks bireylerin çocukluklarından itibaren kendilerini gizlemek, kendilerinden utanmak, saklanmak, keşfedilmekten korkmak adına aileleri ve toplum tarafından şartlandırıldıklarını belirtmektedir. Özellikle Türkiye gibi muhafazakâr bir toplum düzeninde, bu durum iyice büyümektedir. Bu nedenle de interseks bireylerin neredeyse tamamının ailesine bağımlı, korkarak, küçük alanlarda yaşadıklarını ve birbirlerini bulmak için gerekli çaba sarf edemediklerini, kendileri gibi olanlardan bile korktuklarını ifade etmektedir. İnan ayrıca, yaşadığı en büyük sıkıntının, yeni tanışıp hoşlandığı birine durumunu açıklamak olduğunu da eklemektedir. Karşısındakinin kendini yönlendirdiği düşünceye uyum sağlama çabası içine girdiğini belirten İnan, diğer bireylerden cinsel kimliğin kadın ya da erkek olarak, bu sıfatlardan biriyle net bir şekilde tanımlanmasının beklendiğini belirtmektedir.¹⁵³

Bir başka örneğe bakılacak olursa; LGBTİ kimliğe sahip bir birey olan İlksen Gürsoy, kendisinin diğer insanlar gibi olmadığını düşünerek önce bedenini, sonra da yaratıldığı için Tanrı'yı suçladığını ve o zamanlar yaşadıklarını satırlara şu şekilde döktüğünü anlatmaktadır:

*“Ruhumu taşıyan bir tabutsun sen,
Aslında ne sen, ben oldun,
Ne de ben, sen.
Ey beden!
Ömrümün nihayetinde,
Tabuta giren sen olacaksın,
Özgür kalan ben.”*¹⁵⁴

¹⁵² A.g.e., s.203.

¹⁵³ Berfu Şeker, “İnterseks bir sağlık sorunu değildir, biyolojik bir durumdur Belgin İnan ile Söyleşi”, **Başkaldıran Bedenler...**, ss.111-113.

¹⁵⁴ İlksen Gürsoy, “Gelişim Süreci İçinde Trans Kimlikler”, **Başkaldıran Bedenler...**, s.140.

Gürsoy, durumunu kabul ettikten sonra yaşamına bir şekilde yön vermiştir. Ancak yaptığı öğretmenlik mesleğinde de toplum, LGBTİ bir birey olmasının bir sorun teşkil ettiğini ona yansıtmaktan geri durmamaktadır. Bir okulda pembe kimliği, kravatı ve takım elbisesiyle öğretmenlik yapan Gürsoy, okul idaresinin ve öğrencilerinin durumu farkında olmadıklarını belirtmektedir. Ancak diğer öğretmenler Gürsoy'un parmağında yüzük bulunup bulunmadığını kontrol ederek, “*Bekâr mısınız hocam?*” diye sormaktadırlar. Öğrenciler ise, yetişkinlerin belki de düşünüp sormadığı, “*Neden sakalınız yok hocam? Ayakkabı numaranız kaç?*” gibi soruları sormaktadırlar. Gürsoy bütün bu soruların ve merakların aslında, sistemin her bireyin kimliğini nasıl ele geçirdiğinin kanıtı olduğunu ifade etmektedir. Bazı Ermeni çocukların kimliklerini gizleyebilmek için Türkçe isim kullanmalarını, Roman çocukların oturdukları mahallelerin Çingene mahallesi olduğunu söylemeye utanmalarını, kendisinin o zamanlarda memelerini gizlemeye çalışmasına benzetmekte ve onların da tıpkı kendisi gibi kimliklerini gizleme ihtiyacı duyduklarını söylemektedir ve eklemektedir:

*“Tahtada yazan yazıyı okuyamayan çocuğa Çingene, kıyafetleri temiz olmayana Kürt, müzik çaldığında dans eden erkek çocuğa ise ‘karı gibi kıvrırma ibne!’ diye hakaret ediyorlar. Bunların hepsinin birer kimlik olduğunu ve asla hakaret olarak kullanılmaması gerektiğini söylediğim için aileleri beni idareye şikâyet ediyor.”*¹⁵⁵

Bu örnekler Türkiye’de azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine bakışın dışlayıcı, aşağılayıcı, küçük düşürücü olduğunu göstermektedir. Türkiye’de toplumsal hayatın temelini heteroseksüel, beyaz, Sünni, Müslüman, Türk ve biyolojik erkekler oluşturmaktadır. Türkiye’de kadınlar da gerek eğitim olanaklarından yararlanmada, gerek politik ya da çalışma hayatına katılım ve söylem üretmede, eril tahakküm nedeniyle ikincil konumdadır. Türkiye’de geleneksel ahlak ve feodal yapı kadını geri plana atmakla kalmayıp aynı zamanda namus bekçiliğini kadın üzerinden gerçekleştirerek, kadına yönelik şiddeti de meşru göstermektedir. İşte bu noktada, Türkiye’de, eril egemenliğin yalnızca azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin değil, kadınların da insan haklarını yok saydığını söylemek mümkündür. Bu noktada istenildiğinde LGBTİ birey, istenildiğinde kadın gibi görülen trans erkeklerin var olma mücadeleleri çok daha trajik bir hal

¹⁵⁵ A.g.e., s.144.

almaktadır. Bir trans erkek olarak Bülent Ersoy, ülke tarihinde tüm toplum tarafından, trans bir bireyin yaşadıklarının detaylı şekilde bilindiği tek örnektir. Tanınan bir sanatçı olması, kendisinin erkeklikten kadınlığa geçiş süresince –gerek hukuki gerek toplumsal– yaşadıklarının kitle iletişim araçlarından neredeyse bire bir öğrenilmesine neden olmuştur. Ersoy’un toplumu bu Öteki kimliklerle yüzleştirmesine rağmen toplumdaki bireyler tarafından saygıyla kabul görmesinde sanatçı kimliğinin etkisi büyüktür. Aynı durum Zeki Müren için de geçerlidir. Peki ya diğer LGBTİ kimliklere sahip bireyler? İşte muamma tam olarak buradadır.

Türkiye’de yaşayan kişilerin LGBTİ kimliklere sahip bireyler hakkındaki görüşlerine dair çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Alper Hasanoğlu Radikal’de yazdığı bir yazısında, A&G Araştırma Şirketi ve Ipsos Sosyal Araştırmalar Enstitüsü’nün 2013 yılında yaptığı bir araştırmaya dikkat çekmektedir. Araştırma sonucunda, Türkiye’de isteyen bireylerin hemcinsleriyle evlenebilmesi fikrine katılanların oranı sadece yüzde 3,6’dır. Bu sonuç, toplumun eşcinselliği bir sapıklık olarak gördüğünün ve bu tarz ilişkileri açıkça kabul etmediğinin bir göstergesidir.¹⁵⁶

2014 yılında SPoD ve SPF ortaklığında, Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ayşe Buğra’nın danışmanlığında yapılan Türkiye’de LGBTİ Bireylerin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırmasının internet ayağında gerçekleştirilen anket çalışmasına 2875 kişi katılmıştır. Anket çalışmasına ek olarak Türkiye’nin on şehrinde (İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir, Gaziantep, Trabzon, Adana, Antalya, Mersin, Edirne) iki yüzden fazla kişinin katıldığı grup görüşmelerinin de gerçekleştirildiği kapsamlı çalışmanın sonuçları da var olan sorunu ortaya koymaktadır.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Alper Hasanoğlu, “Bekâret ve Eşcinsellik”, **Radikal Gazetesi**, 10 Şubat 2013, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/alper-hasanoglu/bekret-ve-escinsellik-1120726/>, erişim tarihi: 02.10.2016.

¹⁵⁷ “- Ankete katılanların yüzde 57,9’u (1631 kişi) yaşadığı yerden yarım saatten fazla seyahat etmeden ulaşabileceği cinsel yönelimi ve/veya cinsiyet kimliğini gizlemek zorunda kalmaksızın güvende olabileceği herhangi bir mekânın (çay bahçesi, kafe, lokanta, dernek, gençlik merkezi, siyasi parti ofisi vb.) bulunmadığını belirtti.

- Son bir yıl içinde bir dükkâna/mağazaya gittiğinde ayrımcılığa uğradığını düşünenlerin oranı yüzde 10,5 (302 kişi).

- Toplu taşıma kullanırken tacize uğradığını belirten LGBT’lerin oranı yüzde 18,5 (531 kişi).

- Ailelerinden en az bir kişiye cinsel yönelimlerini/cinsiyet kimliklerini açıklamış olan eşcinsel, biseksüel ve transların oranı yüzde 38,5 (1094 kişi).

- Cinsel yönelimleri ve/veya cinsiyet kimlikleri dolayısıyla ailelerinden herhangi bir olumsuz tepki almayanların oranı yüzde 22,2 (639 kişi).

Araştırmanın sonuçlarına göre LGBTİ bireyler, en temel gündelik yaşam pratiklerinde bile ciddi şekilde ayrımcı tutumlara maruz kaldıklarını beyan etmektedirler. Ayrımcılığa maruz kaldıklarında herhangi bir yasal yola başvurmadıklarını belirten katılımcılar, bunun nedeninin hukukun adalet sağlayacağına dair güvenlerinin bulunmaması ve ayrıca bütün bu süreçte özel hayatlarının gizliliğine yeteri kadar özen gösterilmeyeceği düşüncelerinin olduğunu belirtmektedirler. Diğer yandan, yasal yollara başvuran LGBTİ kimliklere sahip bireylerin büyük çoğunluğu ise tatmin edici bir sonuç almadıklarını eklemektedirler.¹⁵⁸ Araştırmada elde edilen sonuçlar, Türkiye’de yaşayan LGBTİ bireylerin de göz önünde tutulduğu eşitlikçi politikaların eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. Uluslararası insan hakları hukuku kapsamında kabul gören cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli haklar, Türk hukukunda kendine yer bulmadığı sürece, LGBTİ bireylerin de toplum nezdinde kabul görme ihtimalleri oldukça düşüktür.

Yapılan bu araştırmanın sonuçlarına gündelik hayattan örnek olarak polislerin travestilere kestiği keyfi cezalar verilebilmektedir. Bu keyfi uygulamaların dayanak noktası ise Kabahatler Kanunu’dur. Örneğin seks işçisi olarak çalışan bir travesti olan Burak, bir gece arkadaşından şarj aletini alıp evine dönerken karşılaştığı polisler tarafından zorla arabaya bindirilmiş ve kendisine kesilen keyfi cezaya itiraz edememiştir. Bunun üzerine Burak, sadece polisin değil, esnafın da kendileriyle uğraştığını ve hiçbir yere gidemediklerini belirtmiştir.¹⁵⁹

Son ve güncel olarak, 2016 yılında yapılan Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı başlıklı araştırmada “*Gey, lezbiyen ve trans bireyler toplumda eşit haklara sahip olmalıdır*” ifadesine olumlu bakan katılımcı oranı yüzde 33,4’te kalmaktadır. Ayrıca “*Kadınlar ve erkekler hemcinsleriyle birlikte olabilir*” ifadesine

- Cinsel yönelimleri ve/veya cinsiyet kimlikleri dolayısıyla aile mensuplarından şiddet görenlerin oranı yüzde 6,6 (190 kişi).

- Cinsel yönelimleri ve/veya cinsiyet kimlikleri dolayısıyla aileleri tarafından ölüm tehdidi alanların oranı yüzde 3,2 (92 kişi).

- Cinsel yönelimleri ve/veya cinsiyet kimlikleri dolayısıyla aileleri tarafından evden atılanların oranı yüzde 2,8 (80 kişi). ”

¹⁵⁸ Volkan Yılmaz, İpek Göçmen, “Türkiye’de Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Bireylerin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırmasının Özet Sonuçları”, **Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi (Research Turkey)**, 4,6, Londra: Research Turkey, Haziran 2015, <http://researchturkey.org/9142>, erişim tarihi: 02.10.2016.

¹⁵⁹ Güneş, **Göğü Kuşak...**, s.127.

olumlu bakan katılımcı oranı yüzde ise 17,5'tir. Araştırmanın bir diğer sonucu ise, eşcinsel birlikteliklerin topluma aykırı bulunmasıdır (oran yüzde 53).¹⁶⁰ Bu araştırma ise Türkiye'de toplum tarafından LGBTİ bireylerin hala olumsuz bir algıyla karşılandığını göstermektedir. Benzer şekilde eşcinsel evliliklere yasal izin verilme ihtimalinin hoş karşılanmamasının da nedeni, toplumun geleneklere ve aile değerlerine bağlı bir yaşam biçimi sürdürüyor olması olarak görülebilmektedir. Toplum içindeki birçok birey, ataerkil düzen içinde ve bu düzene uygun şekilde kendi cinsel kimliğini belirlemekte ve cinselliğini yaşamaktadır. Toplumdaki değer yargılarıyla biçimlenen cinsel düzen, bir farklılıkla karşılaştığı anda onu yok etmeye programlı bir şekilde hazır beklemektedir. Tehlike anında devreye homofobi girmektedir.

“Eşcinsel korkusu” ya da “eşcinsel nefreti” olarak tanımlaması yapılan homofobi kavramı sadece eşcinsellere karşı önyargılı bir tavır olarak kalmayan çok daha katmanlı bir olgudur. Diğer yandan, homofobi kavramının kullanım şekline yönelik bir takım eleştiriler bulunmaktadır. Kavramın, bir bireyin eşcinsel karşıtı bir tutum ve davranışa sahip olmasının, bireysel bir korku nedeniyle meydana gelen bir hastalık olduğu anlamına gelmesi ve kavramın bu yönden bir tanımla açıklanması, eleştirinin temelini oluşturmaktadır. Genel olarak, bir bireye sahip olduğu cinsel yönelim nedeniyle geliştirilen olumsuz tutum ve davranışlar bütünü, şeklinde tanımlanabilecek homofobi kavramının, bir inanç ve/veya hastalık şeklinde tanımlanması ve toplumun kültürel kodlarına da bu tanımla yerleşmesi eleştirilmektedir.¹⁶¹

2006 yılında Türkiye'de KAOS-GL aktivistleri ile eşcinsel erkeklik üzerinde yapılan bir araştırmadan çıkan sonuç, eşcinselliğin aslında doğrudan erkekliği tehdit eden bir unsur olduğunun ve bu nedenle de bireysel olmaktan öte toplumsal-ahlaki bir sorun teşkil ettiğinin düşünüldüğünü ortaya çıkarmaktadır. Bu sonucu ortaya çıkaran egemen erkeklik değerleri, toplumda çoğu erkek tarafından sorgusuzca benimsenmektedir.¹⁶² Günlük hayatta karşılaşılan, kitle iletişim araçlarından görülen

¹⁶⁰“Khas Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması'nın Sonuçları Açıklandı”, Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2016 Sonuçları, <http://www.khas.edu.tr/news/1336>, erişim tarihi: 02.10.2016.

¹⁶¹ Melek Göregenli, “Heteroseksizm, Homofobi ve Nefret Suçları: Sosyal Psikolojik Yaklaşım”, **Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram**, İstanbul: YKY, 65-66, bahar 2011, s.354. ss.353-365.

¹⁶² Sancar, **Erkeklik: İmkânsız...**, s. 204.

LGBTİ bireylere karşı yapılan homofobik davranışların nedeni, belki de en temelde, oluşturulan bu eril tahakkümün tehdit altında olduğu mesajının bu bireyler tarafından veriliyor oluşudur.

Aralık 2013'te oluşturulan Demokratikleşme Paketi içerisinde Türk Ceza Kanunu'na bir nefret suçu maddesi ekleneceği duyurulmuştur. Ancak bu maddede “cinsel yönelim”, “cinsiyet kimliği” ve “etnik kimlik” nefret suçu kapsamında tanımlanmamış ve yasa bu şekilde meclisten geçmiştir.¹⁶³ Bu durum toplum içindeki mevcut bakış açısını ve işlenen suçları yok saymak anlamına gelebilmektedir. İşte bu nedenle LGBTİ aktivisti Volkan Yılmaz, nefret suçları kapsamının “cinsel yönelimi”, “cinsiyet kimliğini” ve “etnik kimliği” kapsayacak şekilde genişletilmesini savunmaya devam edeceklerini belirtmektedir.¹⁶⁴

LGBTİ bireyler, toplumun içinde rahat ettiğini düşündüğü düzenin ve o düzeni sağlayan rollerin o kadar da sağlam olmadığını göstermektedirler. Baş'ın ifade ettiği gibi, yaşamın tüm çeşitliliğine rağmen ısrarla iki cinsiyet üzerine kurulu bir düzen içinde toplumsal yaşamın devamını sağlama direncinde olan ideolojiler, LGBTİ kimliklere sahip bireylerle ve fiziksel birer başkaldırı olan bedenleriyle kendi varoluşlarını sorgulatmaktadırlar. Özellikle, her ne kadar bazı feministler tarafından bütün sıra dışılıklarına rağmen ataerkil düzen kalıpları içinde toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirdikleri için eleştirilseler de, *transgender* kimlikli bireylerin en temelde sisteme karşı bir varoluşun göstergesi oldukları açıktır. Baş bu durumu şu cümle ile ifade etmektedir: “*Bir yandan durağan bir yandan akışkan, ne erkek ne kadın, hem erkek hem kadın, bazen erkek bazen kadın!*”¹⁶⁵

Son olarak, Türkiye’de toplumsal cinsiyet değerlerine karşı düşünce ve tutumlar son yıllarda hızlı bir değişim içine girmiş olsa da, diğer taraftan şiddeti normalleştiren ve toplumsal-siyasal sorunların şiddet dışında başka hiçbir yoldan çözülemeyeceğini kabul eden militarist zihniyet gücünü kaybetmemektedir. Haberlerde, sosyal medyada devamlı karşılaşılan LGBTİ bireylere ya da kadınlara karşı darp, saldırı ve hatta cinayet haberleri ciddi boyutlardadır. Günümüzde bakıldığında cinsel ahlak, toplum ağzında farklı toplumsal olayların aktarılmasında

¹⁶³ Güneş, **Göge Kuşak...**, s.39.

¹⁶⁴ **A.g.e.**, s.40.

¹⁶⁵ Baş, Giriş..., s.16.

hala en geçerli ifade aracıdır. Yoksulların gözünde zenginlerin eşlerinin ahlaksız, zenginlerin gözünde ise yoksulların cinsel sapık olması ya da başarısız erkeklerin eşlerinin toplumsal cinsiyet rollerindeki başarısızlıkları nedeniyle kaybediyor oldukları düşüncesi, toplumsal statü fark etmeden kullanılan ifadelerdir. Bütün bunların temelinde, heteroseksüelliğin normal ve olması gereken yönelim kabul edilmesi yatmaktadır. Heteroseksüel düzenini sağlayan eril tahakkümün askerlikle, futbolla, evlilikte erkeklerin yaptıkları kaçamaklarla ilgili oluşturduğu kendi söylemleri de üstünlük kazanmaya devam etmektedir. Sancar, cinsel ahlaka çarpık bakışların çok daha ileriye gittiğini belirtmektedir. Ekonomik politikalara karar verenlerin döviz dengesi hesabı yaparken, Türk erkeklerinin yabancı uyruklu kadınlarla para karşılığı birlikte olduklarını bilmelerine rağmen, bu alışverişlerin herhangi bir şekilde “dış ödemeler dengesi” hesapları içine katmadıkları eleştirisini getirmektedir.¹⁶⁶ Sancar’ın yaptığı bu eleştiri, Türkiye’de cinselliğin ne şekilde yaşanması gerektiğinin, kurallara uygun olmayan yani eril tahakkümü zedeleyen yaşantıların nasıl şiddetle bertaraf edildiğinin ve yine bu tahakkümün ülkeyi gündelik yaşamından, ekonomisinden, politikasından hukukuna nasıl etkilediğinin sadece bir basit bir örneği üzerine yapılmaktadır.

2.2.4. Türkiye’de LGBTİ Hareketleri ve Dernek Oluşumları

LGBTİ bireyler ile ilgili olarak ülke hukukundaki düzenlemelerin eksiklikleri, kamu görevlilerinin bu bireylere keyfi uyguladıkları ayrımcı davranışlar ve hepsinden öte toplumun bu bireyleri aşağılık ve Öteki konumunda görmesi, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin kendilerinden başka kimseden destek göremeyeceklerini anlamalarına neden olmuştur. Dünyadaki benzerlerinden farklı olarak daha geç bir tarihte örgütlenmiş olsalar da –1969 *Stonewall* Ayaklanması dünya LGBTİ tarihindeki ilk önemli eylemdir.– LGBTİ hareketinin Türkiye’de kamusal alandaki ilk eylemlerinden önemli biri, 1987 Gezi Parkı açlık grevi eylemidir. Bu eylemin ardından bir süre sonra, LGBTİ bireyler bir dernek etrafında örgütlenmişlerdir.

Bu eylemden önce 12 Eylül askeri darbesiyle birlikte, geleneksel ataerkil düzen içinde kendilerini var edemeyen LGBTİ bireyler, ateistler, anti-militaristler, çevreciler, feministler ile bir araya gelerek Radikal Sol Yeşil Parti Girişimi’ni

¹⁶⁶ Sancar, *Erkeklik: İmkânsız...*, s.308.

oluşturmuşlardır. Radikal Sol Yeşil Parti Girişimi, LGBTİ hareketinin bağımsız olarak örgütlenmesine imkân veren ilk siyasi harekettir.¹⁶⁷

Türkiye’de LGBTT¹⁶⁸ hareketi üç dönemde değerlendirilebilmektedir. Bu dönemler sırasıyla, kendini kabullenme ve kabullendirme dönemi, kamusal görünürlük, direniş politikaları dönemi ve *queer*/sosyal haklar dönemidir. 1993 yılında İstanbul’da kurulan Lambdaistanbul, 1994’te ise Ankara’da kurulan Kaos GL dernekleri ile ortaya çıkan bu ilk dönem LGBTT mücadelesi, kimlik oluşturma dönemi olarak ortaya çıkmaktadır. 1993-2000 yılları arasının sayılabileceği bu dönemde oluşturulmaya çalışılan kimlik inşasının daha çok bireylerin kendileri içerisinde oluşturdukları bir inşa olduğu söylenebilmektedir. Bu dönemle birlikte, toplumda LGBTT kimliklerine karşı bütün olumsuz yargılarla, hem bireysel olarak hem de toplumsal alanda baş etme yetisi kazanan LGBTT bireyler, ilerleyen yıllarda LGBTT kültürünün kurucuları da olmuşlardır. 2000’li yıllar LGBTT hareketinin ikinci dönemini oluşturmaktadır. Siyasi arenada görünür olma aşamasında olan LGBTT hareketi 1 Mayıs gösterileri (2001) ve Savaş Karşıtı Hareket (2003) ile artık varlığını göstermeye ve sokağa çıkmaya başlamıştır. Bu dönem, LGBTT hareketinin kendini kabul ettirme sürecine geçişi olarak görülebilmektedir. Aynı zamanda anti militarist olan bu tutum içinde hareket, Onur Haftası ve Homofobi Karşıtı buluşmalarla, sadece ulusal çaplı hareketler içinde değil, kendi durumlarını ifade eden ve kendi gündemlerini yaratan eylemler içinde bulunmaya başlamışlardır. Üçüncü dönem ise LGBTT hareketinin *queer* ile tanışmasına denk gelmektedir. Kimliklerini daha yeni oturtmaya başlayan LGBTT bireyler, bütün bu kuramları ve kimlikleri eleştiren *queer* ile karşılaştıklarında, ister istemez bu düşünceye tepki göstermişlerdir. Hatta daha ileri bir seviyede, Boğaziçi Üniversitesi’nde 2004 yılında düzenlenen *queer* sempozyumu bazı aktivistler tarafından protesto edilmiştir. LGBTT mücadelesinin ülke içinde güçlenmeye başladığı bir zaman diliminde, *queer* düşüncesinin varlığı LGBTT aktivistleri endişelendirmiştir. Ankara’da 2010 yılında “Homofobi Karşıtı Buluşma” etkinliklerine katılan *Judith Butler*’ın yaptığı “*Queer* Yoldaşlığı ve Savaş Karşıtı Siyaset” başlıklı konuşması, militarizm karşıtı muhalif bir duruş içermesi nedeniyle birçok LGBTT aktivisti tarafından desteklenmiştir. Ancak bu destek, aktivistlerin *queere* bakışını yine de pek değiştirmemiştir. Bugün

¹⁶⁷ Güneş, **Göge Kuşak...**, s.11.

¹⁶⁸ Yazar LGBTT kısaltmasını kullanmaktadır.

Türkiye’deki LGBTT hareketi, Batı’daki hareketle benzeşse de, LGBTT bireylerin sorunları ve bu sorunların çözülmesi noktasında farklılaşmaktadır. Çünkü Türkiye’deki hareket, kimlik sorununu hala halledememiştir.¹⁶⁹

Türkiye’deki görünür LGBTİ hareketlerini tablo 2.1’de görmek mümkündür. Görüldüğü üzere bazı LGBTİ hareketler, özellikle de inisiyatifler Gezi Parkı Eylemleri ertesinde ortaya çıkmıştır. 2013 yılında Gezi Parkı Eylemlerinin yarattığı özgürlükçü ve eşitlikçi ortam, aynı zamanda yeni medya uygulamalarının gelişmesi sonucunda sosyal medya kullanımını artmasıyla birlikte, LGBTİ bireylerin de kendilerini ifade edebilmelerine ve görünürlüklerini arttırabilmelerine olanak vermiştir.

Tablo 2.1. Türkiye’deki Başlıca LGBTİ Dernek ve İnisiyatifleri

DERNEK İSMİ	KURULUŞ TARİHİ	KURULUŞ YERİ	KURULUŞ AMACI
Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği	1993	İSTANBUL	Lezbiyen, gey, biseksüel, travesti, transseksüel kadın ve erkeklerin özgürlükçü değerleri benimsemelerini sağlamak, varoluşlarını gerçekleştirme ve kendilerini yetiştirerek toplumsal barış, huzur ve refahın gelişmesine bireysel, toplumsal, kültürel hayat ve davranışlarıyla katkıda bulunabilmelerine destek olmak. ¹⁷⁰
Kaos GL	1994	ANKARA	Kadın ve erkek eşcinsellerin özgürlükçü değerleri benimsemelerini, eşcinsel varoluşlarını gerçekleştirebilmelerini ve kendilerini yetiştirerek toplumsal barış, huzur ve refahın gelişmesine bireysel,

¹⁶⁹ Erdal Partog, “Queer Teorisi Bağlamında Türkiye LGBTT Mücadelesinin Siyasi Çizgisi”, **Cinsellik Muamması...**, ss.172-177.

¹⁷⁰ Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği Tüzük, <https://www.docdroid.net/nfzv/lambdaistanbul-lgbt-dayanma-dernei-tzk.pdf.html>, erişim tarihi: 08.10.2016.

			toplumsal, kültürel hayat ve davranışlarıyla katkıda bulunabilmelerini sağlamak. ¹⁷¹
Pembe Hayat LGBTT Dayanışma Derneği	2006	ANKARA	Transseksüel bireylere yönelik ayrımcılık, nefret suçları, şiddet ve toplumsal dışlanma gibi konularda projeler üretmek, ulusal ve uluslararası alanda savunuculuk faaliyetlerine devam etmek. Seks işçiliği, bugün Türkiye’de sistematik olarak ilk kez trans kadınlar tarafından tartışılmaktadır. 2009 ve 2010 yıllarında Pembe Hayat’ın önderliğinde bir takım feminist ve diğer bazı hak temelli örgütler seks işçiliği kavramını ve seks işçilerinin sorunlarını ve sendikalaşma taleplerini gündeme getirmeye başlamıştır. ¹⁷²
İstanbul LGBTT Dayanışma Derneği	2007	İSTANBUL	Özelde trans sorunları için çalışmaktadır. LGBTİ bireylerin insan haklarını, ayrıca kadın haklarını desteklemek ve korumak. ¹⁷³
MorEl	2007	ESKİŞEHİR	Herkesin eşit şartlar altında yaşadığı ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ayrımcılığı başta olmak üzere tüm ayrımcılıklardan sıyrılmış, insan haklarına saygılı, özgür bir dünya yaratmaktır. Oluşum, anti hiyerarşik, anti otoriter, anti militarist, şiddet karşıtı ve eşitlikçidir. ¹⁷⁴
Voltrans: Trans Erkek İnisiyatifi	2007	İSTANBUL	Üç trans erkek oluşturmuştur. İnisiyatifin

¹⁷¹ KAOS Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği Derneğin Amacı, <http://www.kaosglidernege.org/belge.php?id=amac>, erişim tarihi: 07.10.2016.

¹⁷² Berghan’dan aktaran: Selin Berghan, “Patronsuz ve Pezevengsiz Bir Dünya! Femisint Yaklaşımlar Açısından Seks İşçiliği”, **Başkaldıran Bedenler...**, s.97.

¹⁷³ Güneş, **Göge Kuşak...**, s.31.

¹⁷⁴ **A.g.e.**, s.75.

			amacı trans erkeklerin bir araya gelme hikâyeleri, trans erkeklik deneyimleri ve toplum içerisinde yaşadıkları sorunlar hakkında farkındalık yaratmak. ¹⁷⁵
LİSTAG	2008	İSTANBUL	Ailelerin, çocuklarının ya da aile bireylerinden birinin LGBTİ birey olması nedeniyle yaşadıkları zorluklara yardım edebilmek.
Siyah Pembe Üçgen	2009	İZMİR	Heteroseksizm karşıtlığı temelinde, cinsel haklar ve özgürlükleri savunmak. ¹⁷⁶
SPoD	2011	İSTANBUL	Mevcut hareket içinde sosyal haklar yaklaşımını temellendirmek. Böylece bir diğer amacı olan, sosyal hak taleplerini diğer sosyal haklar savunusu yapan hareketlerle birlikte, LGBTİ bireyler için de yükseltme çabası somutlaşabilecektir. ¹⁷⁷
KeSKeSoR 2012	2012	DİYARBAKIR	Diyarbakır koşullarında LGBTİ bireylerin sorunlarını gündeme taşımak ve kalıcı çözümler üretmek. ¹⁷⁸
Hevi LGBTİ İnisiyatifi	2013	İSTANBUL	Özelde ülkenin doğu bölgelerindeki eşcinsellerin, genelde ise LGBTİ politikasına öncelik tanıyan tüm toplumsal kimliklerin bir araya gelerek, toplumsal sorunlara çözümler üretmek. ¹⁷⁹

¹⁷⁵ “Voltrans Trans Erkek İnisiyatifi kimdir, nedir”, <http://vol-trans.blogspot.com.tr/p/voltrans-trans-erkek-inisiyatifi-kimdir.html>, erişim tarihi: 01.10.2016.

¹⁷⁶ Güneş, **Göge Kuşak...**, s.61.

¹⁷⁷ **A.g.e.**, s.38.

¹⁷⁸ **A.g.e.**, s.66.

¹⁷⁹ **A.g.e.**, s.43.

Akdeniz Pembe Caretta LGBTİ	2013	ANTALYA	Homofobi ve transfobi ile mücadele etmek. ¹⁸⁰
ZeugMADİ	2013	GAZİANTEP	LGBTİ hareketini Gaziantep'te de oluşturmak. ¹⁸¹
Queer Adana İnisiyatifi	2013	ADANA	Çukurova çevresindeki LGBTİ bireyleri bilinçlendirmek ve haklarını korumak. ¹⁸²
Sosyalist Eşcinsel, Biseksüel, Trans Hareketi	2013	İSTANBUL	Sivil toplumcu, projesi, uzmanlaşmış profesyonel mücadele anlayışları ile bu anlayışları meşrulaştıran liberal düşünüş biçimiyle hesaplaşmak ve devrimci alternatifi yükseltmeyi hedeflemek. ¹⁸³
Mersin LGBT 7 Renk	2013	MERSİN	LGBT yurttaşların, özgürlükçü değerleri benimsemelerine, kendi cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği temelli varoluşlarını gerçekleştirme, kendilerini yetiştirerek toplumsal barış, huzur ve refahın gelişmesine bireysel, toplumsal, kültürel hayat ve davranışlarıyla katkıda bulunabilmelerine destek olmak. ¹⁸⁴
Dersim Roştiya Asme	2014	TUNCELİ	Homofobi ve transfobiye karşı, Dersim'de mücadele alanı oluşturmak ve LGBTİ bireylerin sorunlarıyla mücadele etmek. ¹⁸⁵

¹⁸⁰ A.g.e., s.77.

¹⁸¹ A.g.e., s.81.

¹⁸² A.g.e., ss.86-88.

¹⁸³ Sosyalist EBT Hareketi Hakkımızda, <https://sosyalistebt.wordpress.com/hakkimizda/>, erişim tarihi: 01.10.2016.

¹⁸⁴ 7 Renk LGBT Tüzük, <http://www.mersinyedirenk.org/7-renk-basvurular/tuzuk/>, erişim tarihi: 01.10.2016.

¹⁸⁵ Güneş, **Göğ** Kuşak..., s.83.

Kocaeli LGBTİ İnisiyatifi	2016	KOCAELİ	LGBTİ bireylerin çoğunluğunun hak ve özgürlük arayışına yardımcı olabilmek. ¹⁸⁶
---------------------------	------	---------	--

Tablo 2.1’de görüldüğü üzere Türkiye’deki LGBTİ hareketi, hemen bütün dernek ve inisiyatifler tarafından aslında eşcinselliğin doğuştan bir olgu olduğu üzerine temellenmektedir. Mücadele alanı hep LGBTİ bireylerin meşruluğu üzerine olan bu hareket, en temelde “Biz de varız” demek için çabalamaktadır. Bu bakışa göre eşcinsellik, değiştirilemez bir olgudur. Bu nedenle, çevreden gelen cinsel tercih niteliğinin kullanılması harekete yapılan bir harekettir. Her tür cinsellik gibi, eşcinsellik de doğuştandır, tercih değil, olması gerektir. Tersinin ifade edilmesi, homofobiden başka bir şey değildir. Bu noktadan yola çıkarak, ana akım LGBTİ hareketi içinde olan Türkiye ayağı, aslında *queer* ile taban tabana zıt bir yerde durmaktadır. Bu durumun temelinde ise LGBTİ hareketinin, ülke içindeki heteroseksüel cinsel düzen dışında kalan bütün cinselliklerin hastalık ya da suç olarak görülmesine karşı oluşturulan bir savunma alanı olması yatmaktadır. Türkiye’deki LGBTİ hareketinin öncelikli olarak homofobiye karşı var olma çabası göstermesi, *queer* düşüncenin tartışılması bir yana, kabul edilmesinin bile zor olduğu bir ortam yaratmaktadır. LGBTİ aktivistlerin yaptıkları yürüyüşlerde, “Devlet yatak odamdan çık” sloganını kullanmaları bile, belirgin bir şekilde kamusal alan sınırını kabul ettiklerini göstermektedir. Devlet, cinsellik yatak odasıyla sınırlıdır demek ve LGBTİ hareketi bunu kabul etmektedir. Mevcut bu duruma bir başka örnek ise, Yargıtay 7.Hukuk Dairesinin 2008/5196 no ve 25.11.2008 tarihli, Lambdanın kapatılması kararını bozma gerekçesinde belirtilen ifadelerdir.

“Cinsel kimlik veya yönelim kişilerin kendi istemleri ile seçtikleri bir olgu olmayıp, doğuştan veya yetiştiriliş tarzından kaynaklanan ve kişilerin istemeyerek karşı karşıya kaldıkları bir olgudur. (...) Kişilerin kendi istemi dışında gerçekleşen böyle bir cinsel yönelime sahip olması, ya da bu gibi kişileri tanımlayan sözcüklerin kullanılması ahlaksızlık olarak nitelendirilemeyeceği gibi, kanunlarımızda da yasaklanmamıştır.”¹⁸⁷

¹⁸⁶ A.g.e., s.79.

¹⁸⁷ Yargıtay Karar Dairesi Kararlarından Aktaran: Erdem, “Hizadan Çıkmaya...”, s.64.

Gerekçeden anlaşılan devletin de, hukukun da tıpkı Türkiye’deki LGBTİ aktivistler gibi cinsel kimliğin doğuştan olduğunu düşündükleridir. Gerekçenin diğer ve asıl önemli çıkarımı ise, Lambda’nın devletle aynı doğrultuda düşündüğü için kapatılmadığıdır. İlerde *queer* düşüncesine yönelirse doğrudan kapatılacağı ifadesi dikkate alınması gereken bir uyarıdır.¹⁸⁸

Türkiye LGBTİ hareketinin *queer* tartışmasından ayrı olarak en önemli sorununu, amaç edindikleri kimlik mücadelesini hem daha genel bir kesime ulaşacak şekilde açık bir siyaset haline getirememesi, hem de en temelde mücadelesi için medyada fark edilir bir temsil alanı sağlayamaması oluşturmaktadır. Kendilerini kamuoyuna açık bir dille anlatamamaları, anlaşılabilirlikleri noktasında hala en büyük engeldir.

Türkiye’de LGBTİ hareketinin taleplerinin başında, anayasanın eşitliği düzenleyen 10.maddesine “cinsel yönelim” ve “cinsiyet kimliği” ibarelerinin eklenmesi gerektiği bulunmaktadır. 10.maddeye –AKP ve MHP karşı çıkmıştır.– “cinsel yönelim” ve “cinsiyet kimliği” ibareleri gerekçeli karar olarak eklenmiştir. Kıvılcım Arat, verilen bu kararın LGBTİ toplumu için herhangi bir anlamının bulunmadığını ifade etmektedir. Toplumda olduğu gibi yargıda da mevcut olan homofobik ve transfobik bakış açısı nedeniyle, herhangi bir davada gerekçeli karara göz atılmasının mümkün olmadığını eklemektedir.¹⁸⁹

Ülke içinde homofobik ve transfobik bakış oldukça şiddetli bir durumdadır. Örneğin, Atalay Göçer Diyarbakır’daki durumu anlatırken, Diyarbakır’ın sömürgeci politikaların ve asimilasyonun en yoğun yaşandığı şehir olduğunu belirtmekte, günümüz neoliberal politikaların ve kentsel rant politikalarının şehirdeki homofobi ve transfobinin yeniden üretimine neden olduğunu ifade etmektedir. Diğer yandan, İslamiyet’in modern biçimi ve güvenlik siyasetinin koruculuk gibi ayrıştırıcı uygulamaları neoliberalizmle birleşerek yeni bir iktidar ilişkisi temelli, sınıflı bir Kürt toplumu meydana getirmektedir. Bu toplumda oluşturulan ve derinleştirilen değerler, homofobi ve transfobinin şeklini ve şiddet boyutunu belirlemektedir. Ayrıca coğrafya içerisinde, döneme –modernizme– ayak uydurma amacıyla dönüşen feodal değerler de, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde oldukça önemli bir

¹⁸⁸ A.g.e., ss.56-65.

¹⁸⁹ Güneş, **Göğre Kuşak...**, s.34.

role sahiptir. Bu durumun, aslında araştırma gerektiren bir olgu olduğuna değinen Göçer, doğuda, özellikle de Diyarbakır’da homofobi ve transfobinin etkilerinin oldukça büyük olduğunu söylemektedir. Ancak kültürel baskının yanı sıra jeopolitik konumu da göz önünde bulundurarak bölgede yaşanan sıkıntılarla birlikte bir değerlendirilme yapılmasının daha doğru bir tespiti götüreceğini eklemektedir.¹⁹⁰

Türkiye’de azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine dair bakış, cinsiyet eşitsizliklerinin kabulü ile yaratılıştan gelen biyolojik farklar üzerine kuruludur. En önemli nokta ise, bu bakışın sadece dinsel, muhafazakâr ve taşra kökenli bir özelliğe sahip olmamasıdır. Modern, kentli orta sınıfın da LGBTİ bireylere bakışı bu zihniyet üzerinden şekillenmektedir. Eril tahakkümün sorgusuz sualsiz kabulü, bireylerin her türlü duygu, düşünce ve davranışını ve de kişilik özelliklerini, bu tahakkümün belirlediği “standart” kadınlık ve erkeklik özellik farkları temelinde belirlemekte ve bu doğrultuda toplumsal yaşam düzeni kurmaktadır.¹⁹¹ Son olarak, bu tespitten ortaya çıkan sonuç, toplumun gizli eşcinsellerle, trans kimliği anlaşılmayan ya da kimliğini kapalı şekilde yaşayan transseksüellerle aslında hiçbir sorunu olmadığıdır. LGBTİ bireyler bile yaşadıklarını açıkça sözünü etmekten utandığı sürece, bu normal olmayış göz ardı edilebilmektedir. Tuna Erdem yaşanan bu durumu, bu coğrafyada doğup büyümüş herkesin, zorunlu ilköğretimi sırasında, hizaya girmesiyle örneklendirmektedir. Önündeki kişiye göre kendi konumunu ayarlamayı, çıkıntılık yapmamayı ve istenilen düz çizgide yürümeyi ya da sabit durmayı tekrar ederek benimseten bu öğretisi, bireye hayatı boyunca içinde yaşayacağı toplumda göze batmamayı aktarmayı amaçlamaktadır. Farklı, ayrıksı, çıkıntı durmamak, hizayı ve düzeni bozmamak esas istenendir. Ve önemli olan nokta bu örnekle somutlaşmaktadır; Sırada hiza alırken, bireyin önündeki hemcinsine yakın olmaktan ya da dokunmaktan kimsenin fark etmediği cinsel bir haz alıyor olması önemli değildir. Çünkü belli edilmeyen eşcinsel arzu ya da kimlik toplum hizasını bozmamaktadır.¹⁹² Ataerkil düzenin oluşturduğu heteronormatif kalıpların dışına çıkılmadığı, bu oluşturulan düzen bozulmadığı, gizli kalındığı sürece birey her tür cinsel farklılığını yaşayabilmektedir. Çünkü farklı bir ses çıkmadıkça toplumun sırası da bozulmamaktadır.

¹⁹⁰ A.g.e., s.69.

¹⁹¹ Sancar, **Erkeklik: İmkânsız...**, s.305.

¹⁹² Erdem, “Hizadan Çıkmaya...”, ss.47-48.

Ancak LGBTİ kimliklere sahip bireyler kendilerini anlatmak, varlıklarını ispat etmek, kısacası hizada çıkarak istemektedirler. Bu noktada, bu düzeni bozma sürecinde kullanılabilecek unsurlardan biri olarak sinema tercih edilen bir mecra olmaktadır. LGBTİ kimlikler hakkında yaratılacak farkındalıklar, toplu iletişim araçlarından biri olan sinema yardımıyla çok daha fazla kişiye, çok daha etkili şekilde ulaşabilmektedir. Türkiye sinemasının başlangıcından itibaren temsil sorunu yaşayan azınlık toplumsal cinsiyet kimlikleri, günümüz filmlerinde nesne olmaktan ziyade özne olarak işlenmeye başlamışlardır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde, LGBTİ kimliklerinin Türkiye sinemasındaki temsillerinin tarih içerisindeki gelişimine bakılacaktır.

2.3. Türkiye Sinemasında Azınlık Toplumsal Cinsiyet

Kimliklerinin Temsili

Türkiye toplumsal yaşamında, LGBTİ bireylere bakışın dönüşümüyle –son zamanlarda çeşitli ilerlemeler kat edilmiş olsa da yine de, Öteki olarak görülmeye devam etmektedirler– eş olarak Türkiye sinemasındaki temsilleri de dönüşmüştür. Türkiye sinemasının ilk zamanlarında genelde güldürü unsuru olarak kılık değiştirmelerle ifade bulan travesti temsilleri gibi azınlık toplumsal cinsiyet kimlikleri temsilleri, ancak 1960’lı yıllarla birlikte kadın eşcinsel karakterlerle gerçek olan temsillere kavuşmuştur. Erkek eşcinsel karakterlerin kullanımına ise 1980 sonrasında rastlanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye sinemasında LGBTİ kimlik temsillerinin nasıl ele alındığı, öne çıkan filmler doğrultusunda, kurmaca ve belgesel yapımlar olarak iki ana kategoride incelenecektir.

2.3.1. Kurmaca Yapımlar

Cumhuriyet’in ilk yılında çekilen Leblebici Horhor filmi Türkiye sinemasında “travesti” olgusunu ilk işleyen filmidir. Film, LGBTİ bireylerin durumları, toplum içindeki konumları, yaşam hakları gibi konulara eğilmezken, bu olguyu filmin hikâyesinin desteklenmesi amacıyla bir yan unsur olarak kullanmaktadır. Hurşit Bey’in adamları tarafından kızının kaçırılacağını anlayan Leblebici Horhor’un, kızı Fadime’nin yerine geçmesiyle hikâye örgüsünün olduğu filmde, bu cinsiyet değişimi dönemin özelliklerine uygun olarak, ferace ve yaşmak gibi dönemin kadınlarının kullandığı giysilerle yapılmıştır. Muhsin Ertuğrul’un yönettiği bu filmde, kadın giysileriyle cinsiyet değiştiren bir erkek oyuncu (Behzat) bulunmaktadır. Türkiye sinemasında cinsiyet değiştirme ediminin işlenmesi ilk kez

operet filmleri döneminde ortaya çıkmaktadır. Ancak, işlenen konu gereği Osmanlı döneminde de karşılaşılan bu cinsiyet değişimleri, daha çok o dönemde sergilenen Orta Oyunları'nda zenne ve köçeklerle izleyicilerin karşısına çıkmıştır.¹⁹³

Agâh Özgüç, Türkiye sineması içinde travestizm olgusunun, 1959 yılından sonra özellikle “erkeksi kadın” tiplerleriyle görüldüğünü belirtmektedir. Aydın Arakon’un yönettiği Fosforlu Cevriye filminde (1959), Neriman Köksal’ın –yine aynı isme sahip– canlandığı karakter, erkek gibi dövüşen, argo deyimler kullanan, kabadayı gibi davranan bir kadın kahramandır. Metin Erksan’ın çektiği Şoför Nebahat filmindeki Nebahat karakteri ise Sezer Sezin tarafından canlandırılmış ve kafasındaki kasketi, giydiği ceket ile erkek gibi hayat mücadelesi veren bir şoför olarak izleyiciye sunulmuştur. Diğer yandan Belgin Doruk, Hulki Saner’in çektiği Gece Kuşu filminde (1960) erkekleşmiş bir kadın tipini canlandırmaktadır. Ayrıca Özgüç, Fatma Girik’in Memduh Ün tarafından çekilen Belalı Torun filminde (1962), fiziki görüntüsünün erkekleştirilmesiyle tam bir “makyajlı travesti” olduğunu belirtmektedir. Türkan Şoray gibi önemli Yeşilçam artistlerinin de bu değişimle “erkekleşmiş kadın” tiplerini devam ettirdiği görülmektedir. Diğer yandan aynı zamanlarda, Mehmet Dinler’in yönettiği Cilalı İbo Zoraki Baba (1961) filminde Feridun Karakaya’nın canlandığı Cilalı İbo karakterinin kötü adamların eline düşen çocuğu kurtarabilmek için dansöz kılığına girmesi gibi örnekler aslında, Cumhuriyet’in ilk yıllarında olduğu gibi cinsiyet değiştirmelerin erkekler tarafından yapılan bir komedi unsuru olduğu ifade edilebilmektedir. Hulki Saner’in çektiği 1959 yapımı “Bazıları Sıcak Sever” filminin uyarlaması olan Fıstık Gibi Maşallah filminde (1964) Sadri Alışık’ın ve İzzet Günay’ın makyajlı, mücevherli kadınlara dönüşmeleri; Cevat Okçugil’in çektiği Avanta Kemal filminde (1964) Fikret Hakan’ın sarı perukla, kıyafetleriyle kadın olması; Sırrı Gültekin’in çektiği Yalancının Mumu’nda Öztürk Serengil’in değişimi ve Yılmaz Atadeniz’in çektiği Kibar Haydut filminde (1965) Yılmaz Güney’in başörtülü bir kadına dönüşmesi ve Kartal Tibet’in yönetmenliğinde çekilen Şabaniye filminde (1984) Kemal Sunal’ın kadın giysileriyle sahneye çıkan bir şarkıcıyı canlandırması bu örnekler arasında sayılabilmektedir. Yeşilçam sinemasında kadın travestilere bakıldığında; Abdurrahman Palay’ın çektiği Zehirli Kucak filminde (1966) Selda Alkor’un kasketli, yelekli bir delikanlıya dönüşmesi; Sırrı Gültekin’in Trafik Belma’sında

¹⁹³ Agâh Özgüç, **Türk Sinemasında Cinselliğin Tarihi**, Sinema Dizisi 2, İstanbul: Broy Yayınları 46, Ekim 1988, ss.39-40.

Gönül Yazar'ın erkeksi bir kadını canlandırması; Asaf Tengiz'in yönettiği Asker Anası filminde (1966) Sezer Sezin'le Safiye Filiz'in Şarlo¹⁹⁴ tipini taklit etmeleri gibi örneklerle karşılaşılmaktadır.¹⁹⁵

Örneklerden görülebileceği gibi, izlenilen bu tipler ve çekilen sahneler aslında seyirciyi eğlendirmek, güldürmek amacıyla bu şekilde kurgulanmıştır. Ancak yine de özellikle bazı filmlerde, yapılmaya çalışılan bu güldürünün film içerisinde uyumsuz kalması da gözlemlenebilecek başka bir unsurdur. Bu nedenle de ağırlıklı olarak Yeşilçam sinemasında 1960'ların ortasına kadar aslında LGBTİ bireylere dair filmlerin yer aldığını söylemek pek mümkün değildir. Çünkü bu filmlerde, karakterlerin gerçekleştirdikleri kılık değiştirmelerle izleyici karşısına çıkan travesti olgusu aslında basit bir kılık değiştirmeden farklı değildir. Eşcinsellik olgusu ise ancak 1960'lardan sonra toplumsal bir olgu olarak filmlerde yer bulmaktadır.

LGBTİ bireylerin kimlik temsilleri, Türkiye sinemasında 1960'lı yıllardan sonra işlenmeye başlanmıştır. Atıf Yılmaz, Metin Erksan ve Halit Refiğ gibi usta yönetmenler, cinselliği, kadını, erkeği, eşcinselliği güldürü unsuru olarak değil, toplumsal olgular barındıran konular olarak işlemektedirler. Atıf Yılmaz'ın yönettiği İki Gemi Yanyana filminde (1963), Suzan Avcı (Aytan) ile Sevdâ Nur'un (Güler) canlandığı karakterler dudak dudağa öpüşmektedirler. Bu öpüşme bir güldürü unsurundan öte, lezbiyen bir ilişkiye yapılan göndermedir. Halit Refiğ'in Haremde Dört Kadın'ında (1965) ise, Osmanlı paşalarından Sadık Paşa'nın haremindeki dört kadının hikâyesi anlatılmaktadır.¹⁹⁶ Çeşitli aşklar, iktidar hırsı ve entrikalar hikâyesinin yönlendirilmesini sağlasa da, filmin bu çalışma içerisinde yer almasının nedeni, haremdeki kadınlardan Mihrengiz ve Şevkidil arasındaki sevginin giderek lezbiyen bir ilişkiye dönüşüyor olmasıdır. Erkeklerin giremediği harem yaşamını aktaran film aynı zamanda, 60'larda kadın cinselliğinin de ne kadar uç noktalarda yaşanabileceğini göstermiş olması açısından önemlidir.

Yaşanan toplumsal olayların, 1971 muhtırasını getirmesi ve ardından kitlelerin politik söylemlerden uzaklaşması amacıyla yaratılan cinsellik imgesi, 1970

¹⁹⁴ Charlie Chaplin tarafından yaratılan, bol pantolon ve büyük ayakkabı giyen, melon şapka takan, sürekli bastonunu çevirerek hareket eden ve yaptığı çeşitli sakarlıklar ile güldürü unsuru olan bir tiplendirme.

¹⁹⁵ Özgüç, **Türk Sinemasında....**, ss:40- 42.

¹⁹⁶ Haremde Dört Kadın, <http://www.sinematurk.com/film/3669-haremde-dort-kadin/>, erişim tarihi: 09.10.2016.

döneminin toplumsal olgusu haline getirilmiştir. Sinema da bundan nasibini almış ve farklı hatta belki uç olarak tanımlanacak seks filmleri furyası başlamıştır.

Agâh Özgüç, 1974 yılından 1980'e kadar olan süreçte baskın olan bu seks filmleri –diğer adıyla seks komedileri– furyasından söz etmekte ve bu süreç içinde lezbiyen ilişkilerin, bir güldürü ya da çoğu zaman izleyicileri tahrik unsuru olarak kullanıldığını belirtmektedir. Filmler içerisinde psikolojik veya toplumsal bağlantıları olmayan davranışların nedenlerine inilmediğini ekleyen Özgüç, sadece cinsel öge kullanımının ön planda olduğunu ifade etmektedir.¹⁹⁷

Nejat Saydam'ın yönetmenliğini yapıtı Köçek (1975) filmi tam da böyle bir dönemde çekilmiştir. Film, Müjde Ar tarafından canlandırılan çift cinsiyete sahip Caniko'nun hikâyesini anlatmaktadır. Caniko, gündüzleri sokaklarda top oynamakta, geceleri para kazanmak için köçeklik yapmaktadır. Bir gün serseriler Caniko'yu kaçıır ve tecavüz eder. Bu sırada Caniko'nun çift cinsiyetli olduğunu anladıklarında ise, Caniko'ya bıçakla saldırırlar. Kan kaybı nedeniyle hastaneye kaldırılan Caniko, ameliyatla tam bir kadın olur. Kendini hep erkeksi hisseden ve çevresinde hep erkek arkadaşları olan Caniko, kadınlığa alışmakta zorlanır ama zaman içerisinde mahalleden arkadaşı olan ve Adnan Mahmut Hekimoğlu'nun hayat verdiği Adnan karakterine âşık olur.¹⁹⁸ Müjde Ar'ın ilk filmi olan Köçek, 70'li yılların seks filmleri furyası içinde hem konusuyla, hem de toplumda ötekileştirilen ve kimsenin görmek istediği LGBTİ kimliklere yer vermesiyle dönemi içinde farklı bir filmidir.

1970'lerin estetik kaygılardan uzak, yapay şekillerde cinsel davranış biçimlerinin konu alındığı seks filmleri döneminden farklı olarak, 1980'lerde Türkiye sinemasında azınlık toplumsal cinsiyet kimlikleri, kadın eşcinselliği temelinde toplumsal olgular olarak temsil edilmeye başlanmıştır. 1980 askeri darbesinin etkisiyle toplumsal yaşamda bir değişim olmakta ve bu değişim ister istemez Türkiye sinemasını da etkilemektedir. 1980 darbesi sonrasında kadın, cinsel bir obje olmaktan artık çıkmaktadır. Birey olarak kendi tercihleriyle ve istediği, hoşlandığı için sevişen bir kadın imgesi oluşturulmaktadır.

1980'lerde Türkiye sinemasında, kadının kadına duyduğu hayranlığın, sevginin aktarıldığı, platonik duygular işlenmeye başlamaktadır. Örneğin Halit

¹⁹⁷ Özgüç, **Türk Sinemasında...**, ss:125-130.

¹⁹⁸ Köçek, <http://www.sinematurk.com/film/4774-kocek/>, erişim tarihi: 15.10.2016.

Refiğ'in çektiği İhtiras Fırtınası (1983) filmi Osmanlı döneminde geçen ve iki kadının aynı erkeği paylaşmak durumunda olmasını anlatan bir filmidir. Gülşen Bubikoğlu (Şeref) ve Zuhal Olcay (Müjgân) tarafından canlandırılan karakterler, aynı evi paylaşan ve zamanla birbirlerinden kopamayan, platonik olarak birbirlerini seven, yani platonik bir lezbiyenlik yaşayan iki kadın karakterdir. Şeref karakterinin, oğlu olmayan gazi babası tarafından bir erkek gibi yetiştirilmiş olması da, filme dair önemli bir detaydır. Birbirine bağlı başka iki kadın örneği, Atıf Yılmaz'ın Dul Bir Kadın (1985) filminde de izleyici karşısına çıkmaktadır. Birbirlerine okul yıllarından beri ilgileri olan iki kadın olan Suna (Müjde Ar) ve Ayla (Nur Sürer), Suna'nın erkek arkadaşıyla birlikte gittikleri Bodrum tatilinde yakınlaşırlar. Bu iki kadın karakterin aynı yatakta çıplak halde birbirlerine sarılarak uyumaları, Bodrum çarşısında el ele dolaşmaları film içerisinde öne çıkan sahnelerdir.¹⁹⁹

Suçlu Gençlik (1985) Orhan Elmas'ın yönettiği dönemin konularını işleyen bir Yeşilçam filmidir.²⁰⁰ Dönemin Yeşilçam sinemasının unsurları olan partiler, uyuşturucu kullanımı, cinayet gibi zengin ama “züppe” insanların yaşadığı olgular filmin ana konusunu oluştururken ana tema, ailesinin ilgilenmediği ve o yüzden kötü bir gençlik geçiren Hülya Avşar'ın canlandığı Neslihan'ın başına gelenlerdir. Film benzerlerinden ayıran, Neslihan'ın babasının Ayhan'la olan ilişkisi gibi eşcinsel ilişkilere de yan konu olarak yer vermiş olmasıdır.

Diğer yandan, 1980'li yıllarda ülke tarihinde LGBTİ kimliklere dair önemli bir isim olan Bülent Ersoy'un çektiği filmler de göz ardı edilmemelidir. Osman F. Seden ve Melih Gülgen yönetmenliğinde çekilen Beddua (1980) filminde, Ersoy henüz cinsiyet ameliyatı geçirmemiştir. Film, çocukken tecavüze uğrayan ve baba dayaağına maruz kalan, tüm bu yaşadıklarının etkisiyle de ilerleyen yıllarda konservatuara giderek şarkıcı olan Bülent karakteri üzerinedir.²⁰¹ Ancak bu karakter, sahne aldığı yaşamı içerisinde yavaş yavaş bir travestiye dönüşmektedir. Bu film Türkiye sinemasında erkek eşcinsel temalı ilk film olarak geçmektedir.²⁰² Orhan Aksoy yönetmenliğindeki Yüz Karası/Şöhretin Sonu filminde de (1981) Bülent

¹⁹⁹ Özgüç, **Türk Sinemasında...**, ss: 111-112.

²⁰⁰ Suçlu Gençlik, <http://www.sinematurk.com/film/5996-suclu-genclik/>, erişim tarihi: 04.10.2016.

²⁰¹ Beddua, <http://www.sinematurk.com/film/2095-beddua/>, erişim tarihi: 12.10.2016.

²⁰² <https://line.do/tr/turk-sinemasinda-lgbt-temali-filmler/e2m/vertical/moment/2>, erişim tarihi: 12.10.2016.

Ersoy yine LGBTİ kimliğini temsil eden bir rolle izleyicinin karşısına çıkmaktadır. Bir gazinoda assolist olarak çalışan Bülent karakterinin son zamanlarda bir kadın gibi giyinmesi ve davranması patronu, nişanlısı arkadaşları tarafından tepki almaktadır.²⁰³ Bülent'in cinsel kimliğine dair bu belirsizliği filmdeki hikâyenin ilerlemesinin temelini oluşturmaktadır. Ersoy'un ameliyatla kadın olduktan sonra oynadığı, Yavuz Figenli tarafından çekilen Efkârlıyım Abiler filmi (1986) oldukça ilginç bir özelliğe sahiptir. Çünkü Ersoy, bu filmde erkek bir kamyon şoförünü canlandırmaktadır.²⁰⁴ Şapkasıyla, kravatıyla, deri ceketi ve pantolonuyla, elinde salladığı tespihiyle tipik bir erkek görüntüsü çizen Ersoy, ameliyatının ardından karakter üzerinden de olsa, yine bir cinsiyet değişikliğine gitmektedir.

Eser Zorlu tarafından çekilen Acılar Paylaşılmaz (1989) filminde bir baba ve eşcinsel oğlu arasındaki ilişki anlatılmaktadır. Kadir İnanır'ın baba (Erdoğan), Kerem Tunaboylu'nun da eşcinsel oğlu (Sinan) canlandığı film, çiftin boşanmasının ardından yıllar sonra oğluyla tekrar buluşan baba figürü üzerinden işlenmektedir.²⁰⁵ Birbirine yabancı olan bu iki adam, Erdoğan'ın eşcinsel oğlu Sinan'ı yatakta erkek arkadaşıyla basmasıyla mecburi bir baba-oğul ilişkisi içine girmektedirler. Önce oğlunu döven ve azarlayan Erdoğan daha sonra bu durumu, oğlunun bu tür ilişkilere girmesinin nedenlerini, geçmişteki boşanma olayına ve oğlunun babasız büyümesine bağlamaktadır. Bir baba olarak oğlunu düzeltmeye çalışmaktadır. Görülebileceği gibi, film LGBTİ kimlikleri kabul etmemekte, bu kimliklerin muhakkak yaşanan sosyal ya da psikolojik bir sorundan ötürü oluştuğu mesajını vermektedir. Filmin sonunda baba ağlayarak oğluna sarılmakta ve onu o şekilde kabul etmektedir. Çünkü suçlu olan kendisi ve oğluna küçükken yaşattıklarıdır.

1990 ve sonrası tüm dünyada yenedünya düzeninin oluşmaya başladığı ve küreselleşmenin etkisinin, toplumsal yaşamdan bireysel yaşama kadar büyük ölçüde hissedildiği zamanlardır. Bütün bu değişimler sinemayı da etkilemektedir. 90'larla birlikte Türkiye sinemasında, cinsellik ve azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler özelinde, toplumsal boyutları göz önüne alan ve bu bireylerin nesne

²⁰³Yüz Karası/Şöhretin Sonu, <http://www.sinematurk.com/film/6905-yuz-karasi-sohretin-sonu/>, erişim tarihi: 12.10.2016.

²⁰⁴Efkârlıyım Abiler, <http://www.kralsinema.com/efkarliyim-abiler-hd-yesilcam-yerli-film-izle.html>, erişim tarihi: 10.10.2016.

²⁰⁵Acılar Paylaşılmaz, <http://www.sinematurk.com/film/1411-acilar-paylasilmaz/>, erişim tarihi: 09.10.2016.

değil özne oldukları filmler çekilmeye başlanmıştır. Filmlerdeki hikâyeler bu kimliklere sahip bireylerin etrafında kurgulanmakta, kısacası onların hikâyeleri anlatılmaktadır. Önemli olan bir başka nokta da, bu anlatılar yargılayıcı ya da aşağılayıcı değildir; tersine durum tespitinden hareketle olabildiğince tarafsız bir bakışla aktarılmaya çalışılmaktadır. LGBTİ bireylerin gündelik halleri, belki biraz renklendirilerek ama yine de olabildiğince az karikatürize ederek şekillendirilmektedir.

1990’larda Türkiye sinemasında değişen LGBTİ kimlik temsillerine verilebilecek ilk örnek Canan Gerede’nin *Robert*’ın Filmi filmidir (1990).²⁰⁶ Film, dönem içerisinde LGBTİ kimlikleri işlemiş olması açısından önemlidir.

Atıf Yılmaz’ın *Düş Gezginleri* filmi de (1992) yine 1990’ların LGBTİ kimliklerini ele alan ilk film örneklerinden biridir. Meral Oğuz’un canlandığı Nilgün karakteri, kocasından ayrılıp tayin edildiği küçük kasabada, genelevde çalışan kadınları kontrol etme görevine gittiğinde Lale Mansur’un canlandığı *Anjelik* karakteri ile karşılaşmaktadır. Çocukluk arkadaşı olan bu iki kadın *Anjelik*’in hastalanıp Nilgün’ün evinde kalmaya başlamasıyla birlikte, kasabanın dedikoducu tavrına rağmen yakınlaşmaya başlarlar. Diğer yandan filmdeki Sema Çeyrekbaşı tarafından oynanan Şükran karakteri de evli olmasına karşın lezbiyendir ve Nilgün’e kur yapmaktadır.²⁰⁷ Görülebileceği gibi filmin ana konusu lezbiyenlik olgusudur. Ana karakterlerin ötesinde yan karakterlerde de LGBTİ kimliklere rastlanmaktadır. Ancak *Düş Gezginleri*’ne dair belirtilmesi gereken başka bir nokta, heteroseksist bir bakışla filmin çekilmiş olmasıdır. Klasik erkek-kadın rollerinin başrol oyuncularında görülebildiği filmde, sevdiğini kötü yoldan kurtarıp onunla yuva kuran bir kadın bulunmaktadır. Klasik ataerkil düzen içinde erkek rolünü benimseyen Nilgün, kadın rolünü benimseyen ise *Anjelik*’tir. Ancak yine de çekildiği tarihi de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ayrıca film, 1994 yılında *Toronto*’da düzenlenen Gey ve Lezbiyen Film Festivali’ne katılarak, uluslararası düzeyde eşcinsel film festivallerine katılan ilk Türk filmidir.

Orhan Oğuz tarafından çekilen *Dönersen Isık Çal* filmi (1993), Beyoğlu’nun arka sokaklarında yer alan bir barda barmen olarak çalışan Mevlüt Demiryay’ın

²⁰⁶ *Robert*’ın Filmi, <http://www.sinemalar.com/film/9152/robertin-filmi>, erişim tarihi: 08.10.2016.

²⁰⁷ *Düş Gezginleri*, <http://www.sinematurk.com/film/1164-dus-gezginleri/>, erişim tarihi: 12.10.2016.

canlandırdığı bir cüce ile seks işçiliği yaparak yaşamını sürdüren Fikret Kuşkan'ın canlandığı bir travestinin ilişkisi üzerine temellendirilmektedir. Cüce iş çıkışı evine giderken uğradığı saldırıdan travestiye, kendini korumak için hep boynunda taşıdığı düdüğünü çalarak kurtarmaktadır. Düdük sesini duyan serseriler kaçmıştır. Cüce kalacak yeri olmayan travestiye evine alır. İkisinin bu şekilde tanışması, cücenin kadın sandığı travestinin aslında erkek olduğunu anlaması, ama yine de onu kabullenmesi üzerine ilerleyerek dostluğa dönüşmektedir.²⁰⁸ Toplumun ötekileştirdiği kimliklere sahip ana karakterler, bu dışlanmışlık içinde birbirlerine sarılmaktadırlar. Cüce, erkek olduğunu anladığında önce tiksine de sonra yalnızlığını paylaşan biri olarak travestiye ısınmaya başlamaktadır. Film LGBTİ kimlikleri özne olarak ele almaktadır. Toplumun bakışı, LGBTİ bireylerin yaşadıkları film içerisinde verilmektedir.

1990'larda LGBTİ kimlikleri konu alan bir diğer film ise, Gece, Melek ve Bizim Çocuklar filmidir (1994). Atıf Yılmaz'ın yönetmenliğini yaptığı film, Beyoğlu'nun arka sokaklarında yaşananları ve eşcinsellik olgusunu işlemektedir. Derya Arbaş'ın canlandığı seks işçisi Serap, Deniz Atamtürk'ün oynadığı eşcinsel eğilimlere sahip Arif, Deniz Türkali'nin hayat verdiği eski hükümlü seks işçisi Melek ve Uzeyir Heparı'nın yarattığı zengin erkek sevgilisi olan yakışıklı genç Hakan, filmin ana karakterleridir.²⁰⁹ Beyoğlu gece hayatı içinde yolları kesişen bu dört karakterin yaşadıkları LGBTİ bireyler ve kimlikleri üzerinden işlenmektedir.

1990'ların sonuna doğru Ferzan Özpetek'in çektiği Hamam filmi (1997) Türk, İspanyol ve İtalyan ortak yapımı bir filmidir. Film uzun yıllar önce İtalya'dan ayrılıp Türkiye'ye, İstanbul'a yerleşen teyzesinin ölümü üzerine kendisine bir hamam bıraktığını öğrenip İstanbul'a gelen *Francesco* ile İstanbul'da tanıştığı Mehmet adlı gencin hikâyesini anlatmaktadır. *Francesco* mutsuz bir evliliği olan bir adamdır ve Mehmet ile zaman geçirdikçe aralarında bir ilişki başlamaktadır.²¹⁰ Film farklı iki ülkeye ve kültüre sahip olan ama duygusal ve cinsel kimlik olarak aslında aynı ötekiliğe sahip eşcinsel iki karakterin hikâyesini anlatmaktadır. Film farklı

²⁰⁸ Dönersen Isık Çal, <http://www.sinematurk.com/film/1014-donersen-islik-cal/>, erişim tarihi: 14.10.2016.

²⁰⁹ Gece, Melek ve Bizim Çocuklar, <http://www.sinematurk.com/film/3382-gece-melek-ve-bizim-cocuklar/>, erişim tarihi: 14.10.2016.

²¹⁰ Hamam, <http://www.sinematurk.com/film/1020-hamam/>, erişim tarihi: 10.10.2016.

uzamların, kültürlerin ve hayatta yaşananların bireyler üzerinde yarattığı duygusal değişimleri LGBTİ kimlikler üzerinden aktarmaktadır. Film içerisinde LGBTİ kimlikler nesne değil, öznedir.

Kutluğ Ataman'ın sponsor bulamadığı için İstanbul yerine Berlin'de çektiği *Lola + Bilidikid* (1999) filmi, Berlin'de ailesiyle yaşayan 17 yaşındaki Murat'ın, eşcinselliğini keşfetmesi ve bunu ailesinden saklamasını anlatmaktadır. Ağabeyinin, kendisini bir hayat kadınına götürmek istemesiyle daha fazla dayanamayıp evden kaçan Murat, travesti *Lola* ve sevgilisi *Bili* ile yaşamaya başlamaktadır.²¹¹ *Lola* aslında Murat'ın, Murat küçükken evden kaçan diğer ağabeyidir. Film, Türkiye'deki LGBTİ bireylerin cinsel kimlikleri nedeniyle maruz kaldığı ayrımcılık ve baskıyı olabildiğince gerçekçi bir şekilde anlatmaktadır. Türkiye'deki homofobiyi gözler önüne sermektedir.

Kutluğ Ataman'ın *İki Genç Kız*'ı da (2005) eşcinsellik olgusu üzerine kurulu bir filmidir. Perihan Mağden'in aynı isimli romanından uyarlanan filmde, hayatlarından memnun olmayan iki kızın arkadaşlığı konu edilmektedir. Film, Vildan Atasever'in canlandığı, seks işçiliği yapan annesiyle yaşayan ve hayatından memnun olmayan Handan'ın Feride Çetin'in canlandığı Behiye ile karşılaşması ve ikilinin başlayan arkadaşlıklarının zamanla duygusal yöne kaymasını anlatmaktadır.²¹² Filmde lezbiyenlik olgusu duygusal açıdan işlenmektedir. Cinsellik içeren sahnelerden ziyade duygusal yönden birbirine ilgi duyan iki kızın hikâyesinin anlatılması, filmin bir diğer özelliğidir.

Anlat İstanbul (2005) birbiriyle bağlantılı ve her biri bir masalın ismini alan beş farklı öykünün –Fareli Köyün Kavalcısı, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Külkedisi, Uyuyan Güzel, Kırmızı Başlıklı Kız– anlatıldığı bir filmidir.²¹³ Her öykü farklı bir yönetmen tarafından çekilmiştir. Selim Demirdelen'in yönettiği Külkedisi bölümü, Yelda Reynaud tarafından canlandırılan beyaz atlı prensinin gelip kendisini kurtarmasını bekleyen transeksüel bir seks işçisi olan Banu'nun hikâyesidir. Banu, bir ayakkabıcıda görüp âşık olduğu İsmail Hacıoğlu'nun oynadığı İsmail ile ilgili hayaller kurmaktadır. Yaşadığı hayattan kaçmaya çalışmaktadır. Ancak bu mümkün olmaz. Banu'nun bu hayali olan, Haydarpaşa Garı'nda aşkı İsmail ve Güven Kırac'ın

²¹¹ *Lola + Bilidikid*, <https://line.do/tr/turk-sinemasinda-lgbt-temali-filmler/e2m/vertical/moment/9>, erişim tarihi: 09.10.2016.

²¹² *2 Genç Kız*, <http://www.sinematurk.com/film/8327-2-genc-kiz/>, erişim tarihi: 10.10.2016.

²¹³ *Anlat İstanbul*, <http://www.escinselfilmler.com/anlat-istanbul-2005.html>, erişim tarihi: 14.10.2016.

hayat verdiği yaşlı bir eşcinsel kadın satıcısı olan Mimi ile kaçma girişimleri, Banu'nun kendi kadın satıcısı olan Recep'in (Şevket Çoruh) gelmesi ve ona kaçacak yer olmadığını göstermesiyle son bulur.

Kraliçe Fabrikada (2008), Ali Kemal Güven tarafından çekilen ve eşcinsel bir aşk temelinde, toplumun eşcinselliğe bakışını, nefret cinayetlerini konu eden bir filmidir. Dicle Kartal'ın oynadığı Yağmur karakteri, Çağrı Aslan tarafından canlandırılan erkek kardeşi Bulut'un eşcinsel olduğunu bir türlü kabul edememektedir. Her iki karakter de kendi dünyalarından bir yaşam oluşturmaya çalışırken Yağmur'un, Umut Armağan'ın canlandığı, arkadaşı Efe bir nefret cinayetine kurban gider. Zaten kardeşinin cinsel kimliğini kabul edemeyen Yağmur, kardeşini bu sondan korumak adına onun cinsel kimlik tercihini değiştirmeye karar verir. Bu noktadan sonra iki kardeşin arasındaki ilişki, toplumun LGBTİ kimliklere bakışı çerçevesinde çok boyutlu aşamalardan geçer.²¹⁴ Filmde ayrıca, Türkiye'de oldukça ünlü olan şarkıcı Hande Yener de eşcinsel bir ikon olarak kullanılmıştır. İki erkeğin öpüşmesi, sevişmesi gibi sahneler içeren filmin, Türkiye'de gösterim izni alamaması ve sadece birkaç film festivalinde gösterilebilmiş olması, ülkenin LGBTİ kimliklere ve de cinselliğe bakışına dair önemli bir göstergedir.

Mahsun Kırmızıgül'ün yönettiği Güneşi Gördüm (2009), doğulu bir ailenin göç hikâyesini anlatan bir filmidir.²¹⁵ Filmi, LGBTİ kimliklerini temsil eden filmler kategorisine sokan, filmde ailedeki erkek kardeşlerden birinin kendini kadın olarak hissetmesinin ve eşcinsel olmasının anlatılmasıdır. Cemal Toktaş'ın canlandığı Kadri karakteri, ailesinden ayrılarak İstanbul'a gelmekte ve travesti olup seks işçiliği yapmaktadır. Filmin sonunda kardeşleri tarafından bulunan Kado –Kadri–, kendi gerçekleriyle karşılaşmakta ve töreye, aileye, ataerkil düzene boyun eğerek abisine kendini öldürtmektedir. Film, Türkiye'de eril tahakküm temelinde, özellikle de doğudaki gelenek, görenek ve töre karşısında farklı cinsiyet kimliklerinin var olamadığına dikkat çekmesi yönünden önemlidir.

Yönetmenliğini Emre Yalgın'ın yaptığı Teslimiyet (2010) filmi, İstanbul Tarlabası'nda üç travestiyle birlikte seks işçiliği yaparak hayatını kazanan travesti

²¹⁴Kraliçe Fabrikada, <http://www.sinematurk.com/film/21511-kralice-fabrikada/>, erişim tarihi: 10.10.2016.

²¹⁵Güneşi Gördüm, <http://www.sinematurk.com/film/21804-gunesi-gordum/>, erişim tarihi: 12.10.2016.

Sanem'in hikâyesini anlatmaktadır. Sanem, yaşadığı hayatın zorluklarına onu gelip kurtaracak bir kahramanın hayaliyle dayanmaktadır. Bir gün mahalleye Kanbolat Görkem Aslan'ın oynadığı Gökhan karakteri taşınır. Yaşadığı sıkıntılar sonunda kurtuluşu Gökhan'da bulan Sanem onun evinde yaşamaya başlar. Ancak Gökhan bu sığınmayı sorgulamaya başlar ve Sanem'in erkeksileşmesi, olduğu cinsiyete geri dönmesi üzerine baskı yapar. Bu sığınışın anlamsız olduğunu anlayan Sanem ise eski yaşamına geri döner.²¹⁶ Film Türkiye'deki homofobik bakışa, toplumun LGBTİ bireylere dair yargılarına ve Türkiye'deki LGBTİ haklarına değinmektedir.

Ümit Ünal'ın çektiği 2011 yılında vizyona giren Nar filmi, bir gerilim filmi olmasına rağmen, ana karakterlerinin eşcinsel bir çift olması nedeniyle bu çalışma için önem taşımaktadır. Kendi hayatı içinde adaleti arayan bir kadının hikayesi etrafında aslında dört farklı karakterin yaşadıklarının anlatıldığı film, tek mekanda geçmektedir. Her insanın aslında nar taneleri gibi birbirlerinden farklı ama aynı zamanda benzer ve bütün olduğunu ifade eden Ünal, filmde de insanları bir arada tutan güven, inanç, adalet gibi duyguların yok olmasıyla, insan ilişkilerinin tıpkı yere düşüp etrafa saçılan nar taneleri gibi dağıldığının anlatıldığını belirtmektedir.²¹⁷ Filmin başrolündeki çiftin lezbiyen olmasının, filmin konusu içerisinde bir gereklilik olduğuna değinen Ünal, Türkiye sinemasında eşcinsel karakterlerin karikatürize edilerek izleyiciye sunulduğunu ve bu karakterlerin başlarına gelen olayların da hep eşcinsel olmaları nedeniyle gerçekleştiğini aktarmaktadır. Ancak Nar'daki karakterler, uzun süre –beş yıl– normal bir ilişki yaşamış olan bir çifttir. Ünal, filmin motivasyonunu sağlayan unsurun –çiftin arasındaki sorunun– karakterlerden birinin gücün çekiciliğine kapılarak bir suç işlemesi olduğunu belirtmektedir.²¹⁸ Dolayısıyla filmdeki eşcinsel karakterler, toplumdaki diğer bireyler gibi normal insanlardır.

Çağan Irmak'ın yönetmenliğini yaptığı Tamam mıyız? filmi (2013), Deniz Celiloğlu'nun canlandığı Temmuz ve Aras Bulut İynemli'nin oynadığı İhsan karakterlerinin aralarındaki ilişkiyi anlatmaktadır. Yapım, gerek İhsan karakteri gibi

²¹⁶ Teslimiyet, <http://www.beyazperde.com/filmler/film-186795/>, erişim tarihi: 08.10.2016.

²¹⁷ Nar, <http://www.beyazperde.com/filmler/film-198330/>, erişim tarihi: 17.01.2017.

²¹⁸ Zeynep Ekim Elbaşı, "Bir Odadan Bütün Bir Ülkeye Bakmaya Çalışıyoruz." Ümit Ünal ile Röportaj, <http://zeynepkimelbasi.blogspot.com.tr/2012/08/bir-odadan-butun-bir-ulkeye-bakmaya.html>, erişim tarihi: 17.01.2017.

fiziksel engelli olduğu için Ötekileştirilen, gerek Temmuz karakteri gibi kendi cinsiyetine mahkum edilerek, engellerle yaşamaya mecbur bırakılan bireylerin hayatlarından kesitler sunmaktadır. Heykeltıraş olan ve geçimini çocuk romanları çizerek kazanan Temmuz babasıyla sorunları olan bir karakterdir. Bir gün Aslı Enver'ın canlandığı sevgilisi Beste karakteri tarafından terkedilmesiyle dünyası başına yıkılır ve mutsuz bir şekilde sahilde bir bankta otururken hava almaya çıkmış olan İhsan ve annesini görür. İhsan, bedensel engeli nedeniyle yaşamını annesine bağlı geçirmek zorunda kalan bir bireydir. Bu nedenle ölmek isteyen İhsan, Temmuz ile karşılaşınca hayata yeniden tutunmaya başlar. Temmuz için de İhsan, Temmuz'un dibe vurduğu hayatını yeniden düzenlemesi için bir umut olmuştur. İkisinin arasındaki ilişki kısa sürede derinleşir.²¹⁹ Filmde Temmuz karakterinin cinsel kimliği ve İhsan karakteri ile ilişkisinin boyutu, belli belirsiz şekilde gösterilmektedir. Bu noktada, izleyicilerin kendi kültür kodlarıyla açışladığı film anlatısı, anlam ağına göre farklı çıkarımlara neden olabilmektedir. *Goffman*'ın ifade ettiğı gibi, toplum içerisinde Ötekileştirilen kimlikleri ile itibarsızlaşabilecek damgalamaya maruz kalan LGBTİ kimliklere sahip bireyler, bu filmde Temmuz karakteri ile örtük olarak temsil edilmektedirler.

Aynı yıl çekilen Aziz Ayşe ise, Elfe Uluç tarafından yönetilen bir kurmaca-belgesel yapımdır (2013). Gerçek hayattan bir karakter olan Ayşe'nin (Melikşah Yardımcı) yaşamından yola çıkılarak senaryosunun oluşturulduğu yapım, Ayşe'nin, Feride Çetin tarafından canlandırılan medya çalışanı Elif ve Engin Altan Düzyatan tarafından oynanan sevgilisi Murat karakterleriyle kesişen hikâyelerini anlatmaktadır. Kâğıt toplayıcısı olan Ayşe bir travesti bireydir ve aç kalmak pahasına da olsa topladığı kâğıtlardan elde ettiğı geliri, hayır kurumlarına bağışlayan bir yardımseverdir. Film ismini, yaptığı bu yardımlar nedeniyle Ayşe'nin kendisine söylenen aziz nitelemesinden almaktadır. Bir gün tesadüfen Ayşe ile karşılaşan Elif, onun belgeselini çekmek ister ve böylece üç karakter de ilişkilerinin, hayata bakışlarının değişeceği bir yolculuğa başlarlar.²²⁰ Uluç, Ayşe karakterini canlandıran atipik bir travesti olan Melikşah Yardımcı'yı bir gazetede hakkında çıkan yazıda

²¹⁹ Tamam mıyız?, <http://www.sinematurk.com/film/50693-tamam-miyiz/>, erişim tarihi: 28.02.2017.

²²⁰ Aziz Ayşe, <http://www.sinemalar.com/film/222870/aziz-ayse>, erişim tarihi: 28.02.2017.

gördüğünü ifade etmektedir. Filmin girişinde yer alan Yardımcı ile tanışma sahnesinin ise, tamamen doğal ve gizli çekim olduğunu belirtmektedir.²²¹

Esen Işık'ın yönettiği Köpek filmi (2016) de LGBTİ kimliklerin toplum içindeki ötekiliğini aktaran bir yapımdır. Filmin ana karakterlerinden Ebru bir transseksüel oyuncu olan Çağla Akın tarafından canlandırılmaktadır. Âşık olduğu adamla birlikte olma hayalleri kuran Ebru, transseksüel bir seks işçisidir. Film Ebru karakterinin yanında, küçük bir köpeği sahiplenen iki çocuğun ve istemediği bir evlilik yapan, kocası tarafından şiddete maruz kalan bir ev kadınının hikâyelerini de anlatmaktadır.²²² Toplumun dışladığı, kabul etmediği, ötekileştirdiği karakterlerin yaşamına ışık tutan film, diğer LGBTİ kimlikler üzerinden hikâye oluşturan filmlerden ayrılmaktadır. Çünkü ilk defa LGBTİ kimlik sahibi bir karakteri LGBTİ bir birey oynamaktadır.

Türkiye sinemasında LGBTİ kimliklerin yan karakterler üzerinden ya da ana konuyu pekiştiren yan konular içinde işlendiği filmler de bulunmaktadır. Örneğin, Mustafa Altıoklar'ın yönettiği İstanbul Kanatları Altında (1996) filmi, Hazerfan Ahmet Çelebi'nin hikâyesini anlatmaktadır. Filmde bu çalışmaya konu olan olgu, Osmanlı Padişahı IV. Murat'ın eşcinsel olarak gösterilmiş olmasıdır. Yine Altıoklar'ın bir filmi olan Ağır Roman'da (1997) ise, Küçük İskender'in hayat verdiği Orhan karakteri, filmin ana karakterlerinden Okan Bayülgen'in canlandığı Salih karakterine aşiktir. Salih'in en yakın arkadaşı olan Orhan ve Salih'e duyduğu aşk, film içerisinde ana hikâye örgüsünün ilerlemesine yardımcı olan bir yan olgudur. Derviş Zaim'in Filler ve Çimenler'inde (2000) örtük olarak işlenen eşcinsellik olgusu, Uğur Yücel'in çektiği Yazı Tura (2004) filminde, ana karakterlerden Kenan İmirzalıoğlu'nun oynadığı Hayalet Cevher'in eşcinsel olan abisi Teoman Kumbaracıbaşı'nın oynadığı Teoman'ın eşcinsel olması, bu filmlerin hikâyelerine dokunan destek öğeleridir. Fatih Akın'ın Yaşamın Kıyısında filminde (2007), Nurgül Yeşilçay'ın canlandığı Ayten karakteri filmin ana karakteri olarak, politik kimliğinin ötesinde, cinsel kimliğiyle de çok katmanlı bir karakter olarak çizilmiştir. Film LGBTİ kimliklere ya da bireylerin yaşadıklarına birebir değinmese de, filmin ana karakterinin eşcinsel olması filmin altyapısını oluşturmada etkilidir. Çünkü LGBTİ kimlikler de, günlük hayatta karşılaşılabilecek bireylere ait kimliklerdir. Son

²²¹ “Aziz Ayşe'nin Galası Gerçekleştirildi”, <http://www.kaosgl.org/sayfa.php?id=12315>, erişim tarihi: 28.02.2017.

²²² Köpek, <http://www.beyazperde.com/filmler/film-241643/>, erişim tarihi: 05.10.2016.

olarak çalışmanın örneklemini oluşturan Zenne filminin (2012) yönetmenleri M. Caner Alper ve Mehmet Binay'ın son filmi Çekmeceler de (2015), toplumun cinselliğe ama özellikle de kadına ve kadın cinselliğine bakışını anlatırken, eleştiri amacıyla klasikleşmiş LGBTİ kimlik yargılarını filme yedirmektedir.

2.3.2. Belgesel Yapımlar

LGBTİ kimliklere sahip bireylerin gündelik yaşam pratikleri içerisinde hangi zorluklarla karşılaştıklarını, yaşamlarını düzene sokmak için ne uğraşlar verdiklerini aktarmak amacıyla çeşitli belgesel yapımlar da gerçekleştirilmiştir. LGBTİ kimlik temsillerine ilişkin belgesel filmlerin özellikle 2000'lerin ilk on yılının sonlarına doğru çekilmeye başlanması, toplumsal dönüşümün etkisini gözler önüne sermektedir.

Çürüğüm Askerim Reddediyorum (2009), çektiği dönemde Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi öğrencisi olan Aydın Öztekin, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin zorunlu askerlik uygulaması nedeniyle zor durumda kalan eşcinsel erkekleri ve ordunun eşcinselliğe karşı homofobik bakış açısını, eşcinsel bireyler üzerinden incelediği bir belgeseldir. Belgesel, cinsel tercihleri nedeniyle askerlik yapmak istemeyen bireylerin yaşadıklarını, çürük raporu almak için ordu tarafından bu isteklerinin kanıtlanmasının beklendiğini ve bu sürecin ne kadar zorlu ve aşağılayıcı olduğunu, bizzat eşcinsel bireylerle ve Perihan Mağden, Pınar Selek gibi konuyla ilgilen yazar ve akademisyenlerle yapılan röportajlarla aktarmaktadır. Belgeselde ayrıca vicdani ret konusuna da yer verilmektedir.²²³ Belgesel yapıldığı dönemde çeşitli tepkiler almıştır.

Aynı yıl çekilen bir başka belgesel yapım ise Melisa Önel'in yönetmenliğini yaptığı Ben ve Nuri Bala'dır. Feminist aktivist Esmeray'ın yaşam öyküsünü ele alan yapım, toplumun bütün baskılarına rağmen bir insanın farklılıklarıyla var olma savaşına odaklanmaktadır.²²⁴ Toplumda LGBTİ kimliklere sahip bireylere yönelik var olan nefret söylemi –dışlama, aşağılama ve şiddet– içerisinde Esmeray'ın verdiği farkındalık mücadelesi, yapımın ana eksenini oluşturmaktadır.

²²³Çürüğüm Askerim Reddediyorum, <http://www.queerdocumentaries.com/belgeseller/belgesel/curugum-askerim-reddediyorum>, erişim tarihi: 10.10.2016.

²²⁴ Ben ve Nuri Bala, <http://www.sinematurk.com/film/31133-ben-ve-nuri-bala/>, erişim tarihi: 16.01.2017.

2000'lerin ikinci on yılına gelindiğinde, LGBTİ kimliklerin Çürüğüm Askerim Reddediyorum gibi belgesel yapımlardan daha geniş kitlelere ulaşan belgesel yapımlara konu olduğu görülmektedir. Benim Çocuğum (2013) Can Candan tarafından çekilen ve LİSTAG üyesi olan beş ailenin katılımıyla, LGBTİ çocukların yaşadıklarını anne-babaların gözünden anlatan bir yapımdır. Belgesel, LGBTİ bireylerin ve ailelerinin, bu kimlik değişimi sürecinde yaşadıkları inkâr, korku, çaresizlik, utanma ve en son kabullenme gibi duyguları, ailelerin kendi ağızlarından aktarmaktadır.²²⁵ Aileler, hem kendilerinin hem de –bilebildikleri kadar– çocuklarının yaşadıklarını ve toplumdaki homofobi ve transfobi karşısında ayakta kalabilmeleri için neler yapılabileceğini bu belgesel yardımıyla toplumdaki diğer bireylere aktarmaktadırlar. Çünkü bütün bu zorlu süreçte LGBTİ bireylerin direnmesini sağlayan en güçlü destek belki de, ailelerinden aldıkları destektir.

Son olarak ise, çalışmada ele alınan belgesel yapım, Veysel Akşahin tarafından yönetilen ve İhsan Çolak'ın hayat hikayesini anlatan Hala filmidir (2012). Travesti bir birey olan İhsan, İzmir'de yaşarken, anne ve babasının rahatsızlanmasından sonra doğduğu yer olan Manisa Akhisar'daki Kayışlı köyüne geri döner. Kendi cinsel kimliğine ait olmayan İhsan, kadın gibi hissetmesi ve öyle davranması, giyinmesi nedeniyle başlangıçta köy sakinleri tarafından Ötekileştirilmiş ve kabul edilmemiştir. Ancak zaman içerisinde, köy sakinlerinin her türlü yardımlarına koşan İhsan Çolak, yavaş yavaş eril tahakküm içinde mevcut toplumsal kurallar ekseninde oluşturulan anlam ağını yıkararak, kendisinin olduğu gibi kabul edilmesini ve sevilmesini sağlamıştır. Cinsel kimliği nedeniyle İhsan Çolak köyde İhsan Hala olarak anılmaktadır.²²⁶ Yapım, İhsan Hala'nın kendisini olduğu gibi kabul ettirmesi sürecinde yaşadığı zorlukları ve günümüzde hayatının, gündelik pratiklerinin nasıl olduğunu, hem kendisiyle, hem de diğer köy sakinleriyle yapılan röportajlarla aktarmaktadır. Yapım, pek çok festivale gösterilmiş ve çeşitli ödüller almıştır.²²⁷

²²⁵ Benim Çocuğum, <http://www.beyazperde.com/filmler/film-218469/>, erişim tarihi: 04.10.2016.

²²⁶ “İhsan Hala'nın Film Gibi Hayatı Belgesel Oldu”, <http://www.milliyet.com.tr/-ih-san-hala-nin-film-gibi-hayati-/gundem/detay/1792364/default.htm>, erişim tarihi: 28.02.2017.

²²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hala, <https://www.youtube.com/watch?v=B7bTAWrd9f0>, erişim tarihi: 28.02.2017.

2.3.3. Değerlendirme

Cumhuriyet'in ilanından bugüne kadar gelişen ve değişen Türkiye sineması içerisinde LGBTİ kimliklerin temsillerinde değişiklikler olduğu gözlemlenebilmektedir. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte toplumsal yaşamı da etkileyen küreselleşme olgusu, toplumsal bilincin gelişmesi, toplumsal sorunların, geleceğin insan haklarının sorgulanması, LGBTİ kimliklerine sahip bireylere de artık var olduklarını söyleyebilme şansı sağlamıştır. LGBTİ bireylerin aramızda oldukları, bizden birileri oldukları kimi heteroseksüel bireyler tarafından da desteklenmiştir. Türkiye sinemasında da LGBTİ kimliklerin bir komedi unsuru olarak değil, hayatın içinde, yaşayan özneler olarak işlenmesi bu tarihlere rastlamaktadır. Özellikle günümüzde Gezi Parkı Eylemleri'nin ardından oluşan özgürlükçü ortam içinde seslerini daha da iyi duyurabilmeye başlayan LGBTİ bireyler, Türkiye sineması içinde de kendilerine çok daha fazla yer ve destek bulmaya başlamışlardır. Ancak bu olumlu gelişmelere rağmen, sayıları çok olmasa da, yine de, çekilmeye devam eden homofobik öğeler barındıran filmler de bulunmaktadır. Eril değerleri yücelten ve ataerkil düzenin meşruluğunu sinema üzerinden gerçekleştiren bu tür filmler, kadını, özellikle de azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyleri, sürekliliği sağlanmaya çalışılan düzen içinde eritme görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. LGBTİ kimliklerin varlığını, kadının toplumsal cinsiyet düzeni içinde değişen rollerini, ataerkil düzene tehdit olarak algılayan eril bakış, tahakkümünün devamını şiddette bulmaktadır. Ayrıca, 1990'larla birlikte nesne değil özne olarak varlıklarının sinema da görülebildiği LGBTİ kimlik temsilleri, toplumda yaşananların bir yansıması olarak hep sorunlar üzerine kurulmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde cins kimliklerine dair kuramsal yaklaşımlar bölümünde incelenen *Goffman*'ın sosyolojik yaklaşımı bu temsillerde örneklem bulmaktadır. LGBTİ kimliklere sahip bireylerin toplumun sosyolojik yapısı içerisinde itibarsızlaşabilecek damgalamaya maruz kalmamak için kendilerini saklamaları ve toplumun hizasını bozmamaları, bozduklarında ise toplumdaki karşıt görüşlü bireylerin bu farklı kimlikleri öğrenip bu kimliklere sahip bireyleri aşağılayarak toplum dışına itmesi, kısacası bütün çabanın boşa gitmesi anlamına gelmektedir. 1990'lardan sonra bölüm içerisinde ele alınan filmlerde, Türkiye sinemasında özne olarak temsil edilen LGBTİ kimliklerinin sosyal temsillerinin de, toplumda gördükleri fark edilmenin yarattığı itibarsızlaşma üzerine olması bu nedenledir.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde, fark edilmesi başka bir deyişle kendisini fark edilir kılması nedeniyle maruz kaldığı şiddet sonucunda hayatını kaybeden Ahmet Yıldız'ın hikâyesinden esinlenen Zenne filmi, *Clifford Geertz*'in Yoğun Kültür Kuramı ve *Dell Hymes*'in Konuşmanın Etnografyası yaklaşımları ekseninde analiz edilecektir. Gerçekleştirilecek analizin ardından çalışmanın sorunsalını oluşturan, Zenne filminin LGBT kimlikleri için oluşturduğu anlam ağı ile filmi izleyen bireylerin film temelinde oluşturdukları anlam ağı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, izleyici yorumlarına yapılacak netnografik incelemeyle açığa çıkartılmaya çalışılacaktır.

3. BÖLÜM: ZENNE FİLMİNDE YER ALAN LGBTİ TEMSİLLERİNİN KÜLTÜREL BOYUTTA İNCELEMESİ

LGBTİ kimliklerin ve bu kimliklere sahip bireylerin toplum içerisinde düzen bozan unsurlar meydana getirdiği kabulünün, bu bireylere yönelik şiddetin meşrulaştırılması sonucunu getirdiği, çalışmanın bir önceki bölümünde ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde irdelenen kimlik, cins kimlikleri ve *queer* kavramlarının, çalışmanın ikinci bölümünde ele alınan kimlik temsilleri ile toplumsal hayatta ne şekilde somutlaştığı incelenmiştir. LGBTİ kimliklere sahip bireylere yönelik, gerek toplumsal düzeni sağlayan kurallar ve normlar bütünü içerisinde gerekse sinemada oluşturulan temsiller ile açığa çıkan bu ayrımcılık, kültürel tabanlıdır. İnsan olgusunun kültür kavramından ayrı düşünülmemeyeceği savıyla, toplumsal yaşam içerisinde oluşturulan ve sürekliliği sağlanan gelenek göreneklerin ve normların nasıl toplumsal kurallara dönüştüğünü ve bu dönüşümün toplumun geneline uymayan bireylere nasıl uygulandığını anlamak için Zenne filmi, *Clifford Geertz*'in Yoğun Kültür Kuramı ve *Dell Hymes*'in Konuşmanın Etnografyası Yaklaşımı çerçevesinde incelenecektir. Ardından, Zenne filmini izleyen bireylerin LGBTİ kimliklerini ve bu kimliklere sahip bireyleri film üzerinden nasıl gördükleri, *Robert Kozinets* tarafından geliştirilmiş olan netnografi yöntemi ile analiz edilecektir.

3.1. Clifford Geertz ve Yoğun Kültür Kuramı

Clifford Geertz 1926-2006 yılları arasında yaşamış Amerikalı bir antropologdur. Simgesel ya da yorumsamacı antropoloji olarak adlandırılan akımın öncüsü kabul edilen Geertz, edebiyattan günlük yaşama kadar geniş bir araştırma sahasını antropoloji disiplini altında incelemiştir.²²⁸ Kısaca, antropolojinin ikiye ayrıldığını ve bu çalışma doğrultusunda yönelinen alanın kültürel antropoloji –diğer alan fizik antropolojidir.– olduğu göz önünde bulundurulursa, *Geertz*'in simgeler üzerinden oluşturduğu yoğun betimleme yönteminin çalışma içerisinde kullanılması çalışmayı destekler niteliktedir.

²²⁸Clifford Geertz, *Kültürlerin...*, s.1.

Kültürel antropolojide dillerin, ekonomik, sosyal, politik ve dinsel organizasyonların gelişme biçimlerinin incelenmesi söz konusudur.²²⁹ Kültürü ele alan antropolojinin bu alanı, *Geertz* gibi toplumu oluşturan ağ örüntüsünü inceleyen araştırmacıların inceledikleri alanı oluşturmaktadır. *Geertz*'in simgesel bir unsur olarak ele aldığı “kültür” kavramı, uzlaşım sonucunda ortaya çıkan bir olgudan öte, her birinin ayrı bir anlam içerdiği sembolik biçimlerden –din, dil, ahlak, gelenek-görenek, adet, sanat gibi.– oluşan bir ağdır. Kısacası, *Geertz* kültürü anlam ağı olarak tanımlamakta ve bu ağın içerdiği anlamların ve biçimlerinin insan tarafından oluşturulduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda, simgesel ya da yorumlayıcı kültürü göstergebilimsel bir kavram olarak ele almaktadır. *Geertz*, insanı “kendi ördüğü anlamlılık ağı içerisinde oturan bir havyan” olarak gördüğünü ifade etmekte ve kültürü bu ağların kendisi olarak betimlemektedir. Dolayısıyla da kültür bir bilim değil, anlam arayan yorumsal bir bilim olmaktadır.²³⁰

Geertz'in kültür kavramını ele alışına ve dolayısıyla kültür öğelerini inceleyişine değinmeden önce, insan tanımını nasıl yaptığını irdelemek yerindedir. *Geertz*, insan ve kültürün birbirinden ayrılamaz bir bütün oluşturduklarını ifade etmektedir. Yerelin ve evrenselin bir arada yarattığı insan, kültürel farklılıklar açısından bakılması gereken bir kavramdır. *Geertz*, insan varlığını ortaya çıkardığına inandığı biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel seviyeler arasındaki ilişkilerin, tek bir noktada irdelendiği “katmanlı” (*stratigraphic*) bir sistem ortaya koymaktadır. Bu sistemi açıklama noktasında ise, iki görüş ileri sürmektedir. İlki, kültürün sadece somut davranış biçimleri bütünü –gelenekler, görenekler, adetler kümesi– olarak değil, bu davranışları yönetmek amacıyla oluşturulan birtakım denetim mekanizması –plan, reçete, kural, program vb.– olarak görülmesi gerektiğidir. İkinci görüş ise, insanın kendi davranışlarını düzenlemek için bu şekilde kültürel programlara son derece bağımlı olduğudur. İnsan, *Geertz* için, farklı biçimlere sokulabilen ve tepki verme kapasitesi olan bir varlıktır. Bu nedenle de, çeşitli kontrol mekanizmalarına ihtiyaç duymaktadır. Kültür, bu noktada bireye ortak anlamlarda semboller oluşturarak, kontrol mekanizmalarının kullanımına yol açmaktadır. İnsan kavramının toplumsal bir özelliğe sahip olduğunu, düşünme ediminin de toplumsal olarak paylaşılan bu semboller sayesinde gerçekleştiği *Geertz*'in temel savıdır. Bu

²²⁹ Marc Augé, J.P. Colleyn, **Antropoloji**, çev: İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi, Eylül 2014, s.7.

²³⁰ *Geertz*, **Kültürlerin...**, s.19.

semboller toplumlar içinde bireylere sunulmakta ve zamanla ekleme/çıkarma yapılarak –ama yine toplumsal bir kabulle– değiştirilmektedir.²³¹ Dolayısıyla insan, sembollerini kullanarak kendi varlığını meşrulaştırmakta ve toplum içinde görünür olmaktadır. Sembollerin kullanılmasıyla yaratılan kültür, insanı tamamlayarak, yaşam döngüsünü devam ettirmesini sağlamaktadır.

Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise, *Geertz*'in insanların yetilerini ikiye ayırmış olmasıdır. İlki biyolojik, psikolojik ve toplumsal yetilerdir ve bu yetiler değişmez. Ancak kültürel boyut farklıdır ve değişebilir özelliğe sahiptir. *Geertz*'e göre bireyler, biyolojik, psikolojik ve toplumsal yetilerle dünyaya gelmektedirler. İçine doğdukları toplumun oluşturduğu kültür ise bu yetileri anlamlı hale getirmektedir. *“Bizim konuşma kapasitemiz doğuştan gelir; fakat bizim İngilizce konuşma yeteneğimiz kültürelidir. Tatlı gülüş ve nahoşlukla kaşlarını çatma belli bir oranda genetikdir; fakat alaycı gülüş ve birini alaya alarak kaşları çatma çoğunlukla –baskın olarak– kültürelidir.”*²³² Anlam veya davranış kuralları tek başına anlam ifade etmemektedir. Hepsi birlikte olunca kültür oluşmaktadır. Çünkü kültür toplumsal olarak paylaşılan anlamın, sembollerdeki somut ifadesi ve dışavurumudur. Kısacası davranışın anlamla gerçekleşmesi kültürü oluşturmaktadır.²³³ Bu yargılardan yola çıkarak *Geertz* kültürü şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Simgelerde yer alan anlamların tarihsel yönden aktarılmış bir kalıbını, sayesinde insanların iletişim kurdukları, iletişimi sürdürdükleri ve yaşama yönelik bilgilerini ve tutumlarını geliştirdikleri, simgesel biçimlerde ifade edilen ve bir kalıt olarak edinilen kavrayışlar dizgesi.”*²³⁴

İnsanların kendi özleriyle alakalı olarak ne olabilecekleri ile aslında teker teker ne oldukları arasındaki bağlantı kültür sayesinde sağlanmaktadır. *Geertz*, insan haline gelmenin birey olmak olduğunu belirtmekte ve bireylerin de kültürel kalıplar sayesinde yaşamlarına düzen ve yön verdiklerini eklemektedir. Bu düzeni oluşturma

²³¹ Clifford Geertz, “The Impact of the Concept of Culture on the Concept of Man”, http://hypergeertz.jku.at/GeertzTexts/Impact_Culture.htm, erişim tarihi: 31.10.2016.

²³² A.g.e.

²³³ Behram Hasanov, “Clifford Geertz’e Göre Kültürel Bir Sistem Olarak Din”, **Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1, 2, 2014, s.84.

²³⁴ Geertz, **Kültürlerin...**, s.111.

zaman içinde tarihsel olarak yaratılmış anlam dizgelerinin yön göstermesiyle sağlanmaktadır. Bu süreci sağlayan kültürel kalıplar için de *Geertz* genel olmadıklarını, aksine özel olduklarını belirtmektedir: Evlilik kavramından çok daha öte kadınla erkeğin ne oldukları, eşlerin birbirlerine ne şekilde davranmaları gerektiği ya da kiminle evlenmenin uygun olacağı gibi olgulara ilişkin belirli bir kavramlar setinin olması ya da din kavramından çok daha öte, dinin pratiklerinden olan oruç ayınının ya da kurban etme uygulamasına duyulan inancın anlamının ve öneminin ne olduğu gibi.²³⁵

Ayrıca, *Geertz*'e göre kültür, kamusal bir niteliktedir ve incelenmesi yoğun bir betimle gerektirmektedir. Kültürün bu niteliğini ise *Gilbert Ryle*'ın *Thinking and Reflecting* ve *The Thinking of Thoughts* başlıklı iki makalesinde oluşturduğu yoğun betimle görüşüne verilen göz kırpma örneğini vererek açıklamaktadır. Örnek, iki oğlanın sağ gözlerini hızlı bir şekilde kırıştırma hareketi üzerinedir. Bu oğlanlardan biri için bu hareket istem dışı bir tik iken, diğer oğlan için bir arkadaşıyla aralarında geçen bir espri üzerine –bilinçli bir şekilde– gerçekleştirilen bir jesttir. Birbirinin aynısı olan bu iki hareketin arasındaki farkın, karşı taraftaki kişi tarafından ayırt edilebilmesi neredeyse imkânsızdır. Ancak aksine, tik ile bilinçli yapılan göz kırpma hareketinin arasındaki fark oldukça büyüktür. Çünkü göz kırpan kişi bilinçli bir şekilde, iletişim kurma yolu olarak bu göz kırpma hareketini kullanmaktadır. Bu noktada *Geertz*, *Ryle*'ın göz kırpan kişinin iki eylem –göz kırpmak ve göz kırpmak–, tiki olan kişinin ise tek eylem gerçekleştirdiğini aktarmaktadır. Gözleri bilerek kırpmak, bir sırrın paylaşılması sinyali yerine geçerek toplumsal dizge içerisinde aslında bilinçli bir eylem yaratmak ve göz kırpma eylemine dönüşmektedir. Bunun için; bir adet davranışın ve bir parça kültürün olması yeterlidir. Bu bileşenler göz kırpma jestini ortaya çıkarmaktadır. Bu iki oğlana üçüncü bir oğlanın katılması ise işleri değiştirmektedir. Bu üçüncü oğlan, diğer iki oğlanla dalga geçme amaçlı bir göz kırpmak taklidi yapmaktadır. Ayrıca başkalarının onun gerçekten göz kırptığını düşünüyor ya da tiki olduğunu düşünüyor olması, bütün projeyi alt üst edecektir. Ancak üçüncü oğlanın evde taklit için prova yapıyor olması, örneği bir üst seviyeye taşımaktadır. Çünkü bu noktada oğlan bu eylemi, ne taklit, ne tik ne de bir sırrı paylaşmak için yapmaktadır. Bu sadece bir provadır. Örnek kültür unsurları, zayıf betimleme ve yoğun betimleme örneklerini vermesi nedeniyle oldukça önemlidir. *Geertz*, *Ryle*'ın alıştırma yapan

²³⁵ A.g.e., s.71.

oğlanın alıştırma yaparken gerçekleştirdiği edimi zayıf bir betimleme içinde incelerken, yaptığı şeyi ise –bir arkadaşının bir kişiyi kandırmak için göz kırpmasını, yani espriyi, alaycı bir şekilde taklit etmesinin alıştırmasını yapıyor olması– yoğun betimleme ile incelediğini ve bu farkın aslında bu incelemedeki etnografyanın hedefini oluşturduğunu ifade etmektedir. Tikler, göz kırpmalar, alaya almalar ve hatta alaya alma alıştırmaları, üretildikleri, algılandıkları ve yorumlandıkları bir anlam yapıları düzeni olduğunun kanıtıdır. Ryle’den alıntıladığı bu örnekle Geertz, kültürün bir bağlam içinde anlam ifade ettiğini belirterek, tamamen öznel bir bakış ortaya koymaktadır. Bireyler –tıpkı üç oğlanın göz kırpma örneğinde olduğu gibi– bir araya gelerek toplumsal bir oluşum meydana getirmekte ve bu oluşumun meydana getirdiği –belli amaçla ya da değil– eylem kültürün meydana gelmesine olanak sağlamış olmaktadır. Dolayısıyla aslında burada, araştırmacı için bir yorum yorumlama durumu söz konusudur. Geertz bu durumu, “göz kırpış üzerine göz kırpış” olarak tanımlamaktadır. Kültürün kamusal bir nitelik taşıması –tıpkı dalga geçme amaçlı göz kırpışta olduğu gibi–, kavrayışsal bir boyuta sahip olması aslında ona soyut bir özellik getirmemektedir. Bir elde tutulan kaya kadar somut, diğer elde de düşler gibi soyut bir şeyin olmasının bir fark yaratmadığını belirten Geertz, bu iki formun da dünyaya ait olduğunu ifade etmektedir. Asıl incelenmesi gerekenin anlamlar olduğuna, anlamların oluşumlarının ve temsilcileri yoluyla söylenmekte olan şeyin ne olduğunun –alay mı, meydan okuma mı, züppelik mi?– çok daha önemli bir konu olarak görülmesine dikkat çekmektedir.²³⁶ Bu açıdan bakıldığında kültürün ve kültürün araç olarak kullandığı her olgunun bir anlama sahip olduğu, dolayısıyla da bu anlamları incelemenin, kültürü anlamada büyük bir öneme sahip olduğu sonucu önemlidir.

Ancak dikkat edilmesi gereken bir nokta, betimleme aşamasında gündeme gelmektedir. Çünkü göz kırpma örneğinden devam edilirse, neyin göz kırpma anlamına sahip olduğunu bilmeden ya da fiziksel açıdan gözünü nasıl kırpacağını bilmeden, birey gerçek ya da alay etme amacıyla göz kırpamamaktadır. Ancak bu tür gerçeklere dayanarak nasıl göz kırpılacağını bilmenin göz kırpmak olduğu sonucuna varmak da, yoğun betimlemeleri zayıf betimlemelerle karıştırmak kadar büyük bir soruna neden olabilmektedir. Çünkü bu tutum, göz kırpmayı göz kapağının kasılma

²³⁶ A.g.e., ss.20-25.

hareketleriyle bir tutmak anlamına gelmektedir.²³⁷ Bu noktada önemli olan anlamsız olan göz kırpması değildir; tersine dalga geçme amacıyla olan, yani aslında toplumsal bir anlam ağı oluşturan, anlamlı bir mesaja sahip olan göz kırpması, kültür öğeleri içermeli ve yoğun betimlemeye tabi tutulmalıdır.

Geertz, araştırmacıların ya da –belki de– basit bir bireyin diğer insanları tam olarak anlamasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. İnsanı kendinden başka kimse daha iyi anlayamamaktadır.²³⁸ Ancak yine de “onları” en olduğuna yakın anlama, yoğun tasviri oluşturabilme yönteminin, etnografi olduğunu düşünmektedir. *Kültürlerin Yorumlanması* kitabında genel olarak yoğun betimlemenin nasıl yapılacağından örneklerle bahseden *Geertz* için, iki aşamalı olması gereken bir etnografi yöntemi mevcuttur: İlk aşama kültürü oluşturan anlamları içinde barındıran sembollerini ortaya çıkarmak, bunu da sahadaki aktörlerin kendilerinden öğrenmektir. İkinci aşamada ise öğrenilen bu bilgileri, bilimsel bir dil ile sistematik bir biçimde daha açık ve anlaşılır hale getirilerek yorumlamak gerekmektedir. İşte yoğun betimleme bu noktada devreye girmektedir. Çünkü semboller toplumsal olarak paylaşıldığı boyutta kültürel anlamı meydana getirmektedir. *Geertz*’e göre bir metinde kullanılmış olan kelimenin anlamı, o kelimenin metin içindeki kullanımına özel olarak sadece oradaki anlamıyla ortaya çıkarılmaktadır. *Geertz*’in aslında bu bakış açısıyla elde etmek istediği, yoğun betimleme ile incelenen sınırlı ve özel konunun veya olgunun bağlı olduğu genel durumu anlama aşamasında araştırmacıya nasıl bir katkı sağlayacağını anlayabilmektir. Konuşma örneği, *Geertz*’in bakış açısını yansıtmaması açısından açıklayıcıdır:

*“Konuşma olayının değil, konuşmanın “söylenmesi” – burada konuşmanın “söylenmesinden” anladığımız şey, söylemin amacının bileşeni olan amaçlı dışı vurmaktır. Bizim yazdığımız şey konuşmaya ait düşünce, öz olmaktadır. Konuşma olayının anlamı, ama olay anlamında olay değil.”*²³⁹

Dolayısıyla aslında konuşma eyleminde, iletişimin hangi amaçla, hangi kültürel bağlamla kurulduğu önem kazanmaktadır.

²³⁷ *A.g.e.*, ss.27.

²³⁸ Clifford Geertz, **Local Knowledge**, USA: Basic Books, 1983, s.58, https://monoskop.org/images/d/d9/Geertz_Clifford_Local_Knowledge_Further_Essays_in_Interpretive_Anthropology_1983.pdf, erişim tarihi: 31.10.2016.

²³⁹ *Geertz, Kültürlerin...*, s.35.

Geertz'in, kültürü, insan olmanın, var olmanın en temel koşulu olarak gördüğünü söylemek mümkündür. Bu nedenle de, toplumun kullandığı sembolleri anlamak, görünmeyen toplumsal kodları görünür kılmakta ve böylece kültürün toplumsal bağlamda oluşturduğu anlam açığa çıkmaktadır. Bireyin konuşma eylemi ile –sözlü ya da sözsüz– neyi içselleştirdiğini anlamak hem toplumsal olarak içselleştirilen anlam ağlarını hem de kullanılan sembollerin kültürel bağlamının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Konuşma eylemi bilindiği anlamda olmasının ötesinde yazılı olarak da, performans olarak da kültürel bağlamda bir aktarım aracı olabilmektedir. Bu noktada konuşma etnografyası da toplumsal anlam ağlarının görünür kılınmasında yararlanılabilecek bir yaklaşımdır. Dilbilimsel antropolojinin bir parçası olan konuşmanın etnografyası dil, kültür ve toplum arasındaki ilişkileri incelemektedir.²⁴⁰

3.2. Konuşmanın Etnografyası (*Ethnography of Speaking*)

1927-2009 yılları arasında yaşamış olan Amerikalı dilbilimci, antropolog ve folklorist *Dell Hymes* 1964 yılında yazdığı “*Towards an Ethnography of Communication*” başlıklı makalesinde, konuşma eyleminin bilinen dilbilimsel yöntemlerden farklı olarak incelenmesi gerektiğinden, böylece insanın benliğine, kimliğine, geçmişine kısacası ona ait olana ulaşarak içinde bulunduğu toplumun kültürel yapısının analizini gerçekleştirebileceğinden söz etmektedir. Bir toplumda mevcut olan kültürün anlaşılabilmesi için o toplumun içinde gerçekleşen iletişim eylemi incelenmelidir. *Hymes*, kültürün ancak o şekilde anlaşılabilceğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla da konuşmanın etnografyası, aslında dili dil olarak değil, bir iletişim sistemi olarak inceleyerek dilbiliminden ayrılmaktadır.²⁴¹ Dil gramer kurallarından bağımsız düşünerek ele alındığında, dilin toplum içerisinde bireyler tarafından nerede nasıl kullanıldığının incelenmesi, kültürel kodları anlamada yol gösterici olabilmektedir. Toplumun kültürel kodları hangi anlam bağlamları içinde oluşturduğunun incelenmesi noktasında, din, siyaset, ekonomi, gelenek ve görenekler kadar iletişim-konuşma biçimleri de etkili olmaktadır. Toplumun temel yapı taşı

²⁴⁰Önder Murad Özdemir, “Sinemanın Ev Hali: Kültürel Pratik Olarak Aile Filmleri”, yayımlanmamış doktora tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı İletişim Bilimleri Bilim Dalı, İstanbul, 2012, s.118.

²⁴¹Dell Hymes, “Introduction: Toward Ethnographies of Communication”, **American Anthropologist**, 66, 6, Part 2: The Ethnography of Communication (Dec., 1964), ss.1-10, <http://www.jstor.org/stable/668159>, erişim tarihi: 31.10.2016.

aileden daha geniş ve kalabalık sosyal topluluklara –mahalle, şehir, iş yeri, arkadaş grupları vs.– kadar her alanda gelenek, bilgi, rol aktarımlarının farklı formlarla oluşması ve süregelmesi, mevcut toplum kültürünün özelden genele doğru yayılmasını, genişlemesini sağlamaktadır.

Dolayısıyla, *Hymes*’ın öne sürdüğü konuşmanın etnografyası içinde ele alınan “konuşma”nın sadece sözlü bir konuşma olmadığı, iletişimsel eylemlere, iletilen mesajların biçim ve içeriklerine, iletişimin gözlemlendiği ortamlara göre belirli kurallar çerçevesinde gerçekleşen, bütün dilsel/iletişimsel biçimleri kapsayan bir edim olduğu göz önünde tutulmalıdır.²⁴² Bu bağlamda, konuşma etnografyasının dili parça parça inceleyen bir alan olmadığını, aksine dilin kendi bütünselliği içinde, kültürün bir parçası olarak nasıl şekillendiğini analiz etmek ve böylece kültürel yapıyı açıklamaya yönelmek amacını taşıdığını belirtmek önemlidir.

Amerikalı araştırmacı *Joel Sherzer*’a göre, konuşmanın etnografyası dil, kültür ve toplum arasında hem kuramsal hem de yöntemsel bir perspektife sahip, yerli halkların konuşma ve dil pratiklerinin kültürel anlamda incelendiği bir yaklaşımdır. Bu bağlamda konuşmanın etnografyası²⁴³;

1. Dilin gramer kurallarından öte, toplumsal kullanımını ve anlamını, kullanılan kelimeleri ve kullanım biçimlerini ele alarak incelemektedir.
2. Bu kullanım biçimlerin ortaya çıkışını ve kullanımını, sosyal etkileşim ve söylem temelinde incelemektedir.
3. Topluluk içindeki sosyal etkileşimi, karşılıklı ilişkiler ve organizasyonlarda örüntülenmiş söylemin pek çok türünü ele alarak incelemektedir.
4. Bu konuşma örüntülerinin kültürel alanda topluluğun diğer çevre ve açılarla olan ilişkisinde -toplumsal organizasyon, din, ekonomi, politika gibi- nasıl evirildiğini incelemektedir.

Hymes 1962 yılında yazdığı “*The Ethnography Of Speaking*” başlıklı makalesinde de, asıl incelenmesi gerekenin –konuşmayı gramer ve sözlükten

²⁴² Özdemir, “Sinemanın Ev...”, ss.119-120.

²⁴³ Joel Sherzer, “Ethnography of Speaking”, **Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments**, der: Richard Bauman, New York: Oxford University Press, 1992, ss:76-77, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=816xg1rW7J4C&oi=fnd&pg=PA76&dq=ethnography+of+speaking&ots=IDGfQjS0ky&sig=jmWaxpgybxJ0C5a6lL6kWb6HnGE&redir_esc=y#v=onepage&q=ethnography%20of%20speaking&f=false, erişim tarihi: 02.11.2016.

kurtararak– bir çocuğun kendi konuşma topluluğuna ait olma sürecinde konuşmaya dair neyi içselleştirdiği olduğunu vurgulamaktadır. Bu içselleştirme süreci anlaşıldığında, aynı zamanda dilin ve bağlamın gerçek işlevi de ortaya çıkmaktadır. Konuşmanın etnografyasının temel amacı, konuşmanın geçtiği yerin, konuşulan konuların, konuşma biçimlerinin, konuşma bağlamının ve hitap biçimlerinin incelenerek gerçek kültürel sisteme ulaşmaktır. *Hymes*, konuşma eyleminde bir takım bileşenler olduğunu belirtmektedir. Her konuşma eyleminde 1.Gönderen; 2. Alıcı; 3.Mesaj biçimi; 4.Kanal; 5. Kod; 6.Başlık (Konu) ve 7. Ortam (Sahne, Durum) bileşenleri bulunmaktadır. Bu yedi bileşen, oluşturulan konuşma edimi çerçevesi için önemlidir. Bu tür bir konuşma eyleminin incelenmesi, incelenen toplum içindeki aslında her insanın birey olma aşamasında içselleştirdiği ve ona göre yönlendiği/yönlendirildiği kültürel kalıpları ortaya çıkarmaktadır.²⁴⁴ Diğer taraftan bu yedi faktöre ek olarak konuşmanın içerdiği yedi tane de işlev modeli bulunmaktadır: 1. Dışavurumcu (Duygusal); 2. Yönlendirici (Gayretli, Faydacı, Güzel Konuşma içeren, İnandırıcı); 3. Şiirsel; 4.Temas; 5. Üstdilsel; 6. Göndergesel (imalı); 7. Bağlamsal (Durumsal). Bu işlevler doğrudan karşılığı oldukları – numarasal olarak– bileşene bağlıdırlar ve en kolay olarak ilgili oldukları bileşenlere odaklanmış sözlerle tanımlanabilmektedirler. Ancak *Hymes*, konuşma olayının bütün özelliklerinin (bileşenlerinin) bütün işlevlere katılabileceğini vurgulamaktadır.²⁴⁵

Hymes daha sonra oluşturduğu bu konuşma olayını yeniden düzenleyerek, yeni bir çerçeveye oturtmuştur. *SPEAKING* kelimesinin harflerinden kodlanan bu bileşenler şu şekildedir:

- Setting (Scene): Ortam
- Participants (Personnel): Katılımcılar
- Ends (Goals/Purposes/Outcomes): Beklenen Sonuçlar/Çıktılar
- Act (Characteristics): Eylem (Karakterleri)
- Key (Tone, Manner): Üslup (Ton)
- Instrumentalities (Channel, Code): Araçsallıklar (Kanal, Kod)

²⁴⁴ Dell Hymes, “The Ethnography Of Speaking”, part 1, <http://www.ohio.edu/people/thomsoc/Hymes.html>, erişim tarihi: 01.11.2016.

²⁴⁵ Richard Bauman, Joel Sherze, “The Ethnography Of Speaking”, **Annual Review of Anthropology**, 4, 1975, s.99. <http://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.an.04.100175.000523>, erişim tarihi: 02.11.2016.

- Norms of Interaction and of Interpretation: Normlar
- Genres: Türler

Hymes bu bileşenlerin ayrı ayrı değil, bütünsel olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁴⁶ Konuşma olayı iletişimsel bir edimdir. Bu edim ortaya çıkarken gerçekleşen iletişim biçimini oluşturan bileşenler birbirinden bağımsız düşünülemez. Çünkü toplumsal anlam bağlamı, bütün bu bileşenlerin birbirleriyle kurdukları ilişkiler sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Amerikalı bir folklorist ve antropolog olan *Richard Bauman* ise, konuşmanın etnografyası yaklaşımında yalnızca konuşmanın değil, sessizliğin de önemli bir iletişim unsuru olabileceğinden bahsetmektedir. *Bauman*, 17.yüzyılda *Quakers*²⁴⁷ mezhebi için konuşma eyleminin kendisinin oldukça değersiz görüldüğünü, tersine sessizliğin ise, yüksek derecede ahlak içeren, sembolik öneme sahip bir olgu olduğunu belirtmektedir.²⁴⁸ Bu örnekten de yola çıkarak her tür iletişim unsurunun incelenmesinin toplumun kültürel kodları hangi anlam bağlamında oluşturduğunu ve bu bağlama göre bir yaşam dizgesi kurduğunu anlamaya imkân sağlayacağını ifade etmek mümkündür.

Konuşmanın etnografyası, konuşma edimini kültürel kodlar bağlamında ele almakta ve bütüncül bir yaklaşımla neyin, neden, nasıl ve hangi amaçla söylendiğine bakmaktadır. Kültürü oluşturan anlam ağlarının içinde sözlü ya da sözsüz –hatta sessiz– olan konuşma olayı toplumun kullandığı kültürel sembolleri anlama noktasında da oldukça önemlidir. Bir toplumun, topluluğun ya da grubun neye nasıl baktığını, nasıl sınıflandırdığını anlamada kullanılabilecek bir yaklaşımdır. Konuşma olayının sadece sözle olması gerekmediği göz önünde bulundurulduğunda, çalışmada incelenecek olan LGBTİ kimliklerine sahip bireylerin sinemadaki temsillerinin toplumda nasıl bir anlam ağı oluşturduğu sorusu, konuşmanın etnografyası yaklaşımından yararlanarak incelenebilecektir.

²⁴⁶ A.g.e., s.100.

²⁴⁷ Quakers, 17.yüzyılda George Fox (1624-1691) tarafından kurulmuş mevcut Hristiyanlık anlayışından ayrılan bir dini harekettir. Hristiyanlığın ilk zamanlarındaki maneviyatın yüksek olduğu sade şekline dönmeyi, hiçbir aracı olmaksızın -dogmalar, resmi ayin ve törenler- sessizlik ve dinleme halinde, "Tanrı " ile iletişime geçmeyi amaçlamaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. "Quaker'ların "Kutsal Denemesi", <http://wol.jw.org/tr/wol/d/r22/lp-tk/102006404>, erişim tarihi: 2.11.2016.

²⁴⁸ Bauman, Sherze, "The Ethnography...", s.114.

Bu nedenle çalışmada örneklem olarak ele alınan *Zenne* filminde LGBTİ kimliklerin temsillerinin hangi kültürel bağlamla kurulduğunun ve filmin toplumda nasıl bir anlam ağı oluşturduğunun anlaşılması noktasında bu inceleme, *Geertz*'in Yoğun Kültürel Betimleme ve *Dell Hymes*'in Konuşmanın Etnografyası yaklaşımlarından yararlanacaktır.

3.3. Bir göz kırpma hikâyesi: “*Zenne*” Filmi ve Türkiye’de LGBTİ Kimliklere Bakış

Ernst Cassirer “İnsan Üstüne Bir Deneme” isimli kitabında, insanın sadece fiziksel bir dünyada değil, aynı zamanda simgesel bir dünya içinde yaşadığını savunmaktadır. *Cassirer*'in sembolik evren olarak isimlendirdiği bu dünya, dil, söylence –mitos–, sanat ve dinden oluşmaktadır. Bu evren, fiziksel evreni geri planda bırakmaktadır. Çünkü insan kendisini dinsel biçimler, sanatsal imgeler, söylencebilimsel simgeler veya dinsel törenlerle o kadar çevrelemiştir ki, oluşturduğu bu yapay ortam dışında hiçbir şeyi görüp bilemez durumdadır. Bu noktada *Cassirer* için insan düşünen bir hayvan –*animal rationale*– değil, simgeleştiren bir hayvandır –*animal symbolicum*–.²⁴⁹ Dolayısıyla da bu evren, aslında insanların deneyimleri ile oluşan ve bu deneyimlerin anlamlı hale gelmesini sağlayan toplumsal bağlamı oluşturan bir evrendir. İnsanlar bu evrene göre yaşamaktadırlar. Bir önceki bölümde aktarılan *Geertz*'in öne sürdüğü kültür tanımı da simgesel bir unsur olarak bu evrende yerini almaktadır. Sembolik evren içinde ayrı anlamlara sahip unsurlardan –din, dil, adet, gelenek-görenek, sanat vb.– oluşan bir ağ olan kültür sembollerle devamlılığını sağlamaktadır. İnsanların birey olarak toplumda yaşaması noktasında önemli rol oynayan kimlikler de, bu sembolik evren içerisinde tanımlanmaktadır.

LGBTİ bireylerin toplumdaki yerini ve durumunu anlamak için öncelikle sembolik evrendeki yaratımlarını anlamak gerekmektedir. Toplumun LGBTİ kimlikler üzerinde kullandığı sembollerini anlamak, konuyla ilgili görünen ve görünmeyen toplumsal kodları görünür kılacak ve böylece sembolik evren içerisinde yaratılan kültürün LGBTİ kimlikler nezdinde, toplumsal bağlamda oluşturduğu anlam açığa çıkacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde LGBTİ kimliklerin ve bu kimliklere sahip bireylerin Türkiye tarihi içerisinde nelerle karşılaştığına

²⁴⁹Ernst Cassirer, *İnsan Üstüne Bir Deneme*, çev: Necla Arat. Yapı Kredi Yayınları, 1997, s.41

değiniştir. Çalışmanın bu bölümünde ise, *Geertz*'in kültürü oluşturan unsurlardan biri olarak gördüğü sanatın bir dalı olan sinemada sunulan LGBTİ kimlik temsilleri incelenecektir. Çünkü sinema bireysel de olsa toplumsal da olsa bir dert anlatma noktasında karşısındakine ulaşırken, oluşturulan sembolik evren içinde yaratılan bütün unsurları da beraberinde getirmekte ve mevcut kültür ağlarını yansıtmaktadır.

3.3.1. İncelemenin Yerleştirildiği Zemin ve Sınırlılıklar

LGBTİ bireylerin gerek yaşamın her noktasında var olmaları gerekse sinemada temsil edilmeleri toplumsal bir olgu olarak karışımıza çıkmaktadır. Toplumsal olgular toplumların benimsediği kültür ağlarının uygulama pratikleridir. Sinema da, bu pratiklerin bir ayna gibi yansımaları sunan, izleyicileri oluşturdukları kültür ağlarının görünmeyen yüzleri ile çarpıştıran bir sanat dalıdır. Sinemada yer alan temsillerde önemli olan kavramların ne olduğu değil, nasıl ve ne şekilde olduğudur. *Geertz*'in kültürel kalıpların genel değil, aksine özel olduklarını ifade etmesi gibi, sinemada yer alan temsillerde de kavramlardan ziyade, toplumda bu temsillerin nasıl yer aldığı önemlidir. Ayrıca sinemada önemli bir unsur olan konuşma –diyalog/monolog– eylemi kültürün nasıl dışa vurulduğunun belirgin bir göstergesidir. *Hymes*'in öne sürdüğü konuşmanın etnografyası işte bu noktada bir bireyin belki de çocukluğundan beri içinde bulunduğu konuşma topluluğuna ait olma sürecinde, konuşmaya dair neyi içselleştirdiğini anlamada yardımcı olmaktadır. Film içinde konuşmanın geçtiği yerin, konuşulan konuların, konuşma biçimlerinin, konuşma bağlamının, hitap biçimlerinin incelenmesi, temsil edilen kültürel sistemi anlamaya yardımcı olabilmektedir. O nedenle çalışmanın örnekleme olan *Zenne* filmi, çalışma içerisinde film analizi temelinde değil, *Geertz*'in Yoğun Kültür betimlemesi ve *Hymes*'in Konuşmanın Etnografyası yaklaşımlarından yararlanılarak incelenecektir. Çünkü *Zenne*, ele aldığı yaşanmış bir cinayet hikâyesiyle, toplumda LGBTİ kimliklere karşı mevcut farkındalığın boyutlarını ve bu kimliklere dair örülen anlam ağlarının kültür içerisinde nerede ve nasıl durduğunu da işleyen bir filmidir.

Çalışmada incelemek için diğer LGBTİ filmleri yerine *Zenne* filminin seçilmesinin nedeni, *Zenne*'nin Türkiye'de yaşanan “ilk gey töre cinayetini” konu olarak senaryosunu oluşturmuş olmasıdır. *Zenne*, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin konu olduğu diğer Türk filmlerinden farklı, gerçek hayatta yaşanan ve dünya çapında yankı uyandıran bir olaydan yola çıkarak kurgulanmış bir filmidir. Film gerek Türkiye basınında, gerekse uluslararası basında da oldukça yankı bulan

ve Türkiye'nin ilk eşcinsel namus cinayeti olarak geçen Ahmet Yıldız cinayetinden yola çıkılarak, Yıldız'ın arkadaşları Caner Alper ve Mehmet Binay tarafından senaryolaştırılmıştır. Çalışmanın, amacının LGBTİ kimliklerinin Türkiye'de nasıl algılandığının, bu kimliklere sahip bireylere toplum tarafından nasıl bakıldığının ve bu kimliklerin nasıl temsil edildiğinin incelenme amacına sahip olması, Zenne filmini çalışmanın örnekleme haline getirmektedir.

Çalışmanın bu temelde cevaplamaya çalışacağı sorular şu şekildedir:

- 1- Zenne filminde kimlik ayrımları ne şekilde yapılmıştır?
- 2- LGBTİ kimlikler nasıl aktarılmaktadır?
- 3- Zenne filmindeki diğer karakterler, toplumun kültür anlam ağı içerisinde LGBTİ kimlikli karakterlere nasıl bakmaktadırlar?
- 4- Çevrimiçi sitelerde (online film ve video izleme siteleri, sosyal medya uygulamaları ve kullanıcı içerikli sözlükler) içerik oluşturan kullanıcılar tarafından Zenne filmi nasıl karşılanmıştır?

Çalışmanın amacı, Zenne filminin LGBTİ kimlikler özelinde oluşturduğu kültürel anlam ağının yaratılma biçimlerini irdelemek ve bu biçimlerin filmin izleyicileri tarafından nasıl karşılandığını analiz etmektir. Bu nedenle Zenne filmi LGBTİ kimlik temsilleri çerçevesinde film analiziyle değil, Geertz'in Yoğun Kültür Kuramı ve Hymes'in Konuşmanın Etnografyası yaklaşımları ile irdelenecektir. Queer kuramdan ise, çalışmanın öznesini oluşturan LGBTİ kimliklerin incelenmesi aşamasında ek olarak yararlanılacaktır. İzleyicilerin filmde oluşturulan LGBTİ kimlik örüntülerine karşı belirttikleri ifadeler ise, kullanıcı türevli siteler ve uygulamalarda gerçekleştirilecek netnografi yöntemi ile incelenecektir.

3.3.2. Clifford Geertz'in Yoğun Kültür Kuramı ve Dell Hymes'in

Konuşmanın Etnografyası Temelinde “Zenne” Filmine Bakış

Birbirlerinden oldukça farklı kültür ağlarında büyüyen üç erkeğin aşk ve dostluk hikâyesini anlatan Zenne²⁵⁰ filmi, aslında hikâyesinin temelini “Türkiye'nin ilk gey namus cinayeti” olarak geçen Ahmet Yıldız cinayetine oturtmaktadır. Türkiye'nin değer yargılarını çok tanımayan ve bir yıllığına İstanbul'a fotoğraf çekimi yapmak için gelen Alman fotoğrafçı olan Daniel Bert, kendi renklerini

²⁵⁰ Filmin künyesi için bkz. Ek 1.

gizlemeyerek bir gece kulübünde zennelik yapan Can ve doğulu muhafazakâr bir ailenin oğlu Ahmet, filmin ana karakterleridir. Karakterlerin biyolojik cinsiyetleri erkek olmasına rağmen, cinsel yönelimleri farklılaşmaktadır. Can, biyolojik cinsiyetinin gerektirdiği toplumsal özellikleri göstermemektedir. Türkiye’de toplumun cinsiyetlere ve cinsel yönelimlere dair oluşturduğu anlam ağlarına uymamaktadır. Parlak takılarını takan, ojesini süren, makyajını yapan ve kadınsı kostümlerini giyerek sahneye çıkıp “kıvırtan” Can, örtük de olsa erkek bedeninde bir kadındır. Ahmet ise doğulu bir aileden gelmesinin etkisiyle, ailesinin –özellikle de annesinin– benimsediği töreyi benimsemeye zorlatılmaktadır ve bu nedenle annesi Ahmet’i izlemesi için bir koruma tutmuştur. Ahmet, sorgusuz sualsiz töreye uymalıdır. Ahmet’in korumadan kaçtığı anda Can’ın zennelik yaptığı kulübe saklanması, filmin hikâyesini başlatmaktadır. Bu sahnede dikkati çeken nokta, Ahmet’in kendini “ayı” olarak nitelemesine rağmen Can’ı erkek olmamakla suçlamasıdır. Ayı sıfatı, LGBTİ terminolojisinde kendini olduğu gibi kabul eden, bedeniyle barışık erkek eşcinsel bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu bireyler genellikle iri vücutlara sahiptirler ve vücutları, hatta yüzleri kıllıdır.²⁵¹ Zaman içerisinde sıfat fiziksel özellikleri tanımlamaktan çok bir anlayışı tanımlamaya başlamıştır. Maskülenlik ve maskülen bedenleri sevmeye anlayışıyla “ayı hareketi” oluşmuş ve bir hayat görüşü haline gelmiştir. Ahmet kendini “ayı” olarak görmektedir. Her ne kadar toplumda var olan kültür ağı dışında yer alan bir cinsel yönelim içinde olsa da –eşcinsellik– yine de erkektir. Güçlüdür, iridir, kıllıdır. İşte bu noktada, *Geertz*’in bir metinde kullanılan kelimenin anlamının kullanıldığı metin içerisindeki anlama göre değiştiği savı, Zenne’nin bu sahnesinde görülmektedir. Can’ın Ahmet’e “*Öküzün!*” demesi üzerine Ahmet’in duvardaki takvimi göstererek “*Öküz değil ayı. Bak ayı!*” demesi ve kadrajda detay olarak yer verilen takvimde, yarı çıplak bir sürü erkeğin arasında arkası dönük kıllı yarı çıplak bir erkek görüntüsünün bulunması, sahnedeki metinde Ahmet’in sıradan bir memeli olan ayıdan bahsetmediğini aktarmaktadır. *Geertz*’in belirttiği göz kırpma örneğinde olduğu gibi, tik değil alay amacıyla yapılan bir göz kırpma hareketinin kültürel anlam ağı içerisindeki yerinin önemi, Zenne’de Ahmet’in kullandığı “ayı” sıfatında hayat bulmaktadır. Ayı genel olarak güçlü ve kıllı bir hayvan olması sebebiyle, iri yarı ve kıllı insanlar için kullanılmaktadır. Aynı zamanda saldırgan ve vahşidir bu nedenle de kaba insanlar için de kullanılan bir tabirdir. Yani Türkiye’de, toplumun

²⁵¹<http://www.urbandictionary.com/define.php?term=bear>, erişim tarihi: 16.11.2016.

sürdürdüğü kültür kodları içerisinde örülü anlam ağına sahip bir nitelemedir. Ama LGBTİ kültüründe farklı bir anlam ağı oluşturmaktadır. Fiziksel özellikler konusunda niteleme benzerliklerine sahip olsa da –kıllı, iri vb.–, eşcinsel erkekleri betimlemesi noktasında yepyeni bir bağlamda yepyeni bir anlam ağı oluşturmaktadır.

Şekil 3.1. Zenne filminden takvim detayı (07' 39")

Ahmet eşcinsel olmasına rağmen erkek gibi –ayı– olduğu için Can'ı, içinde bulunduğu bedene sığmayan ruhu için cezalandırmaktadır. Aslında toplumun genel geçer kültür ağları dışında yer alan LGBTİ bireyler de, kendi aralarında birbirlerini dışlayan kültürel anlam ağları örmektedirler:

Can: *"İyy, hepiniz ayı görüntüsüyle papatyasınız.*

Kıldan tüyden yırttığınızı zannediyorsunuz ama"

Ahmet: *"En azından erkek gibiyiz."*

Can: *"Sen İskoç travestilerini duydun mu, senin gibi pantolon giyiyorlarmış."*

Ahmet: *"Aman harcama, yemek tarifleri kitabına saklarsın sen şimdi onu."*

Can: *"Kibarlıkla erkekliği karıştırıyorsun sen bebeğim.*

Ay onlar ne öyle, gübreliyor musun sırtındakileri?"

Ahmet: *"Sen kafandakileri? Gerçek bir erkek bulayım diye geberiyorsunuz."*

Gece kulübünün soyunma odasında Can ile Ahmet arasında geçen bu diyalog, Ahmet'in Can'ı kendi kültür ağı dışına ittiğini izleyiciye anlatmaktadır. Bu anlatış konuşma eylemi kullanılarak yapılmaktadır. Bu eylemin anlaşılmasında önemli olan

öğeler, *Hymes*'in da belirttiği gibi konuşmanın geçtiği yerin, konuşulan konuların, bağlamın ve hitap biçimlerinin tespit edilmesidir. Bu konuşma etnografya temelinde incelendiğinde, konuşmanın geçtiği yerin bir gey gece kulübü olması, konuşulan konunun LGBTİ kimlikler üzerine olması önemlidir. Konuşmadaki hitap biçimleri ise, toplumun kültür ağı içinde tanımlanmayan –azınlık toplumsal cinsiyet kimlikleri– bile kendinden birini kendi kültürel sistemi dışına itmek istediğini göstermektedir. Üçlü bir sarmal olarak düşünülebilecek bu durum, baskın kültürel sistemin dışladığının kendi içinde de dışlanmasıdır –alt metinde ikili olarak bir dışlama söz konusudur–.

Can karakterinin renklerini saklamadan yaşayabilmesi için destek gördüğü bir ailesi vardır. Annesi ve teyzesi Can'ı olduğu gibi benimsemişlerdir. Can evde kendisi gibi rengârenk bir odaya sahiptir. Dans ederken de yine aynı şekilde rengârenk giyinmektedir. Can annesi ve teyzesi tarafından olduğu gibi kabul edilmekteyken, abisi ve devlet tarafından kabul edilmemektedir. Can asker kaçağıdır. Filmin ilk dakikalarında izleyicinin karşılaştığı asker uğurlama seremonisi, askerliğin Türkiye'de kültürel olarak önemli bir anlama sahip olduğunu hatırlatmaktadır. Çünkü askere gitmek, erkek olma sürecinde yerine getirilmesi gereken önemli bir aşamadır.

Şekil 3.2. Can'ın Odası (10' 07")

Şekil 3.3. Can'ın Dansından Bir Kesit (16' 03")

Şekil 3.4. Can'ın Hayalinden Bir Kesit (16' 24")

Can'ın dans ederken hayal kurduğu görüntünün, Can'ın annesi Sevgi Hanım'ın karakolda polis memurunun masasının yanında oturduğu görüntüye bağlanması, yine askerlik olgusunun toplum içindeki önemini vurgulamak amacıyla. Polis memuru Can'ın annesine, “*Sevgi Hanım, vatan hizmeti her Türkün hakkı ve ödevidir. Hiç kimseye ayrıcalık yoktur. Oğlunuz Can Öztürk asker kaçağı. Adresini gizleyerek suça ortaklık ediyorsunuz.*” diyerek aslında hem hukuki hem de kültürel olarak toplumun kabul ettiği ve hatta kutsal saydığı askerlik kavramını korumaya çalışmaktadır. Anne ise, toplumdaki bu kültür antlaşmasını yıkmakta, kocasının Mardin’de şehit düştüğünü, büyük oğlunun (Cihan) ise askerden psikolojisi bozulmuş olarak döndüğünü söyleyerek, küçük oğlu Can’ı korumaya çalıştığını ima etmekte ve aslında tabuları yerle bir etmektedir. Konuşmanın geçtiği mekân karakoldur. Sevgi Hanım, aslında bu kültür kodunun en sıkı korunduğu yerlerden birinde bu tabuyu yıkmaktadır. *Geertz*’in belirttiği gibi, bireyler kültürel kalıplar sayesinde yaşamlarına düzen ve yön vermektedirler. Askerlik de bu düzeni sağlayan en önemli kodlardan biridir. Kültürel ağ içerisinde yüksek bir yerde bulunan askerlik yapma olgusu, toplum içindeki bireylerin yaşamlarına düzen ve yön verme görevine de sahiptir. Kültürel bir kalıp olarak yıllardır toplumun kültür ağına işlemiş bu olgu, aynı zamanda gelenek ve göreneklerde de yerini almıştır. “Askerliğini yapmayana kız verilmez, askerliğini yapmayana iş verilmez.” gibi ifadeler toplum içinde uzun yıllardır benimsenmektedir.

Can'ın heteronormatif kalıplara uymayan görüntüsü ve hareketleri, abisi Cihan tarafından da onaylanmamaktadır. Askerden sonra psikolojisi bozulmuş bir karakter olan Cihan, Can'ın erkek olmadığını düşünmekte ve bunu bir alay unsuru olarak kullanmakta da bir sakınca görmemektedir. Cihan için Can, erkek görünümlü bir kızdır. Cihan'ın annesinin Can için karakoldan geldiğini bilerek ve Can'ı ima ederek annesine, “*Sana bir bilmecem var. Pazardan aldım oğlan, eve geldim kız çıktı.*” cümlesini kurması –daha doğrusu Türk topraklarında bir gelenek olarak yıllardır söylenen “Çarşıdan aldım bir tane, eve geldim bin tane.” tekerlemesini Can’a uyarlaması– ve ardından kahkahayla gülmesi, abisinin Can’a bakış açısını oldukça net ifade eden bir sahnedir. Cihan'ın askerlik yaptığı için aldığı onca fiziksel ve psikolojik yaraya rağmen gururlanması, erkekliğinin ispatlandığını düşünmesi bu konuşma bağlamında önemlidir. Çünkü Cihan'ın toplumun geneliyle uyumlu bir

kültürel kod belirlemesi, Can'ı dışlamasına ve annesine bu cümleyi kurmasına sebep olmaktadır.

Yoğun betimleme noktasında ele alınması gereken bir diğer konu ise Can'ın fal bakıyor olmasıdır. Asker kaçağı olduğu için resmi bir işte çalışamayan Can, gündüzleri bir kafede fal bakmakta, geceleri de bir gece kulübünde zenne olarak dans etmektedir. Film içerisinde Can'ın gayri resmi yaptığı işlerden birinin fal bakmak olarak tercih edilmesinin nedeni, kültürel kodlar etrafında incelenmesi gereken bir konudur. Günlük yaşamda da oldukça karşılaşılan kafelerde fal bakma eylemi, toplum genelinde feminen bir eylem olarak görülmektedir. Bu nedenle fal bakan erkekler eşcinsel bir kimliğe bürünmektedirler. Cinsel yönelimi eşcinsellik olsun ya da olmasın, fal bakan erkekler konuşma biçimlerini, vücut dillerini ve mimiklerini, “eşcinsel kişilere özgü” olarak tanımlanan tavırlarla yoğurmaktadırlar. Müşterilerin kendilerini daha iyi hissetmeleri, sanki kadınların evlerinde düzenledikleri bir günde kendi aralarında bir dertleşme ortamı oluşmuşçasına rahat ve samimi olmalarını sağlamak amacıyla fal bakan erkekler ya eşcinseldirler ya da “eşcinselmış gibi” yapmaktadırlar. Çünkü fal bakmak, toplum içinde kadınların yaptığı bir aktivitedir. Ataerkil düzen içerisinde geri planda, pasif bir şekilde duran kadın, geleceğine, hayatına dair değiştirmeye gücünün olmadığı her olayı, faldan çıkacak yorumlara yormaktadır. Tersine erkek ise, işini fala bırakmayacak kadar güçlü ve dominanttır. İstedikini yapma gücüne sahiptir. Bu noktada senaryoda, erkek gibi olmayan Can için falcılık mesleğinin oluşturulması tesadüf değil, tersine toplumdaki önemli bir ayrıntıyı izleyiciye ulaştırmak amacıyla.

Şekil 3.5. Can'ın Fal Bakma Sahnesinden Bir Kesit (14' 06")

Filmin önemli bir diğer karakteri Ahmet ise, Şanlıurfalı bir ailenin oğludur. Bir tane kız kardeşi vardır. Ailenin tek oğlu olması, doğu gelenek ve görenekleri içerisinde Ahmet'e büyük bir sorumluluk yüklemektedir. Ahmet'in annesi Kezban'ın Urfa'dan çocuklarının yanına İstanbul'a gelmesi, kız çocuğundan ziyade Ahmet'i

kontrol etmek içindir. Üniversite okuyan iki kardeş, İstanbul'da başıboş bırakılmamalıdır. Ahmet'in okuldan çıkması ve eve gelmesi arasında geçen yarım saatlik süreyi bile çok uzun bulan Kezban, İstanbul'u lanetli bir yer olarak tanımlamakta ve çocuklarının bir an önce İstanbul'dan kurtulmasını istemektedir. Çünkü İstanbul, Kezban için kendi dünyasının zıttı bir yerdir. Kendi kültürel kodları, gelenekleri görenekleri hatta belki dini bile İstanbul'da işlemeyebilmektedir. Kezban için erkek soyunun ne kadar önemli olduğu, aslında ait olduğu yere bakılarak anlaşılmaktadır. Kezban, Şanlıurfa'dan gelmektedir. Ataerkil düzenin baskın bir şekilde benimsendiği, erkeğin güçlü ve birincil, kadının zayıf ve ikincil bir konumda olduğu bir toplumsal düzende yaşamaktadır. Bu kültürel sistemi sorgulamadan kabul etmiştir ve çocuklarının da –özellikle Ahmet'in– kabul etmesini istemektedir. Bu isteği Ahmet'e kurduğu, *“Senden gelecekler dağ üzümü, ondan gelecekler bağ üzümü...”* cümlesiyle açıkça belirtmektedir. Ahmet'in kız kardeşine oranla ne kadar kıymetli olduğunu söylemekten rahatsızlık duymamaktadır. Diğer yandan, Ahmet'in babasının annesini alıp Urfa'ya dönmek için eve gelmesinin ardından masada oturup birlikte kahvaltı etmeleri süresinde aralarında geçen şu diyalog, Ahmet'in ailesinin paylaştığı kültürel kodların ve anlamların somut bir dışavurumudur:

Baba: *“Son senen nasıl olsa. Bitir bir an önce askere git. Sonra da Urfa'ya gel ha; İşler kötü, yardıma ihtiyacım var.*

Ahmet: *“Ama burada üniversiteye asistan arıyorlar.”*

Anne: *“Yok yok... Haramda gözü.”*

Ahmet'in babasının Kezban ile birlikte Mardin'e dönerken kapıda Ahmet'e, *“Cenab-ı Allah nazardan saklasın seni. Maşallah... Maşallah.”* cümlesini kurması, kızına ise hiçbir şey söylemeden sadece yanağına dokunarak veda etmesi, konuşma etnografyası temelinde babanın biyoloji erkek olmanın üstünlük olduğu düşüncesini benimsediğini göstermektedir. Çünkü baba da, ataerkil düzen içerisinde heteronormatif kurallarla örülü bir kültürel sistemde yetişmiştir.

Filmin hikâye örgüsü ilerledikçe arkadaş hatta dost olan Ahmet ile Can, birbirlerinin cinsel yönelimlerini aşağılamaktan geri durmamaktadırlar. Örneğin, Can'ın fotoğraf çekimi sonrası Ahmet ile birlikte Daniel'in evine gittiklerinde, Daniel Ahmet'e hangi fotoğrafı beğendiğini sorunca Ahmet'in gösterdiği fotoğraf üzerine Can, *“Ay dimi, düşünsene şifonlar falan giymişler böyle, uçuş uçuş*

beyazlar...” diyerek fotoğrafla ilgili fikrini söyler. Ahmet ise o sırada kıvrıta kıvrıta yürüyerek Can’ın taklidini yapar. Can “*Üstüne bir çift çaput aldın diye ayılığın yok olmadı ya*” diyerek Ahmet’i rencide eder ve öcünü alır. Ancak Ahmet de boş durmaz ve “*O parıltılı elbiseler de seni prenses yapmıyor.*” der. Her ne kadar iki karakter de toplum genelinin kabul ettiği kültürel sistemin dışında olsalar da, birbirlerini de ötekileştirmekten geri durmamaktadırlar.

Diğer taraftan Ahmet’in ailesinden sakladığı için iki farklı hayat yaşar hali git gide gözler önüne serilmeye başlamaktadır. Daniel ile aralarında bir yakınlık başladıkça Ahmet Daniel’e kilo aldırarak ve sakallarını kestirip sadece bıyıklı haliyle bırakarak isteği erkeğe, filmde de Daniel’e söylediği gibi “*Dady Danny*”e dönüştürmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda, kendisi de oldukça fazla yemek yemektedir.

Ahmet’in ailesinden sakladığı ikinci hayatında kalkan görevi gören kişi, kız kardeşidir. Annesi, Ahmet’i arayıp ulaşamadığında, annesini “*Bütün gece ders çalıştı şimdi uyuyor.*” diyerek geçiştirmektedir. Ahmet ise annesinin tuttuğu korumadan kendini korumak için özel ders vermekte ve kazandığı parayı korumaya sus payı olarak ödemektedir. Ait olduğu düşünülen kültürel ağın dışına çıkabilmek için kendisini koruması gerekmektedir. Kız kardeşinin desteği de, bu noktada gelmektedir. Kız kardeşinin yaptığı içgüdüsel bir koruma değildir, kültürelidir. Çünkü aslında o da annesinin dayattığı kültür kodlarını reddetmektedir. Bu noktada, Zenne filmindeki karakterler için yoğun betimleme çerçevesinde kültürel sistemin işlemesi ve kimlerin sisteme dâhil edilip kimlerin edilmediğinin anlaşılması için Türkiye topraklarında benimsenen “töre” kültürüne bakmak gerekmektedir.

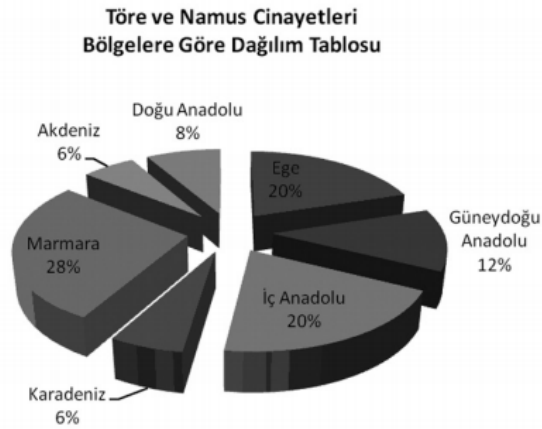
Töre, Türk Dil Kurumu tarafından “*Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, âdet*” olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal bir olgu olan töre, toplumu davranış biçimlerini şekillendirmektedir. Devlet tarafından kabul edilen, hukuki bir zemine sahip olmasa da, tam da Geertz’in belirttiği gibi çok güçlü bir kültürel ağ oluşturmuştur. Bu nedenle de, özellikle ilkel toplumlarda ve kabilelerde meşru bir yaptırım gücü bulunmaktadır. Örgütleyici bir karaktere sahip olarak, insanlar ve toplumlar arası ilişkileri, davranış biçimlerini

belirlemektedir.²⁵² Birey içinde yaşadığı toplumun ahlak, namus veya töreye yüklediği anlamlara göre davranmak zorundadır. Toplum, bireyi bu yönde zorlamaktadır. Bu zorlamayı kabul etmeyenler ise, toplum tarafından bir posa gibi eritilip dışarı atılmaktadır. Aynı zamanda, çeşitli cezai yaptırımlara da maruz kalmaktadırlar. Göreceli ve genel geçer olmayan bu sistem her zaman iyiyi, doğruyu ve güzeli ifade etmemektedir. Türkiye’de benimsenen töre ve namus anlayışı ve bu anlayış doğrultusunda gerçekleştirilen cinayetler bu duruma örnektir.²⁵³ Sadece Türkiye’ye özgü olmayan uygulamalar, özellikle gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelerde rastlanılan bir olgudur.

Ataerki düzen içinde işleyen kültürel, dini sistemlerde, çağlar boyunca ahlak erkek ve erkeklik temelinde işlemiştir. Bu noktada aslında, fizyolojik erkek olmanın pek önemi yoktur. *Judith Butler*’in ifade ettiği gibi, erkeklik rolünü benimsemiş olmak önemlidir. Toplum içinde cinsiyet, fizyolojiye uygun rol benimsendiğinde gerçekleşmiş olmaktadır. LGBTİ bireyler ise bu ön kabulün dışında, benimsenen sistemi sarsan bireylerdir. Bu bireylerin kabulü de, toplumun namus kavramına bakış açısına, töreyi benimsediği kültürel sistemine ne kadar bağlı olduğuna göre değişmektedir. Bu noktada Türkiye özelinde ifade etmek gerekir ki, törenin uygulandığı ve dolayısıyla töre cinayetlerinin en çok işlendiği yerin ülkenin doğusu –Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu– olduğu savı tek başına gerçeği yansıtmamaktadır. Her ne kadar bireylerin töre denince akıllarına ülkenin doğusu geliyor olsa da, 2008 yılında Ankara Barosu’nun yaptığı bir çalışma sonucunda ortaya çıkan tabloda Türkiye’nin diğer bölgelerinde de töre cinayetlerine rastlandığı görülmektedir.

²⁵² Mesut Bulut, “Bir Sosyal Temsil Araştırması: Medyada ve Üniversite Öğrencilerinde ‘Töre’nin Algılanışı”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17, 3, 2008, s.66.

²⁵³ Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, “İnsanlığın Namus Lekesi: Töre Cinayetleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, 66, 4, Güz 2008, s.17.

Tablo 3.1. Töre ve Namus Cinayetleri Bölgelere Göre Dağılım Tablosu²⁵⁴

Tabloya bakıldığında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin pastanın az bir diliminde yer aldıkları görülmektedir. Ancak özellikle %28'lik bir oranla en büyük dilime sahip olan Marmara Bölgesi'nin, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden en çok göç alan bölge olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Bu açıdan bakıldığında, Ahmet Urfalı muhafazakâr bir ailenin erkek çocuğudur. Annesi Kezban ve babası Yılmaz, gelenek ve göreneklerine bağlı, dinin gereklerini uygulayan bir çiftken, oğullarının bu sisteme uymayan yapısını kabul etme ihtimalleri nedir? İşte Zenne izleyiciye, bu ihtimalin aslında hiç olmadığını anlatmaktadır. Yönetmenlerin anlatırlarken esinlendikleri konu, oluşturulan kültürel sistemin dayatmalarla içinde olmak için zorlanmasına karşın, bu dayatmaya dur diyen Ahmet Yıldız'ın yok edilişidir. Bu olay, filmde de işlenmiştir. Filmin sonunda dramaturjinin en doruk noktasında babasının silahından çıkan kurşunla ölen Ahmet, bu noktaya nasıl gelmiştir?

Filmde ana karakterlerden biri olan *Daniel* ve Ahmet git gide yakınlaşmış ve sevgili olmuşlardır. Ahmet, *Daniel* ile vakit geçirdikçe, annesi Kezban oğluna ulaşamamaktadır. Film içinde annenin oğluna ulaşamadığı sahneler, annenin namaz kılmasına bağlanmaktadır. Çünkü töre, bir toplumsal kurallar bütünü yaratırken dinden yola çıkmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde değinilen tek tanrılı dinlerde insanların hemcinsleriyle birlikte olmalarının yasaklandığı konusu, filmin bu noktasında önem kazanmaktadır. Doğal işleyişin ve Tanrı'nın buyruğunun

²⁵⁴ A.g.e., s.18.

çığnenmesi olarak görülen eşcinsel ilişkiler, lanetlenmiştir. Dolayısıyla dinine bağlı olan bir anne babanın, dinin ve törenin koyduğu kurallara uygun olmayan oğullarını hoş görmeleri beklenememektedir. Bu gelişmeyi filmde ilk olarak, *Daniel* ile Ahmet'i evde samimi şekilde gören kız kardeşinin abisini "*Dikkatli ol bence*" diye uyarması başlatmaktadır. Bu, aslında bir ön uyarıdır. Çünkü kabul görme imkânı olmayan bir aykırılık ancak, saklanırsa göz ardı edilebilecekken, Ahmet Daniel ile yaptığı bir konuşma sonrası kendisini ortaya çıkarmaya karar vermektedir:

Ahmet: "*Danny your father and mother know?*" (Danny annen ve baban biliyor mu?)

Daniel: "*They don't care.*" (Umursamıyorlar.)

Ahmet: "*You told them?*" (Onlara anlattın?)

Daniel: "*Sure for a very long time they're pretty liberal minded.*" (Elbette baya bir zaman önce... Onlar açık fikirlidirler.)

Ahmet: "*You told them.*" (Onlara anlattın.)

Daniel: "*Yes, honesty is always the easiest. Don't you think so? Being brave, saying it loud. It's easier than eating stuff like that.*" (Evet, dürüstlük her zaman en kolay olanıdır. Sence de öyle değil mi? Cesur olmak, yüksek sesle söylemek. Bu tarz şeyler yiyip durmaktan daha kolay.)

Ahmet: "*They just walk away.*" (Onlar sadece yürüyüp gittiler.)

Daniel: "*Ahmet are you okey some kind of trouble*" (Ahmet, iyi misin, bir sorun mu var?)

Ahmet: "*No*" (Hayır.)

Daniel: "*You can trust me.*" (Bana güvenebilirsin.)

Bu diyalog, iki farklı kültürün LGBTİ kimliklere sahip bireylere bakışının bir temsilidir. Alman toplumunun benimsediği kültür kodu, Türk toplumunun benimsediğinden farklıdır. Konuşma etnografyası temelinde konuşulan konu, iki sevgilinin ilişkilerini ne kadar farklı yaşadıklarını açığa çıkarmaktadır. İki farklı kültürel ağdan gelen Ahmet ve *Daniel*, ilişkilerine farklı şekillerde sahip çıkmaktadırlar. *Daniel*, Ahmet'in gizli gizli bir iri yarı bir adamla buluştuğunu

gördüğünde –ki Ahmet korumayla konuşurken korumanın göbeğine dokunmaktadır, gülümsemektedir. İçini saklayamamakta, iri yarı erkeklere olan beğenisini açığa çıkarmaktadır.–, korumanın Ahmet’in erkek arkadaşı olduğunu düşünmektedir. Daniel korumayı sorduğunda, Ahmet erkek arkadaşı olmadığını, gölgesi olduğunu söyler. Her yere onunla birlikte geldiğini, ne yiyip ne içtiğini, kimlerle birlikte olduğunu her şeyi bildiğini söyler. *Daniel*, korumanın neden kendisini takip ettiğini sorduğunda ise, Ahmet İstanbul’da farklı bir hayatı olduğunu ve ailesinin bundan rahatsız olduğunu ima eder. Burada önemli olan, farklı ağlardan gelen iki bireyin bu yaşanan duruma bambaşka tepkiler vermesidir. Ahmet, korumaya kendi kazandığı paraları ödeyerek sus payı verirken –ki böylece ailesi Ahmet’in gerçek yaşamını öğrenmemektedir–, *Daniel* acilen polise gitmeleri gerektiğini belirtmektedir.

Filmde, bu diyalogların ardından geri dönüşlerle Ahmet’in çocukluğunda da farklı olduğu aktarılmaktadır. Ahmet, kız kardeşinin balerin kostümünü giymektedir. Bu haline babası bir şey dememektedir. Ahmet kız kardeşiyle o kıyafet içinde oynarken, babası alkışla oyunlarını desteklemektedir. Ama, annesi görünce tepki göstermekte ve Ahmet’i odaya sokarak dövmelemektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet rollerinde, erkek çocuğa verilen araba oyuncaklarıyla oynamak ya da mavi renk kıyafetler giymek gibi kodlar Ahmet tarafından yıkılmıştır. Ahmet, kız çocuk olmuştur. Ahmet’e tepki gösteren kişinin baba değil de anne olması, sarsıcı bir vurgudur. Ataerkil düzen içerisinde erkeğin birincil ve güçlü yeri, bu aile içinde değişmiştir. Bu ailede anne, babanın yerini almıştır. Babanın içinde bulunduğu kültür ağının oğluna olan sevgisi için göz ardı etmesi, anne tarafından kabul edilmemektedir. Anne sinirli bir kadındır, fiziksel özürlü oluşu onu dine ve törelere oldukça bağlı bir kadın haline getirmiştir. Ahmet yetişkin olduktan sonra bile hala beğenmediği, onu erkeklikten uzaklaştırdığını düşündüğü kıyafetlerini –renkli tişörtleri– kesip atmaktadır. Bu kadar baskın bir karakter olarak babayı hor görmekte ve aşağılamaktadır. Annenin, Ahmet için babasını suçlaması ve ona hakaret etmesi de bu baskınlığından ileri gelmektedir:

Ahmet: “Baba, sana bir şey söylicem. Asistanlığı kazandım ben ha.”

Yılmaz: “Ee, ne zaman gelirsin?”

Ahmet: “Baba yapma ya, ne olur yapma ya, kurban olayım yapma ya”

Yılmaz: “Oğlum bak sana bir kısmet gösteririz ha”

Ahmet: “Ya baba ben Urfa’ya gelip napıcam orda, napıcam orda!”

Yılmaz: “Hemen askere müracaatını et, ilk celpte git gel. Senin kaderin, yolun, işin, geçmişin, geleceğin hepsi burda.”

Kezban: “Seni sallamıyor. Söyleyemedin bile, niye geri çağırmadın?”

Yılmaz: “Bir yolunu bulurum. Bitirmesine az kaldı.”

Kezban: “Biz zıkkım yerken mi? Ne hayrı olacak bu oğlanın sana, iflas ettin. Hayırsızlık soframızda. A bak dişini bile sattın. Suratına suratına gülüyorlar görmüyor musun? Karakola çektiydi oğlan bizi. Alay konuşuyuz yıllar var. Sokakta, mecliste, çarşıda, camide... Şimdi bir oğlan daha veririm kucağına, şimdi. Ama bu gerekir. Erkek ister.”

Yılmaz: “Bir oğlan bir kız çocuğu verdim kucağına. Nankörlük etme!”

Kezban: “Oğlan doğdu, erkek olamadı. Hayra dönmedi.”

Yılmaz: “Ya, deli deli olma Kezban.”

Kezban: “Allah belanı vere. İbne. Armut dibine düştü işte. Ne var burada. Gücün eksik. Sesin kısık. Allah belanı versin. Gurusuzsun. Onursuzsun. Bak orda oğlun sokaklarda. Kimlerle geziyor. Ne boklar yiyor? Haysiyetsizsin ulan. Şerefsizsin.”

Yılmaz: “Vicdanım.”

Kezban: “Ben üzülüyor muyum sanıyorsun? Töre vicdandan büyüktür. Hadi git, saklan. Kümese gir. Yorganı çek. Kapat başını. Daha o zaman dedim sana. Bacak kadardı dedim. Zenne olacak dedim. Dinlemedin. Yok et dedin.”

Yılmaz: “Gözümle görmeden kulağımla duymadan yapamam. Bizim Allah’ımız bir Kezban. O bana fısıldar.”

Bu diyalog konuşmanın etnografyası ekseninde incelendiğinde; Kezban, Yılmaz’ı zayıf ve güçsüz bir erkek olarak görmektedir. Fizyolojik olarak erkek

olması yetmemektedir. Erkeklik rolünü layıkıyla yerine getirememektedir. Bu nedenle de, kültürel sistem içerisinde saygı gösterilmesi gereken bir erkek değildir. Kezban'ın Yılmaz'a küfür ederek, Ahmet'in ona benzediğini söyleyerek aşağılaması ve Yılmaz'ın “*vicdanım*” demesinin ardından Yılmaz'a tokat atması, bu bakış açısına en güzel örnektir. Kezban'ın Yılmaz'a “*ibne*” demesi tesadüf değildir. İbne kelimesi, edilgin erkek eşcinsel bireyleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Ancak, kelimenin kullanımı olumlu bir anlam taşımamaktadır. Kelime argo bir sözcük olup, LGBTİ bireylere hakaret amacıyla kullanılan bir kelimedir. Bu nedenle de Kezban, Yılmaz'a bu sözcüğü bilinçli olarak sarf etmektedir. Kezban için Ahmet, oğlan doğmasına rağmen erkek olamamıştır. Dolayısıyla hayırsız bir evlattır. Yılmaz da baskın değil, edilgin bir erkek olarak olsa olsa “*ibne*”dir. Kezban'ın bütün bu yargıları ve ifadeleri kullanmasının nedeni ise, töreye olan bağlılığıdır. Kezban için töre, dinin gereğidir ve vicdandan büyüktür. Ahmet, temiz değildir. Temizlik takıntısı olan Kezban için tek yol, Ahmet'in temizlenmesidir. *Daniel*, bu durumu anlayamamaktadır. Bir ailenin çocuğuna sırt çevirmesini kendi kültürel kodları içinde çözümleyemeyen *Daniel*, Ahmet'e ailesine durumunu anlatması için baskı yapmaktadır.

Annenin baskın bir karakter olduğunu, Ahmet'in kız kardeşine okulunu yarıda bırakarak Urfa'ya dönmesine neden olması da göstermektedir. Hatice Ahmet'e “*Annem geleceksin dedi mi gidilir.*” derken, Kezban'ın yarattığı baskıyı anlatmaktadır. Ahmet, kardeşinden hayatını mahvettiği için özür dilerken Hatice önemli olmadığını, annesinin nasılsa bu kirliliği çamaşır suyuyla temizleyeceğini söylemektedir. Kezban, temizlik takıntısı olan bir kadındır. Her şey tertemiz olmalıdır; gerek çamaşır suyuyla gerekse silahla.

Diğer taraftan, filmin diğer karakteri Can ise ailesi tarafından oldukça korunmaktadır. Asker kaçağı olarak gündüzleri dışarı çıkmaması gerektiği için yanlışlıkla Daniel'in evinde uyuyakalıp gündüz eve döndüğünde, teyzesi Can için oldukça telaşlanmaktadır. Can'ın askere alınabileceği korkusu, hem annesi hem de teyzesi için belirgin olmasının ötesinde Can'ın, teyzesinin erkek arkadaşı Kerem tarafından da oldukça korunmasına neden olmaktadır. Filmin sonunda, Can çocuklara dans öğretirken teyzesinin çocuğu Ahmet de oradadır. Ancak Kerem, oğlunun dans öğrenmesinden mutlu olmamasına rağmen —çünkü oğlu erkekliğe gölge vuran bir eylem yapmamalı, Can gibi olmamalıdır.—, bir eylemde bulunmaz.

Ahmet'in tersine, Can'ın ailesinin içinde bulunduğu kültürel anlam ağı, farklılıkları kabul etmelerini sağlamaktadır. Hatta kabul etmelerinin bir adım ötesinde, teyzesi Şükran'ın Can'a zennelik yaparken giydiği kostümleri dikmesi gibi örneklerle desteklemelerini de sağlamaktadır. Ailesinde Can'ı desteklemeyen tek kişi, abisi Cihan'dır. Can'a cinsel yönelimi nedeniyle hakaretler etmekte, onun fiziksel görüntüsüyle dalga geçmektedir. Can annesinin ziyaretine gittiğinde, annesine iş bulamadığı için askere gideceğini söylediğinde, abisi Cihan “*Aç aç yaparsın askerde... Kızın erkek olur döner askerden*” demektedir. Aç aç, askerlikte askerler için düzenlenen, askerlerin dansözlere “aç aç” diye tezahüratta bulundukları ve dansözlerin de dans ederken tamamen çıplak kalana kadar soyunduğu ifade edilen bir eğlence türüdür. Cihan'ın Can için tanımladığı bu olay, kendi gözünde Can'ı erkek olarak kabul etmediğini belirtmektedir. Can, bir zennedir. Can'ın renkleri vardır. Erkeklik rolüne uygun değildir. Can, bir kadındır.

Cihan karakteri üzerinden anlatılan erkeklik kavramı, çeşitli tanımlamalar üzerinden kurulmaktadır. Heteronormatif düzen içerisinde oluşturulmuş ağ, erkeklere söylenen aslanım, kaplanım gibi sıfatları kişi tanımlamasının belirgin özelliği yapmaktadır. Cihan'ın balkonda Ahmet'e, babasının kendisine hep aslan oğlum dediğini söylerken aktardığı alt metin, kültürel olarak bu sıfatların nasıl benimsendiğidir. Can'ın annesi için ise durum, tam tersidir. Birbirlerine sarıldıkları ve Can'ın keşke daha kolay çocukların olsaydı demesi üzerine “*Dünya erkek evlat neymiş görsün*” diyerek, aslında renklerine rağmen Can'ın erkekliğini kabul ettiğini ifade etmektedir. Çünkü Can, fizyolojik olarak erkektir. Bu da, Can'ın erkek olması için yeterlidir.

Film içerisinde LGBTİ bireylerin aşağılanması sadece aile içinde rastlanmamaktadır. Örneğin abisi Cihan'ın Can'ın adresini polise vermesi sonucunda Can'ın karakola alındığı sahnede, polis memurunun Can'ın hal ve hareketlerinden çıkarım yaparak “*İbne misin sen? Rapora başvurdun mu?*” diye sorması, Can'ı aşağılayarak ötekileştirmektir. Hem Can hem de *Daniel* ile birlikte Almanya'ya kaçma planı olan Ahmet için askerlikten kurtulmanın tek yolu, “askerliğe elverişli değildir” raporunu almaktır. Bu rapor için ise, cinsel ilişki sırasında ve zevk alındığının belli olduğu fiili livata fotoğrafı çektilerini gerektirmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde incelenen LGBTİ kimliklere sahip bireylerin “askerliğe elverişli değildir” raporu alabilmeleri için tabi oldukları düzenlemeler bölümünde, 2015 yılı

itibariyle bir takım değişiklikler yapıldığı ve LGBTİ bireylerin daha az olumsuz muameleye maruz kalarak –fotoğraf ve bir takım testlerin istenmemesi gibi– raporu alabilmeleri sağlandığından bahsedilmiştir. Ancak filmde, henüz değişiklikler yapılmadan önceki olumsuz durum izleyiciye aktarılmaktadır. Fotoğraf istemi ile aslında ifade edilen askerliğin erkek adam işi olduğudur. Bu durumda, rapor alanlar erkek değildir.

Can için, bu isteneni gerçekleştirmek oldukça zordur. Çünkü Can bütün renklerine rağmen, cinsel yönelime sahip bir karakter değildir, aseksüeldir. Ahmet ise, *Daniel* ile Almanya’ya gidebilmek için alması gereken pasaportun karşısında duran askerlik engelini aşabilmek adına *Daniel* ile birlikte olmakta ve *Daniel*’in ilişkilerinin fotoğrafını çekmesine izin vermek durumundadır. Aralarındaki masum sevgi, devletin eli ile kamuya açık hale gelmekte, pislennmektedir. Ahmet’in *Daniel* ile birlikte Can’ın evine gitmeleri ve Ahmet’in Can’a “*Ben de geliyorum seninle. Yalnız beni biraz değiştirmen lazım, süslemen lazım. Beni Zenne yapsana.*” demesi en baştan eleştirdiği hatta tiksindiği Can’ı –biraz zorla da olsa– benimsediğini göstermektedir. Can, Ahmet’i önce sırtındaki kılları alarak zenne yapmaya başlamaktadır. Ahmet, artık “ayı” değildir. Çünkü rapor alabilmesi için erkek görünümlü bir eşcinsel olmamalıdır. Efeminen bir eşcinsel olmak, askerlik yapmamak için gereken bir koşuldur. Çalışmanın ikinci toplumun LGBTİ bireylere bakışı bölümünde söz edildiği gibi, toplum için önemli olan ayrıksı bir eşcinsel olmamaktır. Fizyolojik cinsiyete uygun bir fiziksel görüntüye sahip olunduğu ve cinsel yönelim gizli tutulduğu sürece, toplum için eşcinsel olmanın hiçbir mahsuru yoktur. Askerlik yapma konusunda da aynı şey geçerlidir. Bu durumu, askerlik şubesine gittiklerinde hem Ahmet’in hem Can’ın doktorla olan diyalogundan anlamak mümkündür:

Doktor: “*Nerelisin evladım.*”

Ahmet: “*Urfa.*”

Doktor: “*Vay Urfa, bölücü değil bu alıcı. Ne iş yapıyorsun sen?*”

Ahmet: “*Zenneyim efendim.*”

Doktor: “*Oğlum erkek adam dans eder mi?*”

Ahmet: “*Küçükluęümünden beri dans etmeyi seviyorum.*”

Doktor: “E güzel işte, aslan gibisin. Alalım seni askere. Aç aç a da çıkarsın. İstedğin kadar dans edersin.”

Ahmet: “Kim?”

Doktor: “Evladım, yüksek sesle konuş, anlamadık.”

Ahmet: “Homoseksüelim.”

Doktor: “Peki nereden anlayacağız?”

Ahmet: “Fotoğraf...”

Doktorlar, fotoğrafa baktıktan sonra Ahmet’e raporu verirler. Diyalogda doktorun erkek adam dans etmez yargısı, ataerkil düzenin yarattığı kültürel sistemde benimsenmiş bir yargıdır. Erkek aslan gibidir ama asla dans etmez. Erkek adam ağlamaz yargısı da, erkekliğin adamlıkla pekiştirilmesi üzerine önemli bir örnektir. Her fizyolojik erkek, adam değildir. Adam olmak, kültürel ağ içerisinde dürüst, mert, korkusuz, gülmeyen, kıvırtmayan vb. niteliklere sahip bireyleri tarif eden, bazı noktalarda kadınlara bile söylenebilen bir tanımlamadır. Bu noktada, aslında hukuki düzenlemelerin uygulanması aşamasında bile, kültürel ağların Türkiye topraklarında ne kadar etkili olduğu görülmektedir. Geertz, biyolojik, psikolojik, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla çok katmanlı bir sistem içinde olan insanın, ancak kültürün oluşturduğu davranış kalıplarının bağlı bulunduğu denetim mekanizmaları ile yönetilebildiğini ifade etmektedir. Bu denetim, LGBTİ bireylerin askerlik yapmaları noktasında ise alacakları rapor ile sağlanmaktadır. Ancak burada değinilmek istenen, raporun alınma sürecinde bile bireylerle yaşanan diyaloglarda, bireylerin kültürel kodlara ne kadar bağımlı olduklarıdır. Film içerisinde de, kültürel sistem pratikleri aile içinden çıkmakta ve askerlik kurumunda bulunan doktorlara kadar ulaşmaktadır. Doktorun Ahmet’e hem aslan gibi olduğunu hem de ardından aç aça çıkabileceğini söylemesi, hukuki düzenleme için gerçekleştirilmesi gereken muayyenin ötesinde, kültürel sistem içerisinde yer almayan özelliklerinden dolayı Ahmet’i aşağılamak amaçlıdır.

Doktorun Can ile olan diyalogu ise, Can’ın fiziksel görüntüsünün Ahmet’ten daha belirgin şekilde farklı olmasından dolayı daha sert niteliktedir:

Doktor: “Ne lan bu hal? Baban ne diyor lan senin bu ibne haline?”

Can: “Efendim, babam da sizin gibi binbaşydı. Güneydoğuda şehit oldu. Bilmiyorum şimdi ne düşünüyordur.”

Doktor: “Ver şu zarfı. Bu ne?”

Can: “Pardon yanlış zarfı getirmişim.

Doktor: “Biz sana doğrusunu gösteririz. Al şunu.”

Bu diyalogun ardından Can’ı yan odaya alırlar. Bu sahne ile anlatılmak istenen, Can’ın gerekli belgeyi –fotoğrafı– getirmemesi üzerine, 2015’teki düzenleme öncesi yapılan başka bir uygulama olan elle muayeneye tabi tutulmuş olduğudur. Can, bu muayenenin ardından aşağılanmış ve yıpranmış bir şekilde askerlik şubesinde çıkar ve kendisini bekleyen Ahmet ve Daniel’e sarılır. Üç LGBTİ birey, kendi içlerindeki farklılıklara rağmen, toplumun kültürel sisteminin dışında var olabilmek için birbirlerine destek olmaktadır.

Şekil 3.6. Can ile Ahmet’in askerlik şubesine gittiği sahneden bir kesit (1 23' 37")

Artık, Ahmet’in önünde askerlik engeli kalmadığı için Almanya’ya gidebileceğini düşünerek, daha fazla kendi hayatını ailesinden saklamak istemez ve babasını arayarak gideceğini söyler. Baba, Ahmet’i ağlayarak dinlemektedir. Ahmet de ağlayarak konuşmaktadır. Ahmet’in gideceğini Türkçe söyledikten sonra Kürtçe de söylemesi, konuşmanın etnografyası temelinde oldukça önemlidir. Çünkü Ahmet içine doğduğu, büyüdüğü, yetiştiği kültürel sisteme ait olmayan bir birey olarak yine de, babasıyla aynı kültürel kodlarla iletişim kurmayı tercih etmektedir. Konuşmanın bağlamı gereği bir veda konuşması olan bu diyalog, Ahmet’in aslında hiç ait olmadığı ağı oluşturan kodlarla kurulmaktadır. Diğer taraftan, diyalogun bağlamını

güçlendiren bir diğer unsur ise, konuşmaya eş zamanlı gösterilen tabanca göstergesidir. Yılmaz, Ahmet ile konuşurken, Kezban sehpa silahı bırakır. Çünkü Kezban'ın Ahmet'i takip etmesi için tuttuğu koruma, Ahmet'in artık kendisine para vermeyeceğini ve bulduğu fotoğrafla –Ahmet ile *Daniel*'in cinsel ilişki sırasında çekilmiş fotoğrafı– istediğini yapabileceğini söylediği için, Ahmet'in eşcinsel bir birey olduğunu aileye söylemiştir. Yılmaz'ın ise, ancak gözüyle görüp kulağıyla duyduğunda inanacağını belirttiği gerçekler, bu sahnede somut bir şekilde karşısına çıkmıştır. Oğlu Ahmet, kendi kültür ağlarına uymayan hatta yakışmayan biridir. O nedenle temizlenmesi gerekmektedir. Kültür ağının içinde yer almama noktasında, Ahmet de, Almanya'ya gitmek için bavul hazırlarken yanına ailesinin fotoğrafını almayarak, bizzat bu ağın dışına çıkmaktadır. Yine aynı şekilde, filmin sonlarına doğru Ahmet'in kız kardeşi Hatice de, içinde bulunmaya zorlandığı anlam ağını yırtıp dışarı çıkmaktadır. Hatice, annesi Kezban'a tokat atar ve “*Herkes gidecek. Abim kurtuluyor senden işte. Allah'ın çarpmış zaten seni. Tek başına gebereceksin burada!*” diyerek gider. Bu kaçıışı o kadar şiddetli yapmaktadır ki, annesi sadece bir kurban olarak yaşananları kabul etmek durumunda kalır.

Filmin hikâye örgüsünün çözülmeye başladığı son sahnelerden birinde, Ahmet Almanya'ya gitmek için *Daniel*'in evine doğru giderken, son kez dondurma almak için dondurmacıya yönelir ve elinde dondurmalarla Daniel'e doğru gelirken babası tarafından vurulur. Dondurma göstergesi, hem esinlenilen hikâyenin gerçek kahramanı Ahmet Yıldız'ın dondurma alırken babası tarafından öldürmesine bir gönderme yapmak amaçlıdır, hem de Ahmet'in giydiği beyaz tişört gibi çocukluk ve masumiyet kavramlarının temsili olarak kullanılmıştır. Sahnenin bağlamı içerisinde bir konuşma olmadan göstergeler aracılığı ile yaratılan anlam aktarımı, Ahmet'in bütün masumluluğu ile kültürel kodlar içine sıkıştığını ve bu ağın onu kabul etmeyerek yok ettiğini izleyiciye ulaştırmaktadır. Yılmaz, Ahmet'i vurduktan sonra Urfa'ya döner. Namazını kılar ve silahı sehpadan alır, tetiği yanağına dayayarak çeker. Ancak kendini öldürmeyi –bile– beceremez. Kezban, Yılmaz'ı kenara iterek seccadeyi altından alır. Çünkü seccade kirlenmemelidir. Seccadeyi banyoya götürür ve yıkar. Banyoda düşün altına girer, yere çömelir ve ağlar. Çünkü o da artık sıkışmıştır. Hem kocası hem oğlu kirlidir. İkisi de erkek değildir. Bunu ne din ne töre kabul etmemektedir. Bu noktada, film boyunca Kezban'ın Ahmet'i her arayışı ve bulamayışında ya da Yılmaz'ın oğlunu vurduktan sonra gelip namaz kılışında önemli olan bir unsur olarak din kavramı ortaya çıkmaktadır.

Geertz'e göre bir kültüre bir sistem olan din şu şekilde tanımlanmaktadır:

“(1)Din bir semboller sistemidir ki, (2) insanlarda güçlü, kapsamlı ve uzun süreli ruh halleri ve güdüler oluşturur; (3) bunu genel bir varoluş düzeni hakkında kavramlar üreterek ve (4) bu kavramlara öylesine bir gerçeklik havası giydirerek yapar ki, (5) söz konusu ruh halleri ve güdüler yegâne gerçeklik olarak görünür.”²⁵⁵

Bir yandan gerçekliğin modeli, bir diğer yandan gerçeklik için model olan din, sahip olduğu bu iki işlevi semboller aracılığıyla oluşturmakta ve halkı yönlendirmektedir. Birçok insana göre imtihan yeri olan bu dünya için, dini semboller bir gerçeklik modeli oluşturmaktadır. Diğer taraftan ise, bu imtihandan nasıl başarılı çıkılabileceğini, neler yapılması gerektiğini anlatan bir işlevi de bulunmaktadır.²⁵⁶ İşte Yılmaz ve özellikle de Kezban, dinin oluşturduğu kutsal sembolleri, gerçeklik için model olarak almakta ve bu modele uymayan oğullarını öldürmektedirler. Cinayetin ardından Yılmaz'ın namaz kılması ve Yılmaz'ın kendisini vurduktan sonra Kezban'ın seccadeyi altından çekerek banyoya götürüp yıkaması, dinin işlevini sağlayan modelleri düzgün uygulama çabalarıdır. Bu sisteme ait olmayan, yaşamamalıdır. Kendilerinden olup sisteme uymayanı yaşatmamak ve eylemi gerçekleştirdikten sonra da arınmak onlar için olmazsa olmazdır.

Filmin sonunda, *Daniel*'in üst ses olarak yaşananların bir masal olsaydı nasıl olacağını anlatması ve sonunda peri masallarının bu filmdeki gibi bitmeyeceğini söylemesi, filmde aktarılmak istenen kültürel sistemin oluşturduğu baskıcı ağı net bir şekilde özetlemektedir.

“Bir zamanlar hiç de normal olmayan üç arkadaş varmış. Yılanlardan, canavarlardan kötülüklerden uzak birlikte yaşamayı ve birbirlerini sevmeyi öğrendikleri bir kalede yaşarlarmış. Birlikte dans etmeyi öğrenmişler. Birbirlerine güvenmeyi öğrenmişler ve her şeyden öte hayata nasıl devam edeceklerini öğrenmişler. Kaderi değiştiremeyeceklerini öğrenmişler.”

²⁵⁵Geertz, *Kültürlerin...*, s.112.

²⁵⁶A.g.e., ss.115-116.

Ne filmdeki karakterlerin, ne de Ahmet Yıldız'ın yaşadıkları bir peri masalı değildir. İslamiyet temelli inşa edilen kültürel sistemin kodlarına uymayan LGBTİ bireylerin, yaşayabilmek için etmek zorunda oldukları bir danstır.

3.3.2.1. Değerlendirme

Film içerisinde, LGBTİ kimlik temsilleri üç ana karakter üzerinden yapılmaktadır. Ahmet eşcinsel bir karakterken, *Daniel*, filmde ara ara gerek telefon görüşmeleriyle gerekse *Daniel*'i ziyarete gelişiyle izleyiciye gösterilen *Emmanuella* karakteri nedeniyle biseksüel olarak betimlenmektedir. Can ise, herhangi bir cinsel yönelime sahip olmaması nedeniyle aseksüel olarak resmedilmektedir. Ancak Can'ın gerek zenne olarak dans ederken gerekse günlük hayatında giydiği rengârenk ve gösterişli kıyafetler, onun transseksüel bir kadın özelliklerine sahip olduğunu da göstermektedir. Ancak filmde, Can'ın bu tarz bir cinsel yönelim içinde olduğunu destekleyen somut kanıtlar bulunmamaktadır. Zira bu yönde düşünülmesine yol açacak tek unsur, filmin sonunda Can'ın çocuklara dans öğretirken makyajsız ve siyah sade bir kıyafet giymiş olmasıdır. Filmin başlangıcından sonlarına kadar makyajlı, küfürlü, rengârenk olan Can, filmin sonunda toplumun kültürel sistemine yalın bir halde, kendi kimliğini bir kenara bırakarak dâhil olabilmektedir. Can'ın bu kadar keskin bir farklılığa bürünmesinde, dans verdiği kitlenin çocuk olmasının etkisi göz ardı edilmemelidir. Türkiye toprakları içerisinde kabul gören heteronormatif kalıplar, çalışmanın LGBTİ kimliklere toplumun bakışının incelendiği ikinci bölümünde ele alındığı gibi, LGBTİ kimliklerinin hala hastalık olarak görülebildiği gerçeğiyle, hem dini hem de sosyalleşme anlamında üremeye dayalı olan heteroseksüel ilişkiyi desteklemektedir. Film son sahnesinde Can'ın renklerinden ayrılarak tamamen siyah ve makyajsız olarak çocukların karşısına çıkması da, bu heteronormatif düzenin bir gerekliliği olarak filmde sunulmaktadır; tıpkı, filmin başında gece kulübünde birbirlerine rastlayan Ahmet ve Can'ın birbirlerini eleştirmeleri ve de özellikle Ahmet'in Can'ı kadın olmakla eleştirmesi, kendisinin ayı olduğunu ifade etmesi gibi.

Ahmet daha çocukluğunda, kız kardeşinin kıyafetlerini giyerken, annesi Kezban'ın tepkisiyle karşılaşması nedeniyle kadınsılaşmış cinsel kimliğini bastırmak zorunda kalmıştır. Filmde bu noktada, iki zıt anne temsili bulunmaktadır. Ahmet'in annesi Kezban, kendi kültürel kalıplarına ne kadar bağlı bir kadınsa, Can'ın annesi Sevgi de, oğluna o kadar bağlı bir kadındır. Ataerkil düzen içerisinde, çocuğun

yetiştirilmesinin birincil sorumlusunun anne olduğu görüşünü aktaran film, farklı aile temsillerini kullanmaktadır. Filmin bir tarafında törenin vicdandan daha büyük olduğu görüşünü kabul eden Urfalı –yani “Doğu”lu– bir aile, diğer tarafında ise çocuğunu bütün renkleriyle kabul eden İzmirli –yani “Batı”lı– bir aile bulunmaktadır. Bu ayrım temelinde Kezban’ın, filmin sonlarına doğru Ahmet’i babası Yılmaz’a öldürtmesini, Geertz’in tik olan göz kırpmasında değil, bilinçli üzerinde düşünülmüş prova edilmiş –bir nevi alaycı- göz kırpması örneğinde bulmak mümkündür. Çünkü törelerin istediği gibi, sorgulamadan töreye uygun şekilde yaşayan bir ailenin heteronormatif kalıplara uymayan oğlunun yok edilmesi, şarttır. Ancak belirtmek gerekir ki, Türkiye topraklarında her ne kadar coğrafi bölgelere göre baskın gelen kültür kodları bulunsun da, geneli etkileyen ataerkil düzen içerisinde ailesinin desteklediği Can bile filmin sonunda renklerinden vazgeçmek zorunda kalmaktadır.

Son olarak, *Daniel* ile Ahmet arasındaki ilişkinin ve aralarında geçen diyalogların, aslında kültürel sistemlerin farklı hayatlar ortaya koyduğuna dair bir gösterge olduğunu söylemek mümkündür. *Daniel* karakterini kendileriyle özdeşleştiren filmin yönetmenleri M. Caner Alper ve Mehmet Binay, Doğulu insanların ölümlerinden sorumlu olan Batılı insanlar yargısını, bu filmde cinsiyet temelli ele almaktadırlar. Ayşe Arman’la yaptıkları bir röportajda, tıpkı *Daniel*’in Ahmet’i ölüme sürüklemesi gibi, kendilerinin de Ahmet Yıldız’ı ölüme sürüklediklerini ifade etmektedirler:

Caner: “Biz farkında olmadan Ahmet’i etkiledik, ona bizim gibi gey örnekler olabileceğini de gösterdik. (...) Bizim ailelerimizin cinsel kimliğimizle bir problemi yok. Onlardan gizlimiz saklımız da. Bizi olduğumuz gibi kabul ediyorlar. Dolayısıyla ‘merak etme, bir gün seni de ederler, sen onların evlatlarısın’ mesajı verdik. O, öldürülmekten korkuyordu, biz de onu rahatlatıyorduk, bir şey olmaz diye.”

(...)

Mehmet: “Evet. Benim annem Ahmet’e sarılıp, “İnsan çocuğunu her türlü bağrına basar, dert etme. Annelere selam söyle, olur mu?” diyordu. Kimse hikâyenin böyle bir finali olabileceğini tahmin bile edemedi. İşte yine geldik, Batılı, Doğulu ayrımına. Çünkü biz ‘Batılı’yız, Ama Ahmet’in ailesi ‘Doğulu’. Onlar oğullarının eşcinsel olduğunu kabul edemediler. Onlar için

bir namus meselesi haline geldi, Ahmet'in dünyadan silinmesi gerekiyordu, sildiler."²⁵⁷

Zenne filmi, toplum baskısı nedeniyle bastırılan ve hizaya sokulmaya çalışılan LGBTİ kimliklerine sahip bireylerin yaşadıklarını, anlam ağı temelinde gerçek bir hikâyeden yola çıkarak anlatmaktadır. Çalışmanın son araştırma sorusu olan filmin izleyicilerinin, filmde aktarılan LGBTİ kimliklerin toplum tarafından itibarsız ve sessiz hale getirildiği düzen temsiline bakış açılarının ne olduğu, netnografi yöntemi ile incelenecektir.

3.3.3. Zenne Filmine İlişkin İzleyici Yorumlarının Netnografi Yöntemiyle İncelenmesi

Çalışmanın 2012 yılı başında (13 Ocak 2012) vizyona giren Zenne filmine dair izleyici görüşlerinin incelenmesi amacını taşıyan bu bölümünde, araştırma yöntemi olarak netnografinin seçilme nedeni, yöntemin filmin vizyon tarihinden itibaren geçen beş yıllık dönem içerisinde çevrimiçi sitelerde film hakkında yorum yapan izleyicilerin görüşlerinin hepsine ulaşabilme imkânı sunuyor olmasıdır. Bu imkânı ile yöntem, yüz yüze görüşmelerden –derinlemesine görüşme ya da odak grup çalışması gibi yöntemlerden– çok daha fazla kişiye ulaşarak, daha fazla veri elde edebilme şansı sunmaktadır. Diğer taraftan bu yöntem kullanımı ile araştırmacı, katılımsız gözlemci olarak kullanıcıların normal seyrine müdahale etmeden film ile ilgili görüşlerini inceleyebilmektedir.

Web teknolojisinin 1.0'dan 2.0'a evrilmesiyle birlikte, ağ teknolojisi ve bireyler arasındaki ilişki de dönüşmüştür. *Sam Hinton* ve *Larissa Hjorth* ikinci bölümünde Web 2.0'ı anlattıkları "*Understanding Social Media*" isimli kitapta, internetin üzerine temellendiği mimarisinde herhangi bir değişiklik yaratmayan Web 2.0'ın, asıl değişimi kullanıcı kullanımları üzerinde yarattığını belirtmektedirler. Web 1.0'da sadece üretilen içeriklerin kullanıcısı olabilen bireyler, değişen teknoloji ile birlikte Web 2.0 ortamlarında içerik üretici konuma geçmişlerdir.²⁵⁸ Tüketiciden üreticiye geçen kullanıcıların düşüncelerini, isteklerini ya da görüşlerini rahatça ifade

²⁵⁷Ayşe Arman, "Dürüst olmak mı önemli hayatta kalmak mı?", **Hürriyet Gazetesi**, 24 Eylül 2011, <http://www.hurriyet.com.tr/durust-olmak-mi-onemli-hayatta-kalmak-mi-18820704>, erişim tarihi: 21.11.2016.

²⁵⁸Sam Hinton, Larissa Hjorth, **Understanding Social Media**, London: SAGE Publications, 2013, ss.16-17.

edebilecekleri bir alan olan Web 2.0 teknolojisi, aynı zamanda gündelik yaşıntıda da sağladığı çeşitli iletişim olanaklarıyla, yeni medya ortamlarında farklı kullanıcı tiplerinin de oluşmasına imkan hazırlamıştır.²⁵⁹ Kullanıcı olarak tanımlanan yeni medya tüketicilerinin birbirleriyle ağ üzerinden iletişim halinde olmaları, ortak üretimlerin oluşmasını da sağlamaktadır. Mutlu Binark ve Günseli Bayraktutan bu oluşuma, Haziran 2013 tarihinde Türkiye’de sosyal medya algısını değiştiren Gezi Parkı Eylemleri’ni örnek vermektedirler. Bu eylemler süresince gerçek anlamda kullanıcı türevli içerik oluşturulduğuna değinen Binark ve Bayraktutan, kullanıcıların bilinçli bir şekilde *hashtag* (etiket) kullanımı gerçekleştirerek eylemlere dair bir arşiv oluşturduklarını belirtmektedirler.²⁶⁰ Yeni medyanın kullanıcıya tanıdığı anonim olabilme; dolayısıyla da istediği şekilde yorum yapabilme özgürlüğü etkileşim²⁶¹ ve yakınsama²⁶² kavramları ile birleştiğinde, kullanıcılara sınırsız bir imkân sağlamaktadır. Kullanıcıların, her an her yerde içerik üretebilme imkânı, özellikle etnografik araştırma yapmak isteyen araştırmacılara, birebir elde edilebilecek veri miktarından çok daha fazlasını sağlamaktadır. Etnografik çalışmalara göre daha hızlı bir zamanda sonuca ulaşma imkânı sağlayan netnografi yöntemi, çalışmada bu nedenle tercih edilmiştir.

Netnografi, etnografya kültür biliminin kullandığı teknikler doğrultusunda, bilgisayar ortamı içerisinde gerçekleşen iletişim sürecini, çevrimiçi kullanıcıları ve onlara ait kültürleri inceleyen bir araştırma yöntemidir. İlk olarak pazarlama sektöründe ortaya çıkan teknik, çalışma alanı olarak interneti ele almaktadır. İnternet ve etnografya terimlerinin birleşimlerinden oluşan netnografi terimi, ilk kez Kanadalı akademisyen *Robert V. Kozinets* tarafından ortaya atılmıştır. Netnografi, çevrim içi alanda katılımcı gözlem araştırma temelli bir yöntemdir. Bilgisayar aracılığıyla etnografik anlayışları veya toplumsal fenomenleri incelemektedir. Bu nedenle,

²⁵⁹Şule Karataş, Mutlu Binark, “Yeni Medyada Yaratıcı Kültür: Troller ve Ürünleri ‘Caps’ler”, **TRT Akademi**, 1, 2, Temmuz 2016, Dijital Medya Sayısı, s.428.

²⁶⁰Mutlu Binark, Günseli Bayraktutan, **Aynı Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik**, İstanbul: Kalkedon, 2013, s.22.

²⁶¹ Yeni medya araçlarıyla bireyler, karşılıklı olarak etkileşim içerisinde bulunabilmektedirler. Böylece yeni medya mecraları, geleneksel kitle iletişim araçlarına göre karşılıklı ilişkiyi ve geri bildirimi sağlayan bir mekanizma oluşturmaktadır.

²⁶² Yakınsama, farklı teknolojiler ile üretilen, dağıtılan ve tüketilen hizmetlerin ve ürünlerin bir araya getirilmesi, bütünleşmesi anlamında kullanılan bir kavramdır. Günümüzde kullanılan cep telefonlarının hem fotoğraf makinesi, hem bilgisayar hem de telefon olarak işlev görmesi bu kavrama karşılık gelen bir örnektir.

pratikte bütün etnografik incelemeler, röportajların, tanımlayıcı istatistiklerin, arşivsel dosya koleksiyonunun, genişletilmiş tarihsel durum analizinin, videografinin, kolaj, göstergebilimsel analiz ve çeşitli diğer teknikler gibi yansıtıcı tekniklerin dahil olduğu katılımcı-gözlem temelinde ve ayrıca netnografiyi de içine dahil ederek gelişmektedir.²⁶³

Netnografi, çeşitli bilgisayar ortamı sosyal etkileşim türlerine uyarlanmış olan bir etnografik araştırma türü olarak tanımlanabilmektedir. Çevrimiçi sosyal etkileşimdeki ani değişikliklere bir cevap olarak 1995 yılında gelişen bu yaklaşımın yeniliği, çevrimiçi dünyanın sosyal ve kültürel bir dünya olması ve bilim insanlarının, kültürel referans çerçevesini kullanarak çevrimiçi etkileşimi anlayabilmeleri ve bu durumdan faydalanabilme ihtimallerinden oluşmaktadır. *Kozinets* netnografinin, diğer araştırma yöntemlerinden nasıl farklılık gösterdiğini tanımlamıştır. Netnografi, odak grupları, anketler, mülakatlar, veri çıkarma ve içerik çıkarma gibi yöntemlerden etnografyanın da özellikleri olan doğallık, sarmallık, bağlamsal yönetsel ve katılımcı olduğu kadar, gözlemsel özelliklere sahip olması nedeniyle ayrılmaktadır.²⁶⁴

Netnografiyi yüz yüze gerçekleştirilen etnografik yöntemden ayırt etmek için *Kozinets*, çevrim içi ve yüz yüze kültürel, sosyal etkileşimin birbirinden ayrıştığı dört önemli farklılık belirlemektedir. Bu farklılıklardan ilki, toplumsal ve kültürel etkileşimin doğasının –her ikisi de sınırlandırılmış ve serbestleştirilmiştir– teknoloji ortamının kendine özgü doğası ve kurallarıyla değiştirilmiş olmasıdır. Netnograflar, etnograflardan farklı olarak tekno-kültürel eserlerle çalışmak durumundadırlar. İkinci farklılık, etkileşimin gerçek kimliklerden bile şüphe edilebildiği şekilde anonim veya takma isimli olabilmesidir. Bu durum, etik ve etkili bir araştırma yapılması, verilerin toplanması ve analizi sürecinin yönetilmesinde bir takım zorluklara neden olabilmektedir. Bir diğer fark, pek çok toplumsal etkileşimle ilgili forumlara geniş erişim olmasıdır. Bu erişebilirlik imkânı, araştırma yaklaşımını değiştirmekte ve sıklıkla radikal bir şekilde veri toplama işlemini, verilerin azaldığı ve zor bulunduğu

²⁶³ Robert V. Kozinets, **Netnography Doing Ethnographic Research Online**, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington Dc: SAGE, 2010, s.60, <https://www.scribd.com/document/268097891/Kozinets-2010-Netnography-Doing-Ethnographic-Research-Online-1>, erişim tarihi: 23.11.2016.

²⁶⁴ Fetterman'dan aktaran Robert V. Kozinets, "Marketing Netnography: Prom/ot(Ulgat)ing a New Research Method", **Methodological Innovations Online**, 7, 1, 2012, s.39.

bir hale dönüştürmektedir. Dördüncü ve son farklılık ise; fiziki dünyada bulunan hiçbir şey çevrimiçi sosyal dünyada görülen, otomatik olarak arşivlenen diyaloglar ve veriler ile karşılaştırılamamaktadır. Bu özellik, veri toplama ve analiz şeklini de değiştirmektedir. Kültürün, iletişimin ve araştırmacının etkileşiminin doğasındaki bu farklılıklar, etnografik yaklaşımın giriş yapma, veri toplama, verileri analiz etme, güvenilir yorumlama sağlama ve etik araştırma standartlarına uyma gibi öncelikli olarak ilgilendiği unsurları tam anlamıyla ele almamaktadır. Bütün bu özelliklerinden dolayı netnografi yöntemi, araştırmacılara bu yeni kültürel oluşumla ilgili çalışabilmek için yeni bir standart yaklaşım sunmaktadır.²⁶⁵

Bu noktada netnografinin de, tıpkı etnografya gibi araştırma konusunun kültür olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle pazarlama alanında kullanılan bir yöntem olan netnotgrafi, kültür kodlarını inceleyerek kültürün yönlendirdiği tüketim alışkanlıklarını araştırmaktadır. Yöntemin bu noktada amacı, tüketicinin ürünler hakkındaki algılarının davranışlarındaki etkisini anlamaktır. Ancak netnografi, sadece pazarlama alanında kullanılan bir yöntem değildir. Toplumların ve kültürlerinin incelenmesi söz konusu olduğunda, günümüz modern toplum düzeninin içinde dijitalleşmeyle birlikte kültürün ve kültür pratiklerinin de değiştiği göz önüne alındığında netnografi, araştırmanın amacına göre marka toplulukları, düşün, tarih, teknoloji, sinema gibi konular çerçevesinde, dijital dünyada oluşmuş çevrimiçi toplulukları incelemek için kullanılabilir. Çevrimiçi topluluklar içinde var olan tartışma grupları, politik bir amaç için bir araya gelen insanların oluşturduğu forumlar, arkadaşlık ilişkileri ya da ikili ilişkiler temelinde kurulmuş sosyal ağlar netnografinin inceleme alanına girmektedir. Netnografi yöntemi çalışmanın amacına bağlı olarak, sadece gözleme dayalı veya araştırmacının sanal topluluklarla belli bir süre etkileşime girmesi yoluyla gerçekleştirilebilmektedir. Yöntem için tercih edilen her iki olasılıkta da, çevrim içi toplulukların internet ortamında ürettikleri içeriğin bulunabildiği kadarı toplanmakta ve analiz edilmektedir.²⁶⁶

Netnografi yönteminin araştırma alanının sanal bir dünya olması, geleneksel yüz yüze araştırma yöntemi olan etnografyadan farklı sonuçlar elde edilmesini sağlayabilmektedir. Çeşitli takma isimlerle topluluklara katılan bireyler, fiziki hiçbir özelliklerinin ifşa edilmediği bu dünyada kimlikleri belirsiz şekilde, olmak zorunda

²⁶⁵ A.g.e.

²⁶⁶ Kaan Varrnallı, **Dijital Tutulma**, İstanbul: Mediacat Yayıncılık, 2012, s. 135.

oldukları gibi değil, olmak istedikleri gibi davranabilmektedirler. Gerçek dünyaya göre çok da özgür olunabilen bir dünyada araştırma yapmak, aynı zamanda yeni bir gerçeklik algısının tespitini de gerçekleştirmektedir. Çevrimiçi topluluk üyeleri arasında oluşan kültürel sistem sanal, anlaşılması zor ve gerçeküstü bir takım özelliklere sahip olabilmekte, bunun sonucunda topluluk dışı bireyler tarafından algılanması güç iletişim kalıpları oluşabilmektedir. Mert Varnalı, oluşturulan bu tip farklı kültürel sistemlere, *War Craft* bilgisayar oyununu örnek vermektedir. Oyun, fantastik bir dünyada gerçekleşen savaşı konu edinmesinden dolayı, oyunun kullanıcıları da kendi aralarında gerçeküstü özelliklere sahip bir iletişim ağı oluşturmaktadırlar. Kültür ve davranış normlarının gerçek dünyadakilerden farklı olması, araştırmacının bütün bu kültür ağını doğru bir şekilde anlamlandırmasını zorlaştırmaktadır. Oyunla ilgili olarak kullanılan bazı ifadelerin, dijital objelerin ve davranış biçimlerinin, topluluk üyelerinin oyun içinde gerçekleştirdikleri ortak deneyimler sırasında oluşturdukları anlamlarla kullanılması, söz konusu olabilmektedir. Hatta gerçeküstü olsa bile, gerçek dünya kültürel sistemlerinde de var olan toplum baskısının sanal dünyada da görülmesi sonucu, bazı davranış biçimlerine hiç rastlamama ihtimali bile göz önüne alınmaktadır. Bu ve benzeri pek çok faktör, çevrimiçi toplulukların, üyelerinin ve yaratılmış olan kültürlerin her ayrıntıya dikkat eden, sistemli bir teknik ile incelenmesini gerekli kılmaktadır. Varnalı, bu tekniğin netnografi olduğundan bahsetmektedir. Özellikle pazarlama alanında netnografik araştırmaların, stratejik öneme sahip bilgilerin keşfedilmesinde başrol oynayabileceğini eklemektedir.²⁶⁷

Diğer taraftan internetin, sanal dünyaya adım atıldığı ilk andan itibaren güncel zamana kadar işlenen bütün verileri kayıt altında tutuyor olması, yüz yüze araştırma yöntemi olan etnografinin sahip olabileceği bir özellik değildir. Netnografi, bu şansa sahiptir ve netnografik bir araştırma yapan kişinin belli bulguları değerlendirmek için uzun zaman beklemesine gerek kalmamaktadır. Veriler, geçmişten bugüne yaşanmış olan bütün değişim, dönüşüm ve yenilikleri araştırmacıya sunmaktadır. Ayrıca da çok az bir ücretle erişilen internet, yüz yüze kültür incelemesi yapan etnografya yöntemine –incelenecek topluluğu gözlemleme süresince giderilecek ihtiyaçlar için yapılacak harcama göz önüne alınırsa– göre netnografiyi çok daha ucuz bir araştırma tekniği yapmaktadır. Diğer taraftan

²⁶⁷ A.g.e., ss.132-133.

netnografi, *Kozinets* tarafından araştırmacının giydiği görünmezlik ceketi olarak tanımlanmaktadır. Bu özelliği sayesinde araştırmanın hedefinde bulunan kullanıcılar arasındaki iletişim ve etkileşim, araştırmacı tarafından kullanıcılar rahatsız edilmeden incelenebilmektedir.²⁶⁸

Kozinets, netnografik bir araştırma yapmak için öncelikle araştırma sorusunun tanımlanması ve araştırma sorusunu incelemeye uygun sanal forumların tespit edilmesi gerektiğini belirtmektedir. İkinci olarak ise, araştırmacının inceleyeceği forumlardaki gruplar ya da bireysel katılımlar hakkında bilgi edinmesi gerektiğini ifade etmektedir. Geleneksel etnografik yöntemden farklı olarak, ilgili toplulukların tanımlanmasında çevrimiçi arama motorlarının oldukça faydalı ve önemli bir işlevi olduğunu aktarmaktadır.²⁶⁹ Diğer taraftan netnografik bir araştırma için tamamlanması gereken aşamalar, *Kozinets* tarafından şu şekilde belirlenmektedir: (1) Giriş ve araştırmanın planlanması ve inceleme yapılacak sitelerin araştırılması, (2) Veri toplama aşaması, (3) Analiz ve Yorumlama, (4) Araştırma etiğinin sağlanması ve (5) Üyelere geri bildirim sağlama.²⁷⁰

“Zenne” filmine dair çevrimiçi topluluklardaki izleyici yorumlarına yönelik yapılan inceleme için gözlem yapılmak amacıyla seçilen çevrimiçi siteler ve sosyal medya uygulamaları şu kriterlere göre belirlenmiştir: (1) Araştırma sorusu ile ilgili olan yorumların bulunduğu siteler, (2) yapılan yorumların sayısı ve niteliği, (3) farklı yorumların yer alıyor olması, (4) detaylı ve tanımlayıcı bir şekilde zengin veri bulunması ve (5) araştırma sorusuyla ilgili olarak kullanıcıların etkileşimde bulunuyor olmaları.²⁷¹

İnceleme, *Kozinets*’in netnografi yöntemi için belirlediği beş aşamanın ilk dördü takip edilerek gerçekleştirilmiştir. Beşinci aşama olan “üyelere geri bildirim sağlama” aşamasının gerçekleştirilmemiş olması, incelemenin durum analizi tespit

²⁶⁸Robert V. Kozinets, “Click to Connect: Netnography and Tribal Advertising”, **Journal of Advertising Research**, 46, 3, Eylül 2006, s.286, <http://faculty.msb.edu/ar145/studentinfo/alt/Click%20to%20Connect.pdf>, erişim tarihi: 25.11.2016.

²⁶⁹Robert V. Kozinets, “The Field Behind the Screen: Using Netnography For Marketing Research in Online Communities”, **Journal of Marketing Research**, 39, Şubat 2002, s.4, <http://www.nyu.edu/pages/bkg/methods/netnography.pdf>, erişim tarihi: 24.11.2016.

²⁷⁰Kozinets, “Click to Connect...”, s.281.

²⁷¹Kozinets, “The Field Behind...”, s.5.

etme amacıyla katılımsız gözlem tekniği kullanılarak yapılması ve çalışma boyunca üyeler ile herhangi bir iletişim kurulmaması nedeniyledir.

Ayrıca, *Kozinets*'in netnografik inceleme yönteminde belirttiği arşivsel, temin edilmiş ve saha notu olarak isimlendirilen üç veri toplama yönteminden, çalışma içerisinde arşivsel ve saha notu veri toplama yöntemleri kullanılacaktır. Araştırmacının herhangi bir katılımda bulunmadığı, çevrimiçi ortamda mevcut olan verilerin araştırmacı tarafından kopyalanması sonucunda elde edilen veri türü arşivsel veri olarak tanımlanmaktadır. Burada önemli olan nokta ise, etnografik bir inceleme yapılması nedeniyle, kullanıcıların sadece rakamsal karşılıkları değil aynı zamanda ifadelerini desteklemek amacıyla kullandıkları grafiksel öğelerin, renklerin, biçimlerin ve hatta duygu durum simgeleri *emojilerin* bile dikkatle incelenmesi gerektiğidir. Çalışma içerisinde kullanılacak bir diğer veri toplama türü saha notu ise, arşivsel verilerde elde edilen bulguların analizi sırasında, incelenen topluluk üyeleri etkileşimleriyle ilgili gözlemleri de analize dâhil etmek amaçlıdır.²⁷²

Çalışmanın örnekleme olan Zenne filminin LGBTİ kimlikler üzerine kurduğu ve *Geertz*'in Yoğun Kültür Kuramı ile *Hymes*'in Konuşmanın Etnografyası yaklaşımları ekseninde analiz edilen anlam ağının, filmin izleyicileri için ne anlam ifade ettiğini öğrenebilmek amacıyla netnografi yöntemi kullanılarak *Google*, *Yahoo* ve *Yandex* arama motorlarında tarama yapılmıştır. “Zenne film izle”, “Zenne filmi” ve “Zenne Dancer” başlıklarıyla yapılan aramalar, *Google* ve *Yahoo* arama motorlarında sayfa sayısının bitimine kadar (*Google* başlık sırasıyla 15-30-19 sayfa; *Yahoo* başlık sırasıyla 32-30-31 sayfa), *Yandex* arama motorunda ise her başlık için ilk 70 sayfa aranarak gerçekleştirilmiştir. Arama motorlarında tekrar eden film sitelerinin oldukça fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle arama motorlarında gerçekleştirilen taramalar sonucunda, filme dair yorumlar içeren ve netnografik araştırma kriterlerine uygun bulunan toplam 34 film, video sitesi ve 458 yorum, çalışma kapsamında incelenmiştir.

²⁷²Kozinets, *Netnography Doing...*, s.98.

Tablo 3.2 Film Sitelerine Göre Yorum Sayısı Dağılım Tablosu

SİTE İSMİ	YORUM SAYISI
www.alkislarlayasiyorum.com	68
www.baglanfilmiizle.com	8
www.vizyonfilmizle.com.tr	50
www.tekparthdkeyfi.com	7
www.sinemalar.com	150
www.trfilmizle.com	4
www.evrenselfilmler.net	8
www.trfilm.net	3
www.beyazperde.com	14
www.hdfilmsitesi.com	5
www.filminndir.org	14
www.yerlifilmizleme.blogspot.com	2
www.filminiizle.com	9
www.film.yazar.okur.com	3
www.onlinefulldiziizle.net	4
www.arkaperde.blogspot.com.tr	2
www.fundalina.com	2
www.jetfilmizle.com	4
www.sinematurk.com	7
www.turkcealtyazi.org	2
www.sinema.mynet.com	15
www.filmizleriz.net	1

www.tozlusayfa.net	1
www.yinefilmizleriz.com	1
www.beyazperde.com *Dublajlı fragman	2
www.filmizle.blogspot.com.tr	4
www.hdfilmizle.org	3
www.filmizleh.com	4
www.filimadami.com	24
www.fimlerim.com	14
www.altyazi.org	10
www.efsanesahneler.com	9
https://videonuz.ensonhaber.com	4
www.youtube.com *Film ve kesitleri ile ilgili toplam 25 video bulunmaktadır. Filmin resmi <i>youtube</i> hesabındaki videolar yoruma kapalıdır.	26

Yukarıdaki tabloda belirtilen film sitelerinde, çalışmanın sorunsalıyla ilgili olarak belirlenen toplam 458 adet yorum içerisinde olumlu ve olumsuz yorumlara rastlanmıştır. Kullanıcılar arasında etkileşimin de gözlemlendiği yorumlar, genel olarak Zenne filmi üzerinden LGBTİ kimlikleri sorgulamaktadır.

Olumlu içeriğe sahip yorumlarda, filmin sinematografik olarak güzel öğelere sahip olduğu ifade edilmektedir. Ancak kullanıcılar, asıl olarak Ahmet Yıldız'ın hikâyesinden yola çıkarak hazırlanan senaryodan etkilendiklerini belirtmektedirler. Ahmet Yıldız'ın babasına eşcinsel olduğunu söyledikten sonra, yine babası tarafından öldürülmesine ve katilinin hala yakalanamamış olmasına tepkilerini dile getirmektedirler.

Olumlu yorum yapan kullanıcılar arasında, filmin LGBTİ kimliklere sahip bireylerin yaşadıklarına dair farkındalık yarattığını belirtenler de bulunmaktadır:

“Bu film gerçekten çok iyi olmuş. Hiç sıkılmadan izledim. Yönetmeni ve emeği geçen herkesi çok tebrik ederim. İnsanı empati kurmaya, samimi bir şekilde anlamaya itiyor.” (03 Haziran 2012)²⁷³

“Zenne çok güzel bir FİLM. Cesaretleri için tüm kadroyu tebrik ediyorum. Senaryo ve oyuncular çok çok iyi. Artık masallara gerek yok. İsteseler de istemeseler de, gösterebilirler de gizleseler de bir okyanusta yaşadığımızı fark edecek bu insanlar. Okyanuslarda balinalar da var, uskumrular da, foklar da, hamsiler de. Yengeçler de... Midyelerde... Yıldızlar da... Hepsi birlikte götürüyor okyanustaki yaşamı. İnsanlar da mecburlar. Hep birlikte bir gün öğrenecekler dans etmeyi, hoş görüyü, renkleri, detayları ve ve ve sevgiyi.” (04 Kasım 2012)²⁷⁴

“Filmi çok beğendim. Ana haber bültenlerinde gazetelerde ne yazık ki giderek daha sık rastladığımız, toplumsal ‘acı’ gerçeklerimizden biri işleniyor. Sanatın gücünü ve önemini de yine vurgulamak gerek. Bu filmde sonra 2008 yılında haberlerde görüp geçtiğim Ahmet Yıldız’ın hikâyesini tekrar araştırdım. Daha sonra yakın zamanda yine eşcinsel olduğunu söylediği için 14 kurşunla babası tarafından öldürülen 17 yaşındaki genç aklıma geldi. Biliyorum ki pek çok kişi de benim gibi düşündü, bunları anımsadı ve araştırdı. Biraz da yüreğimiz sızlayabiliyorsa ‘insanlık’ bence...” (16 Şubat 2013)²⁷⁵

Çalışma kapsamında incelenen yorumlarda, filmde çok etkilendiklerini belirten kullanıcıların, LGBTİ kimliklerine sahip bireylerin de insan ve yaşam hakkına her canlı gibi sahip olduklarını belirten ifadelerine rastlanmıştır:

²⁷³ <http://www.vizyonfilmizle.com.tr/15377-zenne-filmi-izle.html>, erişim tarihi: 25.12.2016.

²⁷⁴ A.g.e.

²⁷⁵ A.g.e.

“Ne acıklı, ne güzel bir filmidir bu. Gerici, eğitimsiz Türk insanını nasıl da özetliyor. Her zaman söylüyorum; gay, ateist, pagan ne s...m olursan ol, önemli olan insan olabilmek.” (3 Ekim 2014)²⁷⁶

“Müslüman olarak değil, Hristiyan olarak değil, Türk olarak değil, herhangi bir şey olarak değil. İnsanı insan olarak izleyin.” (28 Kasım 2014)²⁷⁷

“İnsanları ne zaman cinsel tercihlerine, hayata bakışlarına, mesleklerine, yaşayış biçimlerine göre sınıflandırmayı bırakacağız, işte o zaman gerçekten ‘insan’ olmayı öğreneceğiz. Sadece ‘insan’ olmak istiyorsanız, ‘herkesin insan olmasını’ istiyorsanız bu filmi izleyin ve izlettirin. İzlerken homofobik düşüncelerden uzak durun, biliyorum ki aklınıza gelebilir bu tür düşünceler, alışık olmadığımız, saklanmaya çalışan bu gerçekler. Ama kendinizi soyutlayın bunlardan, izleyin. Pişman olmayacaksınız!” (24 Mart 2012)²⁷⁸

Çalışmanın inceleme kısmında belirtilen Zenne filminin töre olgusunu LGBTİ kimlikler üzerinden işliyor olması, gerçek hayatta Türkiye topraklarında ataerkil düzenin pekiştiricisi kültürün oluşturduğu anlam ağı içerisinde, Ahmet Yıldız’ın ölümüne neden olmasını aktarma amacıyladır. Ülke gerçeği olarak hala güncelliğini ve gücünü koruyan töre olgusu, kullanıcılar tarafından da eleştirilmektedir:

“Türkiye’de yaşanan en büyük saçmalıklardan biride töre cinayetidir, töre cinayetinin en acı tarafı ise insani duygularını bir tarafa bırakıp kendi canından birilerine kıyabilmektir sanırım, Ahmet Yıldız çocuksu ve iyi tarafını kaybetmemiş bir eşcinsel...” (8 Şubat 2012)²⁷⁹

Kullanıcıların, filme dair yaptıkları olumlu yorumlarda geçen bazı ifadeler, konuşmanın etnografyası yaklaşımına göre incelendiğinde; bu ifadeler LGBTİ kimlikleri destekler nitelikte olsa bile, aslında bu bireyleri ötekileştiren yargılar içermektedir:

²⁷⁶ <http://alkislarlayasiyorum.com/icerik/226254/escinsel-askerlik-muayenesi-zenne-2011>, erişim tarihi: 23.12.2016.

²⁷⁷ <http://www.sinemalar.com/film/185401/zenne>, erişim tarihi: 23.12.2016.

²⁷⁸ A.g.e.

²⁷⁹ A.g.e.

“Bir eşcinsel olmadığım halde beni derinden etkiledi bu film... Keşke dünyada bir gün herkes için adalet olsa.” (27 Mayıs 2012)²⁸⁰

“Güzel bir film... Emeginize sağlık... Sevginin cinsiyeti olmaz. İçimize o sevgiyi bizi yaratan yüce varlık sokuyor. Kim ne derse desin çok duygulandım. İlla eşcinsel olmam gerekmez. Sevgiden yanayım. Sağ olun var olun.” (02 Ağustos 2012)²⁸¹

“Eşcinsel değilim ama bu filmi tam beşinci kez izliyorum. Ne bileyim filmin konusu, müzikler, çekim ve oyunculuklar bana çok sıcak geldi. Özellikle başroldeki üç oyuncu ve Can’ın annesi mükemmeller... Bu filmi izledikten sonra Ahmet Yıldız’ı araştırdım. Allah rahmet eylesin. Katili inşallah en yakın zamanda yakalanır ve cezasını çeker. Annem temizlik hastasıdır ve ben temiz değilim repliği iki haftadır kafamda dönüp dolaşıyor ve Ahmet’in babasına eşcinsel olduğunu söylemesi, o sahnelerde ben başka dünyalara gidiyorum. Eşcinsellere hayatlarında mutluluklar diliyorum. Onlar da normal insanlar gibi mutlu olmalı.” (24 Mart 2013)²⁸²

“Bense filmde bu kadar iyi iş beklemiyordum. Erkek arkadaşım dahi etkilendi. Hiç bilmediğimiz gerçekleri de öğrenmiş olduk; güldük, üzüldük, ağladık. Ama en üzücüsü yaşanmış olması :(film severlere tavsiye ediyorum çok.” (11 Şubat 2012)²⁸³

Eşcinsel olmadıklarını belirtme ihtiyacı duyan bu kullanıcılar aslında, LGBTİ bireylerin zaten “öteki” kimliklere sahip bireyler olduklarını kabul etmektedirler. Hymes’in belirttiği gibi, her bir konuşma, her bir cümle, bireyin içinde bulunduğu kültürün bir parçası olarak nasıl şekillenmektedir. Bu şekillenmenin analizinin yapıldığı konuşmanın etnografyası yaklaşımına göre de yukarıda aktarılan yorumları yazan bireyler, ülke topraklarında egemen olan heteronormatif kalıplar içerisinde belirlenen kadın ve erkek cinsiyet kimliklerini normal saymaktadırlar. Kullanıcılar, *“eşcinsel olmadığım halde, eşcinsel değilim...”* gibi ifadeler kullanarak kendilerini

²⁸⁰ <http://www.vizyonfilmizle...>

²⁸¹ A.g.e.

²⁸² A.g.e.

²⁸³ A.g.e.

LGBTİ bireylerden ayrı tutmakta ve onlar gibi olmayı olumsuz, ama yine de insani bir olgu olarak tanımlamaktadırlar. Bu şekilde eşcinsel olmadıklarını belirten kullanıcılar, diğer kullanıcılardan cinsel kimlikleri nedeniyle olumsuz tepki alma ihtimalini de ortadan kaldırmaktadırlar. Erkek arkadaşının dahi filminden etkilendiğini ifade eden bir kullanıcı ise, kurmuş olduğu bu cümleyle –“*erkek arkadaşım dahi etkilendi.*”–, iletişim çabasını heteronormatif kalıpla ve ataerkil kültür bağlamında oluşturmaktadır. Cümlede geçen “*dahi*” sözcüğü, ataerkil toplum düzeni içerisinde LGBTİ kimliklere erkeklerin çok daha olumsuz baktığını ifade etmektedir ve erkek arkadaşının bile filminden etkilenmiş olması, filmin önemli bir konuya başarıyla değinmesi, dolayısıyla da beğenilmesi anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan, filme dair olumlu yorum yapan LGBTİ kimliklere sahip olan kullanıcılar, filmin kendilerini anlattıklarını belirtirken, aynı zamanda yaşadıkları zorlukları ifade etmektedirler:

*“Bazı arkadaşların film hoşuna gitmemiş ama bence tam Türkiye’deki ve bir Müslüman ülkenin gay hayatını anlatmışlar. Çocuk çok yakışıklı ve şanslı, hiç olmazsa vefat olduktan sonra sevgilisi hatırlatıyor bunu. Ben Orta Asya’da yaşıyorum. Buna benzer bir sürü olay yaşadık. Benim de Ahmet’e benzer sevgilim var, 15 senedir dışarıdan bir birimize aşk dalgaları gönderiyoruz. Avrupa’da olsaydı beraber yaşırdık ama onun da benim de akraba meselesi var.” (21 Ocak 2016)*²⁸⁴

*“Evetttt, ben de bir eşcinselim. Bu filmi izlerken hıçkırığa hıçkırığa ağladım Sanki benim hayatımdı bu filmde anlatılan. Gay olduğumu ispatlamak için çektiğim o iğrenç resimlerim aklıma geldi. İsyan ediyorum. ALLAH’IM yeter artık canımı al yaşamak istemiyorum bu zalim hayatta. Rol yapmak istemiyorum aileme, çevreme. Kendim gibi yaşamak istiyorum... Bunu ben seçmedim... Lütfen sizlerden ricam Herkesi, her şeyi sevin. Sevgi nefreti yenecek en büyük silahtır.” (11 Eylül 2012)*²⁸⁵

²⁸⁴ A.g.e.

²⁸⁵ A.g.e.

“Gay olmak bizim tercihimiz değil. Biz böyle doğduk. Allah'ın yarattığını nasıl beğenmeyip eleştirebilir bir insan gerçekten acı verici bir durum! Gaylerin yaşaması çok zor bu ülkede ve dünyada!” (13 Ocak 2012)²⁸⁶

“Kimim, kimsin, kimsiniz, kimleriz. Sırf gay olduğumuz için ailemiz karşı kapı komşumuz, iş arkadaşlarımız ne tepki verirler diye yaşamak kendimizi suçlu ve kirli hissetmemiz yeri geliyor dayanılmaz katlanılmaz bir hal alabiliyor ne yazık ki. Evet, bir erkek seviyorum boylu, poslu, bıyıklı, kıllı... Bizimde hayatımız sizler gibi normaldir. İş güç sahibi, âşık olabilen, araba kullanabilen, yemek yiyebilen, yeri gelince ağlayabilen (İNSANLARIZ...) Homofobik olmaktan vazgeçin(...)Geçenlerde Ahmet Yıldız davasında 9. Duruşma görüldü ama babası hala ortalarda yok ne yazık ki. Erkeklik nedir? Savunmasız bir insanı sırf gay olduğu için öldürüp ortadan yok olmak mıdır?” (2012)²⁸⁷

Geertz'in, kültürün, bireyin kendi özüyle aslında toplumda ne olduğu arasındaki bağlantıyı sağlayan unsur olduğu şeklindeki ifadesini, bu yorumlarda görebilmek mümkündür. Kullanıcılar ait oldukları cinsel kimlikleri, toplumda oluşturulan kültür bağları içerisinde gizlemek durumunda kalmaktadırlar. Kültürel kalıplar sayesinde düzen ve yön verilen toplum yaşamı içerisinde, düzen bozan olarak görülmelerinin yarattığı tehlike algısı, kullanıcıların kendilerinin hem film içerisindeki Ahmet karakteriyle hem de Ahmet Yıldız'la özdeşleşmelerine ve isyan etmelerine neden olmaktadır. LGBTİ kimliklerin bir hastalık değil, doğuştan gelen bir durum olduğunu belirten bir kullanıcının ise, gen aktarımıyla oluşan bu cinsel yönelimlerin heteroseksüel cinsel yönelimler kadar “normal” olduğunu belirtmesi, toplumda anormal görülen olguyu normalleştirme çabasını, film üzerinden vermesi anlamına gelmektedir. “Normal” sözcüğü, bu noktada hayati önem taşımaktadır. İletişim kurma esnasında kültürel anlam ağının, belirlenen kalıplarla düzene uygun devam etmesi için, her şeyin “normal” seyrinde ilerlemesi gerekmektedir. Ancak LGBTİ kimliklere sahip bireyler yaşayışlarıyla bu durumu bozmakta, toplum düzeninde anormallikler oluşturmaktadırlar. Bu nedenle de tehdit olarak algılanmakta ve yok edilmek istenmektedirler. Bu yüzden kullanıcı, yorumunda *“Bizimde hayatımız sizler gibi normaldir.”* deme gereği duymaktadır.

²⁸⁶ <http://www.sinemalar...>

²⁸⁷ <http://www.turkcealtyazi.org/yorumlar/1934487/zenne-dancer.html>, erişim tarihi: 22.12.2016.

Araştırma kapsamında filmi izledikten sonra LGBTİ bireylere bakışlarının değiştiğini söyleyerek, Zenne filminin yarattığı farkındalığa vurgu yapan kullanıcı yorumları da tespit edilmiştir. Homofobik bir saplantı içinde bulunduğunu ve Zenne filmini izledikten sonra bu saplantıdan kurtulduğunu ifade eden bir kullanıcı, LGBTİ bireyleri ötekileştirdiğini, ancak filmi izledikten sonra görüşlerinin değiştiğini belirtmektedir:

“İtiraf ediyorum benim de homofobik saplantılarım vardı ve seyredemezdim. Hatta Milk filmini yarıda bırakmıştım. Bu film beni tedavi etti ve çok etkilendim. Şiddetle değil sevgiyle tavsiyemdir, mutlaka izleyin. Finalde yaşananlar ve belge arşiv muhabbetine inanmak istemiyor insan ama ne yazık ki gerçek. Oyunculuklara o kadar hayran oldum ki rol yapmadıklarını düşündüm bir ara. Bu film beynimi tokatladı.” (31 Mart 2014)²⁸⁸

“Bu filmden sonra eşcinsellere karşı görüşlerim değişti, çok sempatik geldiler, çok güzeldi.” (4 Ocak 2013)²⁸⁹

Çalışma kapsamında incelenen yorumlar içerisinde, filmde yola çıkarak LGBTİ kimliklere sahip bireylere yönelik olumsuz ifadeler içeren yorumlar bulunmaktadır. Olumsuz ifadeler içeren yorumlar, kullanıcılar arasındaki etkileşimin en yoğun olduğu yorumları oluşturmaktadır. Filme, LGBTİ kimliklere ve bu kimliklere sahip bireylere dair olumsuz yorum yapan kullanıcılara, LGBTİ kimlikleri ve bu kimliklere sahip bireyleri destekleyen kullanıcılar cevap vermektedirler. Ancak bu kullanıcıların cevap vermek amacıyla yazdıkları yorumlarda, karşıt düşüncedeki kullanıcılara hakaret içeren kelimeler bulunmaktadır:

“Rezil bir film... Amaç ne? Anlatılan ne? Sapıklık... Aykırılık... Rezillik.” (2 Aralık 2015)

“Pardon da filmde anlatılanı algılayamıyor isen bence bazı şeylerin kıt demektir. Sapıklık aykırılık ve rezillik ha... Bir insanın kendini 3 kelimedede betimlemesi bence bu.” (14 Aralık 2015)

“Geri zekalısın, açık ve net.” (17 Aralık 2015)

“Mal sen anlamasan da olur.” (6 Temmuz 2016)²⁹⁰

²⁸⁸ <http://www.sinemalar...>

²⁸⁹ A.g.e.

²⁹⁰ www.tekparthdkeyfi.com/izle/zenne, erişim tarihi: 24.12.2016.

“Hastasınız, hastalığınızı film çekerek başkalarına bulaştırmaya çalışmaktasınız. Bir an önce sağlığınıza kavuşmanız dileğiyle.” (Nisan 2016)

“Ne hastalığı be...” (Mayıs 2016)

“Bulaşıcı değil korkma özürülü...” (Temmuz 2016)

“Kamu spotlarına da küfür et o zaman. Orda da hasta insanlar var. Bulaşıyor mu sana? En büyük hastalık nefrettir. Sen hastasın.” (Eylül 2016)

“Nefret etmiyorum, hastalık olduğunu söylüyorum. Mental illness. Allah şifa versin.” (Eylül 2016).

“Kimse istemez böyle olmayı ama film yapılması saçma. Yakında bir 4. Cins çıkarsa onu da savunacak çıkar merak etmeyin.” (Eylül 2016).

“Mademki biz hastayız, bize bulaşma senin gibi beyinlere ihtiyacımız yok.” (Kasım 2016).²⁹¹

LGBTİ kimlikleri hastalık, sapıklık olarak tanımlayan kullanıcılarla, bu kullanıcılara karşılık benzer şekilde hakaret içeren sözcüklerle karşı yorum yapan kullanıcılar, kültürel anlam ağı içerisinde birlikte değerlendirilebilmektedirler. Toplumun sürekliliği içerisinde sağlanan kültürel ağın dışında yer alan LGBTİ bireyler ve bu bireylere karşıt görüşte olan kişiler de, dilde aynı dışlanmışlığa maruz kalmaktadırlar. Çünkü iki taraf da, benzer hakaretleri hak eden bireyler olarak görülmektedirler. Film sitelerinde, kullanıcılar arası zıt fikirler doğrultusunda yaşanan bu fikir ayrılıkları, hakaret boyutuna ulaşarak, tartışılan konudan uzaklaşılmasına neden olmakta ve kimi zaman site adminlerinden kimi zaman da kullanıcılardan tepki almaktadır:

“Bu site iyice zıvanadan çıktı. Şu yorumlara bakıyorum da bazı kendini bilmezler nasıl da önyargılı ve çirkin tabirlerle konuşuyorlar... Madem anlayamıyorsun at gözlüklerin var ne işin var bu sitede ne yorum yapıyorsun? Bu site herkesin izlediği filmlerle ilgili yorum yazdığı fikir alışverişlerinde bulunduğu bir sitedir. Kişisel özelliklere hakaret etmek veya küfür etmek için kullananlara acıyorum...” (13 Ocak 2012)²⁹²

İncelenen yorumlar içerisinde filmin konusuna ve dolayısıyla LGBTİ kimliklere sahip bireylere olumsuz yaklaşan kullanıcılar, düşüncelerini üç kavrama

²⁹¹ <https://www.youtube.com/watch?v=5Vf3fxQ0pWI&t=3s>, erişim tarihi: 24.12.2016.

²⁹² <http://www.sinemalar...>

dayandırmaktadırlar. İlk olarak, kullanıcıların yorumlarında LGBTİ kimliklerin uygunsuzluğunu açıkladıkları kavram dindir:

“Hangi dinde ve görüşte olursanız olun: Eğer doğaya aykırı bir yol izlemişseniz doğanın sizi normal kabul edip ona göre muamele göstermesini bekleyemezsin. Kutuplarda yüzmeye çalışmak gibi bir şeydir eşcinsellik ya da ateş beni yakmaz deyip yanardağın alevlerinin içine doğru yürümektir. Dönen çarka çomak sokup “yahu bu çark neden hala dönmüyor” demekten vazgeçilmeli... Konu o dramı anlatmanın ötesinde eşcinsellere (filmdeki elemanın deyimiyle i...lere) acınası bir perspektifle bakılmasına yoğun çaba şeklinde tamamlanmış. İlk bölümden yola çıkarak hiçte acınası bir durum yok ortada bilakis eşcinsellerin varlığında bozulan toplum acınası bir duruma düşüyor. Anlamak isteyen...” (30 Haziran 2012)²⁹³

Bu yoruma karşı olarak yorum yapan başka bir kullanıcı ise, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin doğaya aykırı değil, tam tersine doğanın bir parçası olduklarını ifade etmekte ve yaşam hakkına bütün canlılar gibi sahip olduklarını belirtmektedir. Üstelik, farklılıklara karşı ön yargılı olunmasını, engelli bireyler üzerinden örneklemektedir:

“Türkiye’de engelli komşu istemeyenlerin oranı %80miş, sadece eşcinsellik değil konu, bize benzemeyen kimseye tahammülümüz yok, o yüzden hala memleketimizde insanların eli kendi çocuklarının kanlarıyla kirleniyor (töre, namus, eşcinsellik vs vs vs).” (21 Temmuz 2012)²⁹⁴

Din temelinde, LGBTİ bireylere karşıt bir tutum sergileyen bir diğer kullanıcı ise, Zenne filmini izlemeden, sadece duyduğu veya okuduğu bilgilerle filmin konusu ve azınlık cinsiyet kimliklerine sahip bireyler hakkında yorum yapmaktadır:

“Filmi izlemedim, .izlemeyi de düşünmüyorum... Buraya sadece düşüncemi ve kendi yorumumu katmak istedim. Film yapılır beğenilir, etkileyici de olabilir, bir sorunu temsil ediyor da olabilir, bu film başka türlü düşünen insanları da anlatabilir. Ama Müslüman bir insan eşcinselliği asla savunamaz. Bir erkeğin bir erkekle hayat kurmasını veyahut birlikte olmasını asla asla

²⁹³ <http://www.vizyonfilmizle...>

²⁹⁴ A.g.e.

savunmaz. Bunu ben değil Müslümanlığı seçen insanın inandığı kitap söyler onun Rabbi söyler. Haaa Müslüman olmayanlar savunabilir... Şunu da söylemeliyim. Evet, bir erkek bir erkeğe ilgi duyabilir, bu vardır inkâr etmiyorum. İsteyen istediğini de yapar. Ama bir Müslüman asla bunu yapmaz. Çünkü Müslüman olan bir kişi bunun ALLAH'ın bir sınaması olduğunu düşünür...” (22 Ocak 2012)²⁹⁵

Çalışmanın ikinci bölümünde söz edilen LGBTİ kimliklerin tek tanrılı dinlerde yasak olduğu savı, LGBTİ bireylere olumsuz yaklaşan kullanıcılar tarafından da benimsenmektedir. Lût kavminin cezalandırılmasının ardından normal kabul edilmeyen bu kimlikler, toplumun kültürünü oluşturan normlar için bir tehdittir. Bu nedenle, kullanıcıların LGBTİ kimliklerini ve filmi eleştirirken kurdukları cümlelerde, dini sözcükler bulunmaktadır.

İncelenen film sitelerinde rastlanılan bir diğer olumsuz eleştiri ise, askerlik olgusu üzerinedir. Çalışmanın “Türkiye’de Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış” başlıklı ikinci bölümde araştırılan LGBTİ kimliklere sahip bireylerin askerlik yapmak veya yapmamak için gerçekleştirmeleri gereken yasal mevzuat süreçlerine dair filmin işlediği noktalar, kullanıcılar tarafından eleştirilmektedir. Ek olarak, askerlik yapmak istemeyen bireylere karşı hakaret içeren ifadeler kullanan kullanıcılar, Türkiye topraklarında askerlik yapmanın gerekliliğine değinmektedirler:

“Daha önce hiç bir filmi izlediğime pişman olmamıştım. Ama bu filmde çok pişman oldum, üzüldüm, utandım kendimden. TÜRK ORDUSU bu kadar mı rezil edilir bu kadar mı kötülenir yazıklar olsun. Benim filmdeki gayliğe karşı herhangi bir kötü düşüncem yok yanlış anlaşılmasın. Ben sadece TÜRK ORDUSUNA yapılan hakaretlere ve aşağılayıcı laflara kırgınım. ORDU bu lafların hiçbirini hak etmemektedir. Başımızdakiler sağ olsun insanlarımız bile kendine ordusuna düşman oldular. Söyleyecek söz kalmadı. Yazıklar olsun!” (26 Ocak 2012)²⁹⁶

Kullanıcılar, film içerisinde Türk Ordusuna hakaret edildiğini ifade ederken, askerlik yapmanın bir erkeğin onuru olduğunu belirtmektedirler. LGBTİ kimlikli bireylerin askerlik ortamında tacize ve belki de tecavüze uğramamak için gitmemeyi

²⁹⁵ <http://www.sinemalar...>

²⁹⁶ A.g.e.

tercih ettiklerini ve bu tercihin karşılığında almaları gereken raporu temin etme sürecinde maruz kaldıkları işlemleri ise sorgulamamaktadırlar.

Filmi ve konusunu beğenmediğini ifade eden kullanıcıların yanında, homofobi boyutunda olmasa da LGBTİ kimliklere sahip bireylerden hoşlanmadığını ifade eden bir kullanıcı ise, filmin konuyu işleyişini beğendiğini ifade etmekte ve filmi eleştiren, aynı zamanda LGBTİ bireyleri hakarete varacak ifadelerle eleştiren kullanıcıları da “örümcek beyinli” olarak nitelendirmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen yorumlarda tespit edilen son unsur ise toplumsal yaşam içerisinde uyumsuz görülen LGBTİ kimliklere sahip bireylere ve dolayısıyla bu bireyleri işleyen Zenne filmine yönelik olumsuz yorumlardır:

“Gerçekten de konusu güzel. Töre cinayetlerini de çok açık anlatıyor. Ama bir şeyler söylemek istiyorum, bizler anlı şanlı Osmanlıdan gelip Türk insanı olarak yaşıyoruz. Herkesin cinsel hayatına saygım var ama bir Türk insanına homoseksüellik pek yakışmıyor aga.” (14 Mart 2013)²⁹⁷

“Homoseksüelite, biseksüelite bir toplum da sadece ayıplanır bir yaşam biçimi. Film eşcinsel yaşamın sadece bir parçasını almış. Gerçek yaşam da daha farklı... Filim daha da işlenebilirdi. Ama homo yaşamın öğrenilmesi açısından bir başlangıç olabilir. Kaç hetero izledi ya da baskın gizli kendini keşfetmeyen ya da kaç karşıt?” (16 Nisan 2014).²⁹⁸

“Filmi izlemedim, izlemem de. Eşcinselliği konuşturup kabullendirmek adına çekilmiş bir film gibi duruyor bence. EŞCİNSELLERİN YAŞAMA HAKKI OLAMAMALI. UYGUN Bİ TEDAVİ İLE TEDAVİ EDİLMELİ. TEDAVİ OLMAYAN ÖLDÜRÜLSÜN.” (6 Nisan 2015)²⁹⁹

“Eşcinselliğin bir sapıklık ve hastalık olduğunu düşünen biri olarak, film çok güzel gerçeği yansıtmış, bu kavramın doğasını ortaya koymuş, sinema sanatının inceliklerini kullanarak işin hakkını vermiş diyebilirim.” (2012)³⁰⁰

²⁹⁷ <http://www.filminiizle.com/zenne-izle.html>, erişim tarihi: 25.12.2016.

²⁹⁸ A.g.e.

²⁹⁹ A.g.e.

³⁰⁰ <http://www.turkcealtyazi...>

“İğrenç... Bu hastalığı onaylayamam. Ya tedavi olacak (Tövbe) ya da itlaf. Başka bir açıklama olamaz.” (14 Ekim 2011)³⁰¹

“... LGBT'lere karşı bu tarz ötekileştirmeler, onlara hastalıklı gözle bakılması ve en kötüsü varlıklarına dahi tahammül edilememesi (sosyal statüsü yüksek olup cinsel yönelimleri bu yönde olan insanlarla bir alıp veremedikleri yok, insanların gücü kime yeterse)... Film vermek istediği mesajlarla anlam yüklü Ahmet Yıldız cinayetiyle paralel olarak eşcinselliği işlemesi falan ama homofobik olan birinin izlemesi için pek elverişli değil gibi. Can'ın dans ettiği sahneler ya da Ahmet'in diğer sahneleri homofobik birini daha da soğutabilir daha da önyargılı düşüncelere saplanmasına olanak sağlayabilir gibi.” (17 Kasım 2012)³⁰²

“Çok seviyesiz bir filmdi. İzlerken iğrendim buram buram top kokuyo bu film.” (10 Ağustos 2012)³⁰³

Yukarıda belirtilen yorumlar içerisinde, LGBTİ kimliklere sahip bireyleri hasta olarak gören, Türk örf ve adetlerine uygunsuz kimliklere sahip bireyler olarak tanımlayan kullanıcı yorumları bulunmaktadır. LGBTİ kimliklerin bir sapıklık olduğunu düşünen kullanıcılar yorumlarında, LGBTİ bireylerin ya tedavi olması ya da ölmelerinin gerektiğini belirtecek kadar ileri gitmektedirler. Bu ifadeler, Türkiye topraklarında benimsenen, toplumsal yaşamın olmazsa olmazı sayılan ataerkil kültür kodlarının kullanıcılara sağladıkları destek ile kullanılabilir. Diğer taraftan, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde toplumu batılılaştırmak için İslamiyet temelli ataerkil düzene sahip Türkiye'nin bu şekilde değiştirildiğini ifade eden kullanıcılar da bulunmaktadır. Bu düşüncüyü destekleyen başka bir kullanıcı ise, siyasi liderlere seslendiğini ifade ederek Türklüğü bozan bu kimliklerin yok edilmesini talep etmektedir. LGBTİ bireylerin ötekileştirilmesi ve tehdit olarak algılanan bu Ötekilerin yok edilmesinin talep edilmesi, Geertz'in göz kırpması örneğinde olduğu gibi bilinçli, çokça provası yapılmış, alay etme amaçlı ve kültürel anlam ağı içerisinde yer bulan bir eylemdir. Bu eylemi en çok destekleyen unsur ise, yorumlarda LGBTİ kimliklere ve bu kimliklere sahip bireylere yönelik alaycı ve

³⁰¹ <http://videonuz.ensonhaber.com/izle/zenne-fragman-turkce>, erişim tarihi: 23.12.2016.

³⁰² <http://www.sinemalar...>

³⁰³ A.g.e.

hakaret ögeleri içeren tanımlamalardır. Son olarak ise, herhangi bir siyasi, dini ya da toplumsal dayanağı sebep göstermeden, LGBTİ kimliklerin içinden sadece bir tanesinin nasıl olduğunu anlayamadığını ifade eden bir kullanıcı yorumu tespit edilmiştir:

“Bir kadının lezbiyen olmasını anlayabilirim ama bir erkeğin gay olmasını asla anlayamıyorum kadın gibi bir varlık varken neden insan gay olur.” (2012)³⁰⁴

Mevcut yorumun ilk okuyuşta kültürel bir kod içerisinde yazılmadığı düşünülebilirken, dikkatli incelendiğinde, aslında tam olarak da ataerkil kültür kodları içerisinde yazıldığı anlaşılmaktadır. Ataerkil düzenin sağladığı kadının ikincil, bakılan ve estetik olan yargısının bir dışı vurumu olan bu yorumda, kullanıcı tarafından lezbiyen olmanın anlaşılır ama gey olmanın anlaşılabilir olduğu ifade edilmektedir. Bu noktada, etnografik bakış açısı önem kazanmaktadır. Örneğin, çıplaklığın kusursuz vücudun sergilenmesi olarak görüldüğü Antik Yunan’da erkek vücudunun kadın vücudundan daha estetik kabul edilmesi ve erkek cinsiyetine ait heykellerin çıplak, kadın cinsiyetine ait heykellerin ise kıyafetli şekilde oluşturulması, dönemin mevcut kültürel anlam ağını yıllar sonra bile anlatmaktadır. Kadın bedeni estetik bulunmamaktadır, sergilenemez değildir. Kadının toplumsal yaşam içinde yer almaması, toplumsal düzenin devamını sağlamaktadır.³⁰⁵ Günümüz Türkiye’inde ise kadın yine Antik Yunan’daki gibi, erkekten sonra ikincil sırada olan ama estetik ve cinsellik bakımından bakılan, çıplak olması istenen cinsiyettir. İşte tam da bu nedenle oluşturulmuş ve düzeni sağlama temelinde kabul edilmiş toplumsal anlam ağı içerisinde kullanıcı, iki kadının cinsel olarak beraberliklerini onaylarken, iki erkeğin cinsel birlikteliğini onaylamamaktadır.

İncelenen 34 film ve video sitesine ek olarak sosyal medya uygulamalarında, da Zenne filmine dair izleyici yorumlarının bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Bu kapsamda incelenen sosyal medya uygulamaları, *Facebook*, *Instagram* ve *Twitter* olmuştur. *Facebook*’ta bulunan Zenne filminin resmi sayfasında sadece 31 beğeni bulunmakta ve çalışmanın sorunsalıyla ilgili herhangi bir yorum yer almamaktadır. *Instagram*’da ise, film ile ilgili 29 açık paylaşım (*public post*) bulunmakta ve 2 tanesi video 27 tanesi fotoğraf olan paylaşımların altında, *zennedancer* hashtagiyle

³⁰⁴ <http://www.turkcealtyazi...>

³⁰⁵ Duygu Kocabaş Atılğan, “Antik Yunan’da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili”, **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, 10, yaz 2013, s.26.

yönetmenlere ve filme dair sevgi sözleri ve destek simgeleri (*emojileri*) içeren toplam 47 yorum bulunmaktadır. Bu yorumlardan hiçbirisi, çalışmanın araştırma soruları ile bağlantılı herhangi bir ifadeye sahip değildir. Bu nedenle, *facebook* ve *instagramda* çalışmanın sorunsalına uygun paylaşım ve yorumlara rastlanamamıştır. *Twitter*'da ise Zenne filmine dair, 03.01.2011-07.11.2016 tarihleri arasında “zennefilmi” *hashtagi*yle 1105 adet *tweet* atıldığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sorunsalı ve araştırma soruları ile ilgili olarak toplam 231 adet *tweet* bulunmaktadır. 208'i filme dair olumlu görüş bildiren yorumlar olurken, 23 tanesi olumsuz içeriğe sahip yorumlardır.

Twitter'da Zenne filmine dair olumlu yorum yapan kullanıcıların, incelenen film sitelerinde tespit edilen olumlu yorumlara benzer düşünceler barındırdığı gözlemlenmiştir. Filmin cinsiyet ve cinsel kimlik ayrımında, toplumun oluşturduğu etkenleri gözlemlendiklerini belirten kullanıcılar, bu nedenle filminden etkilendiklerini ifade etmektedirler. Diğer taraftan ise, filme ve film üzerinden LGBTİ kimliklere sahip bireylere hakaret eden kişileri de eleştiren yorumlar bulunmaktadır:

“Zenne filmi için ibne filmi diyenlerin Athena klibini³⁰⁶ yere göğe
 sığdıramadıklarını gördükçe Satürne kaçmak istiyorum
 #lgbti”. (5 Ekim 2016)

Toplumda mevcut olan ikiyüzlülüğe değinen kullanıcının, iki sanat eserinde de konunun LGBTİ kimliklere sahip bireyler olduğunu, ancak tepkilerin ise bambaşka olduğunu belirtmesinin, kültür kodlarında saf dışı bırakılan LGBTİ kimliklerin yarattığı ikilemlik nedeniyle olduğu ifade edilebilmektedir. Zenne filminin çekildiği tarih olan 2012 yılından sonra, konuyla ilgili farkındalık çalışmalarının belirgin şekilde artması, hemen her ilde oluşturan LGBTİ derneklerinin aktif çalışmalar yapmaya başlaması, gerçekleştirilen Onur Yürüyüşleri ve çekilen belgeseller, bu kimliklere sahip bireylerin varlıklarının görünür kılınabilme ihtimalini arttırmıştır. Tıpkı film sitelerinde Zenne filmini izledikten sonra fikrinin olumlu yönde değiştiğini ifade eden kullanıcılar gibi, toplumda da yaşanan farkındalık ve kabullenmeler, LGBTİ bireyleri daha görünür hale getirmiştir. 2016 yılının son aylarında gösterime giren Athena'nın “Ses Etme” şarkısına çekilen klip ise, bu farkındalık sürecinde izleyici karşısına çıkmıştır. Bu nedenle, Zenne

³⁰⁶ *Ska* ve *punk rock* grubu olan Athena'nın LGBTİ kimliklere sahip bireylerin toplum içinde yaşadıkları olumsuzlukların anlatıldığı, başrolde yine bu kimlikteki bireylerin oynadığı, “Ses Etme” parçalarına çektikleri klip.

filmine yapılan eleştirilerin niceliği kadar klip için eleştiri gelmediğini ima eden kullanıcı, bu durumu eleştirmektedir. Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise, LGBTİ kimliklere sahip bireylere dair farkındalığın artmasına paralel olarak, nefret söylemlerinin de devam etmesidir. Zira klipte transseksüel ya da travesti bireylerin erkekler tarafından beğenilmeleri ancak buna rağmen bastırılan bu beğeni duygusunun karşısında nefretle linç edilmeleri de önemli bir ikilemdir. Türkiye toplumları içerisinde oluşturulan kültür kodları ve kodların yarattığı anlam ağı, heteronormatif kalıplar dışındaki cinsel yönelimleri dışlamaktadır. Bu nedenle dışarıda bırakılan cinsel kimliklere sahip bireylere karşı duyulan herhangi bir beğeni, toplumdaki heteroseksüel bireyler tarafından bastırılmakta ve bu bireylerin olmadıkları gibi davranmalarına neden olan, ikiyüzlü özellikler barındıran davranış modelleri sergilemelerine yol açmaktadır.

Filmde konunun işlenişini beğenen, ancak LGBTİ kimliklere karşı duran, homofobik özellikler barındıran yorumlar da tespit edilmiştir:

“Lan demin zenne midir nedir o filmi izledim. Hayata bakış açım değişiyodu lan az daha. İbne olcaktım lannn!!! Ne s..m film yapıyorsunuz amk!” (17 Ocak 2013)

“Zenne ile korku dolu dakikalar, bildiğin korku filmi!! geçmiş olsun :)” (29 Mart 2012)

“Beyler ZENNE iyi güzel film ama içinde çok ibne var ya. Yani film ibne filmi ama ibne filmi diye de herkes mi ibne olmak zorunda be ibneler?” (31 Ocak 2012)

Yukarıda ele alınan yorumlar, Konuşmanın Etnografyası yaklaşımı çerçevesinde oluşturulan kültür kodlarını destekleyen unsurlara sahip yorumlardır. Örneğin ilk yorumda filmde etkilendiğini belirten kullanıcı, LGBTİ kimliklere karşı takındığı homofobik tavrın neredeyse yok olacağını ve bu kimlikleri normal karşılayacağını ifade etmektedir. Filmle ve işlediği konuyla dalga geçen yorumların bulunduğu tespit edilen bu çalışma içerisinde incelenen yorumların sonucunda, gözlemlenen en güçlü etmen toplum baskısı olmuştur. Toplumun yarattığı ve sürekliliği sağlamak amacıyla baskıladığı heteronormatif ilişki kalıpları bireyleri, LGBTİ kimliklere sahip bireyleri kabul etmemeye zorlamaktadır:

“ ‘Zenne’yi izlemeden i.e filmi diyen kaç kişi vardır?” (31 Oca 2012)

“Zenne filmi boyunca her küfre gülen, filmde ki karakterleri anlamak yerine dalga geçen laleler bu kadar mantık ve his sahibisiniz beyinsizler” (29 Ocak 2012)

“Şimdi Zenne'deyim ve sinemadaki erkek nüfusu 1. O da filmi beğenmemiş. Neden sonucu da siz kurun eşek değilsiniz.” (28 Ocak 2012)

“Zenne ile salondaki homofobikleri tanıyalım. Yan koltuktaki adamdan kız arkadaşına; ‘Bu filmi izlediğimizi hiç kimseye söyleme.’ ” (14 Ocak 2012)

Filmi merak ederek ya da arkadaşının daveti üzerine filmi izlemeye giden, ama gittiğinden kimsenin haberinin olmamasını isteyen erkek bireylere, filmi izlemeyi reddeden erkek bireylere ve ön yargılı davranan erkek bireylere dair yorumlar, çalışma kapsamında incelenen tweetlerde dikkat çekmektedir. Erkek egemen toplum düzeni içerisinde –tıpkı filmde Can’ın ve Ahmet’in “askerliğe elverişsiz” raporu alırken maruz kaldıkları cinsiyetçi söylemler gibi–, kadın cinsiyeti üzerinden oluşturulan hakaret ifadeleri, erkekler için asla maruz kalmamaları gereken tanımlar olarak görülmektedir. Erkek olmak, adam olmak demektir. Bu nedenle toplumun benimsediği anlam ağına göre birincil, güçlü ve maskülen olması gereken erkek, LGBTİ kimlikleri destekleyen, bu kimliklere sahip bireylerin toplumda maruz kaldığı şiddete, ayrımcılığa değinen filmleri izlememeli, izlese de beğenmemelidir. Toplum içinde erkekler için herhangi bir başka cinsel yönelime destek olmak, kabul edilebilir bir şey olarak görülmemektedir. Bir kullanıcı bu durumla ilgili olarak, toplum tarafından gerçekleştirilen yaftalamaya oyuncuların bile maruz kalabileceğini belirtmektedir:

“Zenne filmi çok gerçekçi görünüyor. Şunu itiraf etmek lazım başroldeki erkeğin üstüne bir kimlik yapııştırılacak.” (18 Ocak 2012)

Son olarak inceleme sonucunda, Zenne filminin vizyona girdiği tarihten dört gün sonra 17 Ocak 2012 tarihinde Akit gazetesinde film ile ilgili çıkan “Eşcinsellerden Kültürel Atak” başlıklı habere³⁰⁷, aşağıda aktarılan örnek yorumdaki gibi tepki içeren çok sayıda tweetle karşılaşmıştır:

³⁰⁷ Ayrıntılı bilgi için bkzn. “YENİ AKİT: ‘ZENNE, Sapıkların Filmi’ ”, <http://www.afilifilintalar.com/yeni-akit-%E2%80%9Czenne-sapiklarin-filmi%E2%80%9D>, erişim tarihi: 25.12.2016.

“Zenne filmini "sapıkların filmi" olarak lanse eden akit gazetesi, insanların kimliklerine saygı duyulması gerektiğini öğrenemeyecek kadar” (20 Ocak 2012)

Fahrettin Dede tarafından yazılan yazıda, LGBTİ kimlikleri normalleştirme çabasında olduğu ileri sürülen Zenne filmi oldukça olumsuz ifadelerle eleştirilmiştir. Kullanıcılar, insani hakları ihlal ederek toplumda yaşayan bir grup bireyi dışlayan yazı hakkındaki eleştirilerini dile getirmekte, LGBTİ kimliklerine ve bu kimliklere sahip bireylere saygı duyulması gerektiğini ifade etmektedirler.

Zenne filminin kullanıcı türevli içerik oluşumuna imkân veren çevrimiçi platformlarda, filmi izleyen kullanıcılar tarafından nasıl yorumlandığı sözlüklerde de incelenmiştir. Ekşi sözlük, Uludağ sözlük, İnci sözlük, İTÜ sözlük ve *Instela* bu incelemenin gerçekleştirildiği sözlüklerdir. Sözlüklerde “Zenne” ve “Zenne dancer” başlıklarıyla arama yapılmıştır. İlk ve son veri giriş tarihleri, çalışmanın araştırma soru cümleleri ile ilgili olan/olmayan yorum sayıları ve toplam yorum sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo 3.3. Kullanıcı Türevli İçerik Oluşturulan Sözlüklerde Zenne Filmine Dair İstatistikî Bilgiler Tablosu

SÖZLÜK İSMİ	İLK VE SON VERİ GİRİŞ TARİHLERİ	YORUM TÜRLERİ VE SAYILARI	TOPLAM YORUM SAYISI
Ekşi Sözlük	05.01.2011 23.11.2016	- 241 Adet İlgili Yorum 24 Adet İlgisiz Yorum	265
Uludağ Sözlük	23.05.2006 25.10.2016	- 68 Adet İlgili Yorum 23 Adet İlgisiz Yorum	91
İTÜ Sözlük	03.11.2011 27.07.2014	- 52 Adet İlgili Yorum 12 Adet İlgisiz Yorum	64
İnci Sözlük	02.06.2010 18.04.2014	- 27 Adet İlgili Yorum 7 Adet İlgisiz Yorum	34
Instela	20.05.2005 20.07.2014	- 50 Adet İlgili Yorum 10 Adet İlgisiz Yorum	60

Tabloda listelenen sözlüklerde incelenen, çalışmanın araştırma soruları ile ilgili olan yorumlardan olumlu içeriklere sahip yorumların çoğunun, incelenen film sitelerinde ve *Twitter*'da karşılaşılan yorumlara benzer oldukları tespit edilmiştir. Kullanıcılar heteroseksüel olduklarını vurgulama ihtiyacı hissederek, yine de filmde etkilendiklerini ve LGBTİ bireylerin artık Ötekileştirilmemeleri gerektiğini ifade etmektedirler:

“Boğazımı düğümleyen film. Türkiye’deki homofobiye tokat gibi bir eleştirir. Bu ülkede “öteki” olmak ne demek, tüm toplumun ittiği eşcinsel oğluna, bir annenin hiç değişmeyen saf sevgisi ne demek, doğulu bir eşcinselin üzerindeki baskı ne demek, ‘annem temizlik hastasıdır ve ona göre ben kirliyim’ dedirten ruh hali ne demek, kendin olmaya çalışmak, olabilsen de hayatının hep zor olması ne demek, sokakta yürüyememek ne demek anlatan film.” (20.01.2012)³⁰⁸

Film sitelerinde filmi izleyip beğenen ve etkilenen kullanıcıların yorumlarına benzer şekilde, filmin LGBTİ kimliklere sahip bireylerin toplumda karşılaştıkları muamelelere ilişkin farkındalık yarattığını ifade eden kullanıcılar, bu gerçeğin filmde “insanın yüzüne tokat gibi vurduğunu” ifade etmektedirler.

“Eşcinselliğin halka doğru düzgün anlatılabilmesi, empati kurulabilmesi bakımından son derece başarılı bir eserdir. Emeği geçenlere saygılar...” (28.06.2014)³⁰⁹

“Bazı acılar aktarılmalıdır. Söylenmelidir. Zenne de böyle bir filmidir. Acının, çaresizliğin ve dürüstlüğün filmidir. Bırakın tekniği mekaniği, çok konuşmayın. Ortada bir acı var. Kol gibi bir gerçek var. Yürek var. Ölüm var ölüm.” (18.04.2016)³¹⁰

Benzer şekilde, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin dışlanmaması gerektiğini, çünkü cinsiyet denilen kavramın toplumun öğretileri sonucu oluştuğunu belirten kullanıcı yorumlarına rastlanmıştır. Kız çocuklarının *Barbie* bebeklerle, erkek çocuklarının ise oyuncak arabalarla oynaması gerekliliğinin oluşturulduğu toplum

³⁰⁸ <https://www.itusozluk.com/goster.php/zenne/sayfa/7>, erişim tarihi: 26.12.2016.

³⁰⁹ <http://www.uludagsozluk.com/k/zenne/4/>, erişim tarihi: 26.12.2016.

³¹⁰ <https://eksisozluk.com/zenne--58950?p=26>, erişim tarihi: 25.12.2016.

kültür kodları içinde, kabul edilebilen cinsiyetlerin de belirlendiği kullanıcılar ifade edilmektedir. Dolayısıyla toplumun normlarına uygun tercihlerle yaşayan kullanıcılar kendilerini şanslı, LGBTİ bireyleri ise şanssız olarak tanımlamaktadırlar:

“... Bittiğindeyse bir damla gözyaşı ve boğazda düğümle, helal olsun cesur insanlara dedirten film olmaya hak kazanıyor. Ve sonrasında ciddi bi sorgulamaya girişiyorsunuz. Sonuç olarak, şu toplumun lanet normlarına uygun(!) doğup büyüdüğüm için şanslı ama bir o kadar da suçlu hissettim adeta. O adamların benden ne eksigi vardı hâlbuki. Yaşamayı onlardan daha mı fazla hak ediyordum.” (13.12.2013)³¹¹

İncelenen sözlükler içerisinde dikkat çeken bir başka nokta ise, sözlük kullanıcılarının cinsiyetçi tavırla yorum yaptıklarını belirten bir kullanıcı yorumu olmuştur.

“Cinsiyetçiliğin bu kadar yüksek olduğu bir sözlükte hak ettiği değeri doğal olarak göremeyen film.” (18.02.2012)³¹²

Bu önemli bir yorumdur. Çalışmanın çıkış sorunsalı çerçevesinde, filmin yaratılma ve konuyu işleme noktasında oluşturduğu anlam ağından öte, filmi izleyen ve yorum yapan kullanıcıların bir süre sonra filmden uzaklaşarak gerçek hayatta yaşayan LGBTİ kimliklere sahip bireylere yönelik olumsuz ve dışlayıcı tavırlar içine girmeleri, çalışılması gereken sosyolojik tabanlı bambaşka bir sorunsalın daha varlığını işaret etmektedir.

Filmi sinemada izlerken yaşadıkları olaylar üzerinden kişilerin LGBTİ kimliklere sahip bireylere bakışlarını eleştiren kullanıcı yorumları da, toplumda oluşturulan kültürel anlam ağını sorgusuz sualsiz kabul eden bireyleri örneklemesi açısından önemli olan ve çalışma içerisinde yer verilen yorumlardandır:

“Pek yapmadığım bir şeyi bana yaptıran film, beddua etmeyi. Ağır beddua edeceğim. Daniel ve Ahmet'in sevişme sahnesinde kahkahalara boğulan arka koltuktaki kadın! Sevecek-sevişecek kimsen olmasın dünya gözüyle. Demek bunlara 40 film çeksen de boş. O kadar emin ki sevişmenin sadece heteroseksüellere ait bir eylem olabileceğine. Nasıl bir zihniyet, nasıl bir ruh

³¹¹ <https://www.itusozluk.com/goster.php/zenne/sayfa/7>, erişim tarihi: 24.12.2016.

³¹² <http://www.uludagsozluk.com/k/zenne/2/>, erişim tarihi: 24.12.2016.

hali, anlatabilen beri gelsin. (bir ağır beddua da aynı sahnede yanımdaki koltukta olup sevgilisi olduğunu tahmin ettiğim diğer yanındakine "iğrenç" diyerek yorumunu paylaşmayı ve erkekliğini ispatlamayı görev bilen xy kromozomluya! Bundan sonra yapacağın her seksten iğrensin!) Hani anketler oluyor ya "eşcinsel komşu ister misiniz?" falan diye, büyük oranda da hayır çıkıyor. Yukarıda saydığım şahıslar beyinlerini yaklaşık bir dakika çalıştırıp sonra filmi tekrar izleyip aynı sahnede aynı tepkiyi verebilecek şahıslar ise mümkünse komşum olmasınlar. Sinema alışkanlığı olmayan homofobik komşularıyla iyiyim ben. En azından filme gelip böyle zavalıca hareketlere girmiyorlar.” (17.01.2012)³¹³

“Önümüzdeki koltukta 3 kişi vardı. Biri genç bir çocuk, diğerleri de yetişkin bir kadın ve bir erkek. Can’ın annesi ile sarılarak yattığı sahnede birbirlerine sarılıp öyle ağladılar ki, zaten ağlamaktan helak olmuş bünyem bir defa daha sarsıldı.” (19.02.2012)³¹⁴

Pek çok ailede, bu kimliklere sahip bireylere Can’ın ailesinde olduğu gibi destek verilemediğini de ekleyen kullanıcı, sadece din ile ilgisi olmayan bu olumsuz yaklaşımların, toplumsal kalıpların ve töre olgusunun etkisiyle de pekiştiğini ifade etmektedir. Kullanıcı yorumunda, Müslüman olan ve dinin gereklerini yerine getiren annesinin bile herkesin yaşamına hoşgörülle yaklaştığını ve biraz toleransın herkese iyi geleceğini eklemektedir.

Sözlüklerde incelenen yorumlarda, filmin izleyicilere yanlış yönlendirmeler yaptığını düşündüklerini ifade eden kullanıcı yorumlarına rastlanmıştır. Filmde, LGBTİ kimliğe sahip olan bireylerin, ailelerindeki baba figürünün eksiliğinden bu cinsel kimliklere yöneldikleri algısının oluşturulduğunu ve yine film içerisinde annelere cinsel yönelim ile ilgili çok fazla yüklenildiğini ifade eden yorumlar bulunmaktadır. Ülkenin doğusunda kadının, filmde Ahmet’in annesi gibi söz sahibi olmadığını belirten kullanıcılar, filmin izleyicileri yanlış yönlendirdiğini ileri sürmektedirler. Diğer taraftan Ahmet’in annesinin dini temel alan acımasızlığının, dindar olan bütün insanları yansıtmadığını ekleyen kullanıcı yorumları da inceleme esnasında tespit edilmiştir. “*Dindar insanlar hastalıklı*” şeklinde lanse edilen bu

³¹³ <https://eksisozluk.com/zenne--58950?p=12>, erişim tarihi: 25.12.2016.

³¹⁴ <https://eksisozluk.com/zenne--58950?p=18>, erişim tarihi: 25.12.2016.

olgunun, aslında tam da kendilerine yapıldığı için eleştirdikleri hareketlere benzer bir hareket olduğu eleştirisi de, yine aynı kullanıcı tarafından eklenmektedir.³¹⁵

Sözlüklerde yapılan yorumlarda da *Twitter*'da olduğu gibi, *Zenne* filmi ile ilgili *Yeni Akit*'te yazılan makaleye yönelik eleştirel yorumlar bulunmaktadır. LGBTİ kimliklere dair apolitik bir bakış sergilediklerini ifade eden kullanıcılar bile, *Yeni Akit* gazetesinde yazılmış olan makaleyi ayıp ve insanlık dışı bulduklarını belirtmektedirler.

Diğer taraftan filme ve LGBTİ kimliklerine dair olumsuz yorumlar yapan kullanıcılara, sözlüklerde de rastlanmıştır:

*“Mide zaafiyeti yaşatan movie. Allah vergisi midir, tercih midir bilemem de hiç hoş değilmiş la. Nasıl izledim de nasıl bitirdim filmi bilmiyorum. Hele o almanla bizim urfalinın sahnesi. Aman aman!” (02.02.2012)*³¹⁶

*“Gerçek hayattan beyaz perdeye uyarlanan film imiş kendisi. Çok konuşulmuştu ben de merak ettim tabi... Etkilendim mi? Hayır. tamamen saygı içerisinde, empati kurmaya çalışarak, ne bileyim ön yargılı olmadan düşünmeye çalışıyorum ama olmuyor arkadaş. Midem bulanıyor. Evet açık net midem bulanıyor. Filmin sonunu yeminle zor getirdim.. Hayır aykırı bi kere, bu tarz ilişki insanın doğasına, fıtratına, neslinin devamına, sağlığına, düzene her şeye aykırı. Bir erkek ve bir erkek daha ve ve bi ilişki. Allah'ım çok korkunç. Tabi ki herkesin kendi kararı seçimi, bilmem nesi ama yine de içgüdüsel bi duygu ya da adı her neyse işte bastırılabilir önüne geçilebilir gibi. Böyle bi seçimden dolayı bi insanın öldürülmesi tabi ki normal değil. Ama tiksiniyor insan işte, hem o seçimi yapandan hem de o seçimi yaptığı için evladını öldürenenden!!” (02.06.2012)*³¹⁷

“Gay kafasıyla yapılmış heteroseksüel izleyiciye empati yaptırmayı becerememiş, kurgusu problemlili, karakterleri yüzeysel işlenmiş bir filmidir.

³¹⁵ <https://eksisozluk.com/zenne--58950>, erişim tarihi: 25.12.2016.

³¹⁶ <http://www.uludagsozluk...>

³¹⁷ <https://www.itusozluk.com/goster.php/zenne/sayfa/5>, erişim tarihi: 26.12.2016.

İşlediği önemli konu dolayısıyla içeriğinin daha iyi kotarılmasını ve kör göze parmak bir iş olmamasını dilerdim.” (06.02.2012)³¹⁸

Heteronormatif kalıplarla bezeli toplumun var oluşunu sağlayan kültür kodları, düzenin bozulmaması için tehdit olarak gördüğü grupları her zaman dışlamayı tercih etmektedir. Çalışma kapsamında incelenen diğer çevrimiçi topluluklarda olduğu gibi, sözlüklerde de bu kodları benimsemiş ve sorgulamadan öğretileri kabul etmiş kullanıcılar bulunmaktadır. Normalin ya da olması gerekenin insanlık tarihi içinde çokça değişen yargıları –pagan dinlerinde anaerkil toplum düzeninin tek tanrılı dinlerde ataerkil düzene dönüşmesi gibi–, içinde bulunduğu toplumu şekillendirmeye devam etmektedir. Bu nedenle, bu yargılarla donatılan kullanıcılar, LGBTİ kimliklere sahip bireyleri Zenne filmi üzerinden hakaretle, aşağılamayla ya da dalga geçmeyle dışlamaktadırlar. Bu tavırlar, onlar için yapılması zorunlu hareketlerdir. LGBTİ kimliklere sahip bireyleri izlemenin “mide bulantısı” yaratıyor olması konuşmanın etnografyası yaklaşımıyla ele alındığında, bu ifadeyi sarf eden kullanıcılar tarafından LGBTİ kimliklere sahip bireylerin açık ve net bir şekilde dışlandığını belirtmek mümkündür.

Son olarak, incelenen sözlük yorumlarında tespit edilen, filmin istediği kadar dikkat çekici olsun, homofobik ya da LGBTİ bireylere olumsuz yaklaşan bireylerin görüşlerinde herhangi bir değişiklik yaratmayacağına dair yorumların varlığıdır. Film 2012 yılında izlediğini belirten bir kullanıcı, izlediği dönem içerisinde filmin etkili olmadığını, türünün tek örneği olması nedeniyle izleyiciler tarafından çarpıcı bulunduğunu ifade etmektedir. Film izlerken yanındaki kişinin filmde etkilendiğini ve duygulandığını ancak düşüncelerinde en ufak değişiklik olmadığını, kişinin homofobikliğinden bir şey eksilmediğini ekleyen kullanıcı, LGBTİ bireylere karşı var olan bu olumsuz algının bir filmle değişmeyecek kadar köklü olduğunu vurgulamaktadır.³¹⁹ Yine bir başka kullanıcı, filmde sonra LGBTİ kimliklerine ve bu kimlikleri içeren bireylere dair mevcut olumsuz görüşlerde herhangi bir değişikliğin yaşanmamasının, filmin suçu olmadığını ifade etmektedir. Bu kullanıcı değişikliğin, çocukluktan beri o şekilde beyinlere işlenen bir yargı olan homofobinin, hemen yok olacak bir düşünce yapısı olmaması nedeniyle gerçekleşemediğini de

³¹⁸ <https://eksisozluk.com/zenne--58950?p=17>, erişim tarihi:25.12.2016.

³¹⁹ <https://eksisozluk.com/zenne--58950>, erişim tarihi:25.12.2016.

eklemektedir.³²⁰ İster bir filmle olsun, ister bir yürüyüşle olsun bütün çabalara rağmen LGBTİ kimliğe sahip bir birey olmadan, LGBTİ kimlikli olmanın anlaşılamayacağını öne süren bir kullanıcı ise, diğer bireylerin en azından LGBTİ kimliklere sahip bireyleri eleştirmeden, onlara sadece saygı duyarak, bu bireylerin hayatlarını kolaylaştırabileceklerini ifade etmektedir.³²¹

3.3.3.1. Değerlendirme

Her toplumda, düzenin devam etmesi ve sürekliliğin sağlanması amacıyla, toplum üyelerinin oluşturulan kurallar bütüne uymaları beklenmektedir. *Geertz*'in kültür kavramında belirttiği gibi, tarihsel olarak taşınmış ve somutlaşmış olan sembolik formların oluşturduğu kavramlar sistemi, güçlünün hayatta kalmasını ve yaşamını devam ettirmesini sağlarken, güçsüzü yok etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın uygulama bölümünde Yorumsal Kültür Kuramı'na ve Konuşmanın Etnografyası yaklaşımına göre analiz edilen *Zenne* filminde oluşturulan LGBTİ kimliklere sahip karakterlerin de, filmin sonunda ya canlarını ya da renklerini kaybederek hikayedeki rollerini tamamlamaları bu nedenledir. Karakterler, güçlü ya da bütün olan kültürel kodlar içerisinde ya oldukları gibi kalarak hayatlarından vazgeçeceklerdir –Ahmet– ya da renklerinden vazgeçerek hayatlarına devam edeceklerdir –Can–. Türkiye'de koyulmuş olan kurallar çerçevesinde, toplumun kullandığı semboller LGBTİ kimlikler ekseninde incelendiğinde, *Zenne* filmi, toplumsal bağlamda oluşturulan anlamı açığa çıkarmaktadır. Gerçek bir hikayeden esinlenilerek oluşturulan senaryo, Türkiye'de LGBTİ kimliklere izin verilmeyen bir toplumsal bağlamın mevcudiyetini gözler önüne sermektedir. Bu mevcudiyetin destekleyicisi ise, netnografi yöntemiyle incelenen çevrimiçi topluluklardaki kullanıcı yorumları olmuştur. İncelenen film sitelerinde, sosyal medya uygulamalarında ve kullanıcı türevli içerik oluşturulan sözlüklerde, gerek olumlu gerek olumsuz yorumlar olsun kullanıcılar, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin toplumda ötekileştirildiğini kabul etmektedirler. Yorumlarda kullanıcıların tercih ettikleri sözcükler, kullanıcıların azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine dair fikirlerini yazma eylemi ile ortaya çıkarmalarını sağlamaktadır. Dil, bu yorumlarda LGBTİ kimlikler özelinde, toplumsal bir kullanıma bürünmekte ve oluşturulan anlam, kelimeler ve kelimelerin kullanım biçimleriyle açığa çıkmaktadır. Çalışmanın

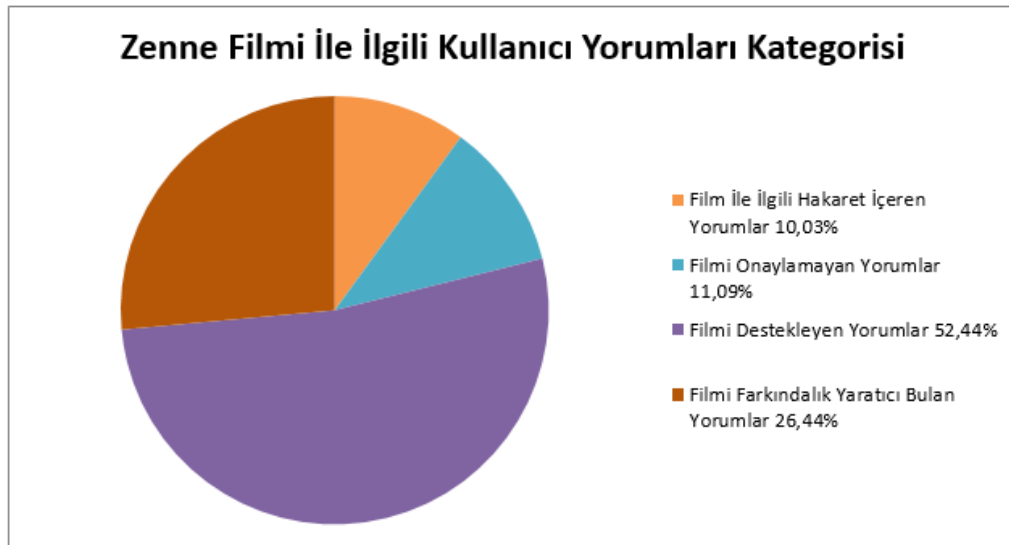
³²⁰ A.g.e.

³²¹ A.g.e.

araştırma sorularından biri olan “Çevrimiçi sitelerde (çevrimiçi film ve video izleme siteleri, sosyal medya uygulamaları ve kullanıcı türevli içerikli sözlükler) içerik oluşturan kullanıcılar tarafından Zenne filmi nasıl karşılanmıştır?” sorusu, netnografik yöntemle incelenmiş ve çalışmanın kapsamına uygun olarak incelenen olumlu ve olumsuz toplam 1127 yorumun, toplumda LGBTİ kimliklere ve bu kimliklere sahip bireylere olan bakışın Zenne filminin sonunda belirtildiği biçimde olduğu konusunda hem fikir ifadeler içerdiği görülmüştür. Gerek dini inanç nedeniyle, gerek örf adet nedeniyle, gerek askerlik nedeniyle, gerekse kişisel düşünce nedeniyle olsun, LGBTİ kimlikleri hoş karşılamayan kullanıcılar, bu kimliklere karşı düşüncelerini değiştirmek istememektedirler. Kullanıcılar arasında yaşanan etkileşimlerin büyük oranda olumsuz yorumlar üzerine olduğu, özellikle LGBTİ kimliklere sahip bireyler hakkında olumsuz cümleler yazan kullanıcılara cevap veren kullanıcıların da, LGBTİ kimliklerin destekleme amacıyla karşı kullanıcılara yönelik kurdukları cümleleri hakaret içeren sözcüklerle oluşturuldukları, incelemenin tespitlerinden biri olmuştur.

İncelenen yorumlarda Zenne filmi üzerinden LGBTİ kimliklere sahip bireylerle ilgili kullanıcı görüşlerini; destekleyici, farkındalık yaratıcı bulan, onaylamayan ve hakaret içeren olarak 4 ana kategoriye ayırmak mümkündür.

Tablo 3.4. İncelenen Çevrimiçi Platformlarda Zenne Filmine Dair Kullanıcı Yorumları Kategorisi ve Yüzdeleri

Yukarıda elde edilen veriler incelendiği zaman, Zenne filmi üzerinden LGBTİ kimliklere sahip bireyleri destekleyen kullanıcı yorumlarının fazla olduğu gözlemlenmektedir. Ancak, her ne kadar incelenen çevrimiçi uzamlarda farklı

görüşlerin harmanladığı yorumlar mevcut olsa da – olumlu yorumların çoğunlukta olduğu-, LGBTİ kimliğe sahip olan ya da bu kimliklere sahip bireyleri destekleyen kullanıcılar, son noktada filmin acı bir gerçeği ortaya koyduğunu belirtmekte ve toplumsal bir dönüşüm olmadığı sürece, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin dışlanmaya, aşağılanmaya ve hatta öldürülmeye devam edeceklerini ifade etmektedirler, bu bireyler gizli LGBTİ kimliklerine sahip olsalar bile:

“İnsanlar bu filmi ve benzerlerini izleyecekler, üzülecekler ruhları daralacak anlayış gösterecekler, sabah uyanacaklar yine aynı yüz buruşturuş yine aynı iğrenmeyle bakacaklar. Acı olan bu. Asla gerçekten saygı duymayacaklar.”
(19 Şubat 2014)³²²

³²² <http://www.filimadami.com/film/34936/zenne-dancer/>, erişim tarihi: 20.12.2016.

SONUÇ

Gündelik yaşamın sürekliliğini sağlama noktasında bir takım pratikler, toplum tarafından kabul edilmekte ve kurallaştırılmaktadır. Bireyler, oluşturulan bu kurallar çerçevesinde yaşam pratiklerini şekillendirmekte ve etraflarındaki kişilerle bu pratikler üzerinden iletişim kurmaktadır. *Michel de Certeau* gündelik hayatın iki kesit üzerinden düzenlendiğini belirtmektedir. Bu kesitlerden ilkinin, toplumsal düzeni oluşturan sistem içerisinde kabul gören ve görmeyen davranışlar meydana getirmektedir. Sokağın toplumsal alanında görünür olan ve kıyafetle, görgü kurallarıyla (selam alma/verme, hal hatır sorma, kibar sözler gibi), yürüyüş ritmiyle kamusal uzam içerisinde kabul gören ya da kabul görmediği için kamusal uzamdan kaçınan davranış özelliklerine sahip bireyler, gündelik hayatın ilk düzlemini oluşturmaktadır. İkinci kesit ise genelden özele doğru bir ilerlemeyle, dar bir alandaki, mahalle içerisindeki davranışları içermektedir. *Certeau*, bu noktada davranış biçiminden umulan simgesel kazançlar üzerinde durmaktadır. İyi davranmanın neyi kazandıracağı sorusundan yola çıkarak, topluma uyma edimini “kumbara” sistemine benzetmektedir. Her birey, kendi kişisel güdülerinden vazgeçerek var olabilmesini sağlayan toplumsal uzlaşımları kabul ettiğinde, toplum içinde kabullenilme, aitlik hissetme gibi bir takım simgesel kazançlar sağlamaktadır. Bu kazançlar için ödenen bedelle –her koşulda uyum sağlamak– birey, simgesel kazançların yanında aynı zamanda bir toplum sözleşmesinin de ortağı haline gelmektedir.³²³

Certeau'nun belirttiği gündelik yaşam pratiklerinin zeminini oluşturan toplum normlarına uygun davranma ve kaybedilen özgürlük karşılığında toplum içinde aidiyet bulma olguları, Türkiye topraklarında LGBTİ kimliklere sahip bireyler için çok daha şiddetli biçimde yaşanmaktadır. Kendi kimliklerinin dışavurumuyla hareket ettikleri takdirde toplumun uygunluk ölçütünü geçemeyen LGBTİ kimliklere sahip bireyler, ancak kimliklerini açığa çıkarmadıkları müddetçe toplumla uyumludurlar ve ancak bu şekilde “kumbara”ları dolmaktadır.

³²³ Michel de Certeau, Luce Giard, Pierre Mayol, **Gündelik Hayatın Keşfi II**, çev: Çağrı Eroğlu, Erkan Ataçay, Ankara: Dost Kitabevi, 2009, ss.30-31.

Toplum içerisinde gündelik yaşam pratiklerinin ilk elden süregeldiği yer olan mahalle, birincil ve ikincil ilişki türlerinin temelini oluşturmaktadır; toplumsal bir varlık olan Ötekiyle kurulan ilişkinin uzamıdır. Bireyin evinden çıktığı an itibarıyla –sokakta yürümesi, dükkândan alışveriş yapması vb.– istemli ya da istemsiz kültürel bir edim içinde bulunması gereken yerdir. *Certeau* mahalleleri, bireyin kendi ikametinden önce var olan toplumsal işaretler ağına sorgusuz sualsiz sokan bir uzam olarak betimlemektedir. Komşuluk, mekanların görünümüleri gibi toplumsal işaretler ağı temelinde gerçekleşen ikilikler –iç/dış, gitme/gelme vb.–, gündelik pratikler içerisindeki –ev/iş, sıcak/soğuk, eril/dışıl, etken/edilgen gibi– diğer ikiliklerle kesiştiğinde birey üzerinde gel-git yaratmaktadır. Çünkü ikilikler kesişiminden ortaya çıkan bağ her zaman, bireyin kendisi ile fiziksel ve toplumsal dünya arasında yer alan bir bağıdır.³²⁴ Birey bu bağlar içerisinde ya tutunacak ya da kaybolacaktır. Toplumsal uyum kodları içerisinde yolunu bulmaya çalışan bir birey, ancak toplumun gösterdiği bağı seçerse sosyalleşme sürecini tamamlayabilmekte ve “sosyal karışma”yı gerçekleştirebilmektedir. Uyumun dışında kalanlar yani Ötekiler, kendilerine dair sahip oldukları bilinci korumaya çalıştıkları sürece, toplum tarafından yok edilme sorunuyla karşılaşabilmektedirler. Bu nedenle de geri çekilme edimi, toplumun ötekileştirdiği bireyler için olmazsa olmazdır.

Çalışmanın 2.1. bölümünde de sözü edilen Trans Hande Kader’in 2016 yılında yakılarak öldürülmesi örneği (s.41), Hande’nin kendi kimliğini dışa vurması ve bu kimlikle yaşamak istemesinin, toplumun normları ve pratikleriyle uyuşmaması sonucu meydana gelen bir eylem örneğidir. Kendi bilincini geri çekmeyen Hande, “kendi mahallesinde” toplum tarafından ölümle cezalandırılmıştır.³²⁵ Hande’nin kimliğinin ötesinde yaptığı meslek de, toplum tarafından dışlanmasının gerekçelerinden biri olarak gösterilmektedir. Hande hem trans hem de seks işçisi bir birey olarak, toplumun gerek kültürel gerekse gündelik yaşam ağı içerisinde yer alamayacak özelliklere sahiptir. Hande, bu şekilde toplum dışına itilen, hatta yok edilen LGBTİ kimlikli bireylerden sadece biridir. Çalışmanın örneklemini oluşturan *Zenne* filminin senaryosunu oluştururken esinlendiği Ahmet Yıldız cinayeti de, farklı unsurlarla ama aynı amaçla gerçekleşmiş eylemlerden biridir.

³²⁴ De Certeau, *Gündelik Hayatın...*, ss.35.

³²⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rengin Arslan, “Hande Kader cinayeti: Kimse sesimizi duymuyor”, **BBC Türkçe**, 20.08.2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37141548>, erişim tarihi: 18.01.2017.

Hemen her alandaki toplumsal normların, pratiklerin, kabullerin ve kuralların zaman içerisinde yaşanan sosyolojik, politik, ekonomik ve teknolojik değişimlerle doğru orantılı olarak dönüştüğü göz önüne alındığında, temsillerin de değiştiğini ifade etmek mümkündür. Toplumu oluşturan bireylerin kendi aralarındaki iletişimi ortak zeminde ve anlaşılır kılma noktasında hayati öneme sahip olan temsiller, aynı zamanda basmakalıp yargıları da beraberinde getirmektedir. Çalışmanın 2.1. bölümünde bahsedildiği gibi, sinemanın da gelişmiş bir temsil sistemi olduğundan hareketle (s.41), toplum içindeki temsillerin bireyler üzerindeki etkilerinin olumlu ya da olumsuz yönde değişiminde, sinemanın önemli bir güce sahip olduğu belirtilebilmektedir. Bu noktada, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin toplum pratikleri içerisindeki yerleri ekseninde bu çalışma, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine yönelik temsillerin toplum içerisinde nasıl görüldüğünü ve LGBTİ kimliklerin Türkiye sinemasındaki temsillerinin toplumdaki LGBTİ kimliklere yönelik mevcut algıya etkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu etkinin araştırılması aşamasında örneklem olarak seçilen film, Caner Alper ve Mehmet Binay tarafından çekilen ve 2012 yılında vizyona giren Zenne filmi olmuştur.

Çalışma, Zenne filmi özelinde LGBTİ kimlik temsillerinin filmlerde yarattığı anlam ağını irdeleme ve yaratılan anlam ağı biçiminin filmin izleyicileri tarafından nasıl karşılandığını analiz etme amacı taşımaktadır. Amaç doğrultusunda çalışma boyunca sorulan “LGBTİ kimlikler Türkiye toplumunda nasıl görülmektedir?”, “Türkiye’de LGBTİ kimliklere sahip bireylerin karşılaştıkları toplumsal, hukuki uygulamalar nelerdir?”, “Türkiye’de LGBTİ kimliklere sahip bireyler varoluşları için nasıl mücadele etmektedirler?”, “Zenne filminde kimlik ayrımları ne şekilde yapılmıştır?”, “Film içerisinde LGBTİ kimlikler nasıl aktarılmaktadır?”, “Filmdeki diğer karakterler, toplumun kültür anlam ağı içerisinde LGBTİ kimlikli karakterlere nasıl bakmaktadırlar?” ve “Film izleyicileri Zenne filmindeki LGBTİ karakterler hakkında ne düşünmektedirler?” gibi soruları cevaplandırmak üzere çalışma, üç bölüme ayrılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde amacı, sorunsalı ve çıkış sorularını oluşturan kavramlar açıklanmıştır. İlk olarak kimlik kavramı ele alınmıştır. Toplumsal düzenin sürekliliğini sağlayan en önemli etkenlerden olan kimlik, gerek cinsel, gerek etnik, gerekse sosyal olsun her gruptaki kişinin/lerin, toplumda yer edinmek için sahip olması gereken bir olgudur. Bireyin içinde yaşadığı topluluğa aidiyetini belgeleyen

kimlik, ben/biz ve Öteki/ler ayrımını yapmayı, böylece güvenli yaşam alanının sınırlarını çizmeyi sağlamaktadır. Toplum içinde ya da toplumlar arasında kimlikler üzerinden gerçekleştirilen sosyalleşme sonucunda, kimlikler de sosyalleşmektedir. Ait olunan kimliklerle birlikte sosyal, ekonomik statü, etnik ve cinsel konumlar belirlenmektedir. Bu noktada, çalışmanın temelini oluşturan cins kimlikleri irdelenmiştir. Öncelikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin birbirlerinden farklı tanımlamalar olduğu ifade edilmiştir. Toplumsal cinsiyet kavramı, toplumun cinsiyetler üzerinden oluşturduğu toplumsal roller üzerinden kurgulanmaktadır. Bu nedenle kadın ve erkek, cinsiyetlerinin gerektirdiği toplumsal rollere uygun yaşamalıdır. Benimsemek ve uygulamak zorunda oldukları rolleri olması gerekene ne kadar uygun yerine getirirlerse, içinde yaşadıkları toplumdaki konumlandırılmaları da o kadar sağlam ve köklü olmaktadır. Türkiye toplumu içindeki toplumsal cinsiyet rollerine dair sorun, ataerkil düzen içerisinde kadını ikinci ve edilgen bir durumda bırakıyor olmasıdır. Bu nedenle, gerek Türkiye’de gerekse dünyada ataerkil sistemin egemen olduğu toplumlarda, kabul edilmiş olan genel geçer toplumsal cinsiyet rolleri sorgulanmaktadır. Farklı yaklaşımlar toplumsal cinsiyet rollerinin oluşumunu irdelemektedir. Cins kimliklerine yönelik kuramsal yaklaşımlar çalışmanın birinci bölümünde alt başlık açılarak incelenmiştir (ss.14-27).

Psikanalitik yaklaşım içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri, pek çok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Örneğin, *Jacobson*, toplumsal cinsiyet rollerinde ataerkil düzenin baskın olması nedeninin altında, kız çocuklarının yaşadıklarını düşündükleri, oğlan çocuklarının ise sahip olma ihtimalini içselleştirdikleri hadım edilme korkusunun yattığını belirtmektedir. Kız çocuğunun eksik olduğunu kabullenmesiyle başladığı sosyalleşme süreci, anneyi örnek alarak oğlan çocuklarının arkasında gelişen bir dişilik rolüne dönüşmektedir. Oğlan çocukları da bilinçsizce sahip oldukları hadım edilme korkusunu bastırmak amacıyla, eril bir grubun parçası olmaktadır. *Freud* ise, toplumsal cinsiyet rollerinin temelinde ödipal kompleks yattığını ileri sürmekte ve asıl olarak erkek ve heteroseksüel egemen düzenin nedeninin, oğlan çocuklarında hem babası tarafından hem de eşcinsel dürtüler tarafından dişileşerek oluşan hadım edilme korkusu olduğunu belirtmektedir. *Butler*, farklı bir açıdan ödipal kompleksi ele almaktadır. İster psikanalitik olsun isterse sosyolojik bakış olsun, kadının her şekilde maskelendiğini ve kadının eksik olan olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle kadının eksiği –penis yoksunluğu– gizlenilmek, geri planda tutulmak zorundadır. *Irigaray*, kız çocuğunun hadım

edilmişliğini hiçbir şekilde değiştiremeyecek olmasının, melankoliğe sebep olduğunu aktarmaktadır. Bu nedenle de, artık hissedilemez bir duruma gelen penis yoksunluğu, kadınlar için melankoliğe dönüşerek psikanalitik bir norm halini almaktadır.

Feminist kuram ise, cinsiyet ve toplum cinsiyet ilişkisini ele almaktadır. Feminist yaklaşıma göre, mevcut ataerkil düzen içinde cins kimlikleri, eril tahakküm altında şekillenmektedir. Yaklaşım, bu düzen karşısında çalışmalar gerçekleştirmektedir ve “kadın” kimliğinin var olduğunu belirten söylemler üretmektedir. Feminist kuramın öncülerinden *Simone de Beauvoir*, “*Kadın doğulmaz, kadın olunur.*” diyerek, kadının ve rollerinin toplum tarafından oluşturulmuş olduğunu ifade etmektedir. Feminist yaklaşım, kendi içinde farklı türlere ayrılmaktadır. Kadının özel alan ile sınırlı kalması fikrine karşı duran liberal anlayış, kadının bir birey olarak kabul edilmesini ve kadının kendisini geliştirebilecek potansiyele sahip olması gerektiğini ileri sürmektedir. Kadınların kapital sisteminin yarattığı baskıya karşı direnmelerini savunan Marksist feminizm ise, kadınlara yapılan baskının ve erkek egemen düzenin son bulmasının tek yolunun kapital sistemin yok edilmesi olduğunu iddia etmektedir. Marksist feminizm ile radikal feminizmin birleşiminden oluşan Sosyalist feminizm, kadın ve erkek iki cinsiyetin de toplumun dayattığı katı toplumsal cinsiyet rollerinden kurtulup özgür olmaları gerektiği düşüncesine sahiptir. Öz kuram ise, toplumsal cinsiyet rollerini cinsellik temelinde ele almaktadır. Cins kimlikleri arasındaki kültürel fark, dişil zevklerin açığa çıkmasıyla kapanacaktır. Öz kuramı benimseyen feministler çoğunlukla eşcinseldirler ve dişiliği, dişil zevklerin önemini dile getirmektedirler.

Çalışmada ele alınan son yaklaşım ise, sosyolojik yaklaşımdır. Modern günümüz toplumlarında ortaya çıkan eril tahakkümün yapısını ikili karşıtlıklar temelinde açıklayan *Bourdieu*’ya göre, erkek egemen düzenin yapısı, cinsiyetlendirilmiş bir evrenin yaratılması ile oluşmaktadır. Düzenin biyolojik doğaya indirgenmesi ile eril düzen meşruluk kazanmakta ve elde ettiği bu meşruluğun sürekliliğini *habituslar* ile korumaktadır. *Goffman* ise, ataerkil düzen içerisinde kabul gören toplumsal cinsiyet rollerini, insan benliğindeki gerilimle açıklamaktadır. Kişisel benlikle toplumsallaşmış benlik arasındaki çatışma, bireyde gerilim yaratmaktadır. Bireyin anlık olarak yapmak istedikleri ile toplumun bireyden bekledikleri arasındaki ikilem, bireyin arada kalmasına neden olmaktadır. *Goffman* ayrıca, toplum içerisinde bireyin konumlandırılmasını damgalama kavramı ile açıklamaktadır. İtibarsız ve itibarsızlaşabilecek şeklinde ikiye ayırdığı damgalama

kavramına göre birey, toplum tarafından görünen ve görünmeyen özellikleri ekseninde konumlandırılmaktadır; fiziksel engelli (itibarsız damgalama) ya da LGBTİ kimliklerinden birine sahip olması (itibarsızlaşabilecek damgalama) gibi.

Birinci bölümünün son kısmında ise çalışmanın öznesini oluşturan azınlık toplumsal cinsiyet kimlikleri tanımlanmış, LGBTİ kısaltmasının açılımını oluşturan lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, travesti ve interseksüel kimlik tanımlamalarının ne anlama geldiği aktarılmıştır (ss.27-34). Ayrıca *queer* kuramı incelenmiştir. Tuhaf anlamına gelen *queer* kelimesi kullanılarak oluşturulan bu kuram ilk olarak, lezbiyen ve gey bireylerin bu kimlikleri nedeniyle damgalanmaları ve toplumdaki dışlanmalarıyla ilgilenmektedir. Ancak, kuramın ele aldığı sorun sadece bu kadarla sınırlı değildir. *Queer* kuramı, toplum içindeki egemen güçler tarafından oluşturulmuş sınıflandırmaların içine yerleşmeyen istek ve arzu biçimlerini ifade etme amacı taşımaktadır. Bu ifadeyi gerçekleştirecek kavramsal ve pratik olgular geliştirmeye çalışmaktadır. Kuram, homofobik politikalarla karşı dursa da, aynı zamanda cinselliğin ekseninde yaratılan kimlik politikalarına da karşı bir tutuma sahiptir. Bireyin her kim ise o şekilde kamusal alanda var olma özgürlüğüne sahip olması gerektiğini savunan kuram, sadece bedenle değil, bilgi ile de ilgilenmektedir. Heteroseksüel ve homoseksüel olarak basit bir ikili cinsel anlayışa karşı durarak tüm farklı cinselliklere açıktır. Bu noktada *Butler*'ın *queer* kuram özelinde, hiçbir terimin bir diğerini ele geçirmemesi gerektiğini belirtmesi önemli bir ayrıntıdır. *Queer* kuram, cinsel özgürlüğün savunucusudur.

Birinci bölümde ele alınan kavramlar ışığında, çalışmanın ikinci bölümünde LGBTİ kimlik temsillerinin Türkiye toplumsal yaşamında nasıl karşılandığı ve Türkiye sinemasında nasıl gerçekleştirildiği incelenmiştir. İnceleme öncesi, temsil kavramı tanımlanmış ve sinema ile ilişkisi kurulmuştur. Bireyin ait olduğu ya da olmak istediği bir topluluğun kurallarına uyarak bu kurallar adına davranması anlamına gelen temsil kavramı, *Hall* tarafından bir sistem olarak nitelendirilmektedir. Toplumdaki bireyler arasında iletişimi sağlayan temsiller, bu iletişimi sağladıkları için aynı zamanda sosyal niteliğe ve gündelik yaşam pratikleri içinde önemli yere sahiptirler. Böylece sosyal temsiller aynı zamanda toplumsal algıları da oluşturmaktadır. *Moscovici*'ye göre sosyal temsiller, hegemonik, serbest bırakılmış ve tartışmalı temsiller olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Hegemonik temsiller, tek tip üyelerden oluşan politik ya da bir ulusun veya farklı bir şekilde yapılanmış herhangi

bir makro birimin içinde oluşmaktadır. Serbest bırakılmış temsiller, toplumda etkileşim içinde bulunan alt gruplarla ilişkili temsillerdir. Son olarak, tartışmalı temsiller ise, toplumsal çatışmalar içerisinde gerçekleşen bir toplumdaki anlaşmazlıklarla ilişkili temsillerdir. Bu tip temsiller, politik fikirlerde olduğu gibi zıtlıklar üzerinden belirlenmektedir. Bu noktada, bütün bu temsil türleri geniş kitlelere ulaşma özelliğine sahip sinemada da kullanılmakta, toplumdaki bu temsiller kurgulanarak çeşitli anlatılar oluşturulmaktadır. *Mulvey*, sinemada oluşturulan temsiller ile ilgili olarak eril tahakkümün meşrulaştırıldığını, bu nedenle sinemada baskın ataerkil düzen tarafından şekillendirilen görme biçimlerinin sorgulanması ve alışık olunan sosyal temsillere ilişkin soruların sorulması gerektiğini belirtmektedir. Eril tahakkümün oluşturduğu toplumsal normlar ve kurallar doğrultusunda kabul edilmesi ve edilmemesi gereken kimlik temsilleri belirlidir. Bu savdan hareketle çalışmanın ikinci bölümünde ağırlıklı olarak, Türkiye toplumunda Ötekilerden olan ve çalışmanın öznesini oluşturan LGBTİ kimlikler, bu kimliklerin temsilleri ve bu kimliklere sahip bireylerin gündelik toplum yaşamında karşılaştıkları zorluklar üzerine yapılan incelemeye yer verilmiştir (ss.42-72). “Türkiye’de Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış” başlığı altında gerçekleştirilen inceleme “Din Bağlamında Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış”, “Hukuk, Siyaset ve Askerlik Bağlamında Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakış”, “Türkiye’de Toplumun Azınlık Toplumsal Cinsiyet Kimliklerine Bakışı ve LGBTİ Bireylerin Yaşadıkları” ve “Türkiye’de LGBTİ Hareketleri ve Dernek Oluşumları” olmak üzere dört alt başlık altında incelenmiştir. Tek Tanrılı dinlerde, heteroseksüel yönelimler haricindeki cinsel yönelimlerin kabul edilmediği irdelenmiş, Kutsal kitaplarda da yer alan bu yasağın nedeninin, heteroseksüellik dışındaki farklı cinsel yönelimlerin sadece bedensel hazların doyumuna odaklanmış olmasına ve insanın temel yaşam amaçlarından olan/olması beklenen üreme edimini gerçekleştirmemesine dayandığı sonucuna varılmıştır. Tanrı’ya, doğaya kısaca yaşamın döngüsüne karşı bir başkaldırı olarak görülen bu cinsel yönelimler ve kimlikler günahkârlıkla bir tutulmuştur. Ancak heteroseksüellik dışında kalan cinsel kimliklerin ve yönelimlerin hoş karşılanmaması ve cezalandırılması sadece tek Tanrılı dinlerde karşılaşılan bir olgu değildir. Benzer bir kuralın Zerdüştlük, Hinduizm gibi çok Tanrılı dinlerde de görülüyor olması, bu yasağın aynı zamanda kültürel bir boyuta da sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de LGBTİ kimliklere dair hukuksal bir takım düzenlemeler bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından 1988 yılında Türk Medeni Kanunu’nun 29. Maddesine eklenen bir fıkra ile kabul edilen transseksüellerin varlığı, LGBTİ kimliklere dair ülkede gerçekleştirilen ilk hukuksal uygulamadır. Bu fıkra ile trans bireyler, ait oldukları cinsiyetin kimliğine sahip olma hakkı kazanmıştır. 1988 yılından günümüze kadar geçen süre içerisinde de, özellikle trans bireylerin ameliyat haklarına dair çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu noktada eklenmesi gereken önemli bir noktanın, ülke hukuk düzenlemesinde trans bireyler için oluşturulan maddelerin yanında eşcinsel evliliklere dair hiçbir madde bulunmaması olduğu ifade edilmelidir. Diğer taraftan Türkiye siyasi yaşamı içerisinde, parti tüzüğüne LGBTİ hareketle ilgili olarak birtakım maddeler ekleyen ilk iki parti ÖDP ve DEHAP olmuştur. Ülke tarihi içerisinde yaşanan bu tür olumlu gelişmelerin yanında yine de, özellikle Türkiye siyasi yaşamında LGBTİ kimliklere dair çeşitli dışlayıcı söylemler gerçekleştirilmiştir. Azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine ve bu kimliklere sahip bireylere yönelik gerçekleştirilen olumsuz davranışlar ve ifadeler, 2015 Türkiye İlerleme Raporu’nda da belirtilmektedir (ss.46-47). Türkiye’de LGBTİ kimliklere yönelik askeri düzenlemelerin de, hukuk ve politika alanlarıyla paralellik gösterdiği ifade edilebilmektedir. LGBTİ kimliklere sahip bireylerin askerliğe elverişsiz raporu alma sürecinde karşılaştıkları uygulamaların ağırlığı, gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle görece düzeltilmiş olsa da, hala ayrımcılık ve aşağılama içeren özellikler taşımaktadır. Özellikle 1980 askeri darbesi sürecinde kendi kimliğini açıkça yaşamak isteyen LGBTİ kimlikli bireylere yapılan olumsuz muameleler –zorla saç, sakal tıraşı etme, kıyafetlerini çıkarma, sözlü ve fiziksel saldırı gibi– günümüze dek artarak ulaşmıştır. Çalışmanın 2.2.2. bölümünde belirtildiği gibi, Hande Ögüt, LGBTİ kimliklere sahip bireylere karşı günümüzde yaşanan saldırıların, nefret cinayetlerinin temellerinin 1980 döneminde atıldığını ifade etmektedir (s.48). Bu doğrultuda LGBTİ kimliklere sahip bireylere dair Türk Ordusunda var olan düzenlemelere bakıldığında, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin askerlik yapamaz raporu alabilmeleri için aşmaları gereken küçük düşürücü uygulamalar 2015 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliği’nde yapılan değişiklikle kısmen de olsa düzenlenmiş ve iyileştirilmiştir (ss.50-51).

Günümüz Türkiye’sinde mevcut ataerkil ve heteronormatif düzenin, LGBTİ bireylerle ilgili tutumu din temelli olsa da, gelenek ve göreneklerin etkisine de

değınmek gerekmektedir. Eski Türk devletlerinde ve Osmanlı İmparatorluğu'nda eril tahakküm altında azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler, bir takım karşıtlıklar içinde kalmışlardır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal söyleminde, düzene uygun olmayan bu bireyler, gündelik pratikler içerisinde edilgen cinsel nesneler olarak görölmüşlerdir. Günümüzde Türkiye toplum düzeninde de, bu bakışın değışmediğini belirtmek yerinde olacaktır. Çünkü toplum içerisinde görünürde dışlanan ama gizli birer cinsel tatmin nesnesi olarak da her zaman varlıkları akılda olan LGBTİ kimliklere sahip bireylerin zorunlu "ikili" yaşamları, olumsuz anlamda yine en çok bu bireyleri etkilemektedir. Renklerin bile cinsiyetlere göre ayrıldığı bu dünyada, renksiz doğan bir trans çocuk zaten en başta öteki bir dünyaya doğmaktadır. Türkiye toplumsal hayat düzeninin temelini oluşturan Sünni, Müslüman, Türk ve biyolojik erkekler arasında, LGBTİ kimliklere sahip bir birey cinsiyeti fark etmeksizin Öteki olmaya alışmak zorundadır. Türkiye'de toplumun LGBTİ kimliklere bakışına ilişkin pek çok çalışma yapılmıştır (ss.59-60). 2016 yılında yapılan Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı başlıklı güncel bir çalışmanın konuyla ilgili sonuçlarında (s.61), *"Gey, lezbiyen ve trans bireyler toplumda eşit haklara sahip olmalıdır"* ifadesine olumlu bakan katılımcı oranı yüzde 33,4'te kalmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bu yüzdelik dilim, her ne kadar Türkiye'de toplumsal cinsiyet değerlerine karşı düşünce ve tutumlar son yıllarda dönüşüme uğruyor olsa da, diğer taraftan şiddeti normalleştiren ve toplumsal-siyasal sorunların şiddet dışında başka hiçbir yoldan çözülemeyeceğini benimseyen bir zihniyetin temelini ortaya koymaktadır. Güçlü eril tahakkümün arkasında kalan, edilgen bütün bireylere –Kadınlar ya da LGBTİ kimliklere sahip bireyler– yönelik haberlerde, sosyal medyada devamlı karşılaşılan darp, saldırı ve hatta cinayet haberleri göz ardı edilemeyecek çokluktur.

LGBTİ kimliklere sahip bireyler ile ilgili olarak ülke içinde toplumsal boyutta yaşanan olumsuzluklar, hukuki düzenlemelerin eksiklikleri, kamu görevlilerinin keyfi uyguladıkları ayrımcı davranışlar ve hepsinden öte toplumun bu bireyleri ötekileştirmesi, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin kendilerinden başka kimseden destek göremeyeceklerini anlamalarına neden olmuş ve bir takım örgütlenmelere gitmelerini sağlamıştır. Dünyadaki LGBTİ hareketlerden –1969 *Stonewall* Ayaklanması– daha geç bir tarihte başlayan Türkiye LGBTİ hareketinin, Türkiye'de kamusal alanda gerçekleştirdiği ilk eylemlerden önemli bir tanesi, 1987 Gezi Parkı açlık grevi eylemidir. Bu eylemin ardından bir süre sonra, LGBTİ bireyler bir dernek

etrafında örgütlenmişlerdir (ss.63-64). Türkiye’deki LGBTİ hareketini, kendini kabullenme ve kabullendirme dönemi, kamusal görünürlük, direniş politikaları dönemi ve *queer*/sosyal haklar dönemi olmak üzere üç dönemde değerlendirmek mümkündür. Batıda yaşanan insan hakları düzenlemelerinin etkisiyle hızla gelişen LGBTİ hareketlerin aksine Türkiye’deki LGBTİ hareket, hala kendi kimliklerini devlete ve topluma kabul ettirme çabası içerisinde. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde listelenen ülke içindeki aktif on sekiz dernek ve inisiyatif savunmalarını (ss.65-68), LGBTİ kimliklerin doğuştan gelen bir olgu olduğu üzerine temellendirmektedir. Ülke içinde mücadele alanını LGBTİ kimliklere sahip bireylerin meşruluğu üzerine kuran hareket, en temelde “Biz de varız” demek için çabalamaktadır. Bu nedenle de Türkiye’deki LGBTİ hareketi, Batıda kendi kimliklerini kabul ettirip cinselliğe dair bütün kalıplara ve kurallara karşı duran *queer* hareketle taban tabana zıt bir yerde durmaktadır. Türkiye’deki LGBTİ hareket, mevcut homofobiyi yok etmek amacıyla devletin belirlediği kamusal alan sınırlarını kabul etmektedir. Özel hayata müdahale temelinde savunmasını oluşturan hareketin en önemli sorunu, benimsenen kimlik mücadelesini daha genel bir kesime ulaşacak şekilde açık bir siyaset haline getirememesidir. Bu sorun aynı zamanda, medyada fark edilir bir temsil alanının –üçüncü sayfa haberleri dışında– yaratılamamasına da neden olmaktadır. LGBTİ kimliklere sahip bireylerin toplumda karşılaştıkları bu zorluklar, bu bireylerin çalışmanın birinci bölümünde ele alınan *Goffman*’ın itibarsızlaşabilecek damgalama tanımına maruz kaldıklarının bir göstergesidir. Toplumun uyulması gereken hizasından çıkan bu bireyler, dışlanmayı hatta şiddeti hak etmektedirler.

LGBTİ kimliklere sahip bireylerin ülke içerisindeki toplumsal düzeninin, dolayısıyla da kültürel anlam ağının dışında tutulması, medyada olduğu gibi sinema temsillerine de yansımıştır. Çalışmanın ikinci bölümünün son alt başlığını oluşturan Türkiye sinemasında LGBTİ kimlik temsilleri bölümünde, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıldan günümüze azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin temsillerinin ne şekilde dönüştüğü incelenmiştir. Türkiye sinemasının ilk yıllarında genelde, güldürü ögesi olarak kılık değiştirmelerle oluşturulan travesti temsilleri gibi azınlık toplumsal cinsiyet kimlikleri temsilleri, ancak 1960’lı yıllarda –kadın eşcinsel karakterler kullanımlarıyla– gerçekçi niteliklere ulaşmıştır. Atıf Yılmaz, Metin Erksan ve Halit Refiğ gibi usta yönetmenler, filmlerinde cinselliği, cinsel tercihleri birer güldürü unsuru olarak değil, önemli toplumsal olgular olarak ele almışlardır. 1970’lerin

estetik kaygılardan uzak, yapay şekillerle cinsel davranış biçimlerinin konu alındığı seks filmleri döneminin ardından, 1980’lerde Türkiye sinemasında azınlık toplumsal cinsiyet kimlikleri, yine kadın eşcinselliği temelinde –ancak artık erkek eşcinsel karakterler de görünür olmaya başlamıştır.– işlenmeye başlamıştır. 1980 darbesi sonrasında kadın, artık cinsel bir obje olmaktan çıkmıştır. Halit Refiğ’in İhtiras Fırtınası, Atıf Yılmaz’ın Dul Bir Kadın filmlerinde olduğu gibi kadın, hemcinsine hayranlık duyabilen, hemcinsini sevebilen karakterler üzerinden temsil edilmeye başlamıştır. Diğer yandan 1980’li yıllarda ülke, LGBTİ kimliklere dair önemli bir isim olan Bülent Ersoy’un çektiği filmlere de şahitlik etmiştir. Ameliyatından önce ve sonra pek çok filmde başrol oynayan Ersoy, Yüz Karası, Efkârlıyım Abiler gibi filmlerinde film içerisinde de cinsiyet değişikliğine giden karakterleri canlandırmıştır. Bütün dünyada küreselleşmenin etkisiyle yeni toplumsal düzenlerin oluşmaya başladığı 1990’lı yıllar, sinemayı da etkilemiştir. Türkiye sinemasında 1990’larla birlikte, cinsellik ve azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler özelinde, toplumsal boyutlarda filmler çekilmeye başlanmıştır. LGBTİ kimliklere sahip bireylerin nesne değil özne oldukları savı, bu kimliklerin işlendiği filmlerin temel argümanı olmuştur. Filmlerdeki hikayeler, bu kimliklere sahip bireylerin hikayelerini anlatmaktadır. Ferzan Özpetek, Kutluğ Ataman, Atıf Yılmaz, Orhan Ögüz, Mahsun Kırmızıgül gibi yönetmenlerin filmlerinde ele aldıkları LGBTİ kimliklere sahip karakterler, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin gündelik hallerini, belki biraz renklendirerek, ama yine de olabildiğince az karikatürize ederek temsil etmektedir. 2000’lerin ortalarında ise, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin toplumun anlam ağı içerisinde karşılaştıkları ve mücadele etmeleri gereken zorluklarla ilgili belgesel yapımlar ağırlık kazanmıştır. Aydın Öztekin Çürüğüm Askerim Reddediyorum, Can Candan’ın Benim Çocuğum gibi yapımları, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin yaşadıklarını, yargılayıcı ya da aşağılayıcı değil, tersine durum tespitinden hareketle olabildiğince tarafsız bir bakışla izleyiciye sunmaya çalışmaktadır.

Çalışmanın uygulama bölümü olan üçüncü bölümünde, ilk iki bölümde çalışmanın temelini oluşturan kavramlar doğrultusunda gerçekleştirilen LGBTİ kimliklere sahip bireylerin Türkiye toplumu içerisindeki konumunun ve Türkiye sinemasında tarihsel süreç içerisindeki temsillerinin genel değerlendirilmesinden yola çıkılmıştır. Oluşturulan genel panorama çerçevesinde, Türkiye sinemasında LGBTİ kimliklerin temsil edildiği karakterlerin, hangi anlam ağlarına oturtulduğu ve

bu kimliklerin izleyiciler tarafından nasıl görüldüğü incelenmiştir. İnceleme evrenini örneklemesi için seçilen film Zenne filmidir. Çünkü Zenne, topluma karşı LGBTİ kimliklere dair bir farkındalık yaratmak ve bu kimliklere dair örülen anlam ağlarının kültür içerisinde nerede ve nasıl durduğunu gösterme amacı taşıyan bir filmidir. İnceleme için diğer LGBTİ temalı filmler yerine Zenne filminin seçilmesinin nedeni, çalışmanın 3.3.1. bölümünde ifade edildiği gibi, Zenne'nin senaryosunda, Türkiye'de yaşanan ve kamuoyunda yankı uyandıran ilk eşcinsel töre cinayetini işlemiş olmasıdır. Türk ve uluslararası basında da yer verilen Ahmet Yıldız cinayetinden yola çıkarak film, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin toplumun istediği hizaya girmek istemediklerinde karşılaştıklarını aktarmayı amaçlamıştır.

Türkiye'de toplumsal kurallar ekseninde LGBTİ kimliklere sahip bireylere yönelik sahip olunan tutum ve davranışlar kültürel tabanlıdır. İnsan olgusunun ve kültür kavramının birlikte var olduğu göz önünde tutulduğunda, toplumsal yaşamın sürekliliğini sağlamak amacıyla oluşturulan gelenek göreneklerin ve normların zaman içerisinde toplumsal kurallara dönüşmesi kaçınılmazdır. Bu dönüşümün toplumun heteronormatif kalıplarına uymayan azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla, çalışmanın uygulama bölümünde Zenne filmi, ilk olarak *Clifford Geertz*'in Yoğun Kültür Kuramı ve *Dell Hymes*'in Konuşmanın Etnografyası yaklaşımı çerçevesinde incelenmiştir. *Geertz*'in simgesel bir kavram olarak nitelendirdiği “kültür”, toplumsal bir uzlaşım sonucunda ortaya çıkmanın ötesinde, farklı anlamlara sahip din, dil, ahlak, adet, sanat gibi sembolik biçimlerin oluşturduğu bir ağ olarak var olmaktadır. Bu ağın içerisinde yaşayan insanın toplumsal özellikleri sayesinde, düşünme edimini de bu semboller üzerinden gerçekleştirdiğini savunan *Geertz*, bireylerin içine doğdukları toplumun oluşturduğu kültür ile harmanlamaları sonucu, toplumsal/kültürel yetiler kazandıklarını, dolayısıyla da bu yetilerle kamusal bir özellik kazanan kültürün de, toplumun işleyişi noktasına kamusal hale geldiğini belirtmektedir. İncelenmesi yoğun bir betimleme gerektiren bu anlam ağı, aynı zamanda konuşma eylemini de içine katmaktadır. Bireyin sözlü ya da sözsüz biçimde konuşma eylemi ile toplumun anlam ağından neyi içselleştirdiğini anlamak, mevcut kültürel bağlamın da anlaşılmasını sağlamaktadır. Bir toplumun içinde gerçekleşen iletişim eylemi, o toplumdaki baskın kültürün anlaşılabilmesi önemli veriler sunmaktadır. *Hymes*, kültürün ancak o şekilde anlaşılabilceğinden bahsetmektedir. Konuşma olayı, iletişimsel bir edimdir. Kullanılan ifadeler, tercih edilen sözcükler, tonlamalar anlam

ağı içerisinde kurallarla tanımlanan her özelliğe bakış açısını somutlaştırmaktadır. Bu noktada konuşma etnografyası da, toplumsal anlam ağlarının görünür kılınmasında yararlanılabilecek bir yaklaşımdır. Bu nedenle, çalışmanın örnekleme olarak seçilen Zenne filmi, araştırma sorularını cevaplandırabilmek amacıyla film analiz yöntemi ile değil, *Geertz*'in Yoğun Kültür Kuramı/Betimlemesi ve *Hymes*'in Konuşmanın Etnografyası yaklaşımlarından yola çıkarak incelenmiştir. İncelenen LGBTİ kimliklerin tanımlamaları eksenin de queer kuramdan da yararlanılmıştır. İzleyicilerin filmde oluşturulan LGBTİ kimlik örüntülerine karşı belirttikleri ifadeler ise, kullanıcı türevli siteler ve uygulamalarda gerçekleştirilmiş olan netnografi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Üç farklı LGBTİ karakter üzerinden kurgulanan Zenne filmi, öncelikli olarak Türkiye’de alt kültür gruplar içerisinde oluşan anlam ağı farklılıklarına değinmektedir. Batılı bir ailenin oğlu olan, aseksüel ve travesti kimliklerine ait özellikler taşıyan Can, bütün renklerini yaşayabilmektedir. Ancak Doğulu bir ailenin oğlu olan Ahmet ise, eşcinsel kimliğini sonuna kadar saklayarak yaşamak zorundadır. Alman fotoğrafçı *Daniel* ise, biseksüel bir kimliğe sahiptir ve Almanya’nın (Avrupa’nın) toplumsal yapısı ve kültürel anlam ağı içerisinde kimliğini saklama gereği duymadan yaşamaktadır. İşte filmin motivasyonunu oluşturan dramatik çatışma da, bu noktada yaşanmaktadır. *Daniel*, Ahmet’e ailesine kimliğini açıklaması gerektiğini söylerken, kültürel çatışma nedeniyle aslında Ahmet’in sonunu hazırladığını farkında değildir. Türkiye topraklarında eril tahakküm ekseninde kabul gören heteronormatif kalıplar, hem dini hem de sosyal anlamda üremeye dayalı olan heteroseksüel ilişkiyi desteklemekte ve diğer her türlü birlikteliği reddetmektedir. Filmin son sahnesinde Can’ın ancak renklerinden arınarak toplumsal hayata dâhil olabilmesi, Ahmet’in kimliğini ailesine söylediği için öldürülmesi ve hatta filmin başında gece kulübünde Can’la karşılaşan Ahmet’in Can’ı “karı” gibi olmakla itham etmesi bile, aslında bu heteronormatif kalıpların içselleştirilmesinin birer sonucudur. Filmin bütün kurgusu boyunca, LGBTİ kimliklere sahip ana karakterlerin diğer karakterler tarafından bir takım küfürler ve aşağılayıcı ithamlara maruz bırakılmaları, bu bireylerin Türkiye’de toplum düzeninin devamı için oluşturulan kültürel anlam ağının dışında kalışlarının dil ile kurulan tanımlaması olarak ifade edilebilmektedir. Kezban’ın Ahmet’i çocukluğundan beri yönlendirmeye çalışması ve en sonunda başaramadığını anlayarak Yılmaz’a, babasına oğlunu öldürtmesi bilinçli, planlanmış bir eylemdir. Çünkü töre böyle

emretmiştir ve Kezban da tıpkı *Geertz*'in örneklediği alaycı bir amaçla göz kırpmada edimi gibi, inanarak bu edimin gerçekleşmesine sebep olmuştur. İşte bu nedenle, bütün bu yaşananlar toplumsal bir dönüşümü gerçekleştirmek adına, toplumun anlam ağı içerisinde yoğun bir kültür betimlenmesi ile ortaya çıkarılmalıdır. Filmde, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin maruz kaldıkları, çalışmanın 2.2.2. bölümünde ele alınan askerlik uygulamalarına da (ss.48-51) değinilmiştir. Doktorların askerliğe elverişsiz raporunu alma sürecinde Can'a ve Ahmet'e yönelik tutum, davranış ve söylemleri, itibarsızlaşabilecek hatta kimliklerini belli ettikleri için itibarsızlaşmış olan bireyler olarak, ikisinin de hak ettikleri uygulamalardır. Bu nedenle de, hayatlarının sonuna kadar ya bu kimliklerinden vazgeçecekler ya da öldürülmeyi göze alacaklardır. İşte *Zenne* filmi, toplum düzeni içerisinde kabul edilen heteronormatif kurallar nedeniyle hizaya sokulmaya çalışılan LGBTİ kimliklerine sahip bireylerin maruz kaldıkları davranış, tutum ve uygulamaları, gerçek bir hikâyeden yola çıkarak anlatmaya çalışmıştır. Anlam ağını da, yine toplumda kurulan kültür temelli anlam ağından alarak oluşturmuştur. Film içerisinde sıklıkla kullanılan oryantal öğeler, “ ‘batılı’ olmak modern olmaktır, ‘doğulu’ olmak gelenekçi ve bağnaz olmaktır” gibi çeşitli kalıpyargıların işlenmesini de beraberinde getirmiştir. Bu noktada, 2013 yılında Ahmet'in annesi Kezban karakterine kadın karakter ödülünün ve *Zenne* filmine homofobik filmlere verilen 3.5 bamyaya ödülünün verilmiş olması da önemlidir.³²⁶

Certeau, toplumda var olan gerçek düzenin, halkın kendi özel amaçlarına uygun olarak manipüle ettiği ve çabuk değişmesi mümkün olmayan taktiklerin bir düzeni olduğunu ifade etmektedir.³²⁷ Bu taktiklerin kullanım göstergeleri olan temsil makineleri –kılık kıyafet saç vb.– ise, bireyin toplumdaki yerini gündelik yaşam pratikleri içerisinde belirlemektedir. LGBTİ kimliklere sahip bireyler de kendi içlerinde kimliklerini yaşasalar bile, düzenin devamlılığını sağlayan temsil makinalarına bağlı kaldıkları sürece, hizayı bozmamak için kılık kıyafetlerini normal bir erkek ya da kadın olarak görünecek şekilde oluşturduklarında herhangi bir sıkıntı yaşamamaktadırlar; tıpkı Ahmet'in çocukluğunda kız kardeşinin eteğini giyip oynarken bastırılması sonucunda, dışardan bakıldığında erkek görünen ve hiç

³²⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. “5. Altın Bamyaya Ödülleri Sahiplerini Buldu”, 26.03.2013, <http://www.beyazperde.com/haberler/filmler/haberler-55557/>, erişim tarihi: 28.02.2017.

“5. Altın Bamyaya Adayları Açıklandı.”, 15.01.2013, <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/143562-5-altin-bamyaya-adaylari-aciklandi>, erişim tarihi: 01.03.2017.

³²⁷ Michel de Certeau, **Gündelik Hayatın Keşfi I**, çev: Lale Arslan Özcan, Ankara: Dost Kitabevi, 2008, s.100.

anlaşılmayan gey kimliğini açığa çıkarmadığı sürece düzenin bozulmayacağı, tersine Can'ın ise ailesinden gördüğü destek ile farklı kimliğini temsil eden biçimlerde giyinmeyi seçtiği için toplumda dışlanması gibi.

Çalışmada bu analizin doğrulanması aşamasında, izleyici yorumları netnografik yöntemle incelenmiştir. *Robert Kozinets* tarafından ortaya koyulan netnografi yöntemi, etnografik incelemenin çevrimiçi ortamlarda da gerçekleştirilmesine imkân veren bir yöntemdir. İlk olarak pazarlama sektöründe kullanılan teknik, zaman içerisinde diğer araştırma alanlarının da yararlandığı bir yöntem olmuştur. Çalışma alanı internet olan bu yöntem, araştırma konusuna ve amacına göre birçok verinin kısa zamanda hızlı bir şekilde ulaşılmasını sağlamaktadır. Tıpkı etnografya gibi internette kültür temelli araştırmalar yapılmasına imkan veren netnografi yönteminin çalışma içerisinde tercih edilmesinin nedeni, yöntemin analiz edilen *Zenne* filminin vizyon tarihinden (2012) itibaren geçen beş yıllık dönem içerisinde filmi izleyen ve çevrimiçi sitelerde film hakkında yorum yapan kullanıcıların görüşlerinin hepsine erişme olanağı sunuyor olmasıdır. Kullanılan bu yöntem ile gerçekleştirilen yüz yüze görüşmelerden çok daha fazla kişiye ulaşılabilmiş ve daha fazla veri elde edebilmiştir. Çalışma içerisinde gerçekleştirilen netnografik inceleme, bölüm 3.3.3.de ayrıntılı açıklandığı gibi (s.128-130) dört temel kritere göre gerçekleştirilmiştir. İncelenen uygulamalar öncelikle üç temel gruba ayrılmıştır. İlk grup film izleme siteleri olmuştur. *Google*, *Yahoo* ve *Yandex* arama motorlarında “*Zenne* film izle”, “*Zenne* filmi” ve “*Zenne* Dancer” başlıklarıyla yapılan taramalar sonucunda, filme dair yorumların bulunduğu ve belirlenen araştırma kriterlerine uygun toplam 34 film, video sitesi ve 458 yorum tespit edilmiştir (Tablo 3.2.). İncelemenin ikinci grubunu ise, sosyal medya uygulamaları oluşturmaktadır. *Facebook*, *Instagram* ve *Twitter*'da gerçekleştirilen taramalar sonucunda, araştırmanın sorularına ve kriterlerine uygun yorumlara sadece *Twitter*'da rastlanmıştır. 03.01.2011-07.11.2016 tarihleri arasında “zennefilmi” *hashtagi*yle 1105 adet *tweet*in atıldığı *Twitter* uygulamasında, araştırma sorunsalı ile ilgili toplam 231 adet *tweet* tespit edilmiştir. Yorumlardan 208'i filme dair olumlu görüş bildiren yorumlar olurken, 23 tanesi olumsuz içeriğe sahip yorumlardır. Çalışmanın son grubu ise, kullanıcı türevli içeriğe sahip sözlükler üzerinden gerçekleştirilmiştir. *Ekşi* sözlük, *Uludağ* sözlük, *İnci* sözlük, *İTÜ* sözlük ve *Instela*'da gerçekleştirilen tarama “*Zenne*” ve “*Zenne dancer*” başlıklarıyla yapılmıştır. Tablo 3.3.'te listelenen yorum özellikleri temelinde inceleme yapılan her

üç grupta da benzer ifadelerin ve düşüncelerin olduğu tespit edilmiştir. Bazı kullanıcıların kendi isimlerini, bazılarının ise rumuz kullanmaları nedeniyle, çalışma içerisinde örnek olarak yer verilen yorumlarda karışıklık yaratmaması amacıyla kullanıcı isimlerine yer verilmemiştir.

Netnografi yöntemiyle incelenen film sitelerinde, sosyal medya uygulamalarında ve kullanıcı türevli içerik oluşturulan sözlüklerde bulunan yorumların incelenmesi sonucunda, kullanıcıların LGBTİ kimliklere sahip bireylere dair düşüncelerinin olumlu ya da olumsuz olmasından bağımsız olarak, hemen hemen bütün yorumların, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin toplumda ötekileştirildiği noktasında hem fikir olduğu tespit edilmiştir. Üç ana grup içerisinde incelenen olumlu ve olumsuz toplam 1127 yorumun, toplumda LGBTİ kimliklere ve bu kimliklere sahip bireylere karşı oluşturulan tutumun, Zenne filminin sonunda gösterildiği biçime katılan ifadeler içerdiği görülmüştür. LGBTİ kimlikleri hoş karşılamayan kullanıcılar, bu kimliklere karşı düşüncelerini değiştirmek istememektedirler. Diğer yandan, kullanıcılar arasındaki etkileşimin en çok olumsuz yorumlarla ilgili gerçekleştiği ve bu etkileşim içerisinde gerek LGBTİ kimliklere karşı duran, gerekse bu kimlikleri destekleyen bütün kullanıcıların benzer argo, küfür ve hakaret içeren söylemler kullandıkları tespit edilmiştir. Bu noktada, Konuşmanın Etnografyası yaklaşımı ekseninde, sesin yazıyla gerçekleştiği kullanıcı türevli içerik uygulamalarında dil, bu çalışma özelinde, LGBTİ kimlikler ile ilgili toplumsal bir kullanıma bürünmekte ve bu kimlikler nezdinde oluşturulan anlam, kelimeler ve kelimelerin kullanım biçimleriyle açığa çıkmaktadır. LGBTİ kimliklere sahip bireylere yönelik, tanımlama üzerinden oluşturulan bir cinsiyetçi yaklaşım bulunmaktadır. Yeni medyanın yarattığı anonim olma özgürlüğü sayesinde bireyler, düşüncelerini internet ortamında çok daha rahat bir şekilde dile getirebilmektedirler. Bu rahatlığın, incelenen yorumlarda kullanıcıların kullandıkları yazım diline etkisi göz ardı edilmemelidir. Ayrıca LGBTİ kimliklere sahip bireylerin bile takma isimlerle konu hakkında yorum yapmaları, aslında gizli olan kimliklerini anonim şekilde deşifre etmeleri olasılığını gündeme getirmektedir.

İncelenen yorumlarda tespit edilen bir başka genel çıkarım ise, filmin dikkat çekici olmasına rağmen, homofobik ya da LGBTİ bireylere karşı olumsuz düşüncelere sahip bireylerin görüşleri üzerinde bir farklılık yaratmayacağı kanısının ağırlıklı olduğudur. Destekleyici, farkındalık yaratıcı bulan, onaylamayan ve hakaret

içeren olarak dört ana kategoriye ayrılabilen izleyici yorumlarının görüş birliğine vardığı ve inceleme sonucunda elde edilen en genel çıkarım ise –her ne kadar LGBTİ kimliklere sahip bireyleri destekleyen olumlu görüşler ağırlıklı olsa da, 78,88%–, kullanıcıların sahip olduğu toplumsal bir dönüşüm yaşanmadığı sürece LGBTİ kimliklere sahip bireylerin dışlanmaya, aşağılanmaya ve hatta öldürülmeye devam edecekleri görüşüdür.

Çalışmanın 2.1. bölümünde açıklanan sosyal temsil kavramı ekseninde *Abric*, sosyal temsilleri dört işleve sahip olarak nitelendirmektedir (s.39). Bilme, kimlik edinme, yönlendirme ve doğrulayıcı işlevlere sahip sosyal temsiller, bir bireyin toplumda nerede durduğunu, durması gerektiğini hem kendine hem de çevresindekilere anlatmaktadır. Böylece, bireyler kendi toplumsal konumlarını korumada ve güçlendirmede bu işlevlerden yararlanmaktadırlar. Türkiye’de, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireylerin sosyal temsilleri, kimlik edinme işlevini olumsuz olarak gerçekleştirmektedir. Ötekileştirilme ile son bulan bu temsiller, toplumsal döngü içerisinde devamlı olumsuz bilinen, diğer kimlik temsilleri yanında hep bu şekilde yönlendirilen bir özelliğe sahiptirler. Bu noktada, kullanıcı yorumlarının analizi sonucunda ortaya çıkan, LGBTİ kimliklerinin –toplumsal olarak belki de herkes tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir çaba ile– tartışmalı olan sosyal temsillerinin iyileştirilmesi gerektiği düşüncesidir.

Çalışmanın 1.2.2.3. bölümünde ele alınan *Goffman*’ın ortaya koyduğu dramaturjik benlik sunumu tanımı doğrultusunda (ss.25-27), toplum içerisindeki sosyal etkileşim düzeni, bireyin –farklılaşmadan– iletişimi sağladığı yüzünü, yani jestlerini ve mimiklerini sağlamlaştırması için gereklidir. Birey, oyuncu olarak çıktığı sahnede –kamusal alanlarda– uygulaması gereken belli pratikleri yerine getirirken, izleyiciler de –toplumdaki diğer bireyler– bireyin sergilediği pratikler içinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak aktardığı mesajlar üzerinden kendisini sınıflamaktadırlar.³²⁸ Bu sınıflandırma sonucunda da, birey toplum tarafından bir statü ya da damga almaktadır. Bireyin toplum içindeki konumlandırılması, aynı zamanda toplumun anlam ağı tarafından da tanımlanmaktadır. Tam da bu noktada *Geertz*’in “kültürü oluşturan insandır” yaklaşımı, bireyin konumlandırılması ile örtüşmektedir. LGBTİ

³²⁸Erving Goffman, “The Interaction Order: American Sociological Association”, 1982 Presidential Address, *American Sociological Review*, 48, 1, Şubat 1983, ss.3-4.

kimliklere sahip bireyler çıktıkları sahnede, toplum pratiklerine uygun performans sergilemedikleri için izleyiciler tarafından damgalanmaktadırlar.

Çalışmanın giriş kısmında belirtilen, “Türkiye’de toplum içinde kabul gören heteronormatif kuralların oluşturduğu anlam ağı içerisinde, azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve bu kimliklere sahip bireylerin Öteki olarak görülmelerinin ve dışlanmalarının kültürel bir bağlamda gerçekleştiği” varsayımı, gerçekleştirilen incelemeler sonucunda doğrulanmaktadır. Bireylerin yaşamlarına düzen ve yön vermesi için yaratılan kültürel bağlama uygunluk göstermeyen azınlık toplumsal cinsiyet kimliklerine sahip bireyler, tıpkı *Clifford Geertz* ve karısının Bali’de inceleme yapmak için gittikleri kabile tarafından –ta ki horoz dövüşü sırasında yaşanan polis baskınında *Geertz* ve karısının yerlilerle birlikte kaçmalarına kadar– kabul edilmemeleri³²⁹ ile benzer şekilde, içlerinde yaşadıkları toplum tarafından kabul görmemektedirler. Gündelik pratikler içerisinde herhangi bir bireyden farksız yaşam süren LGBTİ kimliklere sahip bireyler, Türkiye’de kendi varlıklarını henüz toplumun kültürel anlam ağına yerleştirme çabası içindedirler. Zenne filminin yönetmenleri Mehmet Binay ve Caner Alper’in evliliklerinin haber sitelerinde ve Onedio gibi sosyal içerik platformlarında, Binay ve Alper’in cinsel tercihleri üzerinden ve bu nedenle Amerika’da evlenmelerinden bahsedilerek aktarılması, yapılan bu haberlerin diğer ünlülerin evlilik haberlerinden farklı bir söylem içerdiğini göstermektedir. Özellikle Onedio’da oluşturulan haberin başlığının “*Aşk Kazanıyor...*” ifadesiyle başlamasından, Türkiye’de hemcins olan iki bireyin ilişkilerini evliliğe götürebilmelerinin, hala aykırı bir unsur teşkil ettiği ve bunu gerçekleştiren Binay-Alper çiftinin bir başarı kazanmış oldukları düşüncesinin var olduğu okunabilmektedir.³³⁰ Diğer taraftan, Sözcü gazetesinde çiftin evlilik haberinin hemen altında yer alan “*Sizce eşcinsel evliliği Türkiye’de de yasal olmalı mı?*”³³¹ sorusuyla oluşturulmuş anket detayı, Türkiye’de LGBTİ kimliklere sahip

³²⁹ Geertz, *Kültürlerin...*, ss.449-455.

³³⁰ Muazzez Balcı, “Aşk Kazanıyor: Zenne Filminin Yönetmenleri Caner Alper ve Mehmet Binay Evlendi!”, 08.04.2016, <https://onedio.com/haber/ask-kazaniyor-zenne-filminin-yonetmenleri-caner-alper-ve-mehmet-binay-evlendi--704362>, erişim tarihi: 15.01.2017.

³³¹ “Caner Alper ile Mehmet Binay Malibu’da evlendi”, 08.04.2016, <http://www.sozcu.com.tr/hayatim/magazin-haberleri/caner-alper-ile-mehmet-binay-malibuda-evlendi/>, erişim tarihi: 15.01.2017.

bireylerin gündelik pratiklerini, diğer bireyler gibi rahat bir şekilde gerçekleştiremediği olgusunu somutlaştırması açısından önem taşımaktadır.

“Öteki kimdir?” sorusunun yanıtı, kolay verilebilecek bir cevaba sahip değildir. Ancak bu soruya verilebilecek belki de en saf yanıt “*hepimiz bir diğerimizin ötekisiyiz*” cevabıdır.³³² Bu nedenle, LGBTİ bireylere şiddetin hala çok fazla olduğu Türkiye topraklarında, azınlık cinsiyet kimliklerine sahip bireylerle ilgili farkındalık yaratmak adına, ilk olarak Ötekilerin birlik olmaları ve öncelikle yaşadıkları coğrafyada, ardından belki bütün dünyada birlikte mücadele etmeleri gerekmektedir. LGBTİ aktivistlerin, amaçladıkları hedefe başka şekilde ulaşma imkânları yoktur. Aslında bu noktada, LGBTİ hareketinin Gezi Parkı Eylemleri ve Onur Yürüyüşleri başta olmak üzere, diğer protestolarında da kullandığı sloganlarından biri durumu oldukça net ifade etmektedir: “*Sen yoksan çok eksikiz!*”

Son olarak, basmakalıp yargılardan uzak, Yıldırım Türker’in ifade ettiği gibi, bir erkeğin bir erkeği; bir kadının da bir kadını rahatlıkla sevebileceği bir toplum düzeni yaratmak adına, ikinci bir cümle kurmadan –çünkü kurulacak “*ikinci cümle mutlaka politik olacaktır.*”³³³ – sadece inanmak, başlangıç için atılacak en önemli adımdır. Bu bağlamda, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin yaşadıkları ve sahip olmaları gereken haklar hakkında akademik alanda da daha ayrıntılı çalışmalar yapılması, farkındalık yaratmak adına önemli kapılar aralayacaktır. Gerçekleştirilen bu çalışma, LGBTİ kimliklere sahip bireylerin sinemada kurgulanan temsillerinin, izleyiciler üzerinde nasıl bir etki yarattığını çevrimiçi ortamlarda Zenne filmi örnekleminde incelemiştir. Gerçekleştirilen inceleme sonucunda, toplumda LGBTİ kimliklere sahip bireylerin Ötekileştirildiği sonucunun genel görüş olarak ortaya çıkmasına rağmen, çalışmanın sadece Zenne filmi özelinde gerçekleştirilmesi ve filmi izleyen izleyici çoğunluğunun azınlık toplumsal cinsiyet kimliklere sahip bireyleri destekleyen kişiler olması, bu kimliklere dair oluşan bakış açısının çalışma içerisinde ağırlıklı olarak olumlu özelliklere sahip olması sonucunu getirmiştir. Bu nedenle, Türkiye toplumu içerisinde LGBTİ kimliklere ve bu kimliklere sahip bireylere bakışın geniş bir tespiti amacıyla, LGBTİ kimliklere dair gerçekleştirilen gerek kurmaca gerek belgesel yapımların, Türkiye genelinde internet kullanmayan

³³² Tezcan Durna, “Azınlıklar, Ötekiler ve Medya”, *İlef Dergisi*, 1,1, 2014, s.151.

³³³ Yıldırım Türker’den aktaran: Kaos GL, *Sık Sorulan Sorular*, ikinci baskıyı haz: Umut Güner, Ankara: Ayrıntı, 2016, s.43.

izleyiciler üzerinde de farkındalık oluşturmak adına nasıl etkiler yarattığını inceleyen kapsamlı çalışmaların yapılması, toplumsal anlam ağının dönüşümü ekseninde önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

ABRIC, Jean-Claude, **Pratiques sociales et représentations**, Paris: P.U.F., 1994.

AUGE, Marc, COLLEYN, J.P., **Antropoloji**, çev: İsmail Yerguz, Ankara: Dost Kitabevi, Eylül 2014.

BATUR, Enis, **Gövde'm**, İstanbul: Sel, 2007.

BAUDRILLARD, Jean, **Tüketim Toplumu Söylenceleri Yapıları**, çev: Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin, İstanbul: Ayrıntı, üçüncü basım, 2008.

BAUMAN, Zygmunt, **Identity**, Cambridge: Polity, 2004.

BERGER, John, **Görme Biçimleri**, çev: Yurdanur Salman, İstanbul: Metis, altıncı basım, 1995.

BİNARK, Mutlu Binark, BAYRAKTUTAN, Günseli, **Ayın Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik**, İstanbul: Kalkedon, 2013.

BOURCIER, Marie- Helene, **Queer Zones politiques identites sexuelles, des representations et des savoirs**, Paris: Éditions Amsterdam, 2001, <http://repositorio.ufsc.br/xmlui/bitstream/handle/123456789/3499/BOURCIER.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, erişim tarihi: 13.09.2014.

BOURDIEU, Pierre, **Eril Tahakküm**, çev. Bediz Yılmaz, İstanbul: Bağlam Yayınları, ikinci basım, Ekim 2014.

BUTLER, Judith, **Cinsiyet Belası**, çev: Başak Ertür, Metis: İstanbul, Aralık 2012.

CASSIRER, Ernst, **İnsan Üstüne Bir Deneme**, çev: Necla Arat. Yapı Kredi Yayınları, 1997.

CONNELL, Raewyn W., **Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics**, Cambridge: Blackwell Publishers Ltd., 1987.

DE BEAUVOIR, Simone, **The Second Sex, New York**, Vintage Books, 1973, <http://www.sparknotes.com/lit/secondsex/quotes.html>, erişim tarihi: 08.09.2014.

DE CERTEAU, Michel, **Gündelik Hayatın Keşfi I**, çev: Lale Arslan Özcan, Ankara: Dost Kitabevi, 2008.

DE CERTEAU, Michel, GIARD, Luce, MAYOL, Pierre, **Gündelik Hayatın Keşfi II**, çev: Çağrı Eroğlu, Erkan Ataçay, Ankara: Dost Kitabevi, 2009.

DUCHAMP, Marcel, **Duchamp du signe**, der: Michel Sanouillet, Paul Matisse, Paris: Flammarion, 1975.

DURAND, Gilbert, **Sembolik İmgelem**, çev: Ayşe Meral Aslan, İstanbul: İnsan Yayınları, 1998.

FIRESTONE, Shulamite, **The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution**, London: Macmillan, 2003.

FOX KELLER, Evelyn, **Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler**, İstanbul: Metis Bilim, Ocak 2007.

FOUCAULT, Michel, **Cinselliğin Tarihi**, çev: Hülya Uğur Tanrıöver, dördüncü baskı, İstanbul: Ayrıntı, 2012.

GEERTZ, Clifford, **Kültürlerin Yorumlanması**, çev: hakan Gür, Ankara: Dost Kitabı Yayınları, Mayıs 2010.

GEERTZ, Clifford, **Local Knowledge**, USA: Basic Books, 1983, https://monoskop.org/images/d/d9/Geertz_Clifford_Local_Knowledge_Further_Essays_in_Interpretive_Anthropology_1983.pdf, erişim tarihi: 31.10.2016.

GIDDENS, Anthony, **Sosyal Bilimler, Sosyoloji, Bilim**, ed: Cemal Güzel, Hüseyin Özel Ayraç, 1. Baskı, Ankara: Ayraç, Nisan 2000.

GOFFMAN, Erving, **Gender Advertisements**, New York: Harper and Row Publishers, 1987.

GOFFMAN, Erving, **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, çev: Barış Cezar, İstanbul: Metis, 2004.

GOFFMAN, Erving, **Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity**, New York: Simon&Schuster Inc., 1986, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=zuMFXuTMAqAC&oi=fnd&pg=PA1&dq=erving+goffman+identity&ots=R82qCm8GMk&sig=SNVuG7B9UNCmufnBfHCN73Tw_a4&redir_esc=y#v=onepage&q=erving%20goffman%20identity&f=false, erişim tarihi: 10.05.2015.

GÜNEŞ, Ahmet Güneş, **Göge Kuşak Lazım**, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2016.

GÜNGÖR, Aras, **Öteki Erkekler**, Sel: İstanbul, Temmuz 2013.

GÜVENÇ, Bozkurt, **Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.

HINTON, Sam, HJORTH, Larissa, **Understanding Social Media**, London: SAGE Publications, 2013.

Human Rights Watch, **“Kurtuluşumuz İçin Bize Bir Yasa Gerek” Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet, Cinsellik ve İnsan Hakları**, Amerika Birleşik Devletleri, Mayıs 2008, <https://www.hrw.org/reports/2008/turkey0508/turkey0508tuweb.pdf>, erişim tarihi: 02.10.2016.

JACOBSON, Edith, **Kendilik ve Nesne Dünyası**, İstanbul: Metis Ötekini Dinlemek, 2004.

JODELET, Denise, JEAN, Viet, PHILIPPHE, Besnard, **La Psychologie Sociale: Une discipline en mouvement**, Paris - La Haye: Mouton, 1970, édition électronique, 2007.

KAOS GL, **Sık Sorulan Sorular**, ikinci baskıyı haz: Umut Güner, Ankara: Ayrıntı, 2016.

KOZINET, Robert V., **Netnography Doing Ethnographic Research Online**, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington Dc: SAGE, 2010, <https://www.scribd.com/document/268097891/Kozinets-2010-Netnography-Doing-Ethnographic-Research-Online-1>, erişim tarihi: 23.11.2016.

LEVINAS, Emmanuel, **Totality and Infinity: An Essay in Exteriority**, Pittsburgh: Duquesne University Press, 1969, http://chungsoolee.com/files/Totality_and_Infinity_Whole_book_Word_PDF_2012-03-14.pdf, erişim tarihi: 12.09.2014.

NILSEN, Vladimir, **The Cinema as A Graphic Art**, Digitized by the Internet Archive in 2012 with funding from Media History Digital Library, <https://ia800308.us.archive.org/2/items/cinemaasgraphica00nils/cinemaasgraphica00nils.pdf>, erişim tarihi: 10.09.2016.

OKSAÇAN, Halit Erdem, **Eşcinselliğin Toplumsal Tarihi**, İstanbul: Tekin Yayınevi, 2012.

ÖZGÜÇ, Agah, **Türk Sinemasında Cinselliğin Tarihi**, Sinema Dizisi 2, İstanbul: Broy Yayınları 46, Ekim 1988.

PAGLIA, Camille, **Cinsel Kimlikler Nefertiti'den Emily Dickson'a Sanat ve Çöküş**, Ankara: Epos, 2004.

RITZER, George, STEPNIISKY, Jeffrey, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri**, Ankara: De ki, 2013.

SANCAR, Serpil, **Erkeklik: İmkânsız İktidar, Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler**, Metis: İstanbul, Ağustos 2011.

SCHICK, İrvin Cemil, **Batının Cinsel Kıyısı Başkalıkçı Söylemde Cinsellik ve Mekansallık**, çev: Savaş Kılıç, Gamze Sarı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Haziran 2001.

TAJFEL, Henri, **Social Identity and Intergroup Relations**, New York: Cambridge University Press, 1982.

TURNER, William B., **A Genealogy of Queer Theory**, Philadelphia: Temple University Press, 2000, http://www.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=zXy_HSt1IJIC&oi=fnd&pg=PR9&dq=queer+theory&ots=6SY_Zex7V3&sig=WJ7uOXFBdtw63pnm-vuGwAcfzII&redir_esc=y#v=onepage&q=queer%20theory&f=false, erişim tarihi: 13.09.2014.

VARNALI, Kaan, **Dijital Tutulma**, İstanbul: Mediacat Yayıncılık, 2012.

WALTER, Margaret, **Feminizm**, Ankara: Dost Kitabevi, 2005.

WOOLF, Virginia, **Orlando**, çev: Seniha akar, İstanbul: İletişim, 2000.

ZİLELİ, Gün, **Yarılma (1954-1972)**, İstanbul: Ozan Yayıncılık, 2000.

MAKALELER

Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, İnsanlığın Namus Lekesi: Töre Cinayetleri, **Ankara Barosu Dergisi**, 66, 4, Güz 2008, ss.17-19.

BASKAN KARSAK, Banu, “Kurumların da Kimliği Olur: Kurum Kimliği Kavramına Genel Bir Bakış”, **Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor musun? Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri**, der: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Hil, 2008, ss.77-100.

BAUMAN, Richard, SHERZE, Joel, “The Ethnography Of Speaking”, **Annual Review of Anthropology**, 4, 1975, ss.95-119.
<http://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.an.04.100175.000523>, erişim tarihi: 02.11.2016.

BERGHAN, Selin, “Patronsuz ve Pezevengsiz Bir Dünya! Femisint Yaklaşımlar Açısından Seks İşçiliği”, **Başkaldıran Bedenler Türkiye’de Transgender, Aktivizm ve Altkültürel Pratikler**, Der: Berfu Şeker, İstanbul: Metis/Siyahbeyaz, 2013, ss.90-102.

BREAKWELL, Glynis M., “Social Representations and Social Identity”, **Social Representations**, 2, 3, 1993, ss.1-20,
http://www.psych.lse.ac.uk/psr/PSR1993/2_1993Brea2.pdf, erişim tarihi: 03.12.2014.

BULUT, Mesut, “Bir Sosyal Temsil Araştırması: Medyada ve Üniversite Öğrencilerinde ‘Töre’nin Algılanışı”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17, 3, 2008, ss.63-78.

BUTLER, Judith, “Imitation and Gender Subordination”, **The Lesbian and Gay Studies Reader**, ed: Henry Abelove, Michele Aina Barale and David M. Halperin, New York: Routledge, 1993, ss:307-320.

BUTLER, Judith, “Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory”, **Theatre Journal**, 40, 4, December 1988, ss. 519-531,
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/3207893?uid=3739192&uid=382223291&uid=2&uid=3&uid=60&sid=21104148946811>, erişim tarihi: 09.09.2014.

ÇAKIRLAR, Cüneyt, DELİCE, Serkan, “Yerel ile Küresel Arasında Türkiye’de Cinsellik, Kültür ve Toplumsallık”, **Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet**, der: Cüneyt Çakırlar, Serkan Delice, İstanbul: Metis, Haziran 2012, ss.11-34.

DEMEZ, Gönül, “Ergen Kimliğinde Düşler ve Kabuslar: Taksim-Beyoğlu Civarında Yaşayan Gençlikte Kimlik ve ‘Melez’lik”, **Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili**, Der: Gönül Pultar, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Kasım 2009, ss.323-336.

DEMİRTAŞ, H. Andaç, “Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar”, **İletişim: Araştırmaları Dergisi**, 1, 1, 2003, ss.123-144,
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/23/665/8472.pdf>, erişim tarihi: 10.10.2013.

DUMA, Tezcan, “Azınlıklar, Ötekiler ve Medya”, **İlef Dergisi**, 1,1, 2014, ss.151-160.

DURUDOĞAN, Hülya, “Unes Femmes: Kristeva, Psikianaliz ve Kadın”, **Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar**, der: Zeynep Direk, üçüncü baskı, İstanbul: YKY, Şubat 2012, ss.51-66.

EKİCİ, Aslı, “Son Dönem Türk Sinemasında Kadının Toplumsal Cinsiyetinin Tanımlanmasının Yeniden Üretimi”, **Medya ve Siyaset**, 2, İzmir: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss.741-748.

ERDEM, Tuna, “Hizadan Çıkmaya, Yoldan Sapmaya ve Çıkıntı Olmaya Dair: Kimlik Değil, Cinsellik! Tektip Cinsellik Değil, Cinsel Çeşitlilik!”, **Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet**, der: Cüneyt Çakırlar, Serkan Delice, İstanbul: Metis, Haziran 2012, ss.37-71.

GANNAM, Farha, “Küreseli Yeniden Tahayyül Etmek: Kahire’de Yeniden İskân ve Yerel Kimlikler”, **Mekân, Kültür, İktidar, Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler**, Der: Ayşe Öncü- Petra Weyland, İletişim Yayınları: İstanbul, 2010, ss.165-191.

GEERTZ, Clifford, “The Impact of the Concept of Culture on the Concept of Man”, http://hypergeertz.jku.at/GeertzTexts/Impact_Culture.htm, erişim tarihi: 31.10.2016.

GOFFMAN, Erving, “The Interaction Order: American Sociological Association”, 1982 Presidential Address, **American Sociological Review**, 48, 1, Şubat 1983, ss.1-17.

GÖREGENLİ, Melek, ““Heteroseksizm, Homofobi ve Nefret Suçları: Sosyal Psikolojik Yaklaşım”, **Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram**, İstanbul: YKY, 65-66, bahar 2011, ss.353-365.

GÜNDOĞAN, Ali Osman, “Ben ve Öteki”, <http://aliosmangundogan.com/PDF/Bildiri/Ali-Osman-Gundogan-Ben-Oteki.pdf>, erişim tarihi: 12.09.2014.

GÜVENÇ, Bozkurt, “Kültür, Kimlik ve Kimlikler”, **Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili**, Der: Gönül Pultar, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Kasım 2009, ss.31-39.

HALL, Stuart, “Signification, representation, ideology: Althusser and the post structuralist debates”, **Critical Studies in Mass Communication**, 2,2, ss.91-114, http://havenscenter.wisc.edu/files/Flores_9336274.pdf, erişim tarihi: 14.04.2015.

HASANOV, Behram, “Clifford Geertz’e Göre Kültürel Bir Sistem Olarak Din”, **Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1, 2, 2014, ss.79-96.

HOWARTH, Caroline, “A social representation is not a quiet thing: exploring the critical potential of social representations theory”, **British journal of social psychology**, 45, 1, ss.65-86, [http://eprints.lse.ac.uk/2443/1/A_social_representation_is_not_a_quiet_thing_\(LSERO\).pdf](http://eprints.lse.ac.uk/2443/1/A_social_representation_is_not_a_quiet_thing_(LSERO).pdf), erişim tarihi: 15.06.2015.

HÖIJER, Birgitta, “Social Representations Theory A New Theory for Media Research”, **Nordicom Review**, 32, 2, 2011, ss.3-16, <https://wordpress.dcc.ufba.br/riselabs/files/2012/02/Social-Representations-Theory->

A-New-Theory-for-Media-Research-Birgitta-H%25C3%25B6ijer.pdf, erişim tarihi: 10.05.2015.

HYMES, Dell, "Introduction: Toward Ethnographies of Communication", **American Anthropologist**, 66, 6, Part 2: The Ethnography of Communication (Dec., 1964), ss. 1-34, <http://www.jstor.org/stable/668159>, erişim tarihi: 31.10.2016.

HYMES, Dell, "The Ethnography Of Speaking", part 1, <http://www.ohio.edu/people/thomsoc/Hymes.html>, erişim tarihi: 01.11.2016.

İMANÇER, Dilek, "Feminizm ve Yeni Yönelimler", **Medya ve Kadın**, der: Dilek İmançer, Ankara: Ebabil, 2006, ss.24-27.

JAGOSE, Annamarie, "Queer Theory", **Australian Humanity Review**, 1996, <http://www.australianhumanitiesreview.org/archive/Issue-Dec-1996/jagose.html>, erişim tarihi: 13.09.2014.

KAES, Rene, "Psychanalyse et Representation Socaile", **Les Représentations Sociales**, der: Denise Jodelet, Paris: Presse universitaires de France, 1997, ss.104-132.

KARATAŞ, Şule, BİNARK, Mutlu, "Yeni Medyada Yaratıcı Kültür: Troller ve Ürünleri 'Caps'ler", **TRT Akademi**, 1, 2, Temmuz 2016, Dijital Medya Sayısı, ss.426-448.

KOCABAŞ ATILGAN, Duygu, "Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili", **Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi**, 10, yaz 2013, ss:15-27.

KOZINETS, Robert V., "Click to Connect: Netnography and Tribal Advertising", **Journal of Advertising Research**, 46, 3, Eylül 2006, ss.279-288 <http://faculty.msb.edu/ar145/studentinfo/alt/Click%20to%20Connect.pdf>, erişim tarihi: 25.11.2016.

KOZINETS, Robert V., "Marketing Netnography: Prom/ot(Ulgat)ing a New Research Method", **Methodological Innovations Online**, 7, 1, 2012, ss.37-46.

KOZINETS, Robert V., "The Field Behind the Screen: Using Netnography For Marketing Research in Online Communities", **Journal of Marketing Research**, 39, Şubat 2002, ss.61-72, <http://www.nyu.edu/pages/classes/bkg/methods/netnography.pdf>, erişim tarihi: 24.11.2016.

MARDİN, Şerif, "Kimlik ve Söylemlerde Katmanlar", **Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti'nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili**, Der: Gönül Pultar, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Kasım 2009, ss.61-66.

MELEKE, Cemre Nur, "Toplumsal cinsiyet bağlamında", <http://www.antraksinema.com/makale.php?id=712>, erişim tarihi: 22.03.2016.

MOSCOVICI, Serge, "The phenomenon of social representations", **Social representations**, Der: Robert M. Farr & Serge Moscovici, Cambridge: Cambridge University Press, 1984, ss.3-69.

MULVEY, Laura, "Plaisir Visuel et Cinéma Narratif", <http://www.debordements.fr/spip.php?article25>, erişim tarihi: 07.09.2014.

ÖĞÜT, Hande, “Kadın Transvestizminin ve Trans Erkekliğin Tarihine Bir Bakış”, **Başkaldıran Bedenler Türkiye’de Transgender, Aktivizm ve Altkültürel Pratikler**, Der: Berfu Şeker, İstanbul: Metis/Siyahbeyaz, 2013, ss.21-54.

ÖZBEK, Çağlar, “Popüler Kültürün İnşası ve Medya”, **Medya ve Siyaset**, 2, İzmir: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss.651-662.

ÖZGÖKBEL BİLİS, Pınar, “Toplumsal Cinsiyetin İnşa Edilmesinde Medyanın Rolünün ‘Yabancı Damat’ ve ‘Binbir Gece’ Dizileri Örneğinde İncelenmesi”, **Medya ve Siyaset**, 2, İzmir: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss.814-825.

PARTOG, Erdal, “Queer Teorisi Bağlamında Türkiye LGBTT Mücadelesinin Siyasi Çizgisi”, **Cinsellik Muamması Türkiye’de Queer Kültür ve Muhalefet**, der: Cüneyt Çakırlar, Serkan Delice, İstanbul: Metis, Haziran 2012, ss.162-184.

RUBIN, Gayle S., “Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality”, **The Lesbian and Gay Studies Reader**, der: Henry Abelove ve diğ, New York: Routledge, 1993, ss.3-44.

SCOTT, Joan W., “Gender: A Useful Category of Historical Analysis”, **The American Historical Review**, 91, 5, Aralık 1986, ss. 1053-1075.

SEMIN, Gun R., “Prototypes et representation sociales”, **Les Représentations Sociales**, der: Denise Jodelet, Paris: Presse universitaires de France, 1997, ss.259-271.

SHERZER, Joel, “Ethnography of Speaking”, **Folklore, Cultural Performances, and Popular Entertainments**, der: Richard Bauman, New York: Oxford University Press, 1992, ss.76-80, https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=816xg1rW7J4C&oi=fnd&pg=PA76&dq=ethnography+of+speaking&ots=IDGfQjS0ky&sig=jmWaxpgybxJ0C5a6lL6kWb6HnGE&redir_esc=y#v=onepage&q=ethnography%20of%20speaking&f=false, erişim tarihi: 02.11.2016.

SÜRVEGİL, Olca, “Farklılık Kavramına ve Farklılıkların Yönetimine Temel Oluşturan Sosyo-Psikolojik Kuramlar ve Yaklaşımlar”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 20, 11, Aralık 2008, ss.111-124, <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c11s20/makale/c11s20m7.pdf>, erişim tarihi: 20.06.2014.

SÜTÇÜOĞLU, Bigen, “Türkiye’de Ulusal Kimliğin Tanımını Değiştirme Çabası: Devlet Katında Nazım Hikmet’in Değişen İmgesi”, **Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili**, Der: Gönül Pultar, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Kasım 2009, ss.273-288.

TAJFEL, Henry, “Introduction”, **Social Identity and Intergroup Relations**, ed: Henry Tajfel, Cambridge: Cambridge University Press, 1982, ss.1-14.

TERKAN, Banu, SERARSLAN, Meral, “Bıyıklı Kadın Metaforunun Köşe Yazılarında Algılanışı ve Sunumu Üzerine Eleştirel Bir Bakış”, **Medya ve Siyaset**, 2, İzmir: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss.780-794.

TURAN BAŞARA, Gamze, “Türk Medenî Kanunu’nun 40’ıncı Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları”, **TBB Dergisi**, 103, 2012, ss.245-266, <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-103-1234>, erişim tarihi: 05.10.2016.

UĞUR TANRIÖVER, Hülya, “Forms of Representation of Women In the Media and Women’s Rights Violations”, **Gender-Based Journalism**, Ed: Sevda Alankuş, İstanbul: Yaylacık Yayıncılık, 2007, ss.149-166.

YALMAN, Nur, “Kimlik ve Bilinç”, **Kimlikler Lütfen Türkiye Cumhuriyeti’nde Kültürel Kimlik Arayışı ve Temsili**, Der: Gönül Pultar, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, Kasım 2009, ss.39-49.

YANIKKAYA AYDEMİR, Pervin, “Antropolojide sınıf ve toplumsal cinsiyet gerilim hattında Marksist ve feminist yaklaşımlar”, **İnsanbilim Dergisi**, 2, 1, 2012, ss.108-120.

YAVUZ, Şahinde, “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Üretiminde Reklamların Rolü: Reklamlarda Anlam Üretimi ve Yapıbozumu”, **Medya ve Siyaset**, 2, İzmir: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi, ss.795-805.

YILMAZ, Volkan, GÖÇMEN, İpek, “Türkiye’de Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans Bireylerin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırmasının Özet Sonuçları”, **Türkiye Politika ve Araştırma Merkezi (Research Turkey)**, 4,6, Londra: Research Turkey, Haziran 2015, ss.94-101, <http://researchturkey.org/9142>, erişim tarihi: 02.10.2016.

ZILLIOĞLU, Merih, “Kimliğin Kavramsal Serüveni”, **Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor musun? Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri**, der: Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Hil, 2008, ss.13-40.

TEZLER

EŞBAH, Aslı, “Modernizm, Postmodernizm Ayrımında Kadın ve Siyaset”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Eylül 2006, http://kutuphane.ksu.edu.tr/e-tez/sbe/T00612/asli_esbah_proje.pdf, erişim tarihi: 10.09.2014.

ÖZDEMİR, Önder Murad, “Sinemanın Ev Hali: Kültürel Pratik Olarak Aile Filmleri”, yayımlanmamış doktora tezi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı İletişim Bilimleri Bilim Dalı, İstanbul, 2012.

İNTERNET SİTELERİ

<http://www.ab.gov.tr>

<http://www.afilifilintalar.com>

www.alkislarlayasiyorum.com

<http://www.altyazi.org>

<http://amitie-entre-les-peuples.org/spip.php?article3029>

<http://www.answers.com/topic/transvestism>

<http://www.avert.org/homosexual.htm>

<http://www.baglanfilmiizle.com>

<http://www.beyazperde.com>

<http://www.biresource.net/whatis.shtml>
<http://boxofficeturkiye.com/film/zenne-2011231?>
<http://www.caragillis.com/LBCC/Different%20Types%20of%20Femini.htm>
<https://www.docdroid.net/nfzv/lambdaistanbul-lgbtt-dayanma-dernei-tzk.pdf.html>
<http://www.efsanesahneler.com>
<https://eksisozluk.com>
<http://www.escinselfilmler.com>
<http://www.evrenselfilmler.net>
<https://www.facebook.com/>
<http://www.filimadami.com>
<http://www.filmlerim.com>
<http://www.filminiizle.com>
<http://www.filminindir.org>
<http://www.filmizle.com>
<http://www.filmizleriz.net>
<http://www.filmizle.blogspot.com.tr>
<http://www.film.yazar.okur.com>
<http://www.fundalina.com>
<http://www.arkaperde.blogspot.com.tr>
<http://www.hdfilmsitesi.com>
<http://www.hdfilmizle.org>
<https://www.instagram.com/>
<http://intersexualshalala.wordpress.com>
<https://www.itusozluk.com>
<http://www.jetfilmizle.com>
<http://www.kaosglidernegi.org/belge.php?id=amac>
<http://www.kralsinema.com>
<https://line.do/tr/turk-sinemasinda-lgbt-temali-filmler>
<http://www.mersinyedirenk.org>
<http://www.onlinefulldiziizle.net>
<https://en.oxforddictionaries.com>
<http://www.qrd.org/qrd/misc/text/queers.read.this>
<http://www.queerdocumentaries.com>
<http://www.sinemalar.com>

<http://www.sinema.mynet.com>
<http://www.sinematurk.com>
<https://sosyalistebt.wordpress.com/hakkimizda/>
<https://www.tbmm.gov.tr>
<http://www.tekparthdkeyfi.com>
<http://www.tdk.gov.tr>
<http://www.trfilmizle.com>
<http://www.trfilm.net>
<http://www.tozlusayfa.net>
<https://twitter.com/?lang=tr>
<http://www.turkcealtyazi.org>
http://www.uah.edu/woolf/feminism_kinds.htm
<http://www.urbandictionary.com/define.php?term=bear>
<http://www.uludagsozluk.com>
<http://www.vizyonfilmizle.com.tr>
<http://videonuz.ensonhaber.com>
<http://vol-trans.blogspot.com.tr/p/voltrans-trans-erkek-inisiyatifi-kimdir.html>
<http://www.yerlifilmizleme.blogspot.com>
<http://www.yinefilmizleriz.com>
<https://www.youtube.com>

HABERLER/RÖPORTAJLAR

ARMAN, Ayşe, “Dürüst olmak mı önemli hayatta kalmak mı?”, **Hürriyet Gazetesi**, 24 Eylül 2011, <http://www.hurriyet.com.tr/durust-olmak-mi-onemli-hayatta-kalmak-mi-18820704>, erişim tarihi: 21.11.2016.

ARSLAN, Rengin, “Hande Kader cinayeti: Kimse sesimizi duymuyor”, **BBC Türkçe**, 20.08.2016, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37141548>, erişim tarihi: 18.01.2017.

“Asker adayları artık soyunmayacak”, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1152622-asker-adaylari-artik-soyunmayacak>, haber tarihi: 13.10.2015. Erişim tarihi: 02.01.2016.

“Aziz Ayşe’nin Galası Gerçekleştirildi”, 20.09.2012, <http://www.kaosgl.org/sayfa.php?id=12315>, erişim tarihi: 28.02.2017.

BALCI, Muazzez, “Aşk Kazanıyor: Zenne Filminin Yönetmenleri Caner Alper ve Mehmet Binay Evlendi!”, 08.04.2016,

<https://onedio.com/haber/ask-kazaniyor-zenne-filminin-yonetmenleri-caner-alper-ve-mehmet-binay-evlendi--704362>, erişim tarihi: 15.01.2017.

“Caner Alper ile Mehmet Binay Malibu’da Evlendi”, 08.04.2016,

<http://www.sozcu.com.tr/hayatim/magazin-haberleri/caner-alper-ile-mehmet-binay-malibuda-evlendi/>, erişim tarihi: 15.01.2017.

“CHP’den LGBT İçin Meclis Araştırması İstemi!”, <http://gmag.com.tr/chpden-lgbt-icin-meclis-arastirmasi-istemi/>, 6 Haziran 2016, erişim tarihi: 01.10.2016.

EKİM ELBAŞI, Zeynep, “Bir Odadan Bütün Bir Ülkeye Bakmaya Çalışıyoruz.” Ümit Ünal ile Röportaj, <http://zeynepekimelbasi.blogspot.com.tr/2012/08/bir-odadan-butun-bir-ulkeye-bakmaya.html>, erişim tarihi: 17.01.2017.

HASANOĞLU, Alper, “Bekaret ve Eşcinsellik”, **Radikal Gazatesi**, 10 Şubat 2013, <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/alper-hasanoglu/bekret-ve-escinsellik-1120726/>, erişim tarihi: 02.10.2016.

“Khas Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması’nın Sonuçları Açıklandı”, Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2016 Sonuçları, <http://www.khas.edu.tr/news/1336>, erişim tarihi: 02.10.2016

KURAL, Nil, “İhsan Hala’nın Film Gibi Hayatı Belgesel Oldu”, 15.11.2013, <http://www.milliyet.com.tr/-ih-san-hala-nin-film-gibi-hayati/gundem/detay/1792364/default.htm>, erişim tarihi: 28.02.2017.

“5. Altın Banya Adayları Açıklandı.”, 15.01.2013, <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/143562-5-altin-bamya-adaylari-aciklandi>, erişim tarihi: 01.03.2017.

“5. Altın Banya Ödülleri Sahiplerini Buldu”, 26.03.2013, <http://www.beyazperde.com/haberler/filmler/haberler-55557/>, erişim tarihi: 28.02.2017.

EK 1: Zenne Filminin Künyesi³³⁴

Yönetmen: M. Caner Alper

Mehmet Binay

Görüntü Yönetmeni: *Norayr Kasper*

Senaryo: M. Caner Alper

Yapımcı: Mehmet Binay

Hülya Duyar

Aykut Kayacık

M. Caner Alper

Evin Kalkancı

Ünsal Meşeci

Soner Duyan

Oyuncular: Kerem Can (Can/Zenne)

Erkan Avcı (Ahmet)

Giovanni Arvaneh (Daniel)

Jale Arıkan (Şükran)

Tilbe Saran (Sevgi)

Tolga Tekin (Cihan)

Rüçhan Çalışkur (Kezban)

Ünal Silver (Yılmaz)

Esmâ Madra (Hatice)

Hülya Duyar (Müjgan)

Aykut Kayacık (Zindan)

Yvonne Rosenbaum (Emmanuella)

Amberin Zaman (*Anish*)

Erdal Yıldız (Murat)

Mehmet M. Bozdoğan

³³⁴ <http://www.sinematurk.com...>,

Sanat Yönetmeni: *Maja Zogg*

Kurgu: *Jasmin Guso*

Yapım Ekibi: Özlem Demirkıran (Basın Sorumlusu)

Yönetmen Ekibi: Özlem Ayçiçek (1.Yönetmen Yardımcısı- Devamlılık)

Kostüm Tasarım: Belma Özdemir, Gökçe Gürcanlı

Müzik: Demir Demirkan

Post- Prodüksiyon: Aytekin Birkon

Ses Ekibi: Umut Şenyol

TR Dağıtım: Medyavizyon

Şirket: Cam Film

Tür: Dans, dram

Ülke: Türkiye

Vizyon tarihi 13 Ocak 2012

Süre: 99'

Hasılat³³⁵: İlk hafta sonu (3 gün) 17.500 Seyirci 208.299,50 TL

Toplam 17 Hafta 88.812 Seyirci 934.777,50 TL

Ödüller: En İyi İlk Film -48. Uluslararası Altın Portakal Film Festivali-2011

En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu-48. Uluslararası Altın Portakal Film Festivali-2011

En İyi Görüntü Yönetmeni-48. Uluslararası Altın Portakal Film Festivali-2011

En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu- 48. Uluslararası Altın Portakal Film Festivali-2011

Sinema Yazarları Ödülü- 48. Uluslararası Altın Portakal Film

Festivali-2011

En İyi Müzik-45. Siyad Türk Sineması Ödülleri-2013

³³⁵ <http://boxofficeturkiye.com/film/zenne-2011231?>, erişim tarihi: 19.01.2017.

EK 2: Filmografi

Kurmaca Yapımlar

Ertuğrul, Muhsin. (Yönetmen). (1923). Leblebici Horhor [Film]. Helena Artinova, Behzat Butak, Jenya Gondenskaya, Vasfı Rıza Zobu, Kemal Küçük, Refik Kemal Arduman, Ali Rıza, Moris, Tolayan, Meddah Sururi (Oyuncular). Türkiye: Kemal Film.

Arakon, Aydın. (Yönetmen). (1959). Fosforlu Cevriye [Film]. Neriman Köksal, Orhan Günşiray, Şükran Sabuncu, Leman Altıntaş, Cemil Nur, Adnan Gülbahar, Muammer Gözalan, Selahattin Yazgan, Nuri Genç, İclal Genç, Ferruh Ober, Nusret Özkaya, Semra Yıldız (Oyuncular). Türkiye: Acar Film.

Saner, Hulki. (Yönetmen). (1960). Gece Kuşu [Film]. Eşref Kolçak, Belgin Doruk, Ahmet Tarık Tekçe, Suphi Kaner, Arşavir Alyanak, Osman Zıt, Dursune Şirin, Selahattin İçsel, Danyal Topatan (Oyuncular). Türkiye: Arı Film.

Erksan, Metin. (Yönetmen). (1960). Şoför Nebahat [Film]. Sezer Sezin, Kenan Pars, Kadir Savun, Talat Gözbak, Sami Hazinses, Semih Sezerli, Ziya Metin, Diclehan Baban, Abdullah Ataç, Sami Hazinses (Oyuncular). Türkiye: Duru Film.

Dinler, Mehmet. (Yönetmen). (1961). Cilalı İbo Zoraki Baba [Film]. Feridun Karakaya, Serpil Gül, Necdet Tosun, Mualla Sürer, Sevil Alagöz, Faik Çoşkun, Rauf Alasan (Oyuncular). Türkiye: Kemal Film.

Ün, Memduh. (Yönetmen). (1962). Belalı Torun [Film]. Ayhan Işık, Fatma Girik, Bedia Muhavvit, Semih Sezerli, Meriç Başaran, Muazzaz Arçay, Tolga Tigin, Hayri Caner, Ahmet Turgutlu, Münevver Girik, Jale Öz, Haydar Karaer (Oyuncular). Türkiye: Acar Film.

Yılmaz, Atıf. (Yönetmen). (1963). İki Gemi Yanyana [Film]. Orhan Günşiray, Filiz Akın, Sadettin Erbil, Altan Erbulak, Oya Tarı, Sevda Nur, Erol Günaydın, Zeki Alpan, Hüseyin Baradan, Turgut Boralı, Erol Keskin, Suzan Avcı, Orhan Çoban, Eşref Vural, Zeki Tüney (Oyuncular). Türkiye: Efe Film.

Okçugil, Cevat. (Yönetmen). (1964). Avanta Kemal [Film]. Fikret Hakan, Nebahat Çehre, Ahmet Tarık Tekçe, Sadettin Erbil, Benan Öz (Oyuncular). Türkiye: Yıldız Film.

Saner, Hulki. (Yönetmen). (1964). Fıstık Gibi Maşallah [Film]. İzzet Günay, Sadri Alışık, Türkan Şoray, Vahi Öz, Mualla Sürer, Hasan Ceylan, Asım Nipton, Mehmet Ali Akpınar, Cevat Kurtuluş, Feridun Çölgeçen, Ahmet Koç (Oyuncular). Türkiye: Saner Film.

Refiğ, Halit. (Yönetmen). (1965). Haremde Dört Kadın [Film]. Tanju Gürsu, Nilüfer Aydan, Pervin Par, Sami Ayanoglu, Cüneyt Arkın, Birsen Menekşeli, Ayfer Feray,

Devlet Devrim, Önder Somer, Hüseyin Bardan, Dursune Şirin, Gülbin Eray, Zeki Alpan (Oyuncular). Türkiye: Birsil Film.

Atadeniz, Yılmaz. (Yönetmen). (1965). Kibar Haydut [Film]. Yılmaz Güney, Nebahat Çehre, Tunç Oral, Devlet Devrim, Erol Günaydın, Feridun Çölgeçen, Muammer Gözalan, Sunay Sun (Oyuncular). Türkiye: Dadaş Film.

Gültekin, Sırrı. (Yönetmen). (1965). Yalancının Mumu [Film]. Öztürk Serengil, Gönül Yazar, Münir Özkul, Reha Yurdakul, Suna Pekuysal, Tanju Okan, Atıf Kaptan, Vahi Öz (Oyuncular). Türkiye: And Film.

Tengiz, Asaf. (Yönetmen). (1966). Asker Anası [Film]. Sezer Sezin, Kuzey Vargın, Safiye Filiz, Fehmi Tengiz, Ali Şen, Seniha Orkan, Hüseyin Bardan (Oyuncular). Türkiye: Tengiz Film.

Palay, Abdurrahman. (Yönetmen). (1966). Zehirli Kucak [Film]. Selda Alkor, Parla Şenol, Tamer Yiğit, Tuncel Kurtiz, Atıf Kaptan, Baki Tamer, Necdet Tosun, Osman Alyanak, Muammer Gözalan, Osman Türkoğlu, Necip Tekçe, Yavuz Karakaş (Oyuncular). Türkiye: Pesen Film.

Gültekin, Sırrı. (Yönetmen). (1967). Trafik Belma [Film]. Gönül Yazar, Berkant, Öztürk Serengil, Kenan Pars, Vahi Öz, Suna Pekuysal, Vasfi Uçaroğlu, Hüseyin Zan, Jale Öz (Oyuncular). Türkiye: Gültekin Film.

Saydam, Nejat. (Yönetmen). (1975). Köçek [Film]. Müjde Ar, Mahmut Hekimoğlu, İlhan Daner, Nisa Serezli, Nevin Nuray, Senar Seven, Handan Adalı, Yüksel Gözen, Yılmaz Guruda, Asuman Arsan, Mustafa Yavuz Renan Fosforoğlu (Oyuncular). Türkiye: Acar Film.

Seden, Osman F. Gülgen, Melih. (Yönetmenler). (1980). Beddua [Film]. Bülent Ersoy, Mine Mutlu, Cem Erman, Turgut Özatay, Kadir Savun, Diler Saraç, Nubar Terziyan (Oyuncular). Türkiye: Gülgen Film.

Aksoy, Orhan. (Yönetmen). (1981). Yüz Karası/Şöhretin Sonu [Film]. Bülent Ersoy, Serpil Çakmaklı, Ekrem Bora, Yusuf Sezgin, Nedret Güvenç, Mehtap Ar, Şemsi İnkaya, Yaprak Özdemiroğlu, Abdurrahman Palay, Diler Saraç, Bülent Bilgiç (Oyuncular). Türkiye: Erler Film.

Refiğ, Halit. (Yönetmen). (1983). İhtiras Fırtınası [Film]. Gülşen Bubikoğlu, Zuhall Olcay, Cihan Ünal, Haluk Kurtoğlu, Raik Alınacı, Diler Saraç, Meri March, Renan Fosforoğlu Niyazi Er, İhsan Gedik, Necip Tekçe (Oyuncular). Türkiye: Erler Film.

Tibet, Kartal. (Yönetmen). (1984). Şabaniye [Film]. Kemal Sunal, Çiğdem Tunç, Erdal Özyağcılar, Adile Naşit, Reha Yurdakul, Aliye Rona, Turgut Borallı, Kartal Tibet, Nermin Denizci, Sırrı Elitaş, Orhan Aksoy, İbrahim Kurt, Arap Celal, Ahmet Turgutlu, Coşkun Göğen, Salih Eskicioğlu, Nevzat Açıkgöz (Oyuncular). Türkiye: Tibet Film.

Yılmaz, Atıf. (Yönetmen). (1985). Dul Bir Kadın [Film]. Müjde Ar, Nur Sürer, Yılmaz Zafer, Deniz Türkali, Şükran Güngör, Ebru Oğuz, Aslan Altın, Nazan Ayas, Yasemin Koşal (Oyuncular). Türkiye: Mine Film.

Elmas, Orhan. (Yönetmen). (1985). Suçlu Gençlik [Film]. Hülya Avşar, Kenan Kalav, Zümrüt Cansel, Yılmaz Zafer, Nazan Ayas, Eşref Kolçak, Hüseyin Peyda, Nevzat Okçugil, Hayri Caner, Osman Alyanak, Gönül Bayhan, Songül Gündüz, Emin Alkut, Renan Fosforoğlu, Ali Güney, Hakkı Kıvanç, Zeki Sezer, Seda Yıldız, Serdar Cem, Necip Tekçe, İbrahim Kurt, Hakkı Kıvanç (Oyuncular). Türkiye: Sezer Film.

Figenli, Yavuz. (Yönetmen). (1986). Efkârlıyım Abiler [Film]. Bülent Ersoy, Yunus Bülbül, Yusuf Sezgin, Münir Özkul, Neriman Köksal, Güner Ümit, Hayati Hamzaoglu, Sadettin Erbil, Şahin Çelik, Alev Koral (Oyuncular). Türkiye: Erler Film.

Zorlu, Eser. (Yönetmen). (1989). Acılar Paylaşılmaz [Film]. Kadir İnanır, Betül Aytaç, Kerem Tunaboğlu, Osman Gidişoğlu, Günay Güner (Oyuncular). Türkiye: Tezcan Film.

Gerede, Canan. (Yönetmen). (1990). Robert'ın Filmi [Film]. Patrick Bauchau, Aslı Altan, John Kelly, Sinan Çetin, Yavuzer Çetinkaya, Menderes Samancılar, Meral Onuksav, Meral Çetinkaya (Oyuncular). Almanya, Fransa: Türkiye Konsept Film.

Yılmaz, Atıf. (Yönetmen). (1992). Düş Gezginleri [Film]. Meral Oğuz, Lale Mansur, Yaman Okay, Selçuk Özer, Sema Çeyrekbaşı, Memduh Ün, Nilüfer Aydan, Deniz Türkali, Tarık Günersel, Alp Buğdaycı, Oktay Sözbir, Işık Aras, Ezgi Çelik (Oyuncular). Türkiye: Yeşilçam Film.

Oğuz, Orhan. (Yönetmen). (1993). Dönersen Isık Çal [Film]. Fikret Kuşkan, Mevlüt Demiryay, Menderes Samancılar, Derya Alabora, Ali Sarıbaş, Cafer Atalay, Ali Zebil, Samim Meriç, Serdar Akar, Ferment Yöner, Memduh Ün, Halil Akay, Cahit Akad (Oyuncular). Türkiye: Uğur Film.

Yılmaz, Atıf. (Yönetmen). (1994). Gece, Melek ve Bizim Çocuklar [Film]. Derya Arbaş, Deniz Türkali, Uzay Heparı, Deniz Atamtürk, Kaan Girgin, Cengiz Sezici, Serdar Bostancı, Nurettin Şen, Ayten Uncuoğlu, Mehmet Teoman, Benu Yıldırımlar, Ceyhan Fırat, Candan Erçetin, (Oyuncular). Türkiye: Yeşilçam Film.

Altıoklar, Mustafa. (Yönetmen). (1996). İstanbul Kanatlarımda Altında [Film]. Ege Aydan, Okan Bayülgen, Beatriz Rico, Savaş Ay, Zuhal Olcay, Haluk Bilginer, Burak Sergen, Tuncel Kurtiz, Giovanni Scognamiglio, Berke Hürkan, Akasya Asiltürkmen, Cüneyt Çalışkur, Nazan Kesal, Remzi Evren, Ali Düşenkalkar, Selçuk Yöntem (Oyuncular). Türkiye: Umut Sanat.

Özpetek, Ferzan. (Yönetmen). (1997). Hamam [Film]. Mehmet Günsur, Alessandro Gassman, Francesca D'Aloja, Halil Ergün, Şerif Sezer, Başak Köklükaya, Murat İlker, Necdet Mahfi Ayral, Suzan Akay, Celal Özberk, Carlo Cecchi (Oyuncular). İspanya, İtalya, Türkiye: Promete Film.

Altıoklar, Mustafa. (Yönetmen). (1997). Ağır Roman [Film]. Okan Bayülgen, Müjde Ar, Mustafa Uğurlu, Savaş Dinçel, Burak Sergen, Küçük İskender, Aysel Gürel, Levent Erim, Zafer Algöz (Oyuncular). Fransa, Macaristan, Türkiye: Ses Film, Belge Film, Özen Film.

Ataman, Kutluğ. (Yönetmen). (1999). Lola + Bilidikid [Film]. Baki Davrak, Gandhi Mukli, Erdal Yıldız, İnge Keller, Mesut Özdemir, Murat Yılmaz, Hakan Tandoğan, Cihangir Gümüştürkmen, Hasan Ali Mete, Ulrich Simontowitz, Nurinisa Yıldırım, Michael Gerber, Mario Irrek (Oyuncular). Almanya, Türkiye: Ceo Prodüksiyon.

Zaim, Derviş. (Yönetmen). (2000). Filler ve Çimenler [Film]. Ali Sürmeli, Sanem Çelik, Bülent Kayabaş, Haluk Bilginer, Uğur Polat, Taner Barlas, Taner Birsnel, Ezel Akay, Mesut Akusta, Arif Akkaya, Erdinç Olgaçlı, Nadi Güler, Rıza Sönmez, Emin Gürsoy, Mustafa Uzunyılmaz, Goncagül Sunar, Berke Üzrek, Berkun Oya, Mustafa Turan, Ümit Çırak, Bural Şentürk, Celal Perk, Fatih Akyol, Ahmet Fuat Onan (Oyuncular). Türkiye: Pan Film.

Yücel, Uğur. (Yönetmen). (2004). Yazı Tura [Film]. Kenan İmirzalıoğlu, Olgun Şimşek, Bahri Beyat, Engin Günaydın, Teoman Kumbaracıbaşı, Erkan Can, Settari Tanrıöğen, Eli Mango, Sultan Gündüz, Mizgin Kapazan, Levent Can, Ahmet Mümtaz Taylan, Haldun Boysan, Seda Akman, Sema Keçik, Hanife Kılıç, Ülkü Duru, Erdoğan Güleç, Şinasi Yurtsever, Larissa Nastase, Timuçin Esen, Metin Arslan, Cem Cücenoglu (Oyuncular). Yunanistan, Türkiye: Cinegram.

Yolcu, Yücel. Ünal, Ümit. Atalay, Ömür. Sabancı, Kudret. Demirdelen, Selim. (Yönetmenler). (2005). Anlat İstanbul [Film]. Altan Erkekli, Ayça Varlıer, Çetin Tekindor, Erkan Can, İsmail Hacıoğlu, Güven Kıraç, Özgü Namal, Fikret Kuşkan, Şevket Çoruh, Yelda Reynaud (Oyuncular). Türkiye: TMC FİLM, Gen Film.

Ataman, Kutluğ. (Yönetmen). (2005). İki Genç Kız [Film]. Hülya Avşar, Vildan Atasever, Feride Çetin, Sezgi Mengi, Tuğçe Tamer, Gönen Bozbey, Murat Proşçiler, Yeşim Ceren Bozoğlu, Can Kolukısa, Emrah Kolukısa, Aysun Metiner, Hikmet Körmükçü, Tekin Temel, Cengiz Sezici (Oyuncular). Türkiye: Yalan Dünya Film Yapım.

Akın, Fatih. (Yönetmen). (2007). Yaşamın Kıyısında [Film]. Nurgül Yeşilçay, Baki Davrak, Tuncel Kurtiz, Hanna Schygulla, Patrycia Ziolkowska, Nursel Köse, Öznur Kula, Şevval Sam, Güven Kıraç, Nejat İşler, Yelda Reynaud, Lars Rudolph, Andreas Thiel, Önder Çakar, Erkan Can, Metin Örs, Süleyman Kaplan, Turgay Tanülkü (Oyuncular). Almanya, Türkiye: Fabula Films.

Güven, Ali Kemal. (Yönetmen). (2008). Kraliçe Fabrikada [Film]. Dicle Kartal, Çağrı Aslan, Şenol Demir, Fatih Günaydın, Umut Armağan, Diyar Gönülalçak, Lale Yörük, Hande Yener, Billur Kalkavan (Oyuncular). Türkiye: Digital Film Center.

Kırmızıgül, Mahsun. (Yönetmen). (2009). Güneşi Gördüm [Film]. Mahsun Kırmızıgül, Altan Erkekli, Demet Evgar, Hande Subaşı, Ali Sürmeli, Alper Kul, Buğra Gürsoy, Cemal Toktaş, Cezmi Baskın, Zafer Ergin, Cihat Tamer, Emre Kınay, Deniz Oral, Erol Günaydın, Erol Demiröz, Gülhan Tekin, İtir Esen, Kamil Sönmez, Macit Sonkan, Menderes Samancılar, Şerif Sezer, Ümit Okur, Yıldız Kültür, Ali Tural, Pelin Çalışkanoglu, Yiğit Özşener, Sarp Apak (Oyuncular). Türkiye: Boyut Film.

Yalçın, Emre. (Yönetmen). (2010). Teslimiyet [Film]. Kanbolat Gökem Arslan, Seyhan Arman, Ayta Sözeri, Didem Soylu, Buse Kılıçkaya, Zeynep Özcan, Müfit

Aytekin, Özay Fecht, Kerim Yağcı, Feridun Koç, Deniz Bayramoğlu, Zeynep Yalın (Oyuncular). Türkiye: SFR Film.

Ünal, Ümit. (Yönetmen). (2011). Nar [Film]. Serra Yılmaz, İrem Altuğ, İdil Fırat, Erdem Akakçe, Şükran Ovalı, Ayla Arslan, Emirşah Bora, Burak Akdereli, Nehir Karanfil, Ali Ercan Gümüşbaş (Oyuncular). Türkiye: Artı Film.

Uluç, Elfe. (Yönetmen). (2013). Aziz Ayşe [Film]. Melikşah Yardımcı, Feride Çetin, Engin Altan Düzyatan, Esmeray, Cenk Sözeri (Oyuncular). Fransa, Türkiye: Kare Film.

Irmak, Çağan. (Yönetmen). (2013). Tamam mıyız? [Film]. Deniz Celiloğlu, Aras Bulut İynemli, Uğur Güneş, Zuhale Gencer Erkaya, Aslı Enver, Sumru Yavrucuk, Gürkan Uygun (Oyuncular). Türkiye: Tim's Productions.

Alper, M. Caner. Binay, Mehmet. (Yönetmenler). (2015). Çekmeceler [Film]. Ece Dizdar, Tilbe Saran, Taner Bırsel, Nilüfer Açıkalın, Pınar Töre, Tuğrul Tülek, Kubilay Tuncer, Hakan Çimenser, Burak Altay, Gizem Erdem, Yekta Kopan, Cengiz Coşkun, Kerem Can (Oyuncular). Türkiye: Cam Film.

Işık, Esen. (Yönetmen). (2016). Köpek [Film]. Barış Atay Mengüllüoğlu, Bekir Sevenkan, Beren Tuna, Oğuzhan Sancar, Cemal Toktaş, Hakan Karsak, Salih Bademci, Çağla Akalın, Linda Çadır, İbrahim İris (Oyuncular). İsviçre, Türkiye.

Belgesel Yapımlar

Önel, Melisa (Yönetmen). (2009). Ben ve Nuri Bala [Film]. Esmeray (Katılımcı/Oyuncu). Türkiye.

Öztek, Aydın (Yönetmen). (2009). Çürüğüm Askerim Reddediyorum [Film]. Arda Arıkan, Bawer Çakır, Emrehan Özen, Fırat Söyle, Ganimet, İnci, İsmail Alacaoğlu, Mehmet Tarhan, Nesrin Yetkin, Perihan Mağden, Pınar Selek, Senem Doğanoglu, Sinem Kuzucan, Umut Güner, Yusuf Pişkin, Türkiye.

Akşahin, Veysel. (Yönetmen). (2012). Hala [Film]. İhsan Çolak, köylüler (Katılımcılar/Oyuncular). Türkiye.

Candan, Can. (Yönetmen). (2013). Benim Çocuğum [Film]. Ömer Ceylan, Şule Ceylan, Günseli Dum, Pınar Özer, Sema Yakar, Nilgöl Yalçınoglu, Zeki Yalçınoglu (Katılımcılar/Oyuncular). Türkiye: Surela Film.

ÖZGEÇMİŞ

İrem Çoban, 23 Mayıs 1986 tarihinde Çankırı’da doğmuştur. Lise öğrenimini, 2004 yılında İzmir Bornova Anadolu Lisesi’nde tamamlamıştır. Aynı yıl, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi’ni kazanmış, 2011 yılında birincilikle bitirmiştir. Yine 2011 yılında Galatasaray Üniversitesi Medya ve İletişim Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans Bölümü’nde okumaya başlamıştır. 2010 yılında "Yaşamakat Lise ve Üniversitelerarası Sosyal Sorumluluk Reklam Tasarımları Yarışması", TV Sosyal Reklam Film Kategorisi’nde birincilik ödülü kazanmıştır. 2012-2014 yılları arası İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi İletişim Sanatları Bölümü’nde araştırma görevlisi, 2014-2016 yılları arasında ise Plato Meslek Yüksekokulu Grafik Tasarım Programında öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Mart 2016’dan beri ÖYP kapsamında Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü’nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Yayınları şu şekildedir:

- “Film Afiş Tasarımlarında Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Renk-Biçim Kullanımları” (Prof. Dr. Bülent Küçükdoğan ile birlikte), İFSAK Fotoğraf ve Sinema Dergisi, 2014.
- “Sizin Haliniz da Uçuyor mu? Halı ve Kilimde Motiflerin Dili” (Prof. Dr. Rengin Küçükdoğan ile birlikte), Grafik Tasarım Dergisi, Temmuz-Ağustos 2014, Sayı: 60, ss.36-40
- “Kadın ve Simgeleri: Kadına Özgü Simgeler ve Anlamları” (Prof. Dr. Rengin Küçükdoğan ile birlikte), Grafik Tasarım Dergisi, Mart-Nisan 2014, Sayı: 58, ss.36-40
- “Gezi Direnişi Türkiye’de Yeni Bir Toplumsal Cinsiyet Düzeni mi Yaratıyor?” – Pankart İncelemesi - ITICAM 2013 (International Trends and Issues Communication & Media Conference), Dubai- Birleşik Arap Emirlikleri, 05-07 Şubat 2014. Bildiri tarihi: 05/02/2014. Bildiri Kitabı Online olarak yayınlanmıştır.
- “Simgeler Evrensel Olabilir mi? Evrensel Simgeler ve Anlamları” (Prof. Dr. Rengin Küçükdoğan ile birlikte), Grafik Tasarım Dergisi, Ocak-Şubat 2014, Sayı:57, ss.72-78.
- “Japon Toplumu - Anime İlişkisi Örneği Üzerinden İletişim Araçlarında Kadın Temsili İncelemesi”, İletişim Ve..., Editör: Ruken Özgül Kılanç, ES: İstanbul, Haziran 2013, ss.162-192, ISBN: 978-605-5664-30-5.251-265.
- “Reklam Mesajlarında Duyusal Pazarlama ve Reklam Stratejileri” (Prof. Dr. Rengin Küçükdoğan ile birlikte), Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Reklam Kampanyaları ve Reklamcılık Uygulamaları dersi ders kitabı, , Ünite 6. (Online Kitap)

- “Reklam Mesajlarında Algı, Bilişsel Süreçler ve Cinselliğin Kullanımı” (Prof. Dr. Rengin Küçükerdoğan ile birlikte), Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Reklam Kampanyaları ve Reklamcılık Uygulamaları dersi ders kitabı, Ünite 7 (Online Kitap)
- “Yerellik Öğeleri İçinde Küreselleşen Yönetmen: Ferzan Özpetek” (Berna Küçük ile birlikte), TOJDAC, APRIL 2013 VOLUME 3 ISSUE 2, 10.7456/10302100/007.
http://www.tojdac.org/tojdac/HOME_files/tojdac_v03i207.pdf
- “Postmodern Toplumda Ataerkil Düzen Değişiyor mu? Popüler Kültür İçinde Cinsellik Kullanımına Eleştirel Bir Bakış: *Biscolata* Reklamları ve Erkek İmgesi”, TOJDAC, Ocak 2013, 3, 1, 10.7456/10301100/004.
<http://www.tojdac.org/tojdac/VOLUME3-ISSUE1.html>

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite	T.C. Galatasaray Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Adı Soyadı	İrem ÇOBAN
Tez Başlığı	SİNEMADA LGBTİ KİMLİK TEMSİLLERİNE KÜLTÜREL BİR BAKIŞ: ZENNE FİLMİ VE İZLEYİCİ YORUMLARI
Savunma Tarihi	27.02.2017
Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Ö. Murad ÖZDEMİR

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	İmza
Yrd. Doç. Dr. Ö. Murad ÖZDEMİR (Danışman)	
Prof. Dr. Hülya UĞUR TANRIÖVER	
Doç. Dr. Ayşe TOY PAR	

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. M. Yaman ÖZTEK